

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Вінницький національний медичний університет імені
Миколи Івановича Пирогова
Центр історії Вінниці**

О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк

**ДИРЕКТОРІЯ УНР
У ВІННИЦІ
У ГРУДНІ 1918 р.
*Документи і матеріали***

**Вінниця 2020
ТОВ «ТВОРИ»**

ДК 94(477:477.44-25)«1918»(093)

Д-47

Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.: документи і матеріали / Автори вступної статті та упорядники: О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк. Вінниця: 2020, 268 стор.

ISBN 978-966-949-386-6

Рекомендовано до друку вченою радою факультету історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Протокол № 10 від 27 червня 2019 р.

Авторський колектив висловлює подяку за сприяння у видавництві книги

Ю. А. Зіньку, Ю. В. Легуну, О. В. Корзун, В. Д. Лапчевському, О. Ю. Федоришену.

Рецензенти:

Дровозюк С. І. – доктор історичних наук, професор, ректор Вінницької академії неперервної освіти.

Завальнюк К. В. – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу інформації Державного архіву Вінницької області.

Збірник документів і матеріалів присвячений подіям другої половини листопада – грудня 1918 р. – утвердженню влади Директорії Української Народної Республіки на Поділлі та її перебуванню у Вінниці.

Видання містить документи та матеріали архівів та регіональної періодики, свідчення учасників подій про діяльність вищих і місцевих органів влади УНР, міського самоврядування у Вінниці у період завершення протигетьманського повстання.

Книга стане у нагоді науковцям, студентам, краєзнавцям, всім, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477:477.44-25)«1918»(093) Д-47

ISBN 978-966-949-386-6

© ТОВ «ТВОРИ», 2020

Встановлення і діяльність влади Директорії УНР на Поділлі у листопаді-грудні 1918 р.

Внутрішня політика Української Держави гетьмана П. Скоропадського, який спирався на консервативні політичні сили, відзначалася суперечливістю. Значна частина її напрямків і методів здійснення не сприймалися населенням. Авторитарний політичний режим, реставрація поміщицької власності на землю силовими методами, репресії проти українських просоціалістично налаштованих політиків тощо викликало формування політичної опозиції – Українського національного союзу (УНС) на чолі з В. Винниченком. Невдоволення гетьманським режимом, посилене економічними чинниками (у містах – продовольчі труднощі, в селах – невирішеність аграрного питання, продовольчі реквізиції австро-угорських військ, хлібна монополія тощо) забезпечило УНС широку соціальну базу¹.

На Поділлі головою Українського національного союзу був В. Злотчанський – Кам'янець-Подільський повітовий комісар з питань народної освіти, член Української соціал-демократичної робітничої партії². У Гайсині серед керівників УНС був директор гімназії П. Левицький³, філії очолювали: у Ямполі просвітянин, лікар П. Мальований⁴, у Могилеві-Подільському – Т. Дерімов⁵, у Тульчині – кооператор В. Мороз, у Немирові – начальник пожежної команди міста, кооператор і голова місцевої «Просвіти» – І. Бржозовський, який співчував Українській партії соціалістів-революціонерів⁶. У Вінниці президію філії УНС очолював громадсько-політичний діяч, лікар Олександр Васильович Базилевич⁷. До президії філії також входили Юхим Онуфрійович Щириця, губернський комісар з питань народної освіти, викладач Вінницького учительського інституту⁸; Петро Порфирівич Відибіда, кооператор, голова правління Подільського Союз-банку⁹; Володимир Сидорович Мачушенко, кооператор (член правління Подільського Союз-банку), член Центрального комітету Української селянської спілки¹⁰, один з очільників Подільської селянської

¹ Мироненко О. Український національний союз. // Мала енциклопедія етнодержавознавства. К.: Довіра, Генеза, 1996. С. 417.

² Малота О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. С. 424.

³ ДАВіО, ф. Д-286, оп. 1, спр. 94, арк. 640.

⁴ Завальнюк К., Борсуківський С. Незламні. Ямпільці в обороні державності: 1917-1925 рр. Вінниця: Книга-Вега, 2009. С. 114.

⁵ Дністер. 1918. Ч. 12. 23 грудня. С. 2.

⁶ ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 4017, арк. 16-16 зв., 67, 75.

⁷ ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 248.

⁸ Малота О. В. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917-1920 рр. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61. С. 164-169. С. 166.

⁹ Рекрут В. «З людьми і для людей...» (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець XIX - початок XX ст.). Вінниця, ПП Балюк, 2006. С. 367.

¹⁰ Костенко С. В. Селянська спілка як спроба громадсько-політичної консолідації українського селянства (березень 1917 – січень 1918 рр.). // Гілея. К., 2010. Вип. 37. С. 70-81. С. 73.

спілки¹¹; Петро Васильович Журавель, голова правління Вінницького союзу споживчих товариств¹². За партійною приналежністю члени президії філії належали до Української партії соціалістів-революціонерів, а двоє з них – П. Відибіда і В. Мачушенко були колишніми членами Центральної Ради.

У 1918 р. Вінниця була одним із 12-ти повітових центрів Подільської губернії. За чисельністю населення, яке зросло з 49 260 осіб у 1913 р.¹³ до 60 тис. осіб у 1918 р.¹⁴), місто переважало губернський центр. У зв'язку з Першою світовою війною у Вінниці розташували значну кількість управлінських установ губернії. Йдеться про губернське земство (до початку травня 1918 р.), інституцію губернського коменданта, продовольчий комітет, продовольчу управу, військово-продовольчий комітет та ін. У місті діяло 5 банків, 13 навчальних закладів, 10 першокласних готелів¹⁵. Водночас, як згадував більшовик О. Снегов (Фалікзон), «Місто Вінниця ... відрізнялось від багатьох інших районів країни мало розвинутою промисловістю і нечисленністю робітничого класу. В період першої імперіалістичної війни в місті налічувалось лише близько двох тисяч робітників. Місцева промисловість мала кустарно-ремісничий характер. В середньому на кожне промислове підприємство припадало 8 робітників. Найбільш значними підприємствами міста були фабрика «Ястреб» ... і завод «Молот» ... , де налічувалось по кілька сот чоловік...»¹⁶. За спогадами громадсько-політичного діяча В. Приходька, Вінниця «знаходилася в центрі Поділля; в центрі цукрової промисловості, на шляху Київ-Одеса й швидким темпом розбудовувалась і розросталась. До того ж, вона мала кілька літ підряд дуже енергійного міського голову Оводова, а мрією й амбіцією його було зробити молоду Вінницю губерніальним центром ... »¹⁷.

Поліетнічний характер населення Вінниці відображав склад її управлінських структур. Самоврядний інститут Вінниці, за спогадами місцевого польського діяча Я. Лазовського, «мав явний лівий ухил і виявився демократичним у смислі участі у владі всіх національностей. Євреї завжди пильно зайняті торгівлею, менш помітні в органах влади. Українці виступали

¹¹ Яценко О. Особливості діяльності подільської кооперації (1917-1920 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: Серія «Історія». Вип. 1. Тернопіль, 2010. С. 70-86. С. 80.; Рекрут В. «З людьми і для людей...» ... С. 384.

¹² ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 248.

¹³ Календарь-Справочна Книжка на 1919 рік. Кам'янець-Подільський: Друкарня Когена і Дунаєвського, 1919. С. 18.

¹⁴ Слово Подолія. 1918. № 57. 24 юля. С. 1.

¹⁵ Григорчук П. С., Яременко О. І. Міське самоврядування Вінниці в 1917-1918 рр. // Матеріали II історико-красназавчої конференції «Вінниччина: минуле і сучасність», присвяченої 50-річчю визволення Вінниччини від німецько-фашистських загарбників. Вінниця, 1994. С. 30.

¹⁶ Снегов О. В. Наше бойове минуле. // Борьба за перемену Радянської влади на Україні. Збірник спогадів учасників Великої Жовтневої соціалістичної революції. К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1957. С. 471.

¹⁷ Завальнюк О. М., Стецюк В. Б. Земства Поділля в добу української революції 1917-1920 рр. Кам'янець-Подільський: «Аксіома», 2009. С. 126.

вже явно представляючи маси. Поляки, як фахівці й інтелігенти, грали поважну роль...»¹⁸.

Спогади про загальний вигляд міста залишили українські діячі. Л. Цегельський писав: «Винниця гарне місто. Ріка Бог (Південний Буг – авт.) перетинає його. Широкий Бог шумить про камінних бовдурах, робить пороги. Просторі вулиці, що ведуть до залізничного двірця (вокзалу – авт.), висаджені рядами осокорів та плятанів. Кора на них гладка та пятниста – темна з ясними жовтими пятнами, наче шкіра великого вужа-давуна. ... »¹⁹. Також гарне враження справила Винниця на О. Назарука²⁰.

Після відмови П. Скоропадського скликати Український національний конгрес, 13 листопада 1918 р. на таємних зборах УНС у Києві було вирішено почати повстання проти гетьмана. Для керівництва ним обрали Директорію, до якої увійшли В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець, О. Андрієвський та А. Макаренко. Протигетьманські настрої національно свідомих українців посилювало декларування П. Скоропадським 14 листопада 1918 р. федерації України з небільшовицькою Росією. Першим значним успіхом повстанців став перехід на бік Директорії Січових стрільців у Білій Церкві. Січовики перемогли гетьманські підрозділи 18 листопада 1918 р. біля залізничної станції Мотовилівка²¹. Після цього підрозділи гетьманської армії почали переходити на бік повстанців. Усіх їх єднало «гасло оборони незалежності відроджуваної УНР»²². П. Скоропадський у спогадах відзначав: «... повідомлення з губернії надходили доволі бентежного порядку. Головною неприємною новиною була зрада командира Подільського корпусу, генерала Єрошевича, який перейшов на бік Директорії ... »²³. Штаб корпусу знаходився у Вінниці. Перехід беззататного 6 - тис. корпусу на бік Директорії УНР був «найбільш роковим для гетьманства», вважав міністр юстиції Української Держави В. Рейнбот. На його думку, вибір Поділля і Волині як баз повстання був вдало продуманим. Саме у цих регіонах безземельне селянство було особливо незадоволене гетьманом²⁴. На воєнно-політичному значенні повалення гетьманату у Вінниці для Директорії УНР наголошував один із чільних працівників штабу повстанців В. Кедровський: «Лише скорий перехід на сторону Директорії штабу II – го корпусу, що він зробив під натиском винницьких українців та залізничників, забезпечив нам сякий – такий спокій на лінії Жмеринка – Фастів». У протилежному випадку, відзначив В. Кедровський, «сильні кадри II – го гетманського корпусу та кілька військових літаків ... також могли проявити

¹⁸ Лазовський Я. Фрагменти спогадів про Вінницю. // Вінницький край. 2006. № 2. С. 102.

¹⁹ Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події зв'язані з Першим листопадом. Нью Йорк-Філадельфія: «Булава», 1960. С. 303.

²⁰ Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. Відень: Друкарня Г. Енгля і Сина, 1920. С. 65. Докладніше див. документ № 196. цього збірника. Далі: Док. № - авт.

²¹ Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ-Філадельфія: АТ «Книга», 1995. С. 377.

²² Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. К.: Либідь, 1993. С. 153-154.

²³ Скоропадський П. Спогади... С. 310.

²⁴ Гетман П. П. Скоропадський. Украина на переломе. 1918 год: сборник документов. М.: Политическая энциклопедия, 2014. С. 87, 119., Док. № 199.

активність в боротьбі проти військ Директорії», об'єднавши зусилля з підрозділом волинського губернського старости Д. Андру, який активно боровся проти української республіканської влади²⁵.

18 листопада 1918 р. до Вінниці прибув С. Синявський – родич члена президії Вінницької філії УНС, кооператора П. Відибіди. Він отримав від Директорії завдання «всіма засобами здійснити переворот». Йому вдалося протягом однієї доби знайти підтримку офіцерів караульних підрозділів і ряд осіб з вищого командного складу. У ніч на 19 листопада у місті було повалено владу гетьмана і відновлено владу УНР. Командир II Подільського корпусу П. Єрошевич підписав наказ про перехід на бік УНР штабу корпусу і підпорядкованих йому військових з'єднань²⁶. Можливо, саме про це згадував військовослужбовець – галичанин П. Бекесевич, розповідаючи про зустріч 14 листопада 1918 р. учасників протигетьманського таємного гуртка з емісаром С. Петлюри, який закликав до повстання проти П. Скоропадського, що починаючи з Білої Церкви і з опорою на Січових стрільців, мало охопити всю Україну. На засіданні делегатів Вінницького гарнізону за участю вказаного емісара, було ухвалено підтримати Директорію УНР і арештувати прогетьманських командирів²⁷.

Дві роти, які охороняли місто (казарми 9 піхотного полку, штаб Подільського корпусу) у ніч на 19 листопада віддали зброю втричі меншим силам повстанців²⁸. Про ці події повідомляла газета «Слово Подолі»²⁹. Був заарештований і доставлений під варту у Вінницьку в'язницю повітовий староста П. Гусаков, який у своєму помешканні відстрілювався від повстанців. Начальники Державної варті С. Мончинський і Є. Вітович втекли.³⁰

19 листопада 1918 р. П. Єрошевич телеграфував підлеглим підрозділам корпусу, регіональним відділам Українського національного союзу і органам самоврядування Поділля про призначення його головою військової та цивільної влади у регіоні³¹.

Серед пріоритетів представників нової української республіканської влади було налагодження діяльності адміністрації. 19 листопада 1918 р. посаду Вінницького повітового комісара обійняв колишній член Центральної Ради, працівник земства, кооператор І. Рижий³². Правоохоронні органи у місті та повіті очолили слухачі Вінницького учительського інституту Білий та Тустановський, а у Браїлові та Калинівці – колишні начальники міліції – А. Чубенко і Я. Глуховський³³.

²⁵ Кедровський В. 1919 рік (14). // Свобода. 1929. Ч. 159. 10 липня. С. 2.

²⁶ ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 19049, арк. 20-21; Док. №200.

²⁷ Бекесевич П. Мої спомини з останніх днів окупації України австро-німецькими військами // Літопис Червоної калити. Ілюстрований журнал історії та побуту. III Річник. Ч. 3. Львів, 1931. Березень. С. 5; Док. № 190.

²⁸ ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 29.

²⁹ Слово Подолі. 1918. № 152. 20 листопада. С. 1; Док. № 20.

³⁰ Слово Подолі. 1918. № 152. 20 листопада. С. 1; Док. № 20.

³¹ ДАВіО, ф. Д-286, оп. 1, спр. 94, арк. 615; Док. № 6.

³² Слово Подолі. 1918. № 152. 20 листопада. С. 2.; Малюта О. «Просвіти» ... С. 636.

³³ Слово Подолі. 1918. № 154. 22 листопада. С. 2; Док. № 34.

При призначенні губернського комісара виникла певна неузгодженість між осередками УНС у Вінниці та Кам'янці-Подільському. У Кам'янці губернським комісаром 19 листопада проголосили Г. Степуру³⁴. Натомість у Вінниці місцева філія УНС 21 листопада призначила губернським комісаром Є. Богуславського³⁵. Це було підтверджено 25 листопада наказом по II Подільському корпусу, а Г. Степура обійняв посаду першого заступника комісара³⁶. З 30 листопада 1918 р. як губернський комісар згадується лише Г. Степура³⁷, затверджений на посаді 10 грудня 1918 р.³⁸

Загалом, військові підрозділи Подільського корпусу, за винятком деяких командирів, підтримали повстання Директорії УНР. На її бік перейшли 3 і 4 піхотні дивізії (Проскурів, Жмеринка), що склалися з 8 піхотного Проскурівського полку, 7 піхотного Подільського полку (Кам'янець-Подільський), 9 піхотного Вінницького полку, 10 піхотного Липовецького полку (Гайсин), 11 піхотного Уманського полку (Жмеринка), 12 піхотного Брацлавського полку (Тульчин) та інших підрозділів³⁹.

Проте у Вінницькому повіті влада Директорії не перемогла. Так, у місті Жмеринка встановилося двовладдя. Там діяв комісар УНР С. Качур (колишній член Центральної Ради, під час протигетьманського повстання – організатор «вільного козацтва» і українських полків⁴⁰) і залишався начальник гетьманського гарнізону генерал Болдарев, який проголосив нейтралітет. Під командуванням генерала знаходилися піхотний полк, артилерійський дивізіон і кінний підрозділ. Нейтралітет також проголосили німецькі загони⁴¹.

У 20-х числах листопада 1918 р. у Жмеринці після обстрілу перейшов на бік Директорії броньований потяг, що прямував до Кієва на допомогу гетьману⁴². Після цього Жмеринку залишив місцевий загін Державної варти на чолі з А. Будаговським⁴³.

Наступні події у Жмеринці засвідчили, що загалом повстання проти гетьмана об'єднало політичні сили різних напрямків, які згодом почали між собою боротьбу за владу. Впливовими були позиції більшовиків, які мали осередки у повітових центрах – Вінниці, Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському, Гайсині, Літині, Проскуріві⁴⁴. Вони активно займалися

³⁴ ЦДАВО України, ф. 538, оп. 1, спр. 8, арк. 1-2; ДАВіО, ф. Д-230, оп. 2, спр. 108, арк. 110-111.

³⁵ Слово Подолі. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2; Док. № 33.

³⁶ ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 17.

³⁷ Подільські Губерніяльні Відомости. 1918. № 100. 4 грудня. С. 1.

³⁸ Республіканські вісти. 1918. Ч. 11. 12 грудня. С. 2.

³⁹ Тинченко Я. Українські збройні сили. Березень 1917 р. – листопад 1918 р. – (організація, чисельність, бойові дії). К., Темпора, 2009. С. 238-245.

⁴⁰ Коваль Р., Моренець В. «Подєбрэдський полк» Армії УНР. К., Історичний клуб «Холодний Яр»; «Український пріоритет», 2015. С. 306.

⁴¹ ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 4975, арк. 18-19 зв.

⁴² ДАВіО, ф. П-138, оп. 6, спр. 173, арк. 63; Док. № 35.

⁴³ ДАВіО, ф. П-138, оп. 8, спр. 54, арк. 90.

⁴⁴ ДАВіО, ф. П-138, оп. 6, спр. 71, арк. 88.

агітаційно-пропагандистською діяльністю, за висловом більшовика Ф. Тарасова, здійснювали заходи «по більшовизації народу»⁴⁵.

На початку грудня 1918 р. С. Качур запропонував командирі 1-го Жмеринського республіканського полку А. Чекурді бути готовим до обеззброєння німецьких ешелонів і гетьманського гарнізону, побоюючись, що після прибуття додаткових німецьких військ, вони спробують захопити владу. У цей час в Жмеринці діяв повстанський комітет, до складу якого входили більшовики і українські соціалісти-революціонери (боротьбисти). Крім розпорядження С. Качура, 1-й Жмеринський республіканський полк отримав таку ж інструкцію від повстанського комітету. У ній вказувалося, що разом з повстанським комітетом проти німців і гетьмана будуть діяти робітники станції Жмеринка і мешканці навколишніх сіл⁴⁶. Німецький гарнізон м. Жмеринки (3, 4 тис. осіб) було обеззброєного після майже добового бою 6 грудня 1918 р.⁴⁷. На боці Директорії УНР виступили австрійські підрозділи, що готувались вирушити на батьківщину, і колишні військовополонені російської армії, які саме повернулися з Австро-Угорщини та Німеччини⁴⁸.

Центром повстання у Кам'янець-Подільському повіті було губернське місто. На вимогу осередку УНС і Подільської губернської управи на бік Директорії перейшов командир місцевого гарнізону полковник М. В'яземцев⁴⁹. Враховуючи це, а також перехід П. Єрошевича на бік Директорії, губернський староста С. Кисельов, позбавлений телеграфний зв'язку з Києвом, що здійснювався через Вінницю⁵⁰, 19 листопада 1918 р. передав у Кам'янці-Подільському службові справи представнику Директорії – Г. Степури⁵¹.

У наказі № 1 від 19 листопада 1918 р. Г. Степура пропонував негайно відновити роботу міським та повітовим самоврядуванням демократичного складу тобто земствам, обраним на підставі закону Тимчасового уряду Росії від 1 травня 1917 р.⁵².

У деяких повітах Поділля, після відозви командира II Подільського корпусу П. Єрошевича про перехід на бік Директорії УНР і мирного повалення влади гетьмана в Кам'янці-Подільському, військові частини в контакт з осередками УНС встановлювали владу Директорії УНР, в інших – відбувалися сутички прихильників нової влади з гетьманцями.

Зокрема, в Проскурівському повіті місцевий осередок УНС на чолі з В. Мудрим 21 листопада 1918 р. зумів перебрати на себе владу, ймовірно, за підтримки розташованих у Проскуріві частин II Подільського корпусу⁵³. Учасник подій І. Розгін згадував: «У період повстання проти гетьмана,

⁴⁵ ДАВіО, ф. П-138, оп. 2, спр. 43, арк. 8.

⁴⁶ ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 4975, арк. 17-19 зв.

⁴⁷ ДАВіО, ф. П-138, оп. 2, спр. 18, арк. 3.

⁴⁸ ДАВіО, ф. П-138, оп. 8, спр. 54, арк. 85.

⁴⁹ Копержинський К. Як стався переворот в Кам'янці на Поділлі. // Село. 1918. № 2. 23 листопада. С. 2.

⁵⁰ Слово Подоляни. 1918. № 152. 20 листопада. С. 2.

⁵¹ Голос подольской церкви. 1918. № 32. 4 грудня. С. 2; Док. № 13.

⁵² ДАВіО, ф. Д-230, оп. 4, спр. 4, арк. 110-111.

⁵³ Тинченко Я. Українські збройні сили... С. 240-241.

Повітовий Національний Союз знову опанував ситуацію, і відновив діяльність всіх українських установ і організацій. Повітовим комісаром був призначений [М.] Таранович, його заступниками – А. Постоловський, Ів. Розгін і П[илип]. Є[фременюк]»⁵⁴.

У Гайсинському повіті протигетьманське повстання розпочав член УПСР А. Волинець за дорученням УНС, переданого інженером Мушенком, який прибув з Києва. У селі Рахнівка із місцевих селян він сформував загін з 250 осіб, при 4-х кулеметах, з яким 20 листопада 1918 р. захопив Гайсин. Солдати місцевого 10-го полку не чинили опору. Напередодні, 19 листопада 1918 р. командир полку М. Хлистов, отримавши від П. Єрошевича депешу про перехід влади до Директорії УНР, оголосив її полку⁵⁵. Після цього, Гайсинський повітовий староста І. Сенокосов і окремі начальники місцевої Державної варті втекли. 22 листопада до виконання обов'язків приступили місцеві діячі – О. Павловський на посаді повітового комісара, П. Ксендзюк – начальника повітової міліції, А. Волинець як отаман повстанців. 24 листопада 1918 р. М. Хлистов отримав депешу представника Південної армії⁵⁶ полковника П. Пушчина з вимогою підпорядкуватися генералу А. Денікіну, формувати загони, вірні союзникам (Антанті) та заарештувати призначеного гайсинського повітового комісара О. Павловського. В ніч на 25 листопада 1918 р. старшини гетьманського полку під командуванням Л. Бараневича і М. Макаровця спробували це зробити. Павловський зумів втекти, а Волинець і Ксендзюк вчинили збройний опір і відступили в с. Кисляк. 27 листопада 1918 р. А. Волинець з 2-тисячним загоном повернувся до Гайсина і відновив владу УНР⁵⁷. Після цього прибічники гетьмана залишили Гайсин. Вони були розбиті повстанськими загонами полковника Гришка біля однієї залізничної станції, між Козятином і Липовцем⁵⁸.

Повстання в Ольгопільському повіті організували член УПСР П. Куцяк (Сава Чалий)⁵⁹ та Ю. Онуфрієць. Серед організаторів був також більшовик Т. Бойко⁶⁰. 22 листопада 1918 р. повітовим комісаром був призначений повітовий комісар за часів Центральної Ради М. Стратієнко. 24 листопада він прибув у Бершадь, де й розпочалося протигетьманське повстання у повіті. На бік повітового комісара перейшла частина населення, зокрема, члени партії «Бунд»⁶¹, єврейський загін самооборони на чолі з М. Добровенським⁶². Після

⁵⁴ Розгін Ів. Деякі епізоди боротьби з большевиками на Поділлі. // Свобода. 1955. Ч. 87. 7 травня. С. 3.

⁵⁵ Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волиня. К.: Дюкор, 2002. С. 20.

⁵⁶ Військового формування російських білогвардійців.

⁵⁷ ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 50 зв.-51 зв.

⁵⁸ Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волиня... С. 20-21, 134.

⁵⁹ Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність... С. 488; Ратушняк І. І. Діяльність адміністрації Української держави в Ольгопільському повіті Подільської губернії. // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Наук. збір. Сер. Історична. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 14. С. 261.

⁶⁰ Завальнюк К. В. Провісники волі. Повстанський рух на Поділлі у персоналіях (20-і роки ХХ ст.). Літін: «Літінська райдрукарня», 2005. С. 135.

⁶¹ Ратушняк І. І. Діяльність адміністрації Української держави в Ольгопільському повіті Подільської губернії. ... С. 261-262.

вбивства у Бершаді начальника Державної варти та чотирьох вартових, 27 листопада начальник Ольгопільської повітової варти А. Ярошевський з невеликим загonom, маючи на озброєнні кулемет і польову гармату, рушив до Бершаді. При вході у містечко їх обстріляли з єврейських будинків. Загін відступив і почав обстріл з гармат єврейського кварталу. Після цього єврейський загін з 200 осіб спробував оточити загін Ярошевського, з якого втекли частина вартових і майже всі офіцери, покидавши гвинтівки і шинелі. Загін Ярошевського відступив до Ольгополя. Повстання в повіті стрімко поширювалося. На 28 листопада Ольгопіль був оточений з трьох сторін. Повітовий староста А. Тітаренко, військовий начальник і начальник повітової варти вийшли до Балти. У місті залишився загін Державної варти чисельністю до 60 осіб та офіцерська дружина (17-18 осіб) під командуванням начальника охорони Ольгополя підполковника Кошарновського. Через декілька днів, після зіткнень з повстанцями, загін відступив до міста Кам'янка та спробували перейти на підконтрольну Румунії територію. Румуни відмовили їм і кожному довелося рятуватися власними силами⁶³. За відомостями працівника прокуратури Української Держави Г. Мазаракія, «м. Ольгопіль було зайняте в перших числах грудня ... не регулярними військами Директорії, а повсталими селянами спільно з бандою відомого місцевого розбійника Максюті». Згодом прибув і представник УНР – повітовий комісар П. Куцяк, колишній сільський учитель. В Ольгополі розпочалися арешти російських офіцерів і поміщиків⁶⁴.

Обставини встановлення влади Директорії в м. Нова Ушиця залишаються достеменно невідомими. За спогадами більшовика Ф. Гоголя, у грудні 1918 р. «партизанськими загонами був обеззброєний гетьманський гарнізон в Ушиці, який складався з одного батальйону піхоти і двох кавалерійських ескадронів. Гетьманські війська були вигнані з поміщицьких маєтків в селах Глібів та Цибулівка»⁶⁵. За архівними матеріалами можна зробити висновок, що повітовий староста С. Бодіско принаймні до травня 1919 р. залишався у місті⁶⁶. Відомо, що учасником повстання у Ново-Ушицькому повіті був просвітянин І. Сторожук, який мав досвід військової служби⁶⁷. 25 листопада 1918 р. Ново-Ушицьким повітовим комісаром УНР був призначений службовець подільського земства Я. Огороднік⁶⁸.

Невдалою була перша спроба встановити владу Директорії у Літинському повіті 19 листопада⁶⁹. 5 осіб відправлених для проголошення переходу влади до

⁶² Лукин В., Соколова А., Хаймович Б. Сто еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель. Вып. 2: Подолья. Санкт-Петербург.: Издатель А. Гершт, 2000. С. 133.

⁶³ ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 34-34 зв.

⁶⁴ ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 36-36 зв.

⁶⁵ Гоголь Ф. Борьба против петлюровцев в Ушицком повіті. // В боях за Жовтень. Спогади учасників революційної боротьби на Поділлі. Хмельницький: Хмельницьке обласне видавництво, 1958. С. 217.

⁶⁶ ДАВіО, ф. Р-207, оп. 6, спр. 48, арк. 2.

⁶⁷ Малюта О. «Просвіті» і Українська Державність... С. 693.

⁶⁸ Подільські Губерніяльні Відомости. 1918. № 100. 4 грудня. С. 1.

⁶⁹ Слово Подолія. 1918. № 157. 26 ноября. С. 2.

Директорії УНР були арештовані повітовим старостою⁷⁰. 22 листопада 1918 р. газета «Слово Подолі» повідомляла, що у Літині обов'язки комісара продовжує виконувати староста⁷¹. За відомостями газети «Республіканські вісти», 27 листопада до Літина прибули з Вінниці підрозділи армії УНР, які зайняли місто без бою⁷². Це були 9 Вінницький полк (рота під командуванням Ю. Момота)⁷³ та підрозділи Я. Гальчевського, колишнього вчителя с. Бруслинів⁷⁴, який сформував Окремий Літинський курінь⁷⁵ і призначив командиром гарнізону Я. Шепеля⁷⁶. 22 листопада 1918 р. Літинським повітовим комісаром був призначений В. Ліпкань – колишній голова повітової земської управи.

На початку 20-х чисел листопада 1918 р. з Вінниці до Брацлава було направлено загін «для ліквідації гетьманщини»⁷⁷. У Брацлавському повіті частини Подільського корпусу підтримали Директорію УНР. Зокрема так вчинив 15-ий Брацлавський полк (Тульчин) з патріотично налаштованими старшинами, які перебували у тісному контакті з головою місцевої філії УНС В. Морозом. На початку повстання Директорії УНР поблизу Тульчина полк на чолі з помічником командира полковником В. Азеліцьким був висланий «на перейми московського відділу кінноти»⁷⁸. Очевидно, на бік Директорії УНР перейшов і І. Гадзиківський – начальник Брацлавської повітової добровольчої дружини, а згодом – отаман Хмара⁷⁹. За іншим відомостями, учасником боротьби проти гетьманської влади у Брацлаві був загін А. Волинця⁸⁰. Посаду Брацлавського повітового комісара обійняв С. Мосевич – колишній голова повітової земської управи. Водночас преса повідомляла про нестабільність у цьому повіті: «В навколишніх місцевостях спалахи анархії. [В] Тиманівці масток графа Шереметєва пограбований, вбитий управляючий Глюмер [,] забрано грошима півмільйона. Селянами вирубуються удільні ліси. Повітком [С.] Мосевич безсилий боротися з цим злом...»⁸¹.

Газети у Могилівському повіті інформували про зміну влади в країні⁸². «Як тільки дійшла чутка про заклик до повстання, Могилівська філія національного союзу з невеликими силами зробила безкровний переворот. Місцевий староста добровільно склав свої повноваження і вся влада перейшла в українські

⁷⁰ Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

⁷¹ Слово Подолі. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

⁷² Республіканські вісти. 1918. Ч. 1. 29 листопада. С. 2.

⁷³ ДАВіО, ф. Р-425, оп. 2, спр. 7, арк 1, 6.

⁷⁴ Красносілецький Д. Яків Гальчевський – герой національно-визвольних змагань кінця 1910-х – першої половини 1920-х років. // Історія України. 2013. Лютий. № 3 (787). С. 16.

⁷⁵ Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність... С. 355.

⁷⁶ Коваль Р. Яків Гальчевський. Біографія. // Гальчевський Я. В. З воєнного нотатника. К.: Дюкор, 2006. С. 10.

⁷⁷ Малигін А. Ішла війна з народами. Вінниця: Копі-Сервіс-Центр, 2001. С. 9.

⁷⁸ Шляхтиченко М. До історії Директорії Української Народної Республіки. // Український історик. 1965. Нью Йорк-Мюнхен, 1965. № 1-2 (5-6). С. 58-59.

⁷⁹ Завальнюк К. В. Провісники волі... С. 37.

⁸⁰ Коваль Р., Моренець В. «Подебрядський полк» Армії УНР... С. 201.

⁸¹ Слово Подолі. 1918. № 160. 29 ноября. С. 1.

⁸² Сайн-Виттенштейн Е. Н. Дневник 1914-1918. Подгот. к печати М. Разумовская. Париж: YMCA-PRESS, 1986. С. 242.

руки...»⁸³. Як згадувала поміщиця К. Сайн-Вітшенштейн, 20 листопада 1918 р. на бік повсталих перейшов український загін⁸⁴. Припускаємо, що це був розташований у Могилеві-Подільському Запорізький Кіш у складі 400 козаків⁸⁵. 21 листопада 1918 р. повітовий комісар В. Юнкевич пропонував міській думі відновити її засідання⁸⁶. Було звільнено політичних в'язнів. Але, 24 листопада 1918 р., зважаючи на незначні військові сили могилівської філії УНС, «варта, російське офіцерство та польські легіонери, порозумівшись між собою, в скорім часі знову зайняли місто, заарештували українську владу та видатніших членів національного союзу...»⁸⁷. Організатором перевороту був полковник П. Пушцін – начальник бюро з набору солдат до Південної армії⁸⁸. Йому формально передав свою владу староста Л. Рафальський⁸⁹. П. Пушцін заарештував в Могилеві-Подільському 60 українців⁹⁰. До міста із Жмеринки прибув член УПСР Й. Маєвський, призначений Отаманом республіканських військ Могилівського району⁹¹. З ним уклали угоду про спільні дії проти гетьманців та окупантів місцеві більшовики Левицький і І. Чебан⁹². Останній згадував: «Протягом двохдобового гарматного, кулеметного та гвинтівочного бою, коли м. Могилів було атаковано зі всіх боків повстанцями, яких було приблизно 12 тис., повстанці перемогли, зломивши передову лаву гетьманців, захопивши батарею біля вокзалу й центр міста. Гетьманці втікали до Бессарабії...»⁹³. Це сталося 30 листопада 1918 р.⁹⁴. Підрозділами селянських повстанців командували отамани Мельник і Козел. Увійти в Могилів повстанцям допомогли галицькі українці з австрійських підрозділів, які перейшли на бік Директорії УНР⁹⁵. З перемогою Директорії у повіті була відновлена влада УНР. Тимчасово обов'язки комісара виконував Г. Сінків – член Центральної Ради у 1918 р. і колишній голова Могилів-Подільської продовольчої управи⁹⁶. Голова колишньої Державної варти міста М. Журавльов-Журавський перейшов на бік повстанців і був призначений начальником охорони міста⁹⁷.

У Летичівському у Літинському повітах у листопаді 1918 р. діяли понад 20 більшовицьких партизанських загонів, об'єднані під керівництвом

⁸³ Життя Поділля. 1918. № 11. 28 грудня. С. 4.

⁸⁴ Сайн-Витгенштейн Е. Н. Дневник 1914-1918. ... С. 242.

⁸⁵ Луговський О. Формування збройних сил Української держави (1918 р.). Організаційні аспекти. // Військово-історичний альманах. 2004. Число 1 (8). С. 16.

⁸⁶ ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 17.

⁸⁷ Життя Поділля. 1918. № 11. 28 грудня. С. 4.

⁸⁸ ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 77, арк. 94.

⁸⁹ Сайн-Витгенштейн Е. Н. Дневник 1914-1918. ... С. 249-250.

⁹⁰ Дністер. 1918. Ч. 8. 15 грудня. С. 1.

⁹¹ ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 523, 529.

⁹² Життя Поділля. 1918. № 11. 28 грудня. С. 4.

⁹³ Чебан І. Слава Героям громадянської війни! За владу Рад. // Бюлетень округового виконавчого комітету Могилівщини. Могилів-Подільський, 1927. № 18. С. 63.

⁹⁴ Республіканські вісті. 1918. Ч. 3. 1 грудня. С. 2.

⁹⁵ Т-ч Т. З повстання в 1918 р. (Спогад). // За Україну. Каліш, 1921. Ч. 6-7. С. 24; Док. № 201.

⁹⁶ Дністер. 1918. Ч. 2. 7 грудня. С. 3.; ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 47, арк. 1; ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 523, 529.

⁹⁷ Життя Поділля. 1919. № 16. 4 січня. С. 2.

М. Ревуцького і Н. Сандлера, які захопили Летичів і встановили контроль над значною частиною повіту. На цій території 23 листопада 1918 р. було проголошено Летичівську радянську республіку⁹⁸. Під контроль було взято залізницю на ділянці Жмеринка-Деражня-Проскурів та шосе⁹⁹. Подільський більшовицький губернський комітет відправив в Деражню загін з 150 залізничників на чолі з І. Гумінським¹⁰⁰. У іншій частині повіту – на Деражнянщині владу УНР підтримував загін Щерблюка, сформований у листопаді 1918 р.¹⁰¹. Також одним з головних організаторів селянського повстання проти гетьмана був освітянин В. Плінський¹⁰². 25 листопада 1918 р. Летичівським повітовим комісаром УНР був призначений Л. Маркевич¹⁰³.

27 листопада під Деражною підрозділи повстанців Летичівського осередку УНС, розбили кінний загін Летичівського повітового старости О. Потоцького, який налічував до 200 чоловік, дуже добре озброєний кулеметами, ручними гранатами. Його частина на чолі з Потоцьким втікла в напрямку Вовковинців. Були чутки, що Потоцький тікав на Літин за підмогою «хліборобів». У повідомленні бюро армії УНР від 29 листопада 1918 р. Летичів названий серед міст, на які поширювалася республіканська влада¹⁰⁴.

З початком повстання в Балтському повіті силами Державної варти і добровільних загонів певний час вдавалося втримати владу гетьмана¹⁰⁵. Повстанців тут очолював колишній учитель, отаман С. Заболотний¹⁰⁶. У партизанському загоні Балтського повіту, яким керував пробільшовицьки налаштований І. Дячишин налічувалося кілька тисяч бійців¹⁰⁷. Повстання вибухнуло внаслідок дій повітового старости І. Бордожєвича, який декілька разів направив в с. Мошняги і сусідні села загоны Державної варти для обеззброєння селян. Села обстрілювала артилерія. Це викликало обурення селян, які почали наступ на Балту. Гетьманська адміністрація, збройні загоны і Державна варта 29 листопада втекли з міста. Повстанці зайняли місто, знищили установи гетьманської влади, випустили арештованих, спалили в'язницю і

⁹⁸ Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. Відповід. ред. І. Ф. Курас. К.: Голов.ред. УРЕ, 1987. С. 310; Антонішин А. П. Селянсько-повстанських рух на Поділлі (квітень-листопад 1918 р.). // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. Історія. Вінниця, 2007. Вип. 12. С. 169; Супруненко Н. И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918-1920). М.: Наука, 1966. С. 83.

⁹⁹ Рибак І. В. Наш край в історії України (Хмельниччина): Навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2007. С. 310.

¹⁰⁰ ДАВіО, ф. П-138, оп. 8, спр. 54, арк. 79.

¹⁰¹ Кохановський О. Б. Деражнянщина у період Української національної революції 1917-1922 років. Хмельницький, 2008. С. 42.

¹⁰² Кочегар М. Червоний терор на Летичівщині. // Літературно-науковий вісник. 1927. Кн. 4. Т ХСІІ. С. 350.

¹⁰³ Подільські Губерніяльні Відомости. 1918. № 100. 4 грудня. С. 1.

¹⁰⁴ Бойко О. Д. Протигетьманське повстання 1918 р.: шлях Директорії до влади. // Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 155.

¹⁰⁵ Антонішин А. П. Балтський повіг в добу гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.). // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. Одеса, 2012. Вип. 24. С. 103.

¹⁰⁶ Фесик А. Вооруженное восстание на Украине (ноябрь-декабрь 1918 г.). Одесса: Аспект, 1992. С. 12.

¹⁰⁷ Шевчук Г. М. Розгром іноземних інтервентів на Півдні України і в Криму (листопад 1918-квітень 1919 р.). К.: «Радянська школа», 1959. С. 83.

арештантське приміщення при Балтській Державній варті, розгромили контору судового слідчого і канцелярію заступника прокурора¹⁰⁸, обеззброїли єврейську дружину самооборони¹⁰⁹. Повітовий староста виїхав в Ананьїв, а звідти 4 грудня – до Одеси¹¹⁰. Жахливі пограбування населення були припинені повітовим комісаром О. Сікорським, призначеним Директорією УНР. Він відновив громадський порядок за допомогою військово-польового суду¹¹¹.

У Ямпільському повіті також відбувалася боротьба між прибічниками гетьмана і Директорії УНР. На початку повстання в Ямполі була проголошена влада Директорії УНР. Повітовим комісаром був призначений представник УНС, член УПСР П. Мальований¹¹². Проте влада залишилася у гетьманців, які арештували місцевих активістів¹¹³. «Все українське, включно до бібліотекарів Просвіти, впало в тюрму», згадував діловод місцевої земкомісії І. Дніпровський¹¹⁴. За розпорядженням згадуваного полковника П. Пуціна з Південної армії 27 листопада обов'язки Ямпільського повітового старости почав виконувати В. Шумахер¹¹⁵. У Томашполі 28 листопада 1918 р. Ямпільський повітовий селянський з'їзд обрав тимчасовим повітовим комісаром голову з'їзду, очільника Союзу споживчих товариств І. Бойштена. З'їзд закликав до повстання проти гетьмана, оголосив мобілізацію до «народного війська» і повідомив про формування з добровольців загону для захоплення Ямполя¹¹⁶. Наступні події висвітлено у газеті «Республіканські вісти»: «При наближенні отряду республіканських військ до Ямполя, шайка гетьманців утікла вниз по Дністрі, захопивши з собою два кулемети і 250 000 карб. з державної скарбниці та інших інституцій. В Ямполі залишилися гармати, набої до них і кулемети»¹¹⁷. Головною протигетьманською силою виступило селянство, під натиском якого представники гетьманської влади залишили Ямпільщину. Після встановлення влади УНР в Ямполі повітовим комісаром знову став П. Мальований¹¹⁸. «Город вкрився універсалами, відозвами, наказами. Негайно ж повітова скарбниця вислала всю свою металеву і паперову готівку до Вінниці, центру повстання. Туди ж пішли каравани майна земкомісії. Возами й пішки тяглися залоги, залоги, залоги ... »¹¹⁹.

¹⁰⁸ Белан Ю. Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году. К.: Издательство Киевского университета, 1960. С. 272.

¹⁰⁹ Лекар А. М. Єврейські погроми в Балтському повіті в добу революції 1917-1921 рр.: до питання відповідальності. // Гілея. Науковий вісник. Зб. наук. пр. К., 2013. Вип. 71 (№ 4). С. 133.

¹¹⁰ ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 3 зв.

¹¹¹ Лекар А. М. Єврейські погроми в Балтському повіті в добу революції 1917-1921 р. ... С. 133.

¹¹² Завальнюк К., Борсуківський С. Незламні. ... С. 27, 134.

¹¹³ Республіканські вісти. 1918. № 3. 1 грудня. С. 3.

¹¹⁴ Горбатюк В. Іван Дніпровський у Ямполі. // Перша Ямпільська науково-красознава конференція, Ямпіль. Вінниця, ПП Балюк, 2018. С. 303.

¹¹⁵ ЦДАВО України, ф. 1793, оп. 1, спр. 7, арк. 70.

¹¹⁶ ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 327 зв.

¹¹⁷ Республіканські вісти. 1918. Ч. 5. 4 грудня. С. 3

¹¹⁸ Завальнюк К., Борсуківський С. Незламні. ... С. 114.

¹¹⁹ Горбатюк В. Іван Дніпровський у Ямполі. ... С. 303.

У процесі встановлення контролю над Поділлям Директорія УНР здійснила реформу місцевих адміністрацій. Було відновлено посади губернських і повітових комісарів, розпочато формування керівного складу апарату. Часто місцевими державними службовцями призначалися особи, які займали керівні посади у період Центральної Ради, були її державними службовцями¹²⁰. Державна варта була перейменована на Республіканську охорону¹²¹. Проте її діяльність не була налагоджена. Так, у містечку Станіславчик після розгону варті слідом за переворотом і у волості «яка-небудь міліція або поліція цілком відсутня. Почастішали пограбування і пересування по шляхам пов'язані з ризиком бути пограбованим». В окремих місцях почалися руйнування маєтків поміщиків. У Ямпільському повіті пограбовано економію в Носіковці¹²².

Розвиток подій на Поділлі у значній мірі сприяв поваленню гетьманського режиму у державі. За участі Г. Степури було створено військовий штаб у Кам'янці-Подільському, який забезпечив охорону міста і переформовував загони, що прибували у Кам'янець та відправляв їх до Фастова у розпорядження Директорії УНР¹²³. Командир II корпусу П. Єрошевич направив до українського республіканського війська 6 піхотних батальйонів з кулеметними командами та 16 гармат¹²⁴. озброєння, майно і продовольство із складів корпусу, використовувалося для формування нових повстанських загонів¹²⁵. 25 листопада було видано наказ Директорії УНР про мобілізацію¹²⁶. На його виконання отаман А. Волинець 28 листопада 1918 р. відправив під Київ на допомогу Директорії УНР два курені вояків¹²⁷. Згодом, мобілізація, здійснена Я. Гальчевським у Вінниці, надала армії УНР 15 тис. бійців¹²⁸.

Але ситуація залишалася невизначеною у зв'язку з позицією німецьких військ. Так, 28 листопада 1918 р. голова Директорії УНР В. Винниченко записав усвоєму щоденнику: «Розпочався наш наступ. Німці проти нас. Надій на успіх мало. З півдня наступають дончаки. З Румунії, з Чорного моря, от-от з'являться війська Антанти. З боку Галичини – поляки. Большевики з півночі чекають нашої перемоги, щоб насунути й задушити нас. У Києві стоїть тисяч 20 німців. У них біля 100 гармат. Гетьманців тисяч 5 при 40 гарматах. У нас же тисяч 8 війська і 30 гармат»¹²⁹.

З метою формування і утримання республіканської армії, начальник штабу військ Директорії О. Осецький 30 листопада 1918 р. наказав комісарам УНР

¹²⁰ ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 404, 482 зв.

¹²¹ ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 240; ДАВіО, ф. Р-384, оп. 2, спр. 9, арк. 7; Док. № 40.

¹²² Слово Подолі. 1918. № 160. 29 ноября. С. 1.

¹²³ Малота О. «Просвіти» і Українська Державність... С. 683.

¹²⁴ Подільський губернський староста Сергій Кисельов (1877-1937) у документах епохи /Автори-упорядники: О. М. Кравчук, І. І. Ратушняк, К. В. Завальнюк. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 282 С. С. 240.

¹²⁵ Олійник С. В. Боротьба з гетьманським режимом на Поділлі в 1918 р. // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. (22-23 листопада 2007 р.). Кам'янець-Подільський, 2007. Т. 2. С. 29.

¹²⁶ Дністер. 1918. Ч. 2. 7 грудня. С. 1.

¹²⁷ Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волиниці. ... С. 20-21, 134.

¹²⁸ Коваль Р. Яків Гальчевський. Біографія. ... С. 10.

¹²⁹ Винниченко В. Щоденник. Т. 1. 1911-1920. Едмонтон-Нью-Йорк, 1980. С. 308.

здійснити реквізицію 50 % наявних грошей у фінансових установах, з яких – ¾ надіслати Директорії, а ¼ - залишити на потреби мобілізації¹³⁰. На підставі цього наказу на жителів Могилів-Подільського вже 1 грудня 1918 р. була накладена розкладка на суму 2 млн. крб.¹³¹. 1 млн. крб. передало Директорії УНР Кам'янець-Подільське відділення Державного банку¹³². Є. Богуславський свідчив, що забезпечив Директорію УНР сумою до 7 млн. крб.¹³³.

У зв'язку з загрозою нападу німецьких військ на Фастів, у якому перебував штаб повстанців і самі члени Директорії УНР, остання вирішила виїхати до Вінниці¹³⁴. Газета «Республіканські вісти» опублікувала про цю подію повідомлення. Переїзд Директорії УНР до міста відбувся у ніч з 3-є на 4-є грудня. Члени Вінницької філії УНС О. Базілевич, Є. Богуславський, Ю. Щириця, командир II корпусу П. Єрошевич та інші вищі урядовці влаштували керівництву УНР урочисту зустріч на станції, де було вишкочено почесну варту. В. Винниченко «привітав козаків в тимчасовій столиці Української Народньої Республіки – м. Вінниці і висловив надію, що він при їх допомозі скоро буде в справжній столиці – Києві. На привітання козаки гукнули «Славу Україні»¹³⁵. Члени Директорії УНР відбули в призначений для них готель «Франсуа». Згодом для потреб Директорії передали готель «Савой»¹³⁶. Про приїзд залишив спогади також командир 2 корпусу П. Єрошевич¹³⁷.

З прибуттям Директорії УНР до міста почали з'їжджатися партійні і громадські діячі. Вінниця перетворилася в тимчасову столицю республіканської влади¹³⁸, де, за спогадами, одного з керівників служби преси при Директорії УНР О. Назарука, в її оточенні переважали цивільні, а не військові, як це було у Фастові.¹³⁹

У Вінниці при Директорії УНР 5 грудня 1918 р. почала функціонувати Тимчасова Рада завідуючих державними справами як дорадчий орган з усіх справ державно-адміністративного життя¹⁴⁰. Рада складалася із 11 відділів, на які покладалися функції міністерств¹⁴¹. На низку посад було призначено подільських діячів. Так, відділ освіти очолив Подільський губернський комісар з народної освіти, викладач Вінницького учительського інституту

¹³⁰ ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1, т 2, спр. 299, арк. 340 зв; Док. № 66.

¹³¹ ДАВіО, ф. Д-37, оп. 1, спр. 3, арк. 490-491 зв.

¹³² ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 22.

¹³³ Реабілітовані історією. Рівненська область. Рівне: Дятлик М., 2017. Кн. 7. С. С. 203; Док. № 191.

¹³⁴ Кедровський В. 1919 рік (16-17). // Свобода. 1929. Ч. 161. 12 липня. С. 2; Ч. 162. 13 липня. С. 2.

¹³⁵ Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 3-4. Док. № 80.

¹³⁶ Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 3-4. Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. Відень: Друкарня Г. Енгля і Сина, 1920. С. 66; Док. № 196.

¹³⁷ Єрошевич П. З боротьби українського народу за свою незалежність. Частина I. Часи гетьмана Павла Скоропадського і повстання українського народу проти його влади // За державність. 1938. № 8. С. 26; Док. № 194.

¹³⁸ Лисий А. К. До питання про перше перебування Директорії у Вінниці. // Тези доповідей дванадцяті Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. 7 вересня 1993 р. Вінниця, 1993. С.40.

¹³⁹ Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. ... С. 65, 66, 68; Док. № 196.

¹⁴⁰ Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. Репринтне відтворення видання 1920 р. К.: Вид-во політичної літератури України, 1990. С. 192-193.

¹⁴¹ ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1, т 2, спр. 299, арк. 342 зв.; Док. № 83.

Ю. Щириця¹⁴², хліборобства – галичанин, учитель курсів українознавства у Вінниці М. Козоріс¹⁴³, судових справ – голова Подільського земства В. Приходько¹⁴⁴, фінансів – кооператор П. Відибіда¹⁴⁵. Відомі місця розташування відділів: внутрішніх справ – у готелі «Франсуа», праці – вул. Миколаєвська 88, продовольчих справ – у будинку «Хліббюро» на вул. Миколаєвській; фінансів – у будинку «Союзбанку» на вул. Миколаєвській; освіти – у Вінницькому Учителському Інституті на вул. Олександрівська (на Замості); хліборобства – у будинку «Просвіти» на вул. Миколаєвській; шляхів – на залізничній станції у потягу Директорії УНР, пошт і телеграфів – у будівлі «Центральний готель» на вул. Миколаєвській, Центральне Інформаційне бюро при Директорії УНР – вул. Миколаєвська, 78¹⁴⁶.

У Вінниці Директорія УНР здійснила демократичні заходи: постановою від 9 грудня 1918 р. поновила закони Центральної Ради про національно-персональну автономію, про земельну реформу, про 8-годинний робочий день, профспілки. Водночас скасувала закони гетьманату у пунктах, спрямованих «проти інтересів трудових класів і шкідливих для всього громадянства»¹⁴⁷.

Важливою подією у житті міста була Державна нарада УНР 12-14 грудня 1918 р. У ній брали участь члени Директорії УНР, представники політичних партій та громадських організацій, що входили до Українського Національного Союзу. На нараді обговорювалися важливі питання державного та соціально-економічного будівництва, пов'язані із встановленням в Україні нової форми правління. Частина учасників наради виступала за розбудову УНР у формі демократичної парламентської республіки, що не було підтримано у зв'язку з лівоадикальними настроями населення, а інші – за запровадження «диктатури трудових верств населення»¹⁴⁸.

12 грудня 1918 р. у м. Козятин укладено угоду між Директорією УНР і німецьким командуванням, згідно якої німецьким військам надавався вільний вихід з України, натомість вони зобов'язувалися залишити Київ. У цих переговорах, за дорученням Директорії УНР, брав участь О. Назарук разом з генералом О. Грековим. У емоційних спогадах О. Назарук не приховував свого тріумфу з приводу відходу німецьких військ. Мемуарист також описав епізод розмови з німецькою делегацією після укладання угоди, про долю П. Скоропадського¹⁴⁹. Після цієї угоди становище гетьмана стало безнадійним. 14 грудня 1918 р. о 13-ій годині гетьманське командування віддало наказ про припинення опору. Гетьман П. Скоропадський підписав зречення від влади.

¹⁴² ДАВіО, ф. Д-54, оп. 1, спр. 86, арк. 27.

¹⁴³ Малота О. «Просвіти» і Українська Державність... С. 462-463.

¹⁴⁴ Життя Поділля. 1918. № 5. 21 грудня. С. 1.

¹⁴⁵ Малота О. «Просвіти» і Українська Державність... С. 308-309.

¹⁴⁶ Республіканські вісті. 1918. Ч. 12. 13 грудня. С. 2.

¹⁴⁷ Завальнюк К. В. Життя в ім'я України: Іст.-док. повість про життя і діяльність В. С. Мачушенка. Вінниця: О.Власюк, 2005. С. 28.

¹⁴⁸ Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за Самостійну Україну. К.: Смолоскип, 2018. С. 216.

¹⁴⁹ Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. Відень: Друкарня Г. Енгля і Сина, 1920. С. 76 – 78; Док.№ 196.

Отже, у листопаді-грудні 1918 р. у Подільській губернії відбулося повалення адміністрації Української Держави та встановлення влади Директорії УНР. Причини швидкого падіння гетьманату полягали у комбінації чинників, серед яких доленосними стали помилки гетьманату у внутрішній та зовнішній політиці, відсутність достатньої соціальної бази та слабкість силових структур Української Держави. Провідна роль у поваленні гетьманської влади та встановленні нової, республіканської, належала національно свідомій українській інтелігенції, кооператорам, патріотично налаштованим військовим і найбільшій частині населення – селянству. Поділля стало одним з перших регіонів України, де було встановлено владу Директорії УНР. У зв'язку з відносною близькістю до Києва, у Вінницю було перенесено осідок Директорії УНР. Таким чином, Подільський регіон став важливим плацдармом в утвердженні влади УНР у межах всієї країни.

Від упорядників.

Під час підготовки збірника документів і матеріалів «Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.» (першого видання такого роду, присвяченого діяльності вищого керівного органу УНР у Вінниці) використано декілька видів джерел. Йдеться про архівні документи, матеріали періодики, збірники документів тощо. Зокрема, використано документи, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України): фонди 538 («Подільський губернський комісар»), 1092 («Міністерство внутрішніх справ УНР»), 1216 («Міністерство внутрішніх справ Української Держави»), 1429 («Канцелярія Директорії Української Народної Республіки»), 3306 («Вінницька міська управа»); Центральному державному історичному архіву України в Києві (ЦДІАК): фонд 419 («Прокурор Одеської судової палати»); Державного архіву Вінницької області (ДАВіО): фонди Д-230 («Вінницька міська управа»), Д-262 («Вінницька міська дума»), Д-255 («Вінницька повітова земська управа»), П-138 («Колекція документів Вінницького партархіву»), Д-172 («Вінницький окружний суд»), Р-6023 («Колекція фільтраційних, слідчих та наглядових справ, переданих УСБУ у Вінницькій області»). У збірнику документів також представлено матеріали періодичних видань «Вістник Української Народної Республіки» та «Республіканські вісти», «Голось Подольской церкви», «Життя Поділля», «Свобода», «Свободное слово», «Село», «Слово Подолю», «За державність», «За Україну», «Літопис Червоної калини», а також спогади та свідчення учасників подій.

Тематично та хронологічно документи й матеріали видання поділено на чотири частини: «Встановлення влади Директорії УНР на Поділлі», «Вінниця – тимчасова столиця УНР», «Діяльність органів самоврядування м. Вінниці», «Спогади та свідчення про встановлення і діяльність влади Директорії УНР у Вінниці у листопаді-грудні 1918 р.».

Документи у збірнику публікуються мовою оригіналів, із збереженням орфографічних особливостей першоджерел. Упорядники доповнили тексти розділовими знаками, яких не вистачає в оригіналах.

Низка документів у збірнику опубліковано із скороченням. Це стосується тих випадків, коли документ містить малоцінні відомості, або ж текст у ньому пошкоджено. При цьому скорочення відмічаються трьома крапками, взятими у прямих дужках.

У випадках пропусків літер складів чи окремих слів, що утруднюють розуміння тексту, упорядниками вживаються доповнення у квадратних дужках. Так само позначено виправлення друкарських помилок.

У посторінкових примітках, наведено переклад слів іншомовного походження, архаїзмів, діалектизмів тощо. Такі слова подано у кожному документі один раз.

При публікації документа в декількох газетах, його текст подано за виданням, вказаним першим.

Загалом на думку упорядників, збірник документів і матеріалів сприятиме кращому розумінню політичної діяльності Директорії УНР у Вінниці у грудні 1918 р. на тлі розгортання протигетьманського повстання, а його інформативне наповнення із цікавістю сприймуть науковці, студенти, краєзнавці, усі небайдужі до історії України.

Підбір документів, написання статті, упорядкування документів до друку, складання покажчиків здійснили кандидат історичних наук, доцент Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського Олександр Кравчук, науковий співробітник Центру історії Вінниці, кандидат історичних наук, доцент Сергій Калитко, старший викладач Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова Ігор Ратушняк.

Частина 1. Встановлення влади Директорії УНР на Поділлі

№ 1.

1918 р. листопада 15. Київ. – Відозва Директорії УНР про оголошення протигетьманського повстання.

Громадяне.

Генерал російської служби [П.] Скоропадський, порозумівшись в квітні 1918 року з німецькими генералами, штиками німецьких – тоді ще не вільних підлеглих їм солдатів, назвавшись гетьманом, захопив владу на Україні і скасував Українську Народну Республіку.

З того менту зачалось нищення всіх народних прав та нечувані знуцання над демократією України бувших жандармів і поліцаїв старого царського ладу. Класова помста поміщиків дійшла до такої міри, якої не знав і царський режим.

І що більше панування генерала-гетьмана посувало Україну до єдиної неділимої Росії, то лютіше, одвертіше і цинічніше ставало пограння прав народу й владування пануючих класів над всіма здобутками революції, як політично-соціальними, так і національними.

Останнім зрадницьким актом генерала-гетьмана П. Скоропадського про скасування самостійності Української Держави український народ віддається остаточно на поталу поміщицько-бюрократичній реакції і на цілковите національне поневолення. Сформований новий уряд із представників реакційних класів, які мають творити єдину неділиму Росію, виразно говорить про те, що чекає український народ, коли він не встане рішуче й до останнього чоловіка в оборону свого життя.

Український Національний Союз, як найвище представництво організованої української демократії, вживав до останнього дня всіх заходів, щоб мирно без пролиття крові і дезорганізації громадського життя захистити й одстояти права народу. Але всі мирні заходи української демократії весь час зустрічали лютий опір з боку поміщиків, бюрократії та буржуазії. Отже, настав час залишити мирні заходи. Од імені організованої української демократії, від всього активного народного громадянства, яке обрало нас, ми, Директорія Самостійної Української Народної Республіки, сим оповіщаємо: генерал П. Скоропадський є насильник і узурпатор народної влади. Все правительство його як протинародне, протинаціональне оповіщаємо недійсним. Пропонуємо генералу П. Скоропадському і його міністрам залишити обманом і насильством захоплені ними урядові посади. В ім'я спокою і порядку в Республіці пропонуємо зробити це негайно, без пролиття крові. Офіцерським руським організаціям пропонуємо мирно скласти зброю і вийхати з меж України, куди хто хоче. В противному разі місце насилки їх буде призначено урядом Української Народної Республіки. Застерігаємо генерала Скоропадського, його міністрів, руських офіцерів і всіх, хто з ними, що всякі насильства, утиски, образи і пошкодження українцям або їхнім організаціям, а також

демократичним особам і організаціям, викличуть помсту, вибух якої ніхто не зможе спинити. В інтересах цих груп і осіб пропонуємо утриматись від агресивних заходів проти демократії. Німецьке вояцтво демократичної Германської Республіки сповіщаємо, що українська демократія більш не може терпіти насильства, знуцання і злочинного для всього краю панування монархічно-поміщицької реакції і з зброєю в руках буде одстоювати права поневоленого народу. Ми віримо, що солдати германського визволеного народу поставляться до боротьби пригніченого українського народу відповідно до своєї гідності. Всім громадянам заявляємо: хто стоїть за утиск, експлоатацію селянства та робітництва, хто хоче панування жандармів і охранок, хто може спокійно дивитись на розстріл мирних студентів озвірілими руськими офіцерами, той нехай виступає з гетьманом і його урядом за єдину неділиму гетьмансько-монархічну Росію проти волі демократії Української Народної Республіки.

Всі ж останні чесні громадяне, як українці, так і неукраїнці повинні разом з нами стати збройною дружною силою проти ворогів і злочинців народу і тоді всі соціальні і політичні здобутки революційної демократії будуть повернені. А Українські Установчі Збори твердо й непохитно закріплять їх на вільній українській землі. Разом з тим Директорія Української Народної Республіки закликає всіх борців стежити за порядком і рішуче та безпощадно припиняти грабежі. Українські народно-демократичні війська підходять до Києва. Для ворогів народу вони несуть заслужену ними кару, для демократії всіх націй України – визволення.

До зброї, громадяне, і до порядку.

Голова Директорії Української Народної Республіки В. Винниченко

Члени Директорії: С. Петлюра, Ф. Швець, О. Андрієвський

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918 – 1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 374-375.

№ 2.

1918 р. листопада 15. Біла Церква. – Універсал Головного отамана Українських Республіканських військ С.Петлюри про початок повстання.

Українські Вояки і Козаки.

З наказу ДИРЕКТОРІАТУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ стаю на чолі всього Українського війська як головний його отаман. Оповідчаючи про се славних козаків, закликаю їх до боротьби за державну самостійність України проти зрадника й узурпатора генерала Скоропадського, що самозванно засвоїв собі назву і права гетьмана України. Скоропадський, з постанови Директоріату, ставиться поза законом за головний державний злочин проти самостійної Української Народної Республіки, знищення її

свободоблюбних порядків і установ, за заповнення тюрем найкращими синами України, за розстріл селян та палення сіл карательними отрядами, за насильство над робочим людом, поставлений вні закону. Се значить – нікому з громадян і мешканців України не вільно ні в яким разі і під загрозою воєнного суду допомагати тому ж генералові Павлові Скоропадському, чи то в утечі, чи то в прокормленні, чи в укриванні його. Навпаки, обов'язком кожного громадянина на Вкраїні є арештувати генерала Скоропадського і видати в руки республіканської влади.

Гетьманські накази по війську і розпорядження касуються і не сміють виконуватись.

Військові частини генерала Скоропадського для того, щоб не було зайвого пролиття крові і заколотів, – хай переходять в ряди війська Української Народної Республіки, слідом за тими, що вже перейшли. Військо Української Народної Республіки має своєю метою доценту знищити безладдя, заведене гетьманським урядом, і ту силу, на яку вони досі опирались.

Славні вояки і козаки українського війська.

Ви рідні сини селянського й робочого люду, кров од крові його і кість од кості його. В сю велику хвилю, коли скрізь по великому світу падають царські престоли і виходять на волю заковані народи, коли по всьому світу селяне й робітники стали панами, в сей великий час ви, браття козаки, хиба осмілитесь піти з поміщицько-гетьманським урядом проти своїх батьків і братів, в сей великий мент ви, браття козаки, хиба ж осмілитесь служити запродацям, які самі запродались і Україну хочуть за продати чужинцям?

Козаки, закликаю вас усіх з усюди, як широка велика Українська земля, упорядкованими військовими частинами зі зброєю й амуніцією йти і їхати в напрямі до Києва – столиці України.

Дана в ставці головної команди Українських Республіканських Військ у половині листопада 1918 року.

Головний отаман Українських Республіканських Військ [С.] Петлюра
Начальник штабу [О.] Осецкий

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 376-377.

№ 3.

1918 р. 16 листопада. Ставка – Відозва головної команди Українських республіканських військ про повстання проти гетьмана і заходи щодо відновлення влади УНР.

Народе український!

Повідомляємо Тебе про дуже важні події. Тепер коли вже затихає вогонь всесвітньої війни і всі народи світа самовизначаються стають повноправними господарями своїх національних земель, тільки в одній Україні узурпатор і насильник Скоропадський, захопивши владу за допомогою чужих штиків, кров'ю та вогнем залив Україну та ще до того в цю велику хвилю хоче наш Рідний край і нашу землю оддати в вічну неволю Москві. Щоб досягнути це, він покликав до влади московських міністрів з поміщиків та старих прислужників царського уряду і осмілівсь оповістити про те, що наш Рідний, Вільний Край знову має підпасти чужій московській владі. Такої ганьби і такого сорому не може стерпіти наш Український Народ і повинен однодушно повстати проти ката і обманщика, що протягом кількох місяців дурив увесь Народ, немов би він хотів добра і державної незалежності України.

З огляду на те утворилося нове Українське республіканське правительтво, під владу якого вже перейшли всі вірні Україні військові частини. Правительтво це зложилось на основі порозуміння всіх соціалістичних і справді демократичних українських партій.

Супроти цього:

Оповідіаємо населенню України, що отсим касується і нищиться гетьманський уряд, установлений німецькими генералами та поміщиками.

Касуються всі закони і розпорядження, видані гетьманським урядом і повертаються назад закони, видані першим республіканським урядом України.

Заборонюється виконувати які б то не було розпорядження гетьмана і його правительства, як центрального, так і місцевого.

Всю урядову владу на землях України бере в свої руки Українське Республіканське Правительтво.

Це правительтво дає поруку народові, що земля буде його власністю та що на віки вічні зноситься і касується на землях України Велика поміщицька посілість, що ссала кров з робочого люду.

Робітникам дається порука 8-годинного робочого дня і достойної вільних людей винагороди за працю, а також поруку грошевої безпеки тим, хто загубив здатність до праці через хворобу, або старість.

Відновлюється воля віри і совісти, воля слова і організацій, а народам, що утворюють національну меншість на країні – право національної автономії в культурних справах.

Відновлюються розпушені гетьманським урядом демократичні народні (Земські) і міські Установи, управи котрих повинні перейти під розписки управу од незаконно призначених членів Управ і перевірівши раніш як слід народнє майно та гроші, якими незаконно порядкували прислужники гетьмана.

Замість гетьманських старост адміністративну владу в губерніях та повітах повинні взяти тимчасово колишні комісари Центральної Ради, а де їх немає, - голови демократичних народних (земських) Управ, або їх заступники.

Для охорони цих свобод і справедливого ладу та порядку в Україні закликаємо населення України по селах та містах, щоб негайно було

зорганізовано військові частини по громадах і повітах. Команду над ними беруть в свої руки в кожному повіті найстарші чином військові старшини Української народности. Всіх старшин військових Української народности обов'язуємо під загрозою військового суду негайно вступити до Армії УНР.

Все українське населення кличемо стати в ряди народної республіканської армії.

Хто з селян не послухає цього наказу, той буде виключений від права на користування землею, бо се право треба силою вибороти од поміщиків та гетьмансько-поміщицького правительства.

Всі мобілізовані народні сили України мають перш усього:

а) роззброїти карательні отряди, що залили невинною кров'ю наших селян всю Україну, а також військові отряди поміщицькі, зложені з чужинців, як із російських офіцерів колишньої царської армії та інших наймитів.

б) негайно треба скрізь по містах та селах взяти всю владу, також і охорону порядку в свої руки, поставивши скрізь біля громадських магазинів, складів та державних скарбниць належно озброєну охорону, а про скількість грошей в скарбницях повідомити Правительство УНР.

в) всі телеграфні, телефонні й поштові станції взяти під охорону республіканської влади і українських республіканських військ та установити пильний контроль над їх діяльністю.

г) громадсько-технічні установи, як то: водопроводи, електричні станції то-що, не повинні припинити працю, і їх треба охороняти оружною силою та берегти.

д) на всіх залізничних станціях, пристанях та на більших шосейних і ґрунтових перехрестях поставити озброєну сторожу і доглядати та контролювати всіх подорожніх.

е) не допускати чорносотенців, злодіїв та погромщиків до погромів та вибухів проти євреїв, бо євреї помагають Українцям в Галичині і у нас на Україні повинні йти разом з нами.

ж) українські республіканські військові частини повинні розоружити гетьманське військо, коли воно не перейде на сторону Республіканського Правительства, і не допускати на території УНР формування та організації яких би то не було чужих національних військових сил, як то: добровольчеські, офіцерські отряди, окремі частини, то-що.

з) по містах та селах має панувати порядок і лад. Всякі грабунки мирного населення не дозволяти, а винуватців карати на місці військовим судом.

Щоб цей лад та порядок не порушувались, щоб не було під'юджування проти нього, треба негайно припинити чорносотенні російські газети та журнали, а їхні друкарні реквізувати для потреб Республіканського Уряду.

Всіх поміщиків, що контрибуціями знесли народ та розправлялись з ним езекуціями та іншим насильством, арештувати і тримати як заручників під арештом, до суду над ними. Родини арештованих не повинні виїжджати з того місця, аж до дальшого розпорядження.

Всіх чиновників та російських офіцерів і начальників державної варті, що стояли на чолі карательних експедицій, убивали невинних селян і десятки тисяч неповинних людей запровадили до тюрми та вислали за границю – негайно арештувати і віддати під військовий суд Української Народної Республіки.

Найголовніший ворог Українських селян і робітників, зрадник Української держави бувший гетьман Скоропадський і його міністри, що разом з ним залили кров'ю всю Україну, попалили села, повбивали силу людей і десятки тисяч і до цього часу гонять по тюрмах, залишаються поза законом.

Во ім'я свободи, рівності і братства, во ім'я народоправства і самостійної Української Республіки, во ім'я того, щоб селяни на Україні одержали нарешті обмиту їхнім потом та кров'ю землю, а робітники увільнились від експлуатації і одержали належне їм право в державі, кличемо всіх брати зброю в руки, знищити до щенту гетьманський безлад і його насильства, а завести на нашій Рідній Землі той лад, якого хоче наш народ і Правительство Української Народної Республіки.

От сей Заклик має бути перепечатаний скрізь, по всіх провінціальних містах, і оповіщений плакатами всьому народу на станціях і державних та громадських установах та розісланий по селах.

Виконати це негайно наказуємо провінціальним губернiальним і повітовим владам Української Народної Республіки, а де ще влада не зорганізувалась, то політичним Українським організаціям.

Ставка, дня 16, Падолиста, 1918 р.

Головна Команда Українських Республіканських військ.

ДАВиО, ф-Д. 255, оп. 1, спр. 124, арк. 244 зв.-245.

№4.

1918 р. листопада 18. Вінниця. – Телеграма дільничого начальника Державної варті Теленікова до Подільського губерньського старости С. Кисельова про фактичне двовладдя в Україні.

Становище на лінії відділу Селеки-Дукля¹⁵⁰ спокійне, але навколо, зокрема, на Південно-Західних залізницях, йдуть розпорядження комісарів з Козятина і Білої Церкви уряду Петлюри. Повна неясність моменту, хто в цей день уряд. Між Вінницею і Калинівкою Південно-Західного шляху, за розпорядженням командира 2-го корпусу, підірвані колії. Охорона тане в руках зібраного офіцерства. Прошу вказівок.

ЦДАВО України, ф. 1216, оп. 1, спр. 76, арк. 352.

¹⁵⁰ Ймовірно ст., с. Селевинці, Немирівського району Вінницької області.

№ 5.

1918 р. листопада [19]. Вінниця. – Звернення Вінницької філії Українського національного союзу¹⁵¹.

Громадяне Поділля!

Вінницька філія Національного Союзу, вітаючи утворившуся Директорію Української Народної Республіки, яко єдину законну народню владу на Україні, цим оповіщає, що всю владу на Поділля бере в свої руки до призначення Директорією відповідної адміністрації, і тому на підставі розпорядження Директорії Української Народної Республіки,

Н А К А З У Є М О:

а) Замість гетьманських старост адміністративну владу в губернії та повітах повинні взяти тимчасово колишні Комісари Центральної Ради, а де їх немає – голови демократичних, народніх, земських управ, або їх заступники.

б) Відновити роспущені гетьманським урядом демократичні народні (земські) і мійські¹⁵² Установи, управи котрих повинні перейняти під росписку управу од незаконно призначених членів Управ, перевіривши ранійш як слід, народне майно та гроші, якими незаконно порядкували прислужники гетьмана.

в) По містах та селах має панувати порядок і лад. Всякі грабунки мирного населення та військових складів не дозволяти, а винуватих карати на місці військовим судом.

г) Не допускати чорносотенців, злодіїв та погромщиків до погромів та вибухів проти Евреїв, бо Евреї помагають Українцям в Галичині, і у нас на Україні повинні йти разом з нами.

Спокій і порядок успіх народнього діла.

Президія Вінницької Філії Національного Союзу

Голова *О. В. Базілевич*

Ч л е н и

Е. О. Щириця В. С. Мачушенко П. П. Відибіда П. В. Журавель

Вістник Української Народної Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4; ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 248;

Друкується за текстом газети.

№ 6.

1918 р. листопада 19. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу про дії військ Директорії УНР та покладення на генерала П. Єрошевича всієї повноти влади на Поділля.

¹⁵¹ Датування документа упорядниками.

¹⁵² Мійські.

Українські війська Дірікторії, розбив[ши] авангард, надісланий з Києва, занняли Боярку; в Києві полний переполох, Сердюцька дівізія перейшла до народніх військ Дірікторії.

Згідно наказу Дірікторії на мене покладено командування усією владою як військовою, так і громадянською на Поділлі. Наказую підтримувати на місці лад і спокій. Наказую усім виконувати мої накази.

Сьогодні я відправляю з Вінниці в Боярку: сотню, кулеметну команду, тяжки гармати; з Могіліва наказую надіслати туди ж запорожський Загін, залишив в Залозі¹⁵³ для варті вісімдесят або сто козаків.

Антанта і Франція підтримують новий уряд; ніякого більшовизму на Поділлі не повинно бути.

Начальникам частин Корпусу і усім адміністраційним цивільним властям на Поділлі міцно взяти владу в свої руки і в двійні усилить свою працю, для недопущення большевизму.

Пі п. Командір Корпуса Генеральний Значковий Єрошевич.

З оригіналом вірно Молодший Осаул, Сотник [Підпис]

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 39. Копія.

№ 7.

1918 р. листопада 19. Кам'янець-Подільський. – Наказ № 1. Подільського губерньського комісара Г. Степури.

З наказу Діректорії Української Народньої Республіки мене призначено Подільським Губерніяльним Комісаром.

Приймаючи на себе всю повноту влади в цей надзвичайно тяжкий час, закликаю населення до спокійної праці і порядку.

Громадські та державні установи провадять свою роботу, не перериваючи її ні на одну хвилину.

Мійським¹⁵⁴ та повітовим самоврядуванням демократичного складу пропоную негайно відновити свою діяльність.

Начальникам мійських та повітових варт суворо наказую виконувати свої службові обов'язки по боротьбі з злочинствами, пильнуючи інтересів мирного населення.

Попереджаю що зо всякими злочинними виступами і агітацією проти спокою і державного ладу Української Республіки буду боротися рішуче по законам військового стану.

ЦДАВО України, ф. 538, оп. 1, спр. 8, арк. 2.

¹⁵³ Гарнізоні.

¹⁵⁴ Міським.

№ 8.

1918 р. листопада 19. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подолі» про наказ командувача II Подільського корпусу щодо мобілізації офіцерів царської армії до гетьманського війська.

Вчера опубликован следующий приказ командира 2 корпуса: «Не состоящие в рядах украинских частей, Государственных управлений и учреждений, те офицеры бывшей Российской армии, которые еще не призваны в ряды Украинских войск ранее отданными моими распоряжениями от 21 Октября с. г., № 060/Т, 26 Октября № 5104 и 15 Ноября № 6122, должны немедленно явиться к представителям в бюро Добровольческой и Южной армий как в Виннице, так и в других городах Подолии.

Офицеров призвать с таким расчетом, чтобы планомерная работа Государственных учреждений, где служат бывшие офицеры, отнюдь не нарушались и Государственному аппарату не было бы причинено какого либо разстройства.

Неисполнение сего приказа влечет за собою ответственность по законам военного времени.

Призванные г. г.¹⁵⁵ офицеры имеют быть вливаемы в ближайшие к пунктам призыва Украинские войсковые части.

Вышеозначенный приказ отдается в согласии с представительством Добровольческой и Южной армии, на которых возлагаю наблюдение за выполнением этого приказа, дабы не было уклоняющихся.

Но предупреждаю, чтобы при производстве призыва, во избежание разстройства Государственного аппарата, не привлекались бы к службе председатели судов, служащие телеграфа и т. п. категории лиц, призыв которых вместо пользы причинит только вред общему делу».

Призыв офицеров. // Слово Подолі. 1918. № 151. 19 ноябрь. С. 2.

№ 9.

1918 р. листопада 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» щодо обізнаності у місті про події в Україні та становища на Поділлі.

Вот вопрос, на который каждый ждет ответ.

В последние несколько дней в городе упорно циркулировал слух о назревающих крупных событиях на Украине.

Слух этот нашел некоторое подтверждение в совершающихся событиях.

Сказать определенно, что в настоящий момент происходит, положительно невозможно.

¹⁵⁵ Господа.

Первоначальное донесение, полученное в Виннице гласит, что в районе Белой Церкви появилась значительная группа сечевиков, которая двинулась по направлению Киева и Бердичева. Первое движение имеет определенную политическую задачу, а второе – захват железнодорожных узлов. Затем всякая связь с Казатином, о Киеве нечего и говорить, так к.[ак] с ним прекратилась связь еще в ночь на воскресенье, прервалась.

По частным сведениям Казатин и Бердичев находятся в руках сечевиков.

Прервана также связь и с Одессой. Телеграф действует только в районе Подолии.

На Подолии всюду спокойно, за исключением Литинского уезда, где вспыхнуло волнение среди крестьян, подавленное два-три дня назад.

С целью установления какой-нибудь связи с Киевом, штаб Подольского корпуса в ночь на понедельник установил радиотелеграф, работавший всю ночь, но ни одна из станций, кроме жмеринской, не отвечала. Таким образом попытка вызова Киева не удалась. Более мощная радиостанция Жмеринка, также не получает ответа из Киева.

Полагают, что в Киеве еще существует прежнее правительство, иначе связь с Киевом была бы восстановлена и о перевороте было бы сообщено по всей Украине.

Железнодорожное сообщение с Киевом также прервано, так как между Казатином и Винницей разобран железнодорожный путь.

По последним сведениям Казатин снова в руках Законного Правительства.

Что происходит. // Слово Подолии. 1918. № 151. 19 ноября. С. 1.

№ 10.

1918 р. листопада 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолії» про формування підрозділів російської Південної армії.

В Винницком отделе штаба Русской армии кипит в настоящее время напряженная работа. Идет регистрация б[ывших] офицеров русской армии и запись в добровольческие отряды. Почти каждую минуту являются б[ывшие] офицеры, записываются и немедленно-же отправляются в организованные отряды. Царит какое-то особое, повышенное настроение.

Встретивший нас помощник начальник штаба гвардии ротмистр Н. А. Маклаков, сказал: прошу вас довести до сведения населения, что нашей общей задачей является возсоздание единой великой России, кроме того мы исполнены решимости бороться со всеми проявлениями большевизма и анархизма в особенности на Украине, чтобы обеспечить наш тыл.

Ради этих целей мы поклялись отдать все наши силы и жизнь. В город кем-то пущены бессмысленные слухи о том, будто мы собираемся устроить здесь какой-то белогвардейский переворот. Все это нелепая и провокационная ложь. Мы работаем в полном контакте с Украинской армией и находимся в

повиновени в командира 2-го українск[ого] корпусу ген[ерала] Ерошевича. Мы вполне ценим его гостеприимство, которое нам оказала братская Украина, благодаря которой мы получили возможность накапливать и развернуть наши силы на Донском и других фронтах. Хотелось-бы подчеркнуть, что мы не являемся сторонниками какой-бы то ни было партии. Если мы боремся с большевизмом, то отсюда не следует, что мы собираемся подавлять лояльные демократические и социалистические организации.

Могу вам сообщить, что безопасность города и охрана его находятся в вполне надежных руках.

Мы здесь будем до тех пор, пока не получим приказа от высшего командования, вероятно в связи с приходом сюда союзных войск. Последние, по нашим сведениям, в Виннице будут через 3-4 дня в составе одного польского полка (сформированного в Америке) и одного английского полка.

Наша работа по вербовке офицеров бывш[ей] русской армии идет весьма успешно и на днях в нашем распоряжении будет не менее 4000 офицеров.

Подольский отдел штаба Российской армии в г. Виннице. // Слово Подоліи. 1918. № 151. 19 ноября. С. 1.

№ 11.

1918 р. листопада 20. Біла Церква. – Звернення Директорії УНР до всіх воюючих і нейтральних держав.

Від Директорії Української Народної Республіки.

Директорія Української Республіки доводить до відома всіх воюючих і нейтральних держав таке:

В квітні 1918 р. обер-команда германського війська, яке було запрошене для захисту порядку на Україні, разом з поміщиками та бюрократами самодержавного російського ладу зробили переворот в м. Києві.

В український демократичний передпарламент, Центральну Раду, було введено військо, членів уряду Республіки арештовано. Це сталося за кілька днів до відкриття Українських установчих зборів, обраних на підставі вселюдного голосування, причому не тільки не було допущено до функціонування народного виборного органу, але багатьох членів його було арештовано. Таким чином, замість уряду, який мав сконструюватись по волі всього народу України через його найвищий орган – конституанту, який мав дати тверді законні форми політично-соціального устрою республіки, волею німецьких генералів і купки великих земельних власників право розпорядження великим краєм, право видавати закони для сорока мільйонів народу та провадити його економічне та культурне життя було надано одній людині, генералові Павлові Скоропадському, який, назвавшись гетьманом, засвоїв собі всі ознаки й права самодержавного, ні перед ким невідповідального монарха. Підтримуваний германською обер-командою, спираючись тільки на її фізичну силу, генерал

Скоропадський зі своїм урядом став нищити всі соціальні та демократичні досягнення революційної епохи. Провадячи безпощадну класово-поміщицьку політику, правительтво генерала Скоропадського терором, насильствами та немилосердним катуванням поступово, по твердо наміченому планові вертало визволений з національно-політичної неволі Російської імперії український народ знову до старих соціально-політичних і державних форм. Наслідком перевороту і політики німецьких генералів та їх ставленика генерала Скоропадського на Україні явився економічний занепад краю, безудержний і нечуваний зріст спекуляції, спинення більшості фабрик і заводів, армії безробітних, руїна залізниць і вакханалія експлоатації робітничого класу міста та села. Права людини і громадянина було віддано на глум і поталу розлючених революцією бюрократів і жандармів царського режиму. Способи та методи панування цих правителів вернули Україну до епохи інквізиції. Людей, незадоволених політикою та особою генерала Скоропадського, так звані «карні загони» з руських офіцерів закопували по шию в землю і тримали так до смерті, вирізували з тіла пасма шкіри, робили з них батоги і тими батогами пороли тих жертв, з яких ці батоги вирізували. З самого ж початку по перевороті і скасуванні Народної Республіки український народ реагував на це повстаннями. Але не підтриманий організованими народовими групами та партіями, що з ріжних мотивів вважали таке реагування під той час небажаним, був германською обер-командою та руськими офіцерами приведений до мовчання. Після того правительтво поміщиків та генерала Скоропадського стало ще з більшим цинізмом та одвертістю реставрувати російський царизм на місці Української Республіки.

Український національний союз, представляючи з себе союз українських партій, як соціалістичних, так і демократичних, а також професійних, кооперативних та громадських організацій, об'єднуючи в собі все свідоме українське громадянство, вживав усіх заходів, щоб вплинути на германську обер-команду та генерала Скоропадського і не дати їхній політиці довести країну до економічної та політичної загибелі. Але ті заходи не дали ніяких позитивних наслідків, навпаки, в той час, коли опора всесвітньої реакції, імперіалістично-монархічна Германія впала і на її місце стала демократична Германія, коли по всьому світі захитались під напором демократії всі трони, в той час на Україні нікому невідомий генерал Скоропадський, поставлений німецькими генералами, кров'ю та катуванням народу ще рішучіше взявся до будування самодержавія.

Акт 14 листопаду остаточно довів про тайні тенденції цього несвоєчасного монарха. Маючи на меті тільки свої наївно-славолюбні монархічні цілі, генерал Скоропадський насмілився своєю волею рішати питання, що торкаються долі всього народу, всієї держави української. Цілком ігноруючи волю української демократії, яка рішуче устами свого революційного парламенту висловила за цілковиту державну незалежність України, генерал Скоропадський актом 14 листопада самовільно вирішив це величезної ваги питання в смислі скасування

державної самостійності України і прилучення її знов до Росії. Для переведення в життя цієї постанови покликав суто реакційні, ворожі українській нації та її демократичним змаганням елементи. Маючи на увазі мирний і спокійний розвиток свого краю, вважаючи різкі переміни шкідливими для розхитаного організму, українська демократія до останнього моменту намагалась мирним конституційним шляхом боротись за права народу, але останній акт генерала Скоропадського доповнив чашу терпіння і примусив покласти край цим державним і народним злочинствам ставленика прусських монархістів. Українська демократія обрала тимчасове правительство – Директорію Української Народної Республіки, котрій доручила вести рішучу боротьбу з узурпатором і злочинцем генералом П. Скоропадським. Отже, виконуючи волю організованої свідомої частини нашого народу, ми, Директорія Української Народної Республіки, маємо за честь оповістити держави всього світу про слідує:

1. За злочинства, учинені над українським народом за допомогою германських генералів, за тисячі вбитих, за десятки тисяч поранених, пограбованих та понижених генералом П. Скоропадським громадян України, генерал Скоропадський оголошується Директорією Української Народної Республіки поза законом.

2. Правительство генерала Скоропадського ніяким способом не є представником Української держави, і українська демократія, а з нею і весь народ вважатимуть з цього моменту всі акти, заключені цим правительством з другими державами, абсолютно недійсними, а попередні мають бути переглянуті правительством Української Народної Республіки.

3. Генерал Скоропадський, так грубо і самодержавно ламаючи волю української демократії щодо державності України, посилається на держави Антанти, котрі ніби піддержують його в цім напрямі. Ми не можемо допустити, щоб ті держави, які давно знесли злочинно-монархічний лад у себе, які не хотіли говорити в справі миру з монархом Вільгельмом Германським, які стоять за самовизначення народів, щоб ці держави піддержували генерала Скоропадського в його монархічних злочинствах проти українського народу. Ми не припускаємо, щоб демократія держав Антанти в ім'я інтересів генерала Скоропадського, його поміщиків або во ім'я яких-будь інтересів ступила на шлях грубого втручання у внутрішні та міжнародні права українського народу.

Ми заявляємо: український народ не потерпить більше поправання своїх прав і зі зброєю в руках буде боротись з насильниками і злочинцями до останньої краплі крові. Не для анархії, а в ім'я рятування свого життя став український народ на цей шлях.

Українські республіканські війська оточили столицю України – Київ, губерніальні та повітові міста одні за другими переходять під владу Директорії Республіки; селянство зі зброєю в руках щодня побільшує республіканську армію. Генерал Скоропадський та його уряд знають це, знають ту пекучу ненависть, якою горить до Скоропадського весь народ, і все ж таки висилають проти народу отряди

руських офіцерів на убійство і кровопролиття. Генерал Скоропадський ціною життя тисяч людей, ціною дезорганізації цілого краю хоче задержати наступ народу в тій надії, що війська держав Антанті поспішать йому на допомогу та врятують його панування над нещасною країною.

Оповідючи про це всі держави світу, Директорія Української Народної Республіки має глибоку надію й певність, що свободолюбні і демократичні правительства народів світу цілком зрозуміють прагнення українського народу і виявлять природну готовність допомогти йому закінчити державну будову молодій Українській Народній Республіці.

20 листопаду 1918 року: Ставка Головної команди Українських Республіканських Військ.

Підписали:

Голова Директорії В. ВИННИЧЕНКО, бувший міністр-президент правительства Української Народної Республіки, голова Українського національного союзу.

Члени:

Ф. ШВЕЦЬ, професор і проректор державного університету в м. Києві, товариш голови Українського національного союзу.

[О.]АНДРІЄВСЬКИЙ, присяжний адвокат в місті Києві.

Головний отаман Українських Республіканських військ, бувший військовий міністр першого правительства Української Народної Республіки С. ПЕТЛЮРА.

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 378-381.

№ 12.

1918 р. листопада 20. – Наказ Директорії УНР про здійснення мобілізації.

Директорія Української Народної Республіки визнала необхідність оповістити з 22 листопада мобілізацію всіх здатних до зброї громадян України від 20 до 35 років для поповнення республіканської народної армії з метою найкращого закріплення демократичного ладу на час до утворення постійної армії із чергових призивів, умови і розпорядок мобілізації надається право розробити і перевести в життя головному отаманові військ Української Народної Республіки

Голова Директорії: В. Винниченко

Члени: П. Андрієвський

Ф. Швець

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 4, арк. 7.

№ 13.

1918 р. листопада 20. Кам'янець-Подільський. – Повідомлення губерньського комісара Г. Степури командувачу II Подільського корпусу П. Єрошевичу про перехід влади в Кам'янці-Подільському до Директорії УНР.

О двадцятій годині ночі прийняв владу од Губерніяльного Старости Кіселева. Зорганізувалася певна невеличка українська сила. Перехід влади стався без крові та насильства. Прошу негайно негайних інформацій та звязку. Губерніяльний Комісар Української Республіки.

Григорій Степура

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 2.

№14.

1918 р. листопада 20. – Звернення губерньського комісара про формування органів влади.

«Всім повітовим городам. Національному Союзу. Копія Товариствам «Просвіта» про формування органів влади».

Пропоную негайно порозумітись з українськими організаціями і срочно представити мені на затвердження кандидатів на посади повітових комісарів, помішників і також начальників та помішників державної городської повітової варти. Кандидати не нижче середньої освіти, досвідчені в справах українці.

Телеграфуйте Губкомісар *Степура*.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 2.

№ 15.

1918 р. листопада 20. – Постанова Подільського губерньського комісара про відповідальність за відмову приймати українські гроші до оплати.

Обов'язкова постанова

До мене надходять відомости, що де які особи відмовляються від прийому українських грошей, або ж приймають їх по дешевшій ціні, ніж зазначена на грошах.

Маючи на увазі, що українські гроші обов'язкові до прийому, попереджаю населення Поділля, що особи, котрі будут замічені в нарушенню цієї постанови, будут мною каратися штрафом до ТРЬОХ ТИСЯЧ КАРБОВАНЦІВ, або арештом до ТРЬОХ МІСЯЦІВ.

Догляд за виконанням цієї постанови накладаю на Начальників варти Поділля.

Постанова входить в силу з дня оголошення її по телеграфу.

Комісар Г. Степура.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1.

№ 16.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Відозва Вінницької філії Українського національного союзу до мешканців міста.

Вінницький отдел національного союзу распустил по городу следующее воззвание:

К гражданам гор[ода] Винницы!

Гетманство упразднено. Власть на Украине перешла к Директории Украинской Народной Республики.

Призываем всех к спокойствию и мирной работе.

Всякие препятствия новой власти на местах будут караться согласно законам военного положения.

Приняты решительные меры, чтобы мирная жизнь населения ничем не нарушалась.

Следуют подписи: О. В. Базилевич, Е. О. Щырыця, В. И. Мачушенко, П. П. Выдыбида, П. В. Журавель.

Воззвание національного союзу. // Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№ 17.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про відновлення діяльності міської думи.

Вчера, утром, украинский национальный союз прислал Винницкому городскому голове А. Р. Фанстилю извещение о том, что власть временно перешла к союзу.

По получении извещения городской голова немедленно отправился к голове национального союза Базилевичу ходатайствовать об оставлении на месте варты, которая была снята.

Городскому голове было заявлено, что национальный союз действует в контакте с англо-французскими войсками по столько, поскольку управление будет построено на демократических началах и предложено созвать на 6 часов вечера думу, причем было указано, что дума должна заняться вопросом о помощи военнопленным, совершенно не касаясь политических вопросов.

Голова национального союза Базилевич просил через городского голову городское самоуправление содействовать успокоению населения.

Базилевич сообщал городскому голове, что временно комиссарам милиции назначается г-н Мациевич. Впоследствии же милиция будет передана в ведение городского самоуправления, а нижние чины милиции останутся на местах.

Возстановление городской думы. // Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№ 18.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про засідання міської думи.

Вчера вечером состоялось заседание городской думы. Согласно желанию Винницкого отделения национального союза политические вопросы не обсуждались и заседание являлось чисто деловым.

Первым рассмотрен вопрос об оказании помощи возвращающимся на родину военнопленным.

Для разработки вопроса избрана особая комиссия.

Затем по вопросу об охране города также избрана комиссия из 3 лиц, в которую вошли: Длуголенцкий, Оршанский и Боржковский. Выражено пожелание, чтобы варта перешла в ведение города.

В заключении управа поставила вопрос о доверии. Дума выразила управе не только доверие, но и благодарность. (...)

В городской думе. // Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№ 19.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про ставлення до влади Директорії УНР вінницьких громадських діячів.

К текущим событиям

По поручении редакции наш сотрудник в течении вчерашнего дня посетил ряд учреждений и беседовал с некоторыми общественными деятелями по поводу текущих событий.

В уездной земской управе

В уездной земской управе оказался лишь член управы Г. А. Тарасюк, который сообщил, что управа совершенно еще не успела ориентироваться среди совершившихся событий. Коллегиального заседания управы еще не было; поэтому Г. А. Тарасюк затрудняется дать определенный ответ относительно того, как отнесется управа к текущим событиям.

У И. И. Лозинского

Председатель уездной земской управы И. И. Лозинский в настоящее время болен и лишен возможности принимать активное участие в работах управы. Утром 19-го ноября председатель Винницкого отделения национального союза О. В. Базилевич предложил занять должность временного комиссара директор[ии] по Винницкому уезду И. И. Лозинскому, но последний отказался от этого предложения, во первых, вследствие своей болезни и во вторых, вследствие неопределенности положения той власти, которая в настоящее время стоит во главе города. По мнению И. И. Лозинского прочной в настоящее время может быть только та власть, которая действует в контакте с союзниками (антантой).

У нового уездного комиссара

После отказа И. И. Лозинского пост временного комиссара уезда был предложен И. И. Рыжию, члену уездной земской управы, который этот пост принял. Наш сотрудник посетил уездного комиссара в его канцелярии, помещающейся в уездном воинском присутствии. Г[осподин] комиссар сообщил следующее.

15-го ноября образовалось новое правительство, именуемое себя директорией. В состав директории входят следующие лица: голова Винниченко и члены – Петлюра, проф[ессор] Швец и Андриевский соц[иалист]-самостийник, место пребывания директории неизвестно. Железнодорожные пути Киев-Жмеринка и Киев-Ковель находятся в руках войск, перешедших на сторону нового республиканского правительства. К директории перешли все войска сердюкской дивизии, за исключением одного полка, положение которого еще неизвестно; кроме того отдала себя в распоряжение директории бригада Натиева. Где находится прежнее правительство и гетман в настоящее время, неизвестно. В исполнение возвания главной команды республиканских войск уездным комиссаром уже отдано распоряжение о восстановлении волостных органов самоуправления.

По словам уездного комиссара директория рассчитывает быть признанной державами согласия¹⁵⁶, которые заявили, что они на Украине будут поддерживать то правительство, которое будет опираться на широкие народные массы. Воля населения должна найти свое выражение в восстанавливаемых органах самоуправления и в державном сейме, который созывается в ближайшем будущем.

Уездный комиссар полагает, что на Украине укрепится лишь то правительство, которое разрешит аграрный вопрос в соответствии с волей народа. От социализации земли по его мнению необходимо отказаться, должно быть сохранено индивидуальное владение землей, но помещичья земля должна быть передана в руки крестьян.

На вопрос о том, кто стоит во главе местной губернской власти, уездный комиссар ответил, что ему это неизвестно.

К текущим событиям. // Слово Подоліи. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№20.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоліи» про встановлення у Вінниці влади Директорії УНР та її звернення до населення.

Последние дни показывали, что мы накануне новых серьезных событий. Вести из Киева, местные явления, все давало массу поводов для таковых

¹⁵⁶ Антанты.

предположений. Вечером третьего дня по рукам ходило второе обращение республиканского правительства. Говорили, что начальник варты Мончинский отдал распоряжение приготовить в тюрьме камеры, ждали арестов.

Так оно и вышло, но арестованными оказались те, кто сам собирался приводить аресты.

Какъ произошло. В 2 ч. ночи на 19 ноября восстало украинское войско. Около помещения воинского начальника на Замостье, державная варта оказала сопротивление, но после выступления броневика, сдалась.

После этого революционное войско отправилось в город. Члены национального союза подписавшие воззвание, с учащимися учительского института и 7 офицерами украинской армии произвели аресты добровольцев¹⁵⁷.

Арестован и заключен под стражу в Винницкую тюрьму б[ывший] Староста Гусаков. При аресте Гусаков оказал вооруженное сопротивление, вследствие чего в квартиру были брошены ручные гранаты.

После того, как чины украинской армии вошли в дом старосты, то нашли его спрятавшимся под дровами.

Подлежащие аресту чины варты Мончинский и Витович скрылись.

В 8 ч. утра в штаб Украинской армии явился командир корпуса генерал Ярошевич¹⁵⁸ и заявил, что он и штаб переходят на сторону Директории.

К арестам.

Арестованные украинскими частями офицеры добровольческой армии содержатся в ресторане «Эрмитаж». (...)

На улицах.

На улицах вчера, несмотря на сырую погоду, царило большое оживление. Все время по городу разезжали автомобили, конные отряды и т. п. Толпы народа стояли у столбов и читали расклеенные объявления от директории и винницкого отдела национального союза.

В прокламации от 15 ноября с. г., за подписью головы директории украинской народной республики Винниченко и членов директории Петлюры, Швеца и Андриевского, сказано что директория предлагает генералу Скоропадскому немедленно отказаться от власти, русским офицерским организациям – сложить оружие и выехать из Украины куда кто хочет, в противном случае они будут высланы по указанию республиканской власти; генерал Скоропадский, его министры и русские офицеры предупреждаются, что всякие насилия и притеснения как против украинцев, так и демократическим лицам, какой бы то ни было национальности, вызовут месть, которую никто не сможет остановить; немецкие войска приглашаются быть лояльными в начавшейся борьбе.

Во второй прокламации, от 16 ноября, за подписью главной республиканской команды извещается, что генерал Скоропадский сообщил о том, что Украина снова должна попасть под чужое московское владычество,

¹⁵⁷ Офіцери російської Південної армії.

¹⁵⁸ П. Єрошевич.

почему и создано новое украинское республиканское владычество. Этим правительством возобновлена свобода веры и совести, свобода слова и организаций, а национальным меньшинствам право национальной автономии в культурных делах.

Демократические думы и земства, распущенные гетманским правительством, возобновляются. Вместо гетманских старост административная власть в губерниях и уездах передается бывшим комиссарам центральной рады, а там, где их нет председателям демократических земских управ или их заместителям.

Для охраны порядка на Украине все население призывается под оружие. Казначейства, общественные магазины, телеграф, почта, водопроводы, электрические станции, железные дороги, пристани, шоссейные и грунтовые дороги должны охраняться.

Не допускать черносотенцев, воров и погромщиков к погромам и выступлениям против евреев, так как евреи помогают украинцам в Галиции и на Украине должны идти вместе с республиканцами.

Республиканские войска должны разоружить гетманские войска, если они не перейдут на сторону республиканского правительства, а также не допускать формирования на Украине никаких отрядов.

На местах, в городах и селах, должен сохраняться порядок и покой. Всякие грабежи мирного населения воспрещать, а виновных предавать на месте военному суду.

Чтобы этот порядок не нарушался, чтобы против него не было никаких возбуждений, немедленно приостановить черносотенные русские газеты и журналы, а их типографии реквизировать для надобностей республиканского правительства.

Помещики, взимавшие контрибуцию, чиновники и офицера русские, а также начальники варты, состоявшие в карательных отрядах, должны быть арестованы и преданы военному суду.

Гетман и его правительство объявлены вне закона.

Вот главные положения второго обращения республиканского правительства.

Кроме того опубликовано воззвание к войскам Украины, за подписью главного атамана украинских республиканских войск Петлюры, в котором указывается, что согласно приказа директориата он становится во главе всего украинского войска, как главный атаман.

Объявляя о том, что генерал Скоропадский объявлен вне закона, Петлюра отменяет все приказы по войскам гетмана. Дальше указывается на то, что гетманские войска, во избежание излишнего кровопролития, должны перейти в ряды республиканских войска вслед за частями, уже перешедшими.

Все казаки приглашаются ехать к Киеву с оружием и амуницией.

В городе. // Слово Подоліи. 1918. № 152. 20 ноября. С. 1-2.

№ 21.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про запровадження цензури щодо видання.

Вчера редакции «Слова Подолі» было сделано заявление, что газета взята под предварительную цензуру. Таким образом за все время своего существования газета впервые будет выходить под цензурой новой власти.

Цензура «Слова Подолі». // Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№ 22.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про функціонування телеграфу у Вінниці та його підконтрольність російській Добровольчій армії.

Третьего дня¹⁵⁹ на телеграфе находились цензора добровольческой армии. Телеграф работал лишь с некоторыми пунктами Подоліи, главным образом с Каменцем. Все телеграммы, передаваемые на Киев принимались Винницей для отправки их в Киев почтой с первым поездом, так как телеграфная связь по прежнему отсутствует.

На телеграфе. // Слово Подолі. 1918. № 152. 20 ноября. С. 2.

№ 23.

1918 р. листопада 21. Ставка. – Оповіднення Директорії Української Народної Республіки.

Ворогами українського трудового народу пускаються серед людей різні чутки, якими хочуть збаламутити та затуманити перед народом те, що діється тепер на Україні. Наприклад, гетьманське поміщицьке правительство скрізь оповіщає, що ніби не весь народ бореться з гетьманом, а тільки окремі люде, які немов назбирали круг себе банди і ведуть їх на гетьмана. А газети за гетьманським правительством повторюють ці плітки та так і розносять скрізь про виступ «В. Винниченка та С. Петлюри».

Отже, нове тимчасове правительство Української Народної Республіки Директорія цим оповіщає всю людність України, що не окремі люде повстали проти гетьмана та його поміщиків, а весь народ. Повстати порішили не В.Винниченко чи С.Петлюра, [а] ті свідоме і організоване люде, які входять в соціалістичні і демократичні партії і за ними йде весь народ. Ці партії постановили зі зброєю в руках боронити права і долю трудящого люду і кликати та вести за собою всю пригноблену людність України. Для кращій

¹⁵⁹ 18 листопада.

організації цього великого діла всі українські партії вибрали тимчасове правительтво – Директорію з п'ятьох чоловік, яким доручили вести всю справу.

Ці люде такі: голова Директорії В.Винниченко, а члени Директорії: С. Петлюра, Ф. Швець, О. Андрієвський і А. Макаренко.

Ніхто з цих людей сам по собі не може і не має права без згоди своїх партій і інших членів Директорії робити велике і важне діло визволення трудового народу. Це діло – діло самих трудящих класів, а тільки керування ним народні партії доручили тимчасово п'ятьом чоловікам, що складають з себе Директорію. Ніхто з членів Директорії на свою руку нічого не робить, а все робиться тільки за спільною згодою всіх членів Директорії.

Так от Директорія Української Народної Республіки оповіщає, що українські соціалістичні та демократичні партії доручили Директорії, насамперед, зробити таке:

1. Скинути гетьмана та його правительтво і вернути назад Українську Народну Республіку.

2. Поскидати скрізь гетьманських старостів та варту.

3. Розігнати та знищити поміщицькі «карательні отряди», що катували народ.

4. Передати владу народові, його виборним людям, повернувши назад демократичні думи та земства.

5. Одібрати землю у поміщиків і передати її трудящим безземельним і малоземельним.

6. Повернути людям всі ті контрибуції, що поздирали з них поміщики та глитаї.

7. Відновити всі ті права городського робочого класу, які було здобуто за час революції.

8. Поставити контроль робітників над фабриками та заводами, щоб капіталісти-фабриканти не мали змоги визискувати робітництво і все населення.

9. Вернути людині право вільно збиратись, говорити, видавати газети.

10. Якомога швидше скласти кабінет народних міністрів та організувати передпарламент із народних делегатів для обміркування і видання законів про землю, про установчі збори та про інші державні та громадські справи.

Оце те найважливіше, що має зробити Директорія. Отож кождий повинен знати і пам'ятати таке: гетьман хоче «єдиної, неділимої» Росії, хоче оддати Україну знов під владу російського царсько-поміщицького ладу, хоче панування поміщиків і катує селян та весь народ. Директорія хоче Самостійної Української Народної Республіки без царів та гетьманів, хоче одняти землю у царів та передати владу народові.

Отож, хто хоче єдиної неділимої Росії, той, значить, хоче собі гетьмана і поміщиків. Хто хоче Української Народної Республіки, той хоче землі трудящому людові і права народові.

Хто хоче добути цього, той повинен з зброєю в руках і всякими іншими способами помагати Директорії в боротьбі з гетьманом і поміщиками-капіталістами.

Сповідваючи про це всю людність Української Народної Республіки, наказуємо всім народним властям вивісити в людних місцях це сповіщення, передрукувати його найчисленніше і поширити по селах в глухих кутках України.

Голова Директорії Української Народної Республіки В. Винниченко

Члени Директорії

С. Петлюра

Ф. Швець

О. Андрієвський

А. Макаренко

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 381-383.

№ 24.

1918 р. листопада 21. – Наказ селянам Директорії УНР.

Український Національний Союз, в який входять різні політичні партії, як соціялісти демократи, соціялісти-революціонери, соціялісти-самостійники та інш[і], а також представники громадянських організацій, земства, городів, «Просвіт», споживчих і кредитових кооперативних організацій, постановив: скинути з посади Гетьмана Скоропадського за його злочинство проти народу і утворив нову владу, а іменно: вибрав з свого складу Директорію, тоб то тимчасове народне правительство Української Народної Республіки і доручив йому керувати всіма справами.

В нове правительство входять такі особи:

В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець і П. Андрієвський.

Нове правительство в першу чергу мусить постаратись, щоб селянам було повернено все те, що незаконно в них забрано гетьманським правительством, реквізіціями та контрибуціями на користь поміщиків.

Щоб все це добре провести, щоб селяне дійсно одержали назад заграбоване у них, а поміщики не встигли сховати, або ростратити незаконно заграбоване у селян, Директорія наказує негайно зробити наступуюче:

Перше: Волосні Управи повинні по волостям негайно зробити перепис живого та мертвого інвентаря, себ то: волів, корів, коней, свиней, овець, плугів, борін, молотілок, хліба в зерні, соломи та иншого добра у тих поміщиків та орендарів, на користь котрих було зроблено гетьманською владою реквізіцію або контрибуцію; здати все це добро під росписку надійним людям на схованку, попередивши, що за рострату добра буде велика кара, а також

слідити за тим, щоб поміщики не продавали землі та не робили всяких запродажних та довгосрочних арендних договорів.

Друге: ті селяне, котрі постраждали від реквізицій та контрибуцій негайно повинні подати про свої кривди та збитки заяви в Волосні Управи, подавши точний список забраного у них добра або грошей, а також точно назвати прізвище поміщика, село і волость.

Третє: щоб дійсно було з чого селянам зискати свої збитки від поміщиків, селяне повинні всіма мірами пильнувати, щоб заарештоване добро не було розграбовано і щоб не було по селах ни злочинства, ні вбивства і загалом безпорядку.

Пам'ятайте, що тільки порядок і спокій дадуть Вам змогу повернути свої збитки та зміцнити нову владу.

Волосні управи повинні та заяви направляти в Повітові Народні Управи (Земські).

Повітовим Комісарам пропонується цей наказ передрукувати, розіслати по всіх селах та волостях і повинні розвішати на видних місцях.

Голова Директорії В. Винниченко.

Секретар Андрієвський.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 2.

№ 25.

1918 р. листопада 21. – Постанова Подільського губернського комісара про відповідальність за агітацію проти влади УНР.

Обов'язкова постанова

Про осіб, росповсюджуючих неправдиві, хоч і незлосні чутки проти самостійної, ні від кого незалежної Суверенної Української Народньої Республіки, проти її Правительства, проти Директорії, проти нової влади, проти українського національного союзу і наших українських інституцій державних і громадських, проти Республіканського війська, проти подій на фронті, за розголошення стратигичних тайн буде вестись розслідування і, як вони не належатимуть до вищої кари то: винуваті будуть каратися арештом до трьох місяців, або штрафом в три тисячі карбованців, або двома карами разом, відповідно до обставин. Доглядати за виконанням цієї постанови строго наказую Республіканській Варті найуважніше поставитися до злочину цього роду і негайно складати відповідні протоколи і докладати мені позачергово для накладання мною кари. Попереджаю, що винні в затаюванні цих злочинів будуть каратися так само, як самі злочинці. Постанова ця входить в силу по телеграфу після її оголошення 21 листопаду 1918 року.

За Подільського Губерніяльного Комісара Г. Степура.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1.

№ 26.

1918 р. листопада 21. – Наказ Подільського губерньського комісара про скасування обов'язкових постанов німецького і австро-угорського командування.

Всі обов'язкові постанови видані, як германськими, так і австрійськими військовими владами з цього часу касуються.

Про це сповістити повітових комісарів Поділля та надрукувати у місцевих газетах.

Комісар *Г. Стенура*.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабря. С. 2.

№ 27.

1918 р. листопада 21. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про події у місті.

К событиям

Вчерашний день в городе прошел значительно спокойнее. На улицах не видно скачущих по всем направлениям конных вооруженных групп, не заметно толпящихся обывателей, обсуждающих события и т. п. После всего пережитого внимание публики самые крупные события занимают лишь самое короткое время; интересует всех уже не факт, а его последствия, его судьба.

Вчерашний день разнится от позавчерашнего ещё и тем, что на столбцах, заборах и стенах домов появились в изобилии воззвания директории и главной квартиры республиканских войск, так как ночь на вчерашнее число в местных типографиях прошла в лихорадочной работе.

Но у всех воззваний и приказов уже не собираются значительные толпы, ибо их содержание известно всем.

На расхват раскупалась: наша газета, так как публика ждала вестей из центра Украины. Газетчики воспользовались спросом и продавали газету по повышенной цене.

Утром появилась в продаже бердичевская газета «Голос Жизни», в которой сообщалось, что Бердичев занят добровольческими войсками. Но газета была конфискована.

В штабе корпуса

Как известно из вчерашнего номера, командир 2 подольского корпуса ген. Ерошевич признал власть директории, о чем было сообщено и в телеграмме главного атамана республиканских войск.

Вчера в штабе корпуса шла оживленная работа. Здесь все время присутствуют члены местного отдела национально союза, так как штаб работает в контакте с ним.

Командиром корпуса совместно с представителями новой власти в Виннице издан приказ частям корпуса о признании директории законной властью.

В национальном союзе

Центром где сосредоточено все руководство действиями на местах, является отделение национального союза. Отсюда по губернии идут распоряжения сюда поступают все сведения о том, что творится во всех уголках Подолии.

Работа кипит во всю. Приказы директории размножаются и рассылаются во все места. Делаются распоряжения об организации крестьян, войск и т. п.

На радиотелеграфе

Мы сообщили уже, что местная радиостанция в первое время перерыва связи с Киевом, пыталась снести с столицей но безуспешно. После этих попыток радио перехватил обрывки телеграмм из которых видно, что Киев по радио снесся с союзниками с изложенных событий на Украине. Союзники ответили, что они посылают гетманскому правительству помощь. Причем в первую очередь посылаются румынские войска.

Затем перехвачен обрывок телеграммы Афанасьева в Яссы с просьбой поспешить посылкой помощи.

(...)

К судьбе арестованных офицеров.

Специальная комиссия занята в настоящее время выяснением виновности и активного участия офицеров в добровольческой дружине. Наименее активные участники будут освобождены. За вчерашний день освобождено 15 человек б[ывших] русских офицеров, членов добровольческой армии.

Часть офицеров вчера отправлена в тюрьму.

(...)

Кто губернский комиссар?

Вчера утром в городской управе получена была телеграмма за подписью губернского старосты Степуры, извещающая о переходе к нему власти. Днем в управе стали распространяться слухи, что губернским комиссаром назначен не Степура, а Богуславский – житель г. Винницы, назначенный на эту должность Винницким отделением национального союза. Слухи эти нашли себе некоторое подтверждение в словах командира корпуса, сказанных им городскому голове А. Р. Фанстилю.

(...)

В варте.

Как нам сообщили, назначенный на должность начальника милиции г-н Мациевский освобожден от обязанностей и на его место назначен г[осподи]н Билый.

В Каменце.

Из полученного в Виннице приказа видно, что вместо губернского старосты власть перешла к губернскому комиссар[у] г[осподину]. Степуре.

В губернии по сведениям штаба корпуса, спокойно.(...)

К событиям. // Слово Подоліи. 1918. № 153. 21 ноября. С. 2.

№ 28.

1918 р. листопада 22. Ставка. – Наказ Головного отамана С. Петлюри про утворення військово-польових судів.

На основі постанови Директорії Української Народної Республіки Головна команда Українських Республіканських військ утворює отсим військові польові суди при окремих частинах в складі: обвинителя (прокурора), двох старшин і двох козаків та секретаря.

Прокурора може по наказу коменданта заступати старшина Українських Республіканських військ.

Всі ці особи мають бути призначені українськими військовими властями на місці.

Вироки смерті мусять бути перед виконанням затверджені комендантом окремої частини, при якій утворено суд, коли ця частина стоїть на бойовім фронті, або в місці, де оповіщено стан облоги. В усіх інших випадках смертний приговор може затвердити тільки отаман землі.

Головний отаман Українських Республіканських військ [С.] Петлюра
Начальник штабу, отаман [О.] Осецький

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 383.

№ 29.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу про відрядження військовослужбовців та надання озброєння для участі у військових діях біля Києва.

Згідно наказу Начторм військ Діректорії для борби під Києвом наказую: 1) Для усилення старшинського складу виділити з частин Корпусу слідуєче число старшин: від 7 Подільського і 8 Проскурівського полків по 10 старшин, від 10 Липовецького і 12 Брацлавського по 20 старшин і від Уманського 10 старшин. Всі старшини мусять[б] бути дійсні Українці. Старшин снабдити грішми і посвідченнями на підставі цього наказу і негайно відправити в Фастів в розпорядження Нашторм Осецького. 2) Командіру 3 гарматної бригади в доповнення телеграми Ч 0713/6387 вислати в Фастів негайно дві гармати з набоями з батареї Кольчевського, не чикаючи поки всі чотири гармати улаштуються. Останні дві гармати надіслати додатково, як тільки будуть готові. 3) Командіру 2-ої тяжкої бригади в Жмеринці негайно прийняти по маючимся нарядам зі складу в першу чергу одну шестидюймову батарею. Цю батарею

відправити в Фастів; як що не достає номерів, то то їх дадуть в Фастові. В першу чергу відправити дві гаубици, а останні дві відправити додатково, як тільки будуть готові до бою. Все треба зробити негайно, не запитувая указівок. Требую саму енергичну роботу позаяк це вимагають обставини.
П. п. Командір Корпусу, Генеральний Значковий Ерошевич.

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 43, 43зв.

№ 30.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Припис командувача II Подільського корпусу про звільнення з під варті українських діячів, арештованих за політичними мотивами.

Прокурору Вінницького Окружного Суду

Прохаю негайно зробити розпорядження, аби були припинені слідства про українських діячів по всім справам, окрім уголовних і коли деякі з них сидять по в'язницям-зараз-же випустить на волю.

Підстава: Уповноваження Дірікторії Української Народної Республіки. Генеральний Значковий Ерошевич. Начальник Штаба, Генеральний Хорунжий (підпис)

За Секретаря при Прокурорі
Вінницького Окружного Суду Луценко.

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 53.

№ 31.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про накази командувача II Подільського корпусу щодо підтримання громадського порядку та підтвердження статусу військовослужбовців Української армії.

В приказе командира 2 корпуса от 20 ноября напечатано: городской думой в заседании 19 ноября избран комитет по охране города в составе В. В. Боржковского, Л. Длуголенцкого, Е. Оршанского. Для средства города формируется добровольческий отряд из 200 человек, под командой полковника Кавтарадзе. Отряд этот подчиняется на общих основаниях губернскому комиссару. В продовольственном отношении отряд этот содержится на средства военного ведомства, в виду чего корпусный интендант должен выдать полковнику Кавтарадзе отчетный лист и требования.

Командир 9 Винницкого полка должен выдать полк[овнику] Кавтарадзе оружие в количестве 200 винтовок и 2400 патронов».

Командиром 2 корпуса отдан частям корпуса следующий приказ:

«Объявляю, что все старшины и казаки, состоявшие в украинской армии 19 ноября, считаются на действительной военной службе в военное время. Разумная, но суровая дисциплина должна быть сверху до низу. Директория не потерпит никаких самочинных выступлений».

Приказы командира корпуса. // Слово Подоліи. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 32.

1918 р. листопада 22. – Повідомлення газети «Слово Подоліи» про призначення коменданта Вінниці.

Приказомъ командира корпуса комендантом гор[ода] Винницы временно назначен хорунжий Шеремет.

Комендантъ гор. Винницы. // Слово Подоліи. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 33.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоліи» про зміну Подільського губерньського комісара.

Во вчерашнем номере мы уже сообщали о том, что с организацией губернской республиканской власти произошло недоразумение: из Каменца отдавались распоряжения за подписью губернского комиссара Степуры, а в Виннице был второй губернский комиссар Богуславский.

Вчера в национальном союзе сообщили, что распределение обязанностей между этими лицами сделано таким образом: губернским комиссаром назначен Богуславский, с пребыванием в Виннице, а Степура является его помощником.

Богуславский, бывший директор Жмеринской гимназии, а в последнее время председатель уездного училищного совета.

Губернская власть. // Слово Подоліи. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 34.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоліи» про призначення керівників правоохоронних органів Вінниці та повіту і утворення санітарного пункту у Жмеринці.

Педагоги у власті.

Вместо скрывшихся начальников державной варты городской г[оспод] Мончинскаго и уездной Витовича назначены слушатели Винницкого учительского института г[оспода] Белый и Тустановский.

Все начальники городских участков варты г. Винницы остались на своих местах и продолжают свою работу. По наведенным справкам в городе все спокойно.

Новый начальник уездной варты.

Вместо скрывшегося Витовича начальником варты назначен г[осподин] Тустановский, вступивший в исполнение своих обязанностей.

Г. Тустановский, бывший сельский учитель; в прошлом году он был членом сначала уездной; а затем губернской продовольственной управы.

Помощником его остался прежний г[осподин] Волошин, но последний отсутствует на службе 2 дня.

(...)

Санитарный пункт.

Винницкий санитарный врач С. А. Ильницкий получил предложение губернской управы немедленно открыть санитарный пункт на 100 коек, в г. Жмеринке, для военнопленных и немедленно выезжает в г. Жмеринку.

(...)

Хроника. // Слово Подолі. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 35.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про перехід на бік УНР панцерного потягу.

Третьего дня вечером и вчера днем в городе носились упорные слухи о том, что то в Виннице то в Жмеринке видели бронированный поезд, причем его называли то деникинским, то румынским. Нам в штаб корпуса сообщили, что такой поезд действительно находился в Жмеринке, но это поезд, шедший из Одессы, на вырчку Киев, в Жмеринке он был обстрелян, после чего перешел на сторону директории.

Бронированный поезд. // Слово Подолі. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 36.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подолі» заяви німецької комендатури м. Вінниці про невтручання у внутрішні справи України.

Местная германская комендатура просит нас напечатать следующее: «Распространившиеся здесь слухи о том, что в Житомире или Бердичеве германские войска приняли участие в борьбе украинских партий лишены всякого основания, ибо находящиеся на Украине немецкие войска имеют предписание держать себя совершенно нейтрально, поскольку их самих оставят в покое. Находящиеся в Виннице немецкие войска настоящим решительно сообщают, что они намерены придерживаться строгого нейтралитета, при условии, если по отношению к ним не будет проявлено никакой агрессивности, если бы последняя, вопреки ожиданиям, произошла, то они исполнены

решимости взяться за оружие с той энергией, которой отличились немецкие войска за последнюю войну.

Германская комендатура.»

Заявление германской комендатуры г. Винницы. // Слово Подоліи. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 37.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоліи» про звільнення частини арештованих колишніх царських офіцерів.

Комиссия по рассмотрению степени виновности арестованных офицеров и других лиц за вчерашний день освободила 6 человек офицеров, содержавшихся в «Эрмитаже». Сегодня заседание комиссии будут продолжаться.

Освобождение арестованных. // Слово Подоліи. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 38.

1918 р. після листопада 22. Вінниця. – Клопотання офіцерів російської Південної армії про звільнення їх із в'язниці.

Господину Комиссару по тюремным делам г. Винницы –
Директории Украинской Народной Республики
Гвардии Капитана Михаила Михайловича
Веденяева и Гвардии Ротмистра Николая
Александровича Маклакова, содержащихся в
винницкой тюрьме

Заявление.

Постановлением Вашим от 22-го сего ноября месяца мы заключены в тюрьму с предъявлением нам следующего обвинения: « Директорія Української Народної Республіки обвиняє... в злочині державної влади і надужиттю урядової влади поповненому через те, що... як офіцери Української Держави свідомо були членами і організували відділи добровольчої армії, котрих метою було знищення самостійності і незалежності Української Держави в користь неділимій Росії і виконували прикази команданта чужої і ворожої армії».

Имеем честь заявить следующее:

Предъявленное нам обвинение лишено всяких оснований как со стороны фактической, так и формальной в виду нижеизложенных обстоятельств:

1) ни я, Веденяев, ни я, Маклаков, никогда не служили в Украинской Армии и не имели чести быть Украинскими Офицерами. Я, Веденяев, до демобилизации, служил в Эскадре Воздушных Кораблей, а по обращении в первобытное состояние жил, не служа нигде, а засим вступил на службу в Южную Армию, действующую на Русско-Донском фронте и получил

назначение Начальником Бюро Ю[жной] А[рмии] по вербовке рекрутов (добровольцев) и офицеров б[ывшей] русской армии в г[ороде]. Виннице. Об этом хорошо известно б[ывшему] Коменданту, Полковнику Кокушкину и Винницкому Воинскому Начальнику. Я, Маклаков, до демобилизации, служил в 7-ом Авиационном Корпусном Отряде, а по обращении в первобытное состояние жил в Великороссии, затем у себя на Родине, в Польше, засим снова в Великороссии и прибыл на Украину лишь 9 октября сего года, после чего вступил в Южную Армию. То обстоятельство, что я не был офицером Украинской Армии видно из удостоверения, выданного мне Штабом Подольского Корпуса, которое гласит, что я представитель Южной Армии. Это удостоверение при сем прилагается;

2) бюро Южной Армии по вербовке добровольцев и офицеров б[ывшей] русской армии были учреждены для отправки таковых на русско-донской фронт и ни одного момента не предназначались для действий на Украине. Существование названных бюро было узаконено правительством Украинской Державы по соглашению с Германским Командованием. Нам, как иностранцам не могло быть известно отрицательное отношение Республиканских партий к нашей армии, ибо с этими партиями не были в контакте, а последние не сделали ничего, чтобы войти в этот контакт. Как чужеземцы, не имеющие права входить в политическую жизнь Украины, мы должны были признавать то правительство, которое в то время существовало, ибо обязаны относиться совершенно пассивно к совершающимся на Украине государственным переворотам. Состоящих на Украинской Военной службе мы в ряды Южной Армии не вербовали и не принимали, и подобного рода вербовки нам были категорически запрещены. Копия приказа при сем прилагается;

3) мы не можем отвечать за ошибки минувшего Украинского Правительства, т. к. не принимали никакого участия в его работах. Если минувшее Украинское Правительство неправильно или не законно разрешило учредить Южной Армии бюро по вербовке добровольцев и офицеров на русско-донской фронт, то за эти ошибки неправильности должно отвечать оно, а не мы, чужестранцы на Украинской территории;

4) наша Южная Армия, видимо, смешивается с какою-то другой армией, так как мы никогда не шли против самостоятельности и независимости Украинской Державы, что видно на прилагаемой при сем декларации Главного Бюро Южной Армии гласящей: «главное бюро доводит до сведения г. г.¹⁶⁰ офицеров свою покорную просьбу уважать и относиться с благодарностью как к украинской державе, приютившей нас на своей территории и не вмешивающейся в наши внутренние дела. В свою очередь и мы, офицеры Великороссии, не должны вмешиваться в дела Украинской Державы, а тем паче вести какую-либо агитацию по записи в нашу армию среди частей украинской армии» (прилагается). Эта декларация находит подтверждения в заявлении

¹⁶⁰ Господ.

Командира Подольского Корпуса, опубликованном в № 150 газеты «Слово Подолии»:

«В некоторых Винницких частях распространяются различные слухи о призывах офицеров в южную и добровольческую армии. Слухи эти не имеют под собою никакого обоснования. Штабу Корпуса известно, что южная и добровольческая армии работают в контакте с украинским правительством. Представитель южной армии в Виннице, Ротмистр Маклаков, обо всех своих действиях и распоряжениях оповещает Штаб Корпуса. Командир 2-го Корпуса Ерошевич».

Мы просим принять к сведению, что никогда не принимали участия в карательных отрядах или иных, действующих на Украине, войсковых частях. Равносильно мы не принимали никакого участия в организации подобных отрядов и вообще, Южная Армия функционирует на Украине всего лишь два месяца;

5) оповещая обо всех своих действиях Командира II Подольского Корпуса мы тем самым подчеркивали нашу лояльность по отношению Украинской Державы, приютившей нас своей территории. Сплетни о нашей армии стали распространяться недели за полторы до государственного переворота и Генерал Ерошевич счел своим долгом опровергнуть эти сплетни разослать по воинским частям города Винницы сообщение, помещенное в № 150 газеты «Слово Подолии» и цитированное в предыдущем пункте (4-м);

6) 16 сего ноября Командир Корпуса, Генерал Ерошевич, прислал в бюро Южной Армии циркуляр за № 6234, в коем излагается телеграмма Военного Министра, Генерального Хорунжего Шуцкого на имя Командира Корпуса и ответ Командира Корпуса, Генерала Ерошевича на эту телеграмму в Украинский Генеральный Штаб. Телеграмма Военного Министра гласит: «Повідомляю для виконання: в найближчій час складається єдиний фронт боротьби з більшовиками крапка. Для планомірної боротьби і зв'язку всіх розрознених нині озброєних сил бувшої Російської армії необхіден організований і знаходящийся вже в дійстві правильний військовий апарат, котрий негайно міг би приступити до обслуговання Верховного Командування усіма силами дійствующими проти більшовиків. Крапка. Таким зовсім готовим апаратом з'являється військове міністерство України з його інституціями, штабами і кадрами більш восьми корпусів. Крапка. Повідомте про це чинів вашого корпусу, кома, пропонував им з приводу предстоящего нам загального великого задання боротьби з більшовиками продовжувати роботу з повної енергією, спокійно чекаючи дальніших распоряджень. Крапка. 15 листопада 1918 року Ч. 446 Т. В. О. Военмин Генхор Шуцкой». – Ответ Генерала Ерошевича на эту телеграмму гласит: «Начальнику Генерального Штабу, Винница 16-XI-18. Крапка. В Винници обстановка склалась зовсім добре: офіцери і козаки, котрих набрало бюро Южной Армії кількість всього до двохсот людей, пришли усі казарми 9 пішого Вінницького полку на підставі повного підлягання Українським Начальникам. Крапка. Я зараз оглядав піший

Вінницький полк і ціх старшин і козаків, що прийшли, кома, настрій добрій, порядок повний. Крапка. Завдання тире сумисна боротьба з большевиками. Крапка. Доложить це Военмину. Крапка. Ч 0686/6186 Крапка Комкор 2 Ерошевич». – Циркуляр кончається такими словами: «Поэтому все распоряжения района корпуса будут действительны только мои» – Ч. 0669/6234 – Комкор два Ерошевич. Из текста процитированного циркуляра видно, что, во-первых, единою целью единого фронта должна быть борьба с большевиками, во-вторых, что русские офицеры могут быть собраны (зв'язка всіх розрозненних нині озброєних сил бувшої Російської Армії) только уже находящимся в действии войсковым аппаратом, каковым, по тексту, является Украинское Военное Министерство с его «інституціями, штабами і кадрами більш восьми корпусов», в-третьих, что офицеры и солдаты, которых набрало бюро Южной Армии «кількість всього до двохсот людей», пришли в казармы 9-го Винницкого Пехотного полка «на підставі повного підлягання Українским Начальникам» и, в-четвертых, что все распоряжения в районе корпуса будут действительны только тогда, когда они выйдут от имени Командира 2-го Подольского Корпуса, Генерала Ерошевича. Если сопоставить этот циркуляр с извещением того же Командира, перепечатанным в № 150 газеты «Слово Подолии» и Приказом его же от 17 сего ноября за № 116, опубликованным в № 151 газеты «Слово Подолии», прилагаемом при сем в засвидетельствованной копии, в коем все ранее не призванные офицеры русской армии обязаны явиться в бюро Южной и Добровольческой армии для направления их в ближайшее Украинские войсковые части, то окажется, что мы, до этих циркуляра и приказа не занимались никакою строевою службою или организацией строевых сил для действий на Украине, должны были этим заняться не по приказу «команданта чужої і ворожої армії», а по приказу Командира Украинского Подольского 2-го Корпуса, Генерала Ерошевича, при чем целью нашей являлась не борьба против независимости Украинской Державы, а общая борьба с большевиками. Откуда возникло обвинение в злоумышлении против приотлившей нас Державы, составляет секрет изобретателя.

7) циркуляры и приказы Генерала Ерошевича вызвали надобность в обсуждении, т[ак] к[ак] мы считали себя в праве выполнять только такие приказы, которые могли бы быть сообразны с принципами Добровольческой, а главным образом, Южной Армии. Соединенные бюро Добровольческой и Южной Армии под общим названием «Штаб Русской Армии» вошел в рассмотрение циркуляра и приказа в заседании своем, состоявшимся 17 сего ноября. Постановление Штаба гласит: «...приказ командира 2-го Украинского Корпуса, в виду учреждения единого фронта и объединения Украинских сил воедино с русскими для борьбы с большевизмом, - признать обязательным и подлежащим исполнению. Однако, т[ак] к[ак] Добровольческая и Южная Армия не вели и не ведут никакой войны с братским Украинским народом, надлежит, в случае вступления республиканских войск полковника Петлюры, ни в какие столкновения с ними не входить, а держаться строгого нейтралитета,

ограничивая свою деятельность исключительно борьбой с большевизмом». (Прилагается в засвидетельствованной копии). Посему, во исполнении этого постановления, при государственном перевороте в ночь на 19 ноября, мы немедленно возвратили оружие – винтовки и пулеметы – по первому требованию новой власти и, конечно не потому, что не могли бы сопротивляться в виду перевеса сил, нас было втрое более, чем тех, кто сделал переворот, – а по той причине, что мы считали невозможным сохранить то оружие, которое нам дало прежнее правительство, но которого оставить в наших руках не желает новое. Возврат оружия был полный и без малейшего затруднения для нового правительства. Это обстоятельство, смею надеяться, могут подтвердить г. г.¹⁶¹ Будзилло и Мукоид. Единственное условие, которое поставил при возврате оружия Начальник нашего Штаба, это принять на себя обязанность охранять порядок в городе вместо нас и снятия ответственности со Штаба за этот порядок.

8) роль наша при мобилизации, объявленной Командиром Подольского Корпуса во исполнение соглашения Генерала Деникина с Украинским Командованием и вследствие полученных им из Киева директив, – напр[имер], вышеприведенной телеграммы Военного министра, – ограничилась охраною города, при чем мы были разбиты на две роты; одна находилась в казармах 9 пехотного Винницкого Полка, другая – же при Штабе, в центре города, для охраны Штаба Подольского Корпуса и несения караульной службы. По приказу командира Корпуса охрана телеграфа была поручена двум офицерам нашей роты, а так же, в течении первой ночи нашей работы, то есть с 17 на 18 ноября, от нас были выставлены караулы на мосте. Никаких постов на вокзале или в иных местах города мы не несли, за то нам было поручено патрулирование в ночную пору. Один раз, 17 ноября, двадцать человек были вызваны на вокзал Командиром 9-го Винницкого Полка, для присутствия во время нахождения там военнопленных, возвращавшихся из Австрии. 18 был также вызов, но Начальник Штаба отказал в посылке г. г. офицеров, находя таковой не относящимся к охране города. Приказанием Командира Корпуса мы были подчинены Командиру Винницкого Полка, с коим была установлена телефонная связь и от коего мы получили 13. 000 рублей для раздачи авансом суточных и 5. 000 рублей на устройство общежития для г. г. офицеров и питания. Об эти выдачи состоялись по приказанию Командира Корпуса, при чем устройство общежития и питания было поручено Командиром Корпуса непосредственно мне, Гвардии Ротмистру Маклакову, в присутствии почти всех офицеров 9-го Винницкого Полка. Никаких других функций мы не несли, кроме, впрочем, помощи уголовно-розыскному отделению в деле задержания преступного элемента. Вообще, в деле розыска преступных масс, нами было оказано широкое содействие Варте и уг[оловно]-роз[ыскному] отделению, учреждениям контрразведки, которая занималась исключительно в этом

¹⁶¹ Господа.

направлении. Никакого политического розыска мы не вели и не собирались вести. В деле обнаружения большевистских организаций мы получили весьма широкую информацию, досель нами неиспользованную;

9) нами принимались широкие меры к организации охраны города. По этому поводу Начальник Штаба Р. А., Гвардии Капитан Веденяев, дважды командировал меня на заседания, однажды в городскую думу, на заседания по поводу охраны, созванное Повитовым Старостою, а во второй раз в Управление Повитового Старосты на объединенное заседание из различных общественных деятелей по делу охраны. В этих заседаниях мною (Гв[ардии] Ротмистром Маклаковым) были произнесены речи, приглашавшие организовать охрану из широких общественных слоев с подчинением ее Начальнику Гарнизона, в виду военного положения.

На основании изложенного просим Вас, Милостивый Государь, принять меры к освобождению нас из-под стражи.

С подлинным верно:

За Секретаря при Прокуре

Винницкого Окружного суда [Підпис]

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 27- 29 зв.

№ 39.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про прояви злочинності у селах Вінницького повіту.

В уезде поднимает голову преступный элемент. По слухам, в Гниване и Жмеринке разогнана державная варта и начались грабежи Гниванского инженерного склада, в котором находится на миллионы разного военного имущества.

В Калиновке, по имеющимся слухам, избит населением районный агент уголовно-розыскного отделения варты.

Видя подобное отношение население к блюстителям порядка, многие чины варты бежали, а некоторые подали заявление об увольнении чтобы не подвергнуться насилию.

В уезде. // Слово Подолі. 1918. № 154. 22 ноября. С. 2.

№ 40.

1918 р. листопада 23. Фастів. – Наказ Директорії УНР про організацію Республіканської охорони – міліції для підтримання громадського порядку.

Наказ 23 листопада 1918 р. губернським та повітовим комісарам УНР:

Для підтримки порядку і спокою на території УНР негайно приступити до організації Республіканської охорони міліції на таких підставах: перше в

губернських та повітових городах охорону організують Губернські та Повітові Комісари. Губернський комісар в Губернському городі, повітовий комісар в повітовому городі. Тимчасово кошти на утримання охорони в губернському городі дають губернські городські думи, в повітових городах дають повітові городські думи; друге в районі волості по селах охорону організує член волосної Управи представлений Управою і затверджений повітовим комісаром, кошти на охорону дають волосні народні земства; третє відповідальність за охорону порядку і спокою в губернії та повітах покладається на губернських та повітових комісарів.

Голова Директорії Республіки Винниченко
Секретар Андрієвський

ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 240а.

№ 41.

1918 р. листопада 23. – Наказ Директорії УНР про допомогу у роботі службовцям хлібного бюро.

Директорія Української Народньої Республіки наказує Комісарам і всім залізнодорожнім служачим допомогати агентам хлібного бюро в їх роботі. Агентам же хлібного бюро наказується невинно проводити роботу свою. Саботаж буде строго каратися по закону військового часу.

Голова Директорії Укр. Нар. Республіки
В. Винниченко

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 4, арк. 15.

№ 42.

1918 р. листопада 24. Ставка – Наказ Головного Отамана Республіканських Військ Української Народної Республіки С. Петлюри про утворення Армії Української Народної Республіки.

Наказ Армії Української Народньої Республіки.

§ 1.

Наказую прийняти до відома і виконання такий наказ Директорії Української Народньої Республіки.

а) Скласти армію Української Народньої Республіки для оборони Української Народньої Самостійної Республіки і захисту всього трудового народу України. Обов'язок кожного вояки захищати всіх, хто живе на Україні, від якої б то не було кривди і несправедливости, та доглядати за тим, аби ніщо не робилося в супереч наказам Директорії і не порушало ладу на Україні; б) всі вояки армії У. Н. Р., як козаки, так і старшини мусят, безперечно слухатися наказів своїх старших і міцно держатися дисципліни, всіх винних за порушення дисципліни карають військовим судом; в) ні один вояка не має права вирішувати

будь-які справи, що торкаються взаємовідношень між населенням України. Так саме не мають права робити цього ніякі установи і громади, яким це не доручено Директорією; г) всякий вояка повинен доглядати лише за порядком і справедливістю, а для розрішення всяких справ і суперечок направляти людей під своєю охороною до судової влади та до своїх старшин; д) всіх вояків та мирне населення в районі Армії Української Народньої Республіки за злочинства, грабiжництва та всякі самочинства і безпорядки карати польовим військовим судом.

§ 2.

Армії Української Народньої Республіки наказую: а) скинути гетьмана з його узько-класовим поміщицьким правительством та піддержати Народне Правительство України – Директорію, що бореться за передачу народіві землі і права порядкувати державою до установлення твердого демократичного ладу на Україні Українськими Установчими Зборами: б) захистити на Україні лад для користи трудового народу до сформування нової Народної Армії із громадян чергового призиву.

§ 3.

До складу Армії Української Народної Республіки зарахувати:

- а) Окремий загін Українських Січових Стрільців .
- б) Чорноморський Кіш.
- в) Українську Сіру Дівізію.
- г) Запорізький Загін.
- д) Перший Полк Залізничників.
- е) Студентський Полк Січових Стрільців.
- ж) Другий Український Корпус (Подільський).
- з) Всі інші частини, що стають на захист Української Самостійної Народної Республіки, що вливаються після мобілізації, оголошеної Директорією.
- і) Кадри Українських Корпусів, що перейшли на бік У. Н. Р.

§ 4.

Армію поповнювати:

- а) Мобілізацією бувших військових в зазначених місцях і вказаних строків.
- б) Охочими людьми¹⁶² командами.
- в) Призовом молодих років до корпусів, який буде оголошено окремо.

§ 5.

В тих районах, де мобілізація оголошена, підлягають їй всі громадяне Української Народньої Республіки.

§ 6.

Із охочих людей в армію приймати лише тих, що визнають Самостійну Українську Народню Республіку.

¹⁶² Добровольцями.

§ 7.

Ніхто із охочих людей, які вписалися в армію Української Народної Республіки не має права покидати її по своїй волі. Прохання про увільнення можна подавати не раніш, як прослуживши в армії 2 місяці.

§ 8.

Наказ цей прочитати у всіх військових частинах, корпусах, дівізіях, полках, сотнях і батареях.

Головний Отаман Республіканських Військ Української Народної Республіки ПЕТЛЮРА.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 1-2.

№ 43.

1918 р. листопада 24, Кам'янець-Подільський. – Розпорядження Подільського губернського комісара про виконання наказу Директорії УНР відновити діяльність демократично обраних органів самоврядування.

Згідно наказу Директорії УНР від 19 листопада ц. р. за № 1895 пропоную негайно: 1) Відновити діяльність демократичного складу мійських¹⁶³, повітових самоврядувань де нема повного складу мійських демократичних управ так поповнити представниками національного союзу або товариства «Просвіти». 2) Негайно скликати повітові народні ради для обрання управ демократичного складу. 1933.

За губкомісара Степура

[У] Вінницьку Народу Управу

Для відома й виконання

25 листопада 1918 р. № 5981

Виконуючий обов'язки Вінницького Повітового Комісара Я. Мальований

ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1,спр. 124, арк. 240.

№44.

1918 р. листопада 24. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» наказу штабу II Подільського корпусу про поповнення армії УНР добровольцями.

Вследствие распространившихся слухов об объявленной директорией мобилизации от 20 до 45 лет сообщаем, что мобилизации, как таковой нет. Штаб корпуса разослал, на основании полученного от директории распоряжения, приказ в котором говорится:

¹⁶³ Мійських.

«Чтобы оказать помощь войскам директории народной республики, борющихся под Киевом, а также поддержать порядок и спокойствие на Подолии, приказывается на сходах в каждом селе выбрать добровольцев из лучших сынов, в возрасте от 20 лет, и по возможности скорее послать их к своим воинским начальникам. Каждое село должно послать по 2 человека на каждых 100 душ взрослого мужского населения. Люди эти должны быть вооружены, но не имеющие оружия могут прибывать к воинским начальникам без такого. Все избранные должны снабжаться от схода удостоверением с указанием, что присланный есть представитель данного села и что он посылается селом на помощь казакам, дерущимся под Киевом и для поддержания порядка на Подолии.

Призыв добровольцев производится независимо от обязательного призыва новобранцев, родившихся в 1899 году, для которых срок явки в воинские присутствия будет назначен особыми телеграммами.

Добровольцы обязаны явиться в течении 24 часов с момента оглашения приказа.

Со сборных пунктов добровольцы направляются маршевыми командами в полки.

Винницкого и Литинского уезда добровольцы должны быть направлены в 9 винницкий полк.

Из полков маршевые команды будут отправляться по назначению распоряжением штаба корпуса.»

Мобилизация. // Слово Подолии. 1918. № 156. 24 ноября. С. 2.

№45.

1918 р. листопада 25. – Постанова Подільського губернського комісара про обмінний курс австро-угорських крон.

Обов'язкова постанова

I. Встановити тимчасово, до одержання розрішення від Міністерства Фінансів, твердий курс Австрійських корон в розмірі сорока коп[іюк].

II. Всякі спекулятивні зловживання на курсі корон мною будуть каратися торьмою до трьох місяців, або штрафом до трьох тисяч карб[ованців].

III. Догляд за виконанням сього доручається чинам охорони.

Губерніальний комісар Г. Степура.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабря. С. 1.

№ 46.

1918 р. листопада 26. Ставка. – Наказ по Армії УНР про постанову Директорії УНР про допомогу військовим.

Довожу до відома армії постанову Директорії Української Народньої Республіки дня 26 листопада 1918 року.

Згідно з докладом Головного Отамана Українських Народніх Республіканських Військ, Директорія Української Народньої Республіки постановила:

Всіх старшин та козаків Української Народньої Республіканської Армії, які на заклик Директорії стали в ряди її (Армії) і потерпіли за інтереси У. Н. Р., взяти під свою опіку:

1). Лікування поранених і х[в]орих відбувається на кошт Республіки в її кращих шпиталях. Крім того поранені одержують допомогу для родин в розмірі: тяжко ранені – 1000 карб. і легко ранені – 500 карб.

2). Старшини і козаки, що через свої рани стали нездатними до праці і не можуть утримувати себе та своїх родин власною працею, будуть одержувати довічну пенсію в розмірах, що буде встановлено Українським Республіканським урядом.

3). Ті, що не можуть надалі через каліцтво, набуте в боротьбі за самостійність Республіки, служити у війську, одержують право переваги для заняття посад в інших урядових громадських та приватніх установах Республіки.

4). Ті, що не мають родин і замість пенсії забажають перейти на довічне удержання Республіки, поступають до «притулку лицарів Республіки».

5). Вдови погибших героїв одержують право на розмір пенсії, що належить воюкам, котрі загубили працездатність. З виходом заміж ці вдови позбуваються права на пенсію.

6). Діти героїв, що полягли на полі битви за Самостійну У.Н.Р., побирають науку во всіх школах У.Н.Р. без платні.

7). Круглі сироти загинувших лицарів у бою за Республіку поступають під догляд «притулків» для сиріт лицарів, що полягли за добробут У.Н.Р.

8). Старшини та козаки, що взяли активну участь у боротьбі за право Республіки в нагороду за прихильність до інтересів рідного краю і для зміцнення персонального складу установ республіканської армії одержують право переваги по службі відповідно до заслуг і по затверженню вищої військової влади У.Н.Р.

9). Всі учасники, що приймали участь в операціях, котрі закінчились здобуттям столиці У.Н.Р. м. Києва, одержують право ношення особливого ордену Республіки.

10). Щоб установити на віки пам'ять лицарів, котрі наложили головами за славу вітчизни, негайно розпочати заходи по збудуванню в столиці України в її найкращому місці пам'ятника, щоб вічно нагадував наступним поколінням про славні події народніх лицарів, які життям і кров'ю своєю заплатили за державну самостійність У.Н.Р. в боротьбі з самозванними узурпаторами та насильниками України.

Голова Директорії Винниченко.

Члени: Петлюра, Швець.

Наказую начальникам окремих частин відповідні пункти постанови перевести в життя, а всю постанову прочитати в полках, сотнях, батареях і відділах.

Головний Отаман Українських Народніх республіканських військ Петлюра.

Ставка, 26 листопада 1918 року.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 4, Арк. 26-28.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 5. 4 грудня. С. 1

Друкується за текстом газети.

№ 47.

1918 р. листопада 26. Фастів. – Постанова Директорії про заборону агітації проти Української Народної Республіки.

Директорії Української Народної Республіки подаються відомості, що прислужники бувшого гетьманського поміщицького правительства, які були на службі у панів у карательних отрядах і державній варті, яких розбили та розігнали республіканські війська, тепер поодинокі ведуть протинародну і протиреспубліканську провокаційну роботу. Вони називають себе більшовиками або лівими есерами і під цією назвою намагаються внести дезорганізацію і безладдя в те велике діло визволення українського народу з-під влади панів, яке веде тепер українська демократія. Ці потайні друзі поміщиків та гетьмана, підшившись під більшовиків, підбурюють народ на грабежі, щоб тим запламувати нове народне правительтво республіки і утруднить йому перемінити гетьманські порядки і закріпить народну владу; вони кличуть не слухати Директорії, що б'ється тепер з гетьманом, кличуть закладати совіт депутатів, вносити безладдя і забирати владу в свої руки. Український народ в особі своїх соціалістичних і демократичних партій вибрав своє тимчасове Республіканське правительтво Директорію і доручив їй знести панування гетьмана та поміщиків. Директорія, виконуючи волю свого народу, покликкала до зброї вірних синів своєї нації і ними чистить Україну від усіх ворогів народу і працюючих класів його; скрізь виганяються гетьманські та поміщицькі наймити і вертаються до влади народні вибранці, але розігнані народні гнобителі ще не знищені зовсім – вони ще намагаються, та й довго ще будуть намагатись вернуть своє панування. Вони всякими способами будуть перешкоджати народові самому правити собою, всіма силами будуть викликати темних людей на сварки між собою, на безчинства та всякі безладдя, щоб тим ослабити нову народну владу. Також Директорія Української Народної Республіки постановляє: довести до відома всіх таку постанову: під страхом кари військового часу забороняється всяка агітація і підбурювання проти власті Укр. Народної Республіки та її державної незалежності. Влада на місцях, по селах, по містечках та містах належить органам народного самоврядування та комісарам

народного правительства Директорії. Комісарам Директорії твердо і під страхом наказується прийняти всі заходи щодо захвату власті якими-небудь групами. Всіх, хто кликатиме до грабежів, розбоїв, до знищення народного добра, панські економії і цукроварні і т. і., то таких заарештовувати і віддавати до військового суду. Всякий, хто в сей мент перешкоджає народові боротись з гетьманом, поміщиками та капіталістами, хто перешкоджає утворити народну владу Республіки, той є злочинець і Директорія буде твердо і немилосердно боротися з ними.

Голова Директорії

[В.]Винниченко

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 384-385.

№ 48.

1918 р. листопада 26. – Публікація газети «Подільські Губерніяльні Відомости» про розпорядження командувача П Подільського корпусу П. Єрошевича і губерньського комісара Є. Богуславського щодо покладання на Г. Степуру здійснення контролю за виконанням доручень військового командування.

Старшому помічнику подільського губерньського комісара Степури доручається пильний догляд за негайним виконанням військових доручень Ставки і Комкора. Степура може за власну відповідальність передоручити надане йому право іншим особам.

Подільські Губерніяльні Відомости. 1918. № 100. 4 грудня. С. 1.

№ 49.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Подання командувача П Подільського корпусу П. Єрошевича та губерньського комісара Є. Богуславського прокурору Вінницького окружного суду про здійснення судочинства іменем УНР.

Прокурору Вінницького Окружного Суду

Позаяк на Україні утворено республіканський державний устрій, пропоную творити присуди іменем Української Народньої Респібліки.

Комкор Єрошевич.

Губкомісар Богуславський.

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 16.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 2.

Друкується за текстом архівного документу.

№ 50.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу про підтримання громадського порядку.

Для підтримання законності і порядку на Поділлію, щоб показати, що нова влада Директорії має на меті тільки благо населення і його спокій і безпеку НАКАЗУЮ:

1. Як найскорше, з повною напруженістю працюючи, сформувати полки й другі частини щоб це дійсно була сила, котра повинна забезпечити наші права, законність, лад і спокій на Поділлію.

2. Військовим начальникам для підтримання порядку на місцях мати повну співучасть з громадянською владою.

3. Не допускати ніяких грабунків і незаконних насильств над мешканцями.

4. З німецькими військами, що зараз існують на Україні, всім – як військам, так і громадянам тримати лад і робити ім всяку допомогу і співучасть з приводу харчування людей і худоби.

5. Взагалі требую від усіх інституцій твердої, напруженої, закономірної роботи, від населення повної допомоги, законності і ладу.

6. Попереджаю, що на Поділлію вже існує польовий суд і що я без всякого милосердя буду розстрілювати грабіжників і злочинців.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1-2.

Слово Подоліи. 1918. № 157. 26 ноябрия. С. 1.

№ 51.

1918 р. листопада [26.] Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича про порядок призначення посадових осіб.¹⁶⁴

Оголошую що вся влада на Поділлію Директорією Укр[аїнської] Нар[одної] Республіки передана мені, а тому призначення всіх служащих до війська, що безпосередньо мені підлягають, залежить тільки від мене. Такий же шлях повинен бути і у всіх інституціях, себ то призначення роблять тільки відповідні начальники. Ніякого виборного начала не повинно бути. Члени Україн[ського] Національного Союзу повинні робити допомогу, рекомендувати осіб ім добре відомих.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1-2.

¹⁶⁴ Датування документу укладачами.

№ 52.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подолі» телеграми С. Петлюри про арешт гетьманських чиновників, розстріл грабіжника та інформація командувача II Подільського корпусу про становище на Поділлі.

В винницьком національном союзе получена из Фастова телеграмма от 25 ноября с. г. следующего содержания: На ст. Жмеринка контрольные патрули арестовали гетманского министра Вороновича и полковника Мишкорского которые ехали в Яссы с поручением Гетмана.

В Боярке по приговору суда расстрелян Прохор Мельник, б[ывший] стражник, который записался в украинское войско и подговаривал всех на грабежи. Телеграмма подписана Гл. Атаманом Петлюрой.

Радиостанцией 2 корпуса передана по всем направлениям следующая радиотелеграмма командира корпуса:

«В местностях, занятых республиканскими войсками, и по всей Подольской губернии царит полное спокойствие, течение мирной жизни ничем не нарушается. Железные дороги, фабрики и заводы работают нормально. Население с восторгом встречает и поддерживает войска республики. Отряды гетманских войск переходят на сторону украинской республики. Командир корпуса генерал-лейтенант Ерошевич.

Аресты и казнь. // Слово Подолі. 1918. № 157. 26 ноября. С. 1.

№ 53.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про відозви Директорії УНР.

Господину Прокурору Одесской Судебной Палаты
Прокурора Винницкого Окружного Суда
Представление.

В дополнение к № 6571 от 23 ноября с[его] г[ода] представляю при этом копию печатного воззвания, расклеенного в гор[оде] Виннице.

Кроме этого воззвания расклеены в большом количестве следующее воззвания и объявления:

1) Воззвание Главного Атамана Украинских Республиканских Войск Петлюры, начинающееся словами: «Українці вояки-козаки», датированное «половиной ноября».

2) Воззвание от 16 ноября Главного Командования Украинских Республиканских Войск, начинающееся словами: «Народе Український».

В этом воззвании имеются между прочим, такая фраза: «Касуються всі закони і розпорядження, видані гетьманським урядом і повертаються назад закони, видані першим республіканським урядом України».

3) Объявление от имени Директории Украинской Народной Республики, подписанное Головою Директории Винниченком и Секретарем Андриевским, под заглавием «Відозва всім», из которого видно, что в состав Директории входят 5 лиц: Винниченко, Петлюра, Швець, Андриевский и Макаренко.

4) От «информационного бюро при армии Украинской Народной Республики» воззвание «К русской, еврейской и польской демократии на Украине».

5) «Відозва Директорії Української Народної Республіки до всіх Правительств світу» от 20 ноября с[его] г[ода], подписанная С. Петлюрой, Ф. Швецом и Т. Андриевским.

№ 6622

Ноября 26 дня 1918 г. Прокурор Суда Якубовский.

Гор[од] Винница.

ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 58, 58зв.

№ 54.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про виступ проти Державної варти та грабунки у Станіславчицькій волості Вінницького повіту.

Прибывшие с юга уезда передают, что в Станиславчикской волости крестьяне, вместе с прибывшими неизвестными из Жмеринке, часть варты арестовали, часть избили. Варта перестала существовать, благодаря чему в первую же ночь ограблены две мельницы: в Дзялове и Алексеевке. На каждой из этих мельниц взято по несколько сот пудов хлеба.

На юге уезда. // Слово Подолі. 1918. № 157. 26 ноября. С. 2.

№ 55.

1918 р. листопада 26. Вінниця. – Стаття П. Рененкампа¹⁶⁵ «Кто идет к власти?» в газеті «Слово Подолі» про становище в суспільстві, інтереси і прагнення окремих соціальних груп.

Круги имевшие наибольшее влияние на политику гетманского правительства совершенно устранили общественные элементы от участия в жизни страны; опираясь на крупное землевладение правительство шло на встречу всем, зачастую чрезмерным, домогательствам землевладельцев, в ущерб интересам масс и, в связи с политикой оккупантов, стремившихся не к воссозданию, а скорее к разрушению государственного порядка в крае, политикой, которой правительство не оказывало достаточно противодействия,

¹⁶⁵ Рененкамф П. – поміщик, юрист, член російської Конституційно-демократичної партії, голова Вінницької повітової управи з 1915 р.

оно не пользовалось поддержкой широких кругов населения и подготовило то выступление, свидетелями которого мы являемся. Из всего полуторагодового опыта революция руководящие круги ничего не вынесли, ничему не научились.

В настоящее время к власти стремятся другие элементы, девизом своим ставящие опору на широкие круги населения и невольно возникает вопрос на сколько на них повлиял опыт революции и на сколько под влиянием этого опыта изменились отправные пункты их программ?

Прежде всего опыт центральной рады и ее управления показал, что опираться исключительно на крестьянские массы нельзя. Крестьянские массы слишком долго держались в темноте, а потому слишком мало приспособлены к политической деятельности.

Интересы их не выходят за пределы собственного хозяйства и направлены главным образом на получение в свое обладание земли. Такое стремление обуславливает для партии или правительства, желающего опираться исключительно на крестьянские массы, необходимость прибегать к демагогическим приемам обещания этой земли, не считаясь с экономическим положением страны и интересами ее в целом. С другой стороны опора эта является не надежной и не достаточной. Не надежна она потому, что раз ставши на почву демагогии, приходится ее проводить до конца, до большевизма, в противном случае массы всегда будут склонны перейти к тем, кто им больше даст, а в смысле обещаний никто, конечно, большевиков не перещеголяет. Кажется, что опыт центральной рады достаточно это подтвердил. Чтобы удержать за собою симпатии крестьян рада должна была делать уступку за уступкой, пока не пришла к земельному закону близкому у большевистскому и все таки в конце концов для борьбы с большевизмом принуждена была приложить иноземную силу. Можно-ли рассчитывать, что это не повторится снова и кого тогда можно будет пригласить на помощь?

Но мало иметь физическую, так сказать, опору в известных кругах населения. Нужно иметь на своей стороне такие слои общества из которых можно было бы черпать контингент общественных деятелей и лиц, могущих стать во главе управления как в центре так и на местах. Опыт центральной рады показал, что мало «иметь голову на плечах» чтобы управлять страной, нужно иметь и образование и известный навык.

Рада таких людей не имела в своем распоряжении в достаточном количестве, об этом говорили не скрывая, хотя бы член рады Миколайчук на губернском земском собрании и рада зашла в тупик, из которого неизвестно как она вышла бы если бы не переворот, поставивший во главе управления гетмана. Такой контингент может дать только интеллигенция. Сознали это вполне большевики, владychествующие в сердце России и не будучи в состоянии привлечь на свою сторону симпатии интеллигенции, они под угрозой расстрелов заставляют ее служить себе. Россия вообще бедна интеллигенцией и для успеха дела нужно привлечь ее на свою сторону всю без строгого деления на партии на «щирых» и не «щирых». Интеллигенция же думается, горькими опытом пришла к убеждению, что демагогия в экономической и в частности

аграрной политике, прежде всего пагубно отзывается на ней. На ее глазах прошла вся разрушительная работа приведшая страну к экономическому тупику. Правда «директория» сваливает в своей ноте вину за экономическую разуху на правительство гетмана, но едва-ли с этим можно согласиться. Действительно ответственность за расстройство транспорта лежит в большой мере, на бывшем министре дорог Бутенко, но это был именно тот министр, который поддерживался кругами стремящимися ныне к власти.

Однако отказа от демагогии в области экономической политике несомненно будет мало для привлечения на свою сторону интеллигенции, о которой говорилось выше. За время правительства гетмана широкие круги интеллигенции выяснили вполне определенно свое отношение и к воссозданию единой России и к украинизации края и по другим вопросам до решения, которых интеллигенция хорошо помнящая времена владычества рады, едва ли решиться отдать свои симпатии.

П. Рененкамф.

Слово Подоліи. 1918. № 157. 26 ноября. С. 1.

№ 56.

1918 р. листопада 27. Ставка. – Наказ Директорії УНР про мобілізацію до лав армії.

Іменем Української Народної Республіки наказуємо:

1. Всім громадянам, що перейшли військову муштру у всіх родах зброї і у флоті, здатним носити зброю, від 20 до 35 років включно, а старшинам до 43 років, негайно стати в ряди армії Української Народної Республіки для захисту здобутків революції та боротьби з гетьманом і гетьманським поміщицьким правительством, для здобуття землі і вільних прав трудящому народові та для того, щоб забезпечити республіканський лад і демократичні порядки в Українській Народній Республіці, для того комкорам, комендантам та військовим начальникам негайно оголосити мобілізацію на всій території України.

2. На протязі 24 годин від часу оголошення цього всім громадянам, підлеглим мобілізації, явитися до пунктів своїх призовних участків, для чого коменданти, комкори та військові начальники повинні негайно утворити прийомні комісії в складі: представника військової влади, лікаря і представника місцевого самоврядування.

Увага: Коли який від означених пунктів буде зайнятий силами, ворожими Українській Народній Республіці, то тоді з'явितись в найближчий із таких пунктів.

3. З'явитися добре озутими, зодягненими по можливості у військове убрання, зі зброєю (оружієм), як хто його має.

Хто має у себе верхових військових коней, кульба (сідла), тим з'являться кінно.

Всі покликані до війська мусять мати при собі харчів на сім днів.

4. Мобілізовані по селах направляються у відповідні призовні пункти, де займають казарми бувших військових частин або великі будинки по одводу коменданта в порозумінню з міською управою.

Міські та народні (земські) управи разом з комісарами та комендантами опікуються харчуванням та постачанням мобілізованих.

Увага: Щоб помогти новому республіканському правительству і спільній праці, селяне закликаються посилати в пункти мобілізації одного воза на трьох людей з їжею і прокормом коней на сім днів.

5. Всі залізничники рахуються мобілізованими і состоящими дійсній військовій службі і продовжують нести свої обов'язки на залізницях.

6. Всі учителі увільняються від мобілізації, але за тими, хто по охоті поступить до війська, лишаються посади і утримання. Це поширюється і на старшин, що займають посади, звільняючи їх від мобілізації.

7. Урядовці державних, земських установ, які одержують утримання, відповідне урядовцям державних установ 6-ї класи, звільняються від мобілізації.

8. Хто спізниться з явкою у призначений строк, той буде покараний по присуду військового польового суду.

9. Призову до війська підлягають люде здорові перечислених років, окрім полонених, що повернулись з полону за останні два місяці.

10. Із прийнятих на дійсну військову службу до 30 років включно негайно сформувані полки, використовуючи для цього всі запаси зброї, фуражу і харчів, які є на місцях і які можуть бути добуті з інших районів. Призвані від 31 до 35 років на дійсну військову службу лишаються на військовій службі і формуються в охоронні сотні й десятки, які залишаються на місцях для підтримання ладу й спокою.

11. В мобілізованих частинах з першого дня проводити найінтенсивнішу військову муштру.

12. Про склад формуємих частин повідомляти щодня по телеграфу Головну команду.

13. Ця мобілізація тимчасова і не на довгий строк, щоб закріпити демократичний лад і підготувати нову українську армію по черговому призову.

Голова Директорії Української Народної Республіки В. Винниченко

Члени: С. Петлюра

Ф. Швець

О. Андрієвський

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 385-386.

№ 57.

1918 р. листопада 27. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про посадові призначення в Подільській губернії та відмову здійснювати судочинство іменем УНР.

Господину Прокурору Одесской Судебной Палаты
Прокурора Винницкого Окружного Суда
Представление.

Имею честь донести Вам, Господин Прокурор, что согласно приказа по 2-му Подольскому корпусу, утвержденному Директорией Украинской Народной Республики, Подольским Губернским Комиссаром назначен Богуславский, а Старшим Помощником последнего назначен Степура (Мировой Судья).

От последнего из Каменец-Подольска получена была Председателем Винницкого Окружного Суда телеграмма (копия ее послана Губернскому Комиссару Богуславскому, живущему в Виннице) следующего содержания;

«Влада на Україні перейшла до Української Народньої Республіки. Уже утворено тимчасове управління Україні – Директорія. З огляду на таке становище прошу Вас зробити розпорядження, щоби у Суді, якому Ви головуєте, всі постанови вирішувалися іменем Української Народньої Республіки. За губ комісара Степура».

Окружной Суд, обсудив эту телеграмму в заседании Общего Собрания Отделений 25 сего ноября, определил: «Сохранить прежнюю формулу провозглашения приговоров, решений и резолюций, до изменения таковой в законодательном порядке».

№ 6645

Ноября 27 дня 1918 г. Прокурор Суда Якубовский.

Гор[од] Винница. За секретаря [Підпис].

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 17, 17 зв.

№ 58.

1918 р. листопада 27. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про заклик Директорії УНР вступати до армії.

Господину Прокурору Одесской Судебной Палаты
Прокурора Винницкого Окружного Суда
Представление.

В дополнения к представлению от 26 сего ноября за № 6622 имею честь [донести] Вам, Господин Прокурор, что вчера в гор[оде] Виннице расклеено печатное воззвание «До Галичан і Буковинців Української Народности», подписанное «Отаманом Петлюрою» и «Полковником Січових Стрільців Доктором Паразуком», в котором заключается призыв к лицам, способным

носить оружие, в возрасте от 20 до 35 лет, немедленно прибыть в Белую-Церковь или Фастов с целью помочь командованию при организации крестьянских масс, которые стекаются со всех сторон.

№ 6647

Ноября 27 дня 1918 г. Прокурор Суда Якубовский.

Гор[од] Винница.

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 45.

№ 59.

1918 р. листопада 28. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про стягнення податкової заборгованості з громадян міста.

В последние дни милиция начала наводить справки о землевладельцах, проживающих в г. Виннице. Это породило сильную тревогу среди некоторых землевладельцев, которые обратились в Управу с запросом для какой цели наводятся эти справки. В национальном союзе Управе сообщили, что справки наводятся с целью взыскания недоимок.

Напрасная тревога. // Слово Подолі. 1918. № 159. 28 ноября. С. 2.

№ 60.

1918 р. листопада 29. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича та губернського комісара Є. Богуславського про організацію військово-польових судів.

§ 1.

Для виконання наказу Директорії Української Народньої Республіки наказую негайно улаштувати при кожному начальникові залоги повітового міста на Поділлі військово-польовий суд в складі голови і двох членів з старшин і двох членів з підстаршин (або козаків) при діловоді з урядовців, які є в розпорядженні начальника залоги.

В час розгляду справ в Судовому засіданні повинен бути присутнім представник повітового Комісара, або сам Комісар для догляду за законністю.

Про виконання цього наказу телеграфувати мені.

П. п. Командір 2-го корпусу, Генеральний Значковий Єрошевич.

Губерніяльний Комісар БОГУСЛАВСЬКИЙ.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 1.

№61.

1918 р. Листопада 29. Вінниця. – Тимчасова інструкція військово-польовим судам, затверджена командувачем II Подільського корпусу.

СКЛАД СУДА

1) Суд складається з трьох старшин і двох підстаршин або козаків, при чому один з старшин призначається головою військово-польового Суду. Бажано, щоб як члени, так і голова мали би ценз освітний не нижче середнього наукового закладу і, по можливості, володіли би юридичною освітою, а голова, крім того, мав би службовий стаж не менш двох років і займав би посаду не нижче командіра сотні.

2) В випадку, коли хто з членів суда або предсідатель по непередбаченим обставинам не зможуть брати участі в данному судовому засіданні, то для тимчасового виконання обов'язків члена призначається розпорядженням начальника залоги, при котрій устанавлен суд, новий член з старшин або козаків, в залежності від того, хто з членів в відсутності, а на випадок відсутности голови, обовязки його виконує старший з старшин.

3) Судебні засідання чиняться в присутності діловода суда, призначеного розпорядженням начальника залоги, при котрій устанавлено суд, а числа урядовців, які йому підлягають.

4) В судових засіданнях польового суду повинен бути представник Комісаріата, або сам комісар, для догляду за справедливим веденням діла.

ПІДЛЕГЛІСТЬ СУДОВІ

1) Військово-польовому суду підлегли як військові чини, так і громадянські особи в випадках, зазначених в законі, або в окремих розпорядженнях, які видаються по цій причині належною владою.

2) Військові чини предаються суду відповідними військовими начальниками, користуючимися правами не нижче командіра окремої частини, при чому старшини від сотенних командірів і вище предаються цьому суду, або розпорядженням Командіра Корпусу.

3) Громадянські особи предаються військово-польовому суду, або розпорядженням Командіра Корпусу, або розпорядженням Губерніального, або відповідного повітового Комісара.

ПОРЯДОК СУДІВНИЦТВА

1) Після того, як головою данного суду одержано розпорядження про передачу в суд тої чи іншої справи, голова суду чи особа його заступаюча, повинен негайно і не пізніше, як на протязі доби, на підставі документів, прикладених до розпорядження про передання суду, скласти опис свідків, особистий допит котрих в суді необхідний, оголосити підсудному джерело показаного йому обвинувачування і, оголосивши складенний опис свідків, запитати, чи не бажає підсудний доповнити цей опис, викликать яких-небудь других свідків і по яким обставинам. Підсудний повинен негайно оголосити про своє бажання викликати нових свідків і негайно-ж голова повинен

роз'ясувати питання о цім виклику. При виклику треба керуватися, як важливістю відомостей, котрі вони можуть дати, так і тим, щоб викликом того чи іншого свідка не затягувався розгляд данного діла. Розгляд діла повинен послідувати не пізніше слідуючого дня, після одержання розпорядження о переданні суду данної особи.

Наказавши підсудному обвинувачування, голова повинен негайно довести до відомости відповідного комісара про час судового по ділу засідання, а також негайно сповіщати про це підсудного.

На випадок не прибуття до призначеного часу комісара, або його замістника, розгляд діла провадиться в їх відсутності.

Військово-польовий суд допитує свідків тільки в судовому засіданні, привод підсудного і виклик свідків з військово-служачих робиться тільки через їх найближчі начальства; інші свідки викликаються повістками через місцеву владу, при чому в повістках повинно бути зазначено в якості кого (свідка чи підсудного) викликається данна особа, по якому ділу, до якого часу і куди, з зазначенням певної адреси.

Обвинувачуваному помимо викликаємих судом осіб, надається право самому запрохати в судове засідання необхідних по його погляду для з'ясування справи свідків, і суд повинен таких свідків по вимозі підсудного допросити.

Для з'ясування обставин, вимагаючих спеціального знання по розпорядженню голови суда, в судове засідання можуть бути викликані відповідні особи, а також в випадку необхідности, можуть бути викликані по розпорядженню того ж голови перекладчики і толмачі.

По заяві підсудного, або кого з членів суда, повинні бути відведені з складу суду особи, коли вони: 1) знаходяться в споріднених відносинах з підсудним або 2) коли вони з'являються самі свідками цього діла, або 3) коли суддя по відношенню до учасників в ділі осіб-опікуном, керуючим ділами, має позов, є сам, або його жінка [є] дітичима¹⁶⁶ кого-небудь з беручих участь в ділі осіб (питання про усунення данної особи вирішається складом суду без участі совуємої особи).

Розгляд діла провадиться при зачиненні дверях і повинен бути скінчений не пізніше, як на протязі двох доб від початку.

Підсудний не може доручати захист себе довіренному.

При розгляді данного діла голова перш всього оголошує засідання відкритим і зазначає по якому ділу. Потім прочитується, в чому обвинувачується даний підсудний, тут же підсудного питається; чи признає він себе винним в показаному йому обвинувачуванні і коли признає, то чи бажає оголосити суду обставини, при яких скоїлась його провина.

Підсудний може зовсім не відповідати на питання і його мовчання не повинно ставитися йому в вину, а також не слід добиватися якими б то не було

¹⁶⁶ Землевласниками.

засобами відповіді від підсудного. Коли підсудний визнає винним і данне їм з'ясування цілком освітлює обставини діла, суду видається право не утворюючи судового слідства і, давши останнє слово підсудному, безпосередньо перейти до постанови в справі присуду.

Однак, коли підсудний, чи хто небудь з складу суду, не вважаючи на признання підсудного, буде вимагати утворення судового слідства, воно повинно бути утворено.

При утворенні судового слідства перш всього допитуються свідки, а потім розглядаються річеві докази і вислухуються висновки свідомих осіб. По погляду голови, в зв'язку з обставинами діла, порядок цей може бути змінений і розгляд річевих доказів, читання документів і т. и. можуть бути зроблені в зв'язку з свідкуваннями того чи іншого свідка.

Після допиту кожного свідка, котрий робиться, або з його дозволу одним із членів суду, а також після прочитання тих або других документів, підсудному повинна бути дана можливість з приводу показаного або прочитаного дати відповідні пояснення. Крім того підсудному надається право, з дозвілу голови, давати запитання запитувемим свідкам.

Суд на судовому слідстві повинен встановити: 1) дійсність факта злочинства, 2) об'єктивний склад злочинства і 3) винувність підсудного в інкримінуемому йому злочинстві (суб'єктивний склад).

ПРИСУД ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВОГО СУДУ

Присуд військово-польового суду постановляється по більшості голосів, (у членів і голови голоси рівні) складом суду без участі в вирішенню питань, по кожному данному ділу, діловода, або представника комісаріяту, з приводу чого для постанови присуду, суд або виходить в окрему кімнату, або наказує всім вийти з залі судового засідання.

Утворений військово-польовим судом присуд викладається просто в закінченій формі в тім же засіданні і оголошується в суді при відчинених дверях обов'язково і в присутності засудженого, коли присуд не був виправдуючим. Присуд суду по ділу не пізніше як на протязі доби, разом зо всім діловодством докладується умисними на затвердження Командіра Корпусу, при чому разом з присудом повинні бути представлені висновки комісара з приводу судового засідання, коли такі були, а також скарга засудженого, коли вона представлена в суд в зазначений добовий термін підсудним або записана з його слів в судовому засіданні при оголошенні йому присуду; крім того основа присуду негайно по його оголошенні повинна передаватися Командіру Корпуса по телефону.

ПРО ПРОТОКОЛИ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ

Все, що діється в суді, записується діловодом суду в окремий протокол судового засідання, при чому в ньому зазначається, чи були зачинені двері зали засідання, чи була оголошена основа показаного підсудному обвинувачення, чи признав він себе винним, чи постановлено судом утворити судове слідство, або ні, чи приводились свідки і свідомі особи, а також толмачі і перекладники

духовними особами відповідних релігій до обіцянки, або за їх відсутністю названі особи були приведені до обіцянки головою.

Ззначається порядок, в котрім дається допит свідків, розгляд річевих доказів і т. п., а такожзначається кожний раз про надання головою права підсудному дати пояснення з приводу свідкувань – свідків, прочитаних документів и т. и. Крім того повинно бути зазначено, чи було надано підсудному право останнього слова, до того, як суд вийшов для постанови присуду, і чи був постановлен присуд з додержанням вказаних для того правил.

Виконання присуду доручається по належності відносно військових їх військовій владі в загальному порядку, а про громадян – Прокурорам належних окружних судів.

П. п. Командір корпусу,
генеральний значковий ЕРОШЕВИЧ.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 1-2.;

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 55 - 56.

Друкуються за текстом газети.

№ 62.

1918 р. Листопада 29. Вінниця. – Постанова командувача П Подільського корпусу П. Єрошевича та губернського комісара Є. Богуславського про повноваження військово-польових судів.

Обов'язкова Постанова

Приказом Діректорії Української Народньої Республіки вся влада військова, адміністративна і судова на Поділлію передана мені.

Аби не допустити заколотів та запобігти тому негайними воєнними розправами, Діректорія дала мені право улаштувати військово-польові суди, котрим надано право виносити присуди до розстрілу включно.

Військово-польовим судам з часу оголошення цього, підлягають справи як про військових, так і про цивільних осіб за такі провини:

- 1) Зрада Української Народної Республіки.
- 2) Убивство
- 3) Розбій
- 4) Грабіж
- 5) Підпал
- 6) Напад з насильством на чужі землі, будинки і инше нерухоме майно з наміром захопити його
- 7) Очевидне проти влади, постановленої Діректорією, повстання.
- 8) Участь в прилюднім скопі¹⁶⁷, котрий, на підставі побуджень виходячих від ворожнечі релігійної або економічних відношень, або через порушаючі

¹⁶⁷ Тобто зборах.

громадянський спокій чутки, або з наміром зробити непорядок чужого селянського господарства, – учинив силування над особою, грабування або знищення чужого майна, втручання в чужі будинки і др.

9) Навмисне знищення або псування чужого майна, вибухом пороху, газу і инш.

10) Навмисний підпал, або знищення військового зняряддя, зброї, а також всього що належить до способів нападу або оборони, а також запасів постачання або фуражу.

11) За навмисне нищення або псування в районі війни водопроводів, мостів, гребель, шлюзів, водоспусків, кирниць, шляхів, бродів.

12) За навмисне нищення або псування призначених для державного користування: телеграфів, телефонів, залізничного путі, потягів, або значків, що устанавлено для безпечности залізничного руху.

13) Напад на вартового або військово варту, за озброєну супротивність військовій варті, або адміністративній владі а також за вбивство військового вартового, або представників варты чи адміністративної влади.

Окрім того військові Української Народньої Республіки підлягають по присуду військово-польового суду карі до розстрілу включно, за військову зраду і за невиконання бойових наказів.

Командір II- го корпусу Генеральний Значковий Ерошевич.

Губерн[ський] Комісар Богуславський.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 2.;

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 57.

Друкуються за текстом газети.

№ 63.

1918 р. листопада 30. – Звернення головного отамана С. Петлюри та начальника штабу О. Осецького про мету боротьби республіканського війська.

В повідомленнях ворога про хід військових операцій проти прислужників самозванця-гетьмана, противник називає війська Директорії У. Н. Р. «Петлюровцями», «військами Петлюри» і т. д. і т. инш. Таке перекручування фактів ворогом є зовсім зрозуміле: він хоче затемнити величезний факт повстання цілого Українського Народу під проводом Директорії У. Н. Р. утворений всіма політичними українськими партіями, проти насильників та гнобителів і представити цей факт, яко повстання однієї людини з її прихильниками, вводячи цим самим блуд в думки громадянства і сіючи непевність в орієнтації що до подій. За прислужниками гетьмана і преса повторює ці відомости, вносячи в народ непевність і деморалізацію. Для того, щоби громадянські кола були точно освідомлені про справжній стан річей та про останні події я заявляю: військо, що так успішно і завзято наступає, з кожною годиною збільшуючи міцні ряди Республіканської армії шляхом мобілізації, оголошеної

Директорією У. Н. Р. складається з регулярних добре дисциплінованих частин, що заклик Директорії встали проти узурпатора-гетьмана, котрий зібрав російських офіцерів для закріплення свого панування. Це військо є військом Директорії У. Н. Р. Воно повстало, щоби підперти змагання Директорії – увільнити Український Народ від насильників гетьманців та звести, нарешті, в нашій вимученій та окровавленій руками ріжних зайд батьківщині лад і спокій. Я ж, яко член Директорії У. Н. Р. поставлений на чолі Республіканського війська перевозжу в життя те, що мені верховний урядовий орган Українського народу – Директорія У. Н. Р. наказує.

Твердо вірю, що об'єднані одною думкою ми швидко увільнимо нашу батьківщину від узурпаторів і гнобителів.

Головний Отаман Українських
Республіканських Військ *Петлюра*
Начальник Штабу *Осецький*
30 XI 1918р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 2.

№ 64.

1918 р. листопада 30. Фастів. – Наказ Директорії УНР губернським і повітовим комендантам і комісарам про боротьбу з посяганням на народне добро.

До уряду Української Народної Республіки надходять відомості, що злочинний елемент почав посягати на народне добро – ліси, фабрики і заводи України. Ліси, фабрики і заводи є одно з головних багатств України, і нерозумне нищення їх може привести до великої руїни економічно-господарського життя. Злочинний елемент, вирубуючи ліси, свідомо чи несвідомо, нищить народне добро, бо революційний уряд Української Народної Республіки всі ліси і землі оголосив добром усього народу.

Знищенням фабрик і заводів підривається зовсім промисловість України, яка і так стояла на дуже низькому щаблі, порівнюючи з промисловістю других країн, а з підривом промисловості зовсім бідніє країна. Уряд Української Народної Республіки рішуче забороняє такі злочинства та наказує місцевій владі негайно припинити всяку порубку лісів і розгром фабрик і заводів республіки. Охороні, на обов'язок якої лежить догляд лісів, фабрик і заводів, в особливих випадках при охороні дозволяється вживати зброю. Повітовим комендантам вміняється в обов'язок надсилати у потрібних випадках озброєну силу в допомогу республіканській охороні. Всіх, хто порушує цей наказ, притягати до суворой судової відповідальності (польового суду).

Голова Директорії В. Винниченко
Члени: С. Петлюра, Ф. Швець, О. Андрієвський

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Телізи, 2006. Т. 2. С. 387.

№ 65.

1918 р. листопада 30. Фастів. – Наказ Директорії УНР про утворення комісії постачання.

З огляду на стан облоги і військових подій, приймаючи на увагу мобілізацію війська і зв'язані з цим потреби забезпечення війська і населення харчами, фуражем і бажаючи урегулювати ці справи якнайкраще, Директорія Української Народної Республіки вважає необхідним закликати до спільної праці задля допомоги в цьому все населення, а тому наказує:

1. Всім губерніальним, повітовим та місцевим комендантам Української Народної Республіки з одержанням цього негайно утворити «комісії постачання»: а) губерніальні з представників губерніальних народних земських управ, продовольчих управ, міських самоврядувань, українських кооперативів, комісара і коменданта; б) повітові з представників повітових народних (земських) управ, продовольчих управ, українських кооперативів, комісара і коменданта; в) міські (не повітових і не губерніальних міст) – з представників міських самоврядувань, продовольчих управ (де вони є); українських кооперативів, комісара і коменданта.

2. Комісії постачання підлягають відповідним комендантам, поки не закінчиться стан облоги.

3. Завданням комісії постачання є: а) виявлення кількості харчових і фуражних запасів в конторах і агентствах Хлібного бюро, в маєтках місцевих великих і дрібних землевласників і взагалі запасів харчування, які мають в даній місцевості; б) на протязі трьох днів зо дня одержання цього комісії постачання дають комендантам відомості про загальну кількість запасів і рівночасно про кількість харчів, необхідних для задоволення потреб населення на три місяці; в) комісіям постачання цілком підлягають всі контори і агентства Хлібного бюро, котрі, як технічний апарат, виконують всі розпорядження комісій постачання.

4. Всі зазначені в цьому наказі коменданти по питанням постачання підлягають безпосередньо головному начальнику постачання.

5. Всі результати обсліду комісіями постачання харчових і фуражних запасів коменданти безпосередньо доносять головному начальнику постачання.

Голова Директорії В. Винниченко

Члени: С. Петлюра

Ф. Швець

О. Андрієвський

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 388.

№ 66.

1918 р. листопада 30. Фастів. – Розпорядження начальника штабу військ УНР отамана О. Осецького про реквізицію грошей.

(...) На підставі наказу Директорії пропоную Вам негайно приступити до реквізиції грошей у державних банках і скарбницях, платних банках і конторах, крім кооперативів реквізувати половину грошей. З цієї половини три чверті надіслати до Директорії, одну четверту залишайте для задоволення потреб мобілізації. Для утворення реквізицій скласти комісії з представників з місцевих самоврядувань, суда, двох понятих під своїм головуванням також реквізиції утворити акт двох екземплярах один залишати банках і скарбницях другий надсилайте грішми, зо всіми підписами комісії.

Начальник штабу отаман Осецький

ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1., т. 2, спр. 299, арк. 340 зв.

№ 67.

1918 р. грудня 1. Ставка. – Постанова Директорії УНР про здійснення судочинства іменем Української Народної Республіки.

ДИРЕКТОРІЯ У. Н. Р.

УХВАЛИЛА:

Суд на території Української Народної Республіки провадиться іменем Української Народної Республіки.

Голова Директорії У.Н.Р. *В. Винниченко.*

Члени *Андрієвський*

проф. Швець.

Ставка. 1-ХІІ 1918 р.

Вістник Української Народної Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 68.

1918 р. грудня 1. – Звернення Директорії УНР до німецького командування у Києві з вимогою полишити межі України.

Представнику німецького уряду на Україні.

Копії: головній команді і Раді військових депутатів.

Директорія Української Народної Республіки, утвердивши свою владу на території України і завівши відповідний лад і порядок, вважає що перебування німецького війська на території Української Народної Республіки надалі не викликається потребами.

Через це Директорія пропонує представництву німецького уряду на Україні вжити заходів до негайної евакуації німецького війська з території Української Народної Республіки

Голова Директорії В. Винниченко.
Члени С. Петлюра
П. Андрієвський
Ф. Швець

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 5, арк. 7.

№ 69.

1918 р. грудня 2. – Наказ Директорії УНР про утворення відділу продовольчих справ.

Наказ. Ч. 5

§ 1. Для тимчасового керування всіма справами постачання і розподілення харчів та предметів першої потреби на території Української Народньої Республіки, організовується відділ Продовольчих Справ Директорії Української Народньої Республіки.

§ 2. В першу чергу Відділ Продовольчих Справ Д[иректорії] У. Н. Р. має:

а) Налагодити систематичне постачання харчів, фуражу, одержі формуємої армії У. Н. Р.

б) Забезпечити харчами людність міст України, робітників фабрик та заводів.

в) Забезпечити харчами та одержію військово-полонених, котрі вертаються з закордону.

§ 3. Для виконання цього розпорядження відділу Продовольчих Справ Д[иректорії] У. Н. Р. передаються:

а) Всі інституції і установи, котрі досі підлягали Міністерству Продовольч[их] Справ Української Держави і Хліббюро, Райкожі, Окремі Уповноважені, Здаточні пункти, всі Продовольчі Комітети і т. п. з усім – [ї]х персональним складом, грошовою готівкою та кредитами і матеріальним і інвентарним майном.

б) Всі інституції, котрі були підлеглі особоуповноваженим бувшого гетьманського уряду по ліквідації державного майна д. Молову.

в) Всі інституції котрі заснувались для допомоги військово-полоненним.

§ 4. Завідуючий відділом Продовольчих справ Директорії У. Н. Р. користується правами, котрі належали Міністру Продовольчих Справ. Особоуповноваженому по ліквідації державного майна та Особоуповноваженому по ліквідації військово-полонених.

§ 5. Постачання предметів першої необхідності, як то: цукру, тютюну, палива, керування відповідними галузями промисловости і розпорядження всіма матеріальними і промисловими засобами, монополізованими промисловими підприємствами, а також питання експорту і імпорту, котрі концентрувались в міністерствах торгу та промисловости і фінансів тимчасово передається до відомо відділу Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р і

завідуючий цим відділом має в належних випадках користуватись правами керівників цих відомств.

§ 6. Накази, котрі мають принциповий характер, провадяться завід[увачем] Відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. лише після санкції їх Директорією У. Н. Р., всі інші розпорядження видаються на підставі цього наказу завід. відділом або його уповноваженим.

§ 7. Кредити, крім вищезазначених на утримання відділу і його операцій отпускаються в розпорядження завід[увача] відділом з коштів Державної Скарбниці авансом під відомлення.

§ 8. Взаємовідносини між відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. і Головним Управлінням по постачанням армії визначаються прикладеним до цього додатком.

§ 9. Завід[увач] Відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. підлягає безпосередньо Директорії У. Н. Р.

§ 10. За саботаж або навмисне невиконання або перешкоди при виданні наказів Завід[увача] Відділом Продовольч. Справ Директорії У. Н. Р. винні особи, як урядового стану, так і приватні громадяне каратимуться конфіскацією їх майна, висилкою за межі України, а також всіма засобами, котрі має Директорія У. Н. Р. по законам військового часу.

§ 11. Всі транспортні наряди Відділа Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. виконуються в першу чергу після оперативних нарядів штабу.

§ 12. Наказ цей вступає в силу по телеграфу.

Голова Директорії *В. Винниченко*

Члени Директорії: *Андрієвський*

С. Петлюра

Швець.

2 грудня 1918 р.

ДОДАТОК ДО НАКАЗУ.

Для організації постачання армії Відділ Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. переводить по всі[й] території України і за кордоном заготовку потрібних предметів по вимогам Головного Управління постачання Української армії, котре видає дальнішим розподіленням їх між військовими частинами.

П р и м і т к а 1. Заготовка харчів і предметів першої потреби в районах бойових подій і близького до їх тила не належать до відома Відділу Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. і переводяться Начальниками постачання відповідних військових груп.

П р и м і т к а 2. Межі районів, в котрих окремим корпусам дозволяється самостійна заготовка, визначаються по згоді Завідуючого Відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. з Головним Начальником Постачання.

П р и м і т к а 3. Окремим військовим частинам надається право самостійної заготовки або реквізиції лише в тих випадках, коли Головне Управління Постачання армії або його уповноважені не зможуть заготовити потрібної кількості харчів.

Примітка 4. В випадках, коли зносини військових частин з Головним Начальником Постачання і Відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. будуть не можливі, військові частини зносяться безпосередньо з уповноваженими Відділу Продовольчих Справ на місцях.

Примітка 5. Всі предмети чисто військового призначення, котрі єсть на складах, підлягаючих Відділу Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. (зброя, набої і т. и.), негайно передаються Головному Начальнику Постачань армії.

Примітка 6. Про всі реквізиції зроблені військовими частинами, вони мусять негайно повідомляти повітового представника Державного Хліббюро або де його немає Повітове Земство, надсилаючи йому дублікат реквізіційного акту.

Голова Директорії *В. Винниченко*.

Члени Директорії *Андрієвський, Петлюра і Швець*.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 2.

№ 70.

1918 р. грудня 2. Вінниця. – Наказ Вінницького повітового коменданта про охорону громадського порядку.

Ч. I.

2 грудня 1918 року.

м. Вінниця

§ 1.

Згідно наказу Командіра 2 Українського Корпусу від 30 листопада 1918

Року за № 130, я цього числа приступив до виконання обов'язків Вінницького Повітового Коменданта. Канцелярія дорученого мені управління тимчасово міститься по вул. Богдана Хмельницького, буд[инок], № 8, куди і належить звертатись по всім справам, які торкаються Комендатури.

Принявши на себе ці обов'язки, я покладаю надію, що населення повіту допоможе мені встановити лад та забезпечити спокій, що в цей час так необхідно для нашої, знову вільної, Батьківщини.

Я певен в тому, що громадянство, а особливо селяне, не допустить безладдя і самоправства, не дозволить панським агітаторам, провокаторам і грабіжникам, ворогам Української Народньої Республіки, викликати безладдя та колотнечу. Селянство не дасть ще раз себе обдурити та вирвати знов з його рук і волю, і землю, і право, не дасть знову накласти на свою шию гетьмансько-поміщицьке ярмо.

Закликаю всіх до порядку, спокою і слухняности та до підтримання Української Революційної Влади – Директорії і її представників.

Вінницький Повітовий Комендант

Хорунжий ШЕРЕМЕТ.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 5. 4 грудня. С. 2.

№ 71.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Звернення до селян Директорії УНР про надання армії допомоги продовольством.

Наказ селянам № 2

Доля несподівано примусила нас нашвидку скласти народню армію для оборони прав українського народу і повернення йому землі. Доки не буде міцної народної армії, доти земля не буде в руках народу. По нашому наказу народ став до зброї, як один чоловік, але для армії треба не тільки людей та коней, а ще й харчів та фуражу (паші). Без харчів та фуражу армія не здатна до роботи; заготовити запасу всього потрібного не було спроможности. Отже до того часу, поки військовий уряд налагодить, як слід, справу постачання армії всякими харчами та фуражом, приписуємо всьому населенню околиць, де переводиться мобілізація, допомогти народній армії хто скільки зможе, всим що треба для прокорму людей, та коней, а саме: борошном, крупою, пшоном, печеним хлібом, салом, олією, капустию в головках, буряками, цибулею, картоплею і т. п., а особливо вівсом, ячменем та сіном. Кожне село нехай усе це збере до своєї зборні (росправи)¹⁶⁸ і по спискові передасть голові; сільський голова вкупі з списками, хто, що і скільки дав, повинен одправити у волость; волость зоставляє списки при собі, а припаси підводами, або залізницею мусить припровадити на мобілізаційний пункт і здати під росписку комендантові, або кому він покаже. За всі припаси волость повинна видати квитки, по яких гроші виплачено буде після ліквідації велико-поміщицьких маєтків, та після одібрання од поміщиків незаконно взятої контрибуції вкупі з коштами на оплату всяких трат, які зроблено для скинення гетьмана й поміщицького правительства.

Догляд та роспорядок усією справою доручається місцевим народнім самоврядуванням.

Голова Директорії В. Винниченко
Член-Секретарь Андрієвській.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 2.

№ 72.

1918 р. грудня 3. Фастів. – Телеграфне повідомлення постанови Директорії УНР про заборону з'їздів без дозволу.

Згідно постанови Директорії УНР під час військового стану й боротьби з генералом Скоропадським та його прихлібниками всі з'їзди до встановлення на всієї території УНР ладу можуть бути дозволені в кожному окремому разі тільки з дозволу Директорії.

Голова Директорії Винниченко.

ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 124, арк. 250.

¹⁶⁸ Сільської управи.

№ 73.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Телеграма про постанову Директорії УНР припинити судове переслідування політичних противників гетьманату.

Телеграма із Фастова № 56.

Предсідателям судових палат окружних судів і повітових та городських з'їздів мирових суддів. 1 грудня 1918 р.

Директорія УНР постановила:

Всі справи по обвинуваченню в політичних злочинствах, розпочаті за часи гетьманського уряду, скасувати зо всіми наслідками. Цю постанову ввести в життя по телеграфу.

Голова Директорії УНР Вінніченко, члени – Андріївський, Ф. Швець

З оригін[алом] згідно

Секрет[ар] Він[ницької] філії У[країнського] Н[аціонального] С[оюзу] Міхалевській

ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1., т. 2, спр. 293, арк. 415. Конія.

№74.

1918 р. грудня 3. Фастів. – Розпорядження Директорії УНР про заборону руху поїздів з військовополоненими з інших держав до Росії через станції Фастів, Знам'янка.

Директорія Української Народної Республіки пропонує Вам направляти всіх полонених Росіян які повертаються з Австро-Угорщини, Болгарії та Турції на Північ забороняючи ім їхати через Фастів, Знаменку. Голова Діректорії Вінніченко.

З оригіналом згідно:

В. О. Секретара [Підпис]

В Вінницьку Мійську Управу.

Для відома й керування

«3» Грудня 1918 року.

Вінницький Повітовий Комісар [Підпис].

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 3, арк. 18. Конія.

№ 75.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Телеграма про постанову Директорії УНР про звільнення мирових суддів, призначених гетьманським урядом.

Повідомляю копію телеграми Директорії УНР від 1 грудня 1918 р. Директорія УНР постановила: увільняти з посади всіх мирових суддів призначених гетьманським урядом.

Голова Директорії УНР Вінніченко, члени – Андріївський, Ф. Швець

ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1., т. 2., спр. 299, арк. 335. Конія.

№76.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Постанова Ради Вінницької філії Українського національного союзу про дотримання ладу і спокою у сільській місцевості.

Губерніяльним Комисаром розіслана всім повітовим Комісарам Поділля для виконання така постанова Ради Вінницької філії Укр[аїнського] Національ[ного] Союзу від 3 груд[ня] 1918 р.

Для додержання ладу і спокою по селах, згідно постанові Народнього правительства – Директорії, всім властям сільским, містечковим та повітовим дається такий приказ:

1) Скрізь по селах повинен бути спокій. Грабіжників, злодіїв та провокаторів арештувати і відсилати у волость, звідти в повітове місто до военно-польового суду.

2) Скрізь по селах повинно утворити нічну сторожу, затримувати непевних людей, перевіряти їх документи, і коли вони чим-небудь небезпешні арештувати.

3) Агітація протів нового Народнього Правительства повинна припинитись негайно. Польско-гетьманських агітаторів арештувати.

4) Коло заводів, складів, економій повинна бути сторожа. Народне добро повинно зберігатись, щоб потім не відповідала вся громада.

5) Лісів самовольно не рубати. Хто рубає, записувати в особливий список, арештувати і зараз же відсилати в повітове місто.

6) Зараз же припинити вироблення самогонки. Винних арештувати і віддавати до суду.

7) Всіх, хто приймав участь в карательних отрядах гетьманських, поміщиків котрі збиткувались над селянами, накладаючи контрибуції, затримувати і передавати владі. Самосудів не робити.

Примітка 1. Коли виникає яке-небудь непорозуміння, не розрішати його самочинно, а звертатись за порадою до повітового комісара, або у волость до Волостної Управи.

Примітка 2. Влада – Комісари, Голови Волостних Управ, сільські Голови повинні пильно доглядати, щоб ця постанова виконувалась обов'язково і негайно. За невиконання притягати до відповідальности.

Рада Вінницької Філії Українського Національного Союзу.

Голова О. В. Базілевич.

Члени: Е. С. Богуславський, П. П. Видибіда, А. Г. Герасименко, П. В. Журавель, І. Е. Озерянський, В. И. Мачушенко, Е. О. Щириця.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 2.

№ 77.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про допомогу у Вінниці військовим, які повертаються з полону.

Через Вінницький питательний пункт з 20 по 28 листопаду цього року пройшло 1668 чоловік полонених, котрим зі складу Вінницького військового начальника видано: кожушків – 640, тілогрійок – 486, повстяків – 553 пари, шапок – 424, картузів – 28, штанів теплих – 160, чобіт – 12 пар, теплих сорочок – 10, навушників – 16 пар, панчох – 30 пар, рукавиць – 4 пари і багацько харчових продуктів.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 4.

№ 78.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про виявлення бактерій тифу у р. Південний Буг.

Німецькою хіміко-бактеріологічною станцією було знайдено в воді місцевої річки бактерії тифу, а тому забороняється вживати сирову воду.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 4. 3 грудня. С. 4.

№ 79.

1918 р. грудня 4. – Розпорядження Директорії УНР про допомогу військовополоненим, які повертаються з-за кордону.

Директорія Україн[ської] Народн[ої] Республіки пропонує всім Губернським і повітовим Комісар[ом] Української Народньої Республіки, Мійським¹⁶⁹ Управам, всім Земським Самоврядуванням негайно організувати по узловим станціям та містам харчові пункти для військово-полонених, які повертаються з-за кордону, потрібні на це гроші, харчі, одяг і всі інші засоби брати з державних коштів та складів, не шкодуючи, і давати всім полоненим без різниці підданства і національності. Виконання цього накладається на Комісара.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1.

¹⁶⁹ Мійським.

Частина 2. Вінниця – тимчасова столиця УНР.

№ 80.

1918 р. грудня 3. – Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про прибуття Директорії УНР до міста.

Вчорашній і позавчорашній день були надзвичайні для Вінниці, це перші дні місцеперебування Директорії Української Народньої Республіки. Переїзд Директорії стався в ніч з 3-є на 4-є грудня. Ще з вечора члени Національного Союзу Щириця, Базілевич, Богуславський, командір 2 го корпусу і другі вищі урядовці прибули на станцію, щоби привітати представників демократичної влади. Рівно опів на дванадцяту годину прибув поїзд з членами Директорії.

Прийнявши у себе в вагоні доклад від місцевого уряду, голова Директорії вийшов з вагона і прийняв рапорт полковника Мукоїда, який зазначив, що він і всі його козаки готові вмерти на вільну Українську Народню Республіку.

Після рапорта полковника Мукоїда голова Директорії В. К. Винниченко привітав козаків в тимчасовій столиці Української Народньої Республіки – м. Вінниці і висловив надію, що він при їх допомозі скоро буде в справжній столиці – Києві.

На привітання козаки гукнули «Славу Україні».

Потім Члени Директорії відбули в призначений для них отель «Франсуа».

Переїзд Директорії // Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 3-4.

№ 81.

1918 р. грудня 4. – Наказ Головного Отамана С. Петлюри про покарання за грабїжницькі дії та поширення провокаційних чуток.

Наказую: всіх хто посягає на народне добро, поміщицькі маєткі, ліси і інше, словом чи чином та росповсюджує провокаційні чулки, порушуючи успіхи українського народного війська в його боротьбі з гетьманськими поміщицькими бандами, лічити зрадниками українського народу і віддавати до військового польового суду.

Голось Подольской церкви. 1918. № 32. 4 декабрия. С. 1.

№ 82.

1918 р. грудня 4. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про призначення нового Вінницького повітового комісара.

На місце повітового комісара Рижія, який зрікся посади за браком часу, призначено нового повітового комісара військового слідчого Євгена

Платоновича Теравського. З четвертого грудня новий комісар приступає до виконання своїх обов'язків.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 5. 4 грудня. С. 4.

№ 83.

1918 р. грудня 5. Вінниця. – Постанова Директорії УНР «Утворення відділів (міністерств) і заборона зносин з гетьманським урядом».

Згідно постанови Директорії від 5 грудня засновано при Директорії Відділи: освіти, фінансів, внутрішніх справ, продовольчих, торгу й промисловости, праці, шляхів, пошт і телеграфів, судових, хліборобства й народного здоров'я, для тимчасового керування справами, що стосується до відповідних міністерств. Пропонується всім панам Комісарам негайно широко оповістити про те населення і всі урядові інституції, зазначивши, що по всім справам, які повинні розв'язуватися міністерствами, треба звертатись до відповідних Відділів при Директорії. Звертання до гетьманського уряду за якими-небудь розпорядженнями і вказівками в ніякому разі допущено бути не може. Урядові інституції, які дозволять собі зноситись з гетьманським урядом, а також поштово телеграфні установи, в цьому будуть відповідати по законам військового часу. Комісарам, під їх власною відповідальністю належить пильно й неухильно стежити за виконанням цього наказу.

Голова Директорії

Винниченко

Завідуючий Відділом Внутрішніх Справ

Абрамович

м. Вінниця 5 XII 1918 р.

*Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 3;
ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1., т. 2, спр. 299, арк. 342 зв.*

Друкується за текстом газети.

№ 84.

1918 р. грудня 5. Кам'янець-Подільський. – Телеграма Подільського губернського національного союзу Директорії УНР у справі арешту С. Кисельова.

Под[ільський] губ[ернський] нац[іональний] союз повідомляє, що бувший губ[ернський] староста Кисельов стримував ворожі напади хліборобів-власників на українські організації, передав без суперечок владу комісарові. На думку союзу, Кисельов на волі не буде шкодливим.

За голову союзу Іваницький.

ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 2, спр. 19, арк. 42.

№ 85.

1918 р. грудня 6. Вінниця. – Наказ Вінницького повітового коменданта про порядок реквізицій.

Маються відомості, що на селах з'являється зараз багато всяких провокаторів, злодіїв та грабіжників, які, користуючись тим, що населення не скрізь добре все знає, називають себе представниками армії Української Народної Республіки та грабують людей чинять незаконні реквізиції.

Повідомляю населення повіту, що реквізиції можуть переводитись лиш з дозволу відповідної влади за належними посвідченнями тих осіб, які для того посилаються.

З огляду на се, потрібно од усяких людей, невідомих на місцях, вимагати неодмінно відповідних документів. Коли-ж їх нема, то таких осіб заарештувати і перепроваджувати до Комендатури, де вони будуть віддані під Військово-Польовий Суд, при чому зазначаю, що над заарештованими не повинно бути допущено ніякого знущання.

Вінницький Повітовий Комендант, Хорунжий Шеремет.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 2.

№ 86.

1918 р. грудня 6. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про книгарню «Просвіти» у Вінниці.

Книгарня «Просвіти» (проти отеля «Савой»). В книгарні мається великий вибір книжок, різних підручників та приладдя.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 4.

№ 87.

1918 р. грудня 6. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про заснування у Вінниці Українського національного хору.

У м. Вінниці заснувався український національний хор.

Співанки відбуваються по середам (сопрано й альти) по п'ятницям (тенори й баси) о 7 годині вечора в мійській хлоп'ячій гімназії. В неділю загальні співанки о 5 годині вечора.

Там-же можна записуватись в члени товариства.

Всіх членів котрі до Товариства вже належать, проситься ходити тилько на співанки, а це зі згляду на концерт, який задумує Товариство незабаром улаштувати.

Ініціативна група

Республіканські вісти. 1918. Ч. 6. 6 грудня. С. 4.

№ 88.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про розпорядження Директорії УНР про відновлення посад Комісарів на залізницях.

Вчора, 6 грудня, видано розпорядження Директорії по всім станціям, що на всіх залізницях відновляється скасований гетьманським урядом, залізничний комісарят.

Всі комісари повинні приступити до виконання своїх обов'язків, негайно повідомивши про особистий склад служачих на залізниці.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 7. 7 грудня. С. 4.

№ 89.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про висунення кандидатів на посади мирових суддів.

Заступник Подільського Губерніяльного Комісара Степура телеграммою з 5 грудня під № 1996, повідомляючи для відповідних розпоряджень Вінницьку Повітову Народну Управу і місцевий з'їзд мирових суддів про постанову Директорії Української Народної Республіки з 1-го грудня с. р. відносно звільнення з посад всіх мирових суддів, призначених гетьманським урядом, просить Повітову Управу дати на місце звільнених суддів других кандидатів – свідомих та освічених українців.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 7. 7 грудня. С. 4.

№ 90.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обрання Радою Філії Вінницького Національного Союзу керівництва Проскурівського повіту.

4 грудня на засіданні Радою Філії Вінницького Національного Союзу обрано на посаду Проскурівського повітового комісара Антона Постоловського, комісаром продовольчої управи – Ковальчука, комісаром до управління уповноваженого по паливу Сергія Кудрибанського.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 7. 7 грудня. С. 3.

№ 91.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обговорення в міській управі питання щодо підтримання правопорядку.

3-го грудня в Мійській Управі відбулось засідання членів управи і членів комітету по охороні міста. Обговорювалась справа про охорону міста. Член комітету по охороні міста Оршанський повідомив, що комісарам по питанням арештів, котрі робила контр-розвідка, про оголошення обов'язкової постанови на право ношення зброї і про передачу варті місту. Комітетом охорони по згоді з Губерніяльною владою ухвалено контр-розвідку розпустити. Винуватих в самочинних арештах та трусах¹⁷⁰ буде покарано. Обговоривши питання про арештованих офіцерів та інших, найшли потрібним обрати делегацію, завданням якої є турбуватися в справі звільнення арештованих.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 7. 7 грудня. С. 3-4.

№ 92.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газет про арешт колишнього губерньського старости С. Кисельова та клопотання громадськості щодо його звільнення.

29 листопада. Арешт бувшого губерніяльного старости. В Проскуріві арештовано бувшого Подільського Губерніяльного Старосту С. І. Кисельова. Представники Проскурівського повітового і міського самоврядувань, Харчової управи, спілок співробітників Народньої, Харчової Управ порушили телеграфно перед вищою владою питання про звільнення від арешту Кисельова. На старання делегації Вінницького Повітового і мійського самоврядувань представник Директорії Української Республіки Абрамович обіцяв вжити заходів щодо звільнення Кисельова від арешту.

Республіканські вісти. 1918. № 7. 7 грудня. С. 4.

Згідно наказові отамана Біденка Проскурівським повітовим комендантом зроблено трус, заарештовано й посаджено до в'язниці поміщика Скібневського. Одночасно отаман Біденко заарештував і посадив до в'язниці бувшого Подільського губерньського старосту Киселева.

Село. 1918. № 13. 7 грудня. С. 2.

¹⁷⁰ Обшуках.

№ 93.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про ухвалу Вінницького окружного суду здійснювати судочинство іменем УНР.

Господину Прокурору Одесской Судебной Палаты
Прокурора Винницкого Окружного Суда

Представление.

В дополнение к представлениям от 27 и 28 ноября с[его] г[ода] за № 6645 и 6661 имею честь донести Вам, Господин Прокурор, что Винницкий Окружной Суд, обсудив 3 сего декабря в заседании Общего Собрания Отделений телеграмму исп[олняющего] обя[з]анности Подольского Губернского Комиссара от 3 декабря с[его] г[ода] о том, что им получена от Директории телеграмма об утверждении ею 1 декабря с[его] г[ода] закона о провозглашении судебных решений от имени Украинской Народной Республики, определил: выждать ответа от Одесской Судебной Палаты. Тот же Суд, обсудив в заседании своем 5 декабря с[его] г[ода] отношение Подольского Губернского Комиссара Богуславского от 3 декабря с[его] г[ода] за № 43 о том, что приговоры, решения и постановления необходимо провозглашать от имени Украинской Народной Республики, постановил определение изложенное в журнале в следующих выражениях: «Подчиняясь категорическому требованию военной власти, Окружной Суд определяет: приговоры, решения и резолюции провозглашать от имени Украинской Народной Республики».

№ 6703

Декабря 7 дня 1918 г. Прокурор Суда Якубовский.
Гор[од] Винница.

ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 48, 48 зв.

№ 94.

1918 р. грудня 8. Ставка. – Наказ Головного командування військ Української Народної Республіки про заборону антиурядової агітації.

Іменем Головного командування військ Української Народної Республіки наказуємо всім громадянам стежити, щоб права та вільності народу невинно та рішуче провадились в життя та закріплювались. Тому:

1. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ агітація усно та письмом супротив незалежності та з'єднання українських земель.

2. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ агітація усно і письмом супроти уряду Директорії, Головного командування і військ Української Народної Республіки, а також супротив їх розпоряджень.

3. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ агітація усно і письмом, маюча на меті внести роз'єднання і смуту в єдність фронту військ Української Народної Республіки.

4. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ агітація усно і письмом супротив боротьби з узурпаторами та віковічними ворогами вільного культурно-політичного та економічного розвитку українського народу.

5. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ агітація усно і письмом за ввід на Україну чужоземних військ, а також і формування військ на Україні для інших країн.

6. ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ діяльність партій і організацій, маючих на меті боротьбу в тій чи іншій формі з українським рухом.

Окремі особи та організації, які будуть іти супроти цього наказу, притягати до відповідальності по законам військового часу.

За виконанням цього наказу наказується всім військовим та державним урядовцям і всім громадянам Української Народної Республіки слідкувати, а на випадок виступу ворожого проти влади Української Народної Республіки її Директорії винуватих затримувати і надсилати до найближчої військової частини або до коменданта.

Головний отаман Україн. Республік. Народн. Військ [С.] Петлюра

Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х частинах. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 389.

№ 95.

1918 р. грудня 8. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про розпорядження Вінницького повітового комісара щодо обігу крон Австро-Угорщини.

Цим повідомляю населення м. Вінниці й повіту, що згідно постанови Директорії Української Народньої Республіки, австрійські корони на території Республіки мають цінність і повинні обовязково прийматись як установами, так і приватними особами на рівні з іншими грошовими знаками, обовязковими до прийому по курсові 80 шагів, або 40 копійок корона. Попереджую, що особи, винні порушенню цієї постанови, будуть суворо покарані. Чинам повітової та мійської міліції наказую стежити за тим, аби корони безумовно приймались нарівні з іншими грошовими знаками; на осіб же, котрі будуть відмовлятися від прийому крон, складати протоколи, які направляти до мене для притягнення виноватців до відповідальности.

За Вінницького Повітового Комісара

Мальований.

8 грудня, 1918 року, м. Вінниця.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 1.; Ч. 12. 13 грудня. С. 1.

№ 96.

1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про припинення реквізиції грошей у фінансових установах.

Обіжник ч. 1

Згідно розпорядження Директорії Української Народньої Республіки доводиться до загального відома, що телеграфне розпорядження від 25-го листопаду 1918 року про реквізицію грошей в фінансових інституціях було тимчасове і вимагалось потребами революційного часу та обставин, а надалі касується.

Член Директорії *проф. Швець*.

Скріпив.

Завідуючий Фінансовим Відділом *Видибіда*

8-ХІІ 1918 року.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 7. 7 грудня. С. 2.

№ 97.

1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про покладення функцій Центрального Державного банку на Вінницький відділ банку.

Обіжник ч. 2

1) Вінницький Відділ Державного Банку тимчасово виконує функції Центрального Державного Банку.

2) Половину грошових знаків, головним чином української та російської валюти, Державний Банк з одержанням цього негайно зачисляє в депозит Директорії, про що повідомляє депешою Фінансовий відділ при Директорії.

3) Всі грошові знаки, які поступають від інших відділів Державного Банку та Державних Скарбниць, про що видано наказ Фінансовим Відділом при Директорії, зараховуються теж в депозит Директорії. Про розмір поступаючих грошей від Державних Банків та Скарбниць в депозит Директорії Центральний Державний Банк повідомляє Фінансовий Відділ Директорії після закінчення операцій депешою кожного дня.

4) На основі особого обіжника виданого Фінансовим Відділом при Директорії приватні Банки несуть готівкою на свої рахунки частину дрібної копюри грошових знаків, які Центральний Державний Банк цілком зараховує в розпорядження Директорії.

5) Готівка, яка рахується в депозиті Директорії, видається кожний раз по асигновках Директорії контрасигнованих Завідуючим Фінансовим Відділом.

Обіжник цей вводиться в життя по телеграфу.

Член Директорії *Проф. Швець*.

Завідуючий Фінансовим Відділом *Видибіда*

8-ХІІ 1918 року.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3.

№ 98.

1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про порядок операцій з готівкою відділів Державного банку та Скарбниць.

Обіжник ч. 3

1) Відділи Державного Банку та Скарбниці негайно по одержанню цього надсилають половину грошових знаків які переходять у них до Центрального Державного Банку у Вінниці для зарахування в депозит Директорії.

2) Обмежити тимчасово видачу приватним особам по всіх рахунках до 300 карбованців на тиждень, а по вкладам положеним на сохранку, як то серії і зобов'язання Державної Скарбниці – видачу зовсім припинити.

3) Суми належні фабрикам та заводам видавати кожен раз в порозумінні з комісаром праці, крім сум військових частин, державних установ, продовольчих комітетів, народніх самоврядувань та кооперативів, які видаються на звичайних умовах.

4) Гроші внесені на основі виданого наказу Директорії приватним Банком приймаються на їх рахунки, але самі грошові знаки зараховуються в розпорядження Директорії.

5) Готівка зарахована в розпорядження Директорії надсилається до Центрального Державного Банку в депозит Директорії.

6) В цілях цілесобразности надсилки готівки Центрального Державного Банку пропонується транспортувати суми не більше 50 тисяч.

7) Про стан каси за операційний день відділи Державного Банку та Скарбниці по закінченню операцій надсилають відомости до Фінансового Відділу при Директорії по телеграфу, зазначивши копюри.

Обіжник цей проводиться в життя по телеграфу.

Член Директорії Проф. *Швець*

Завідуючий Фінансовим Відділом Відибіда.

8-ХІІ 1918 року.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3-4.

№ 99.

1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про порядок операцій з готівкою приватних банків.

Обіжник. ч. 4

1) Всі приватні Банки крім кооперативних вносять одноразово до місцевих відділів Державного Банку та Скарбниць на свої рахунки половину своєї готівки.

Примітка: Відділи закордонних кооперативних Банків нарівні з приватними вносять половину готівки.

2) Обмежити тимчасово видачу приватним особам по всіх до видання цього наказу зроблених внесках та рахунках до 300 карбованців на тиждень, а по сумах, внесених після видання наказу, операції проводяться на звичайних умовах.

3) По вкладах, положених на схованку, тимчасово видачі, зовсім припинить.

4) За виконанням цього наказу стежать управителі Державних Банків та Скарбниць.

Обіжник цей проводиться в життя по телеграфу.

Член Директорії проф. *Швець*.

Завідуючий Фінансовим Відділом Відибіда.

8 грудня 1918 року.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 4.

№ 100.

1918 р. грудня 9. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про скасування закону від 30 серпня 1918 р. про перегляд земських кошторисів.

Директорія Української Народної Республіки

УХВАЛИЛА:

Закон затверджений гетьманом 30 серпня 1918 року («Державний Вісник» ч-47) про перегляд земських кошторисів і виплату до цього перегляду земських податків і зборів за перше півріччя 1918 року в розмірі повної ставки річного оподаткування 1917 року відміняється. Земські податки і збори за біжучий 1918 рік вносяться згідно затверджених черговими Повітовими й Губерніяльними Народніми Радами розкладок.

Цю постанову ввести в силу по телеграфу.

Голова Директорії *В. Винниченко*.

Члени *П. Андрієвський*

Х. Швець

м. Вінниця 5 XII 1918 р.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 1;

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 2.

№ 101.

1918 р. грудня 9. Вінниця. – Наказ Директорії УНР про утворення Канцелярії при Директорії.

Наказ Директорії ч. 9.

1. Для тимчасового ведення діл Директорії Української Народньої Республіки засновується Канцелярія (секретарство) при Директорії.

2. Канцелярія Директорії має своїм завданням в першу чергу:

а) Регіструвати всі папери, які надходять до Директорії.

Примітка: ті папери, які належать до Відділів, заснованих при Директорії, Канцелярія розпреділяє й надсилає до відповідних відділів.

б) Вести персональний склад призначень по всіх відділах призначених Директорією осіб, з заведенням для і кожної особи матрікульних списків.

П р и м і т к а: всі оригінали паперів про призначення залишаються в Канцелярії Директорії: а Канцелярія в кожному окремому разі лише повідомляє відповідного завідуючого відділом про призначення тієї або іншої особи.

в) Вести точну реєстрацію законодавчих актів Директорії, які повинні всі в сохрнаності переховуватись в Канцелярії.

П р и м і т к а: всі законодавчі акт посилаються Канцелярією до друку в Інформаційне бюро а також і в часописі.

г) Вести інше листування, яке над ходить до відома Директорії.

3. Начальник канцелярії Директорії користується правами, належачими Диржавному Секретареві.

4. Накази, котрі мають прінціповий характер, проводяться начальником Канцелярії лише після санкції їх Директорією У. Н. Р. Всі інші розпорядження видаються на підставі цього наказу Начальником Канцелярії.

5. Кредіти на утримання Канцелярії одпускаються в розпорядження Начальника Канцелярії з коштів Державної скарбниці авансом під завідомлення.

6. Начальник Канцелярії Директорії У. Н. Р. підлягає безпосереднє Директорії У.Н.Р.

7. За саботаж або навмисне невиконання або перешкоди проведенню наказів Канцелярії Директорії У. Н. Р. винні особи, як урядовці, так і приватні особи караються по законам військового часу.

8.Цей наказ вступає в силу по телеграфу.

Голова Директорії В. Винниченко.

Члени *Андрієвський*

проф. Швець.

м. Вінниця 9/ХІІ 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3.

№ 102.

1918 р. грудня 9. Повідомлення інформаційного бюро при Директорії УНР про потребу в агітаторах.

9 грудня 1918 р. телеграма від Директорії: «Всім губернським і повітовим комісарам Директорії УНР. Прошу повідомити соціалістичні організації і газети, що при Директорії УНР функціонує Інформаційне бюро, якому потрібні досвідчені агітатори; при роз'їздах видаються добові гроші 25. Завідуючий центральним Інформаційним бюро Гризодуб.

Вінниця, Миколаївська 78».

Життя Поділля. 1918. № 5. 21 грудня. С. 1.

№ 103.

1918 р. грудня 9. Вінниця. – Повідомлення відділу праці Директорії УНР про початок діяльності та відновлення чинності законодавства УНР у галузі праці.

Відділ Праці пропонує всім місцевим установам Міністерства праці себ-то Комісарам та Біржам Праці, а також робітничим організаціям та приватним особам, по всім питанням, які мають відношення до Міністерства Праці, звертатись виключно до Відділу Праці Директорії Української Республіки, по адресі: м. Вінниця, Поділля, Миколаївський прос., 88.

Всі закони та постанови Центральної ради та уряду У.Н.Р. по Міністерству Праці, відмінені гетьманським урядом, – відновляються.

Закони і постанови гетьманського уряду в найблизшому часі будуть переглянуті Директорією і певні вказівки будуть дані місцевим органам.

Місцевим органам пропонується працювати в повному контакті з місцевими робітничими організаціями (Центр[альне] Бюро профес[ійних] спілок та ин.). 9 грудня 1918 року м. Вінниця.

Голова Директорії В.Винниченко.

Завід. Відділом Праці С. Гольдельман.

м. Вінниця, 9 XII 1918 р.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 1;

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3;

Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 104.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про відновлення закону про національно-персональну автономію від 9 січня 1918 р.

ДИРЕКТОРІЯ У. Н. Р.
ПОСТАНОВИЛА:

1) Відновити чинність закону Центральної Ради від 9 січня 1918 року про національно-персональну автономію.

2) Тимчасово, до відновлення відповідних міністерств заснувати при Директорії Відділ по справам національних меншостей.

3) Тимчасово виконання обов'язків завідуючого цим відділом доручити завідуючому відділом праці, бувшому члену Центральної Ради, депутату єврейського національного Зібрання Соломону Гольдельману.

Голова Директорії *Винниченко*.

Члени *Макаренко, Андрієвський, Швець, Петлюра*

м. Вінниця, 10-го XII 1918р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 105.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ Директорії УНР про створення відділу внутрішніх справ.

Наказ ч. 11

§ 1) Для тимчасового керування справами адміністративного Управління на території У. Н. Р. засновується Відділ Внутрішніх Справ при Директорії У. Н. Р.

§ 2) Відділ Внутрішніх Справ має своїм завданням в першу чергу:

а) Перебудувати адміністративний апарат в губернях і повітах У. Н. Р. відповідно законам, виданим Центральною Радою, постановам Генерального Секретаріату, Ради Народніх Міністрів, наказам, постановам і розпорядженням Директорії У. Н. Р.

б) Мати догляд і давати відповідні директиви органам місцевої адміністративної влади.

в) Дбати про забезпечення порядку й спокою на місцях, а також про забезпечення за людністю політичних і громадських прав.

г) Інші біжучі негайні справи, які стосуються до Відомства Справ Внутрішніх.

§ 3) Завідуючий Відділом Внутрішніх Справ Директорії У. Н. Р. користується правами, які належали Міністрові Внутрішніх Справ.

§ 4) Накази, які мають принциповий характер, проводяться Завідуючим Відділом Внутрішніх Справ лише після санкції їх Директорією У. Н. Р. Всі інші розпорядження видаються на підставі цього наказу Завідуючим Відділом.

§ 5) Кредити на утримання Відділу одпускаються в розпорядження Завідуючого Відділом з Коштів Державної Скарбниці авансом під звітлення.

§ 6) Завідуючий Відділом Внутрішніх Справ Директорії У. Н. Р. підлягає безпосередньо Директорії У. Н. Р.

§ 7) За саботаж або навмисне невиконання або перешкоди проведенню наказів Завідуючого Відділом Внутрішніх Справ Директорії У. Н. Р. винні особи як урядовці так і приватні караються по законам військового часу.

§ 8) Цей наказ вступає в силу по телеграфу.

Голова Директорії *Винниченко*

Ч л е н и

Андрієвський. Ф. Швець.

м. Вінниця 10 XII 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 3-4.

№ 106.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про безкоштовне пересилання кореспонденції працівників Центрального інформаційного бюро.

Панові Завідуючому відділом пошт і телеграфу

Наказується усі телеграми, які направляються на ім'я Центрального Інформаційного Бюро при Директорії кореспондентами цього Бюро, маючими належні документи, приймати безплатно. Належним документом вважається посвідчення видане Центральним Інформаційним Бюро при Директорії Народньої Республіки за підписом завідуючого Бюро Гризодуба, або Лебединця.

Голова Директорії *Винниченко*

Член-Секретар *Андрієвський.*

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

№ 107.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про безкоштовний проїзд агітаторів Центрального інформаційного бюро.

Панові Завідуючому відділом шляхів

Наказується всіх агітаторів Центрального Інформаційного бюро при Директорії, які мають належні документи від нього, перевозити по залізницях безплатно.

Голова Директорії *Винниченко*

Член-Секретар *Андрієвський.*

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 12. 13 грудня. С. 1.

№108.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про грошову допомогу учительським навчальним закладам.

Розпорядження Директорії Української Народної Республіки про одноразову допомогу на дорожнечу учительським інститутам та учительським семінаріям

Зважаючи на незадовольняючу матеріальну забезпеченість педагогічних шкіл України, які й досі існують по законам бувшого тимчасового російського уряду, Директорія У. Н. Р. визнала потрібним видати цим школам 1.150.000 карб[ованців] одно часової безповоротної допомоги по 40.000 карб[ованців] на кожний учительський інститут і по 25.000 карб[ованців] на кожну вчительську семінарію.

Із відпускаоємої допомоги в інститутах і семінаріях одержують:

1. Директорі, законовчителі, штатні вчителі, лаборанти, лікарі й вільнонаємні вчителі, котрі дають не менше 10 тижневих лекцій по 1.000 карб[ованців]

2. Учителі ручної праці, вільнонаємні вчителі, наук і мистецтв, котрі дають не менше 10 тижневих лекцій, учителі гімнастики, діловоди, учителі зразкових шкіл при інститутах і семінаріях по 500 карб[ованців];

3. нижчі служачі по 300 карб[ованців];

4. казеношкоштни слухачі інститутів (60) – по 300 карб[ованців];

5. казенокоштні учні вчительських семінарій (80) по 150 карб[ованців].

Лишки, які можуть утворитися після задоволення служачих та учасихся зазначених шкіл, дозволяється педагогічним радам цих шкіл скористувати на біжучі господарські потреби.

Видатки ці однести на § окремих, останій, надзвичайного кошторису 1918 року.

Голова Директорії *Винниченко*

Ч л е н и *Проф. Андрієвський. Ф. Швець.*

м. Вінниця 10 XII 1918 р.

Вістник Української Народної Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

№ 109.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про порядок управління школами в Україні.

На місцях (в повітах у губерніях) зараз немає відповідно налагоджених апаратів шкільного управління. Повітові Шкільні (освітні) Ради, які були засновані владою Центральної Ради, й яким підлягали (за скасуванням інспекторів народніх шкіл) нижчі початкові школи в повітах, гетьманською владою зруйновані. Школи в повітах zostались без жадного догляду й

керування, бо неможливо лічити нормальним ті сурогати правління, які заснувались при земських управах після зруйновання шкільних рад. Тако-ж залишилися без відповідного керування в цей час і середні школи різних типів. Ці школи повинні були підлягати Губерніяльним Радам Освіти, які не встигли заснуватись при Міністерстві Центральної Ради, а при гетьманському уряді ідея ця була зовсім залишена, й все шкільне управління скупчилось в дореформених шкільних округах, які замінились тимчасовими «Комісаріатами по справах шкільних округ». Ці Комісаріати були в трьох місцях України: в Києві, Одесі та Харькові, із цих трьох пунктів розповсюджувалось керування по всім середнім школам України. Цей централізм управління не відповідав домаганням шкільного життя. Завдяки цьому справа шкільного управління гальмувалась і заплутувалась.

Вважаючи на такий ненормальний стан шкільного управління й маючи на увазі змінити його на підставі принципу децентралізації й більше пристосувати його до вимог життя, Директорія У. Н. Р. н а к а з у є:

1. Відновити негайно повітові освітні (шкільні) Ради, які були зруйновані гетьманським урядом. Обсяг діяльності й склад цих рад зазначені в 11 і 12 розділах проекту шкільного управління на Україні, виробленого Генеральною Шкільною Радою при Міністерстві Освіти Центральної Ради, яким тимчасово й керуватись

2. Заснувати Губерніяльні Ради Освіти в кожному губернському місті. Обсяг діяльності й склад цих Рад зазначені в 6 і 7 розділах указанного вище (в пункт. 1) проекту шкільного управління.

3. Зазначені в п. п. 1 і 2 Ради заснуються при відповідних народніх (земських) управах.

4. Кошти на утримання їх тимчасово, до відкриття положених на них кредитів з Державної Скарбниці, повинні відпустити земства (повітовим радам повітові земства, губерніяльним губерніяльні земства).

5. Зазначені в п. 4 кошти будуть повернені земствам Народнім Правительством Української Народньої Республіки

6. Там, де немає Комісарів, місцеві філії Національного Союзу в порозумінні з учительськими спілками й місцевими самоврядуваннями повинні обрати кандидатів на Комісарів освіти губернських і повітових і представити їх на затвердження до відділу Освіти при Директорії У. Н. Р. Кандидати в комісари повинні мати певний освітній і педагогічний стаж. В губернські комісари – 10 літній педагогічний стаж і вища освіта, в повітові – 5 літній педагогічний стаж і теж вища освіта, або освіта учительських інститутів.

7. Зазначену в п. п. 1 і 2 роботу перевести членам відповідних управ завідуючих освітою, в порозумінні з комісарами освіти та учительськими спілками.

8. Завдяки тому, що праці тепер багато, а людей відповідних мало, допускається сполучення посад.

Член Директорії *Проф. Ф. Швець*

Завідуючий Відділом *Освіти Е. Щириця*
Вінниця, 10 XII 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

№ 110.

1918 р. грудня 10. Документ Директорії УНР про порядок наділення землею учасників протигетьманського повстання.

По наказу Директорії Української Народньої Республіки, всім тим, хто так чи инакше не бере активної участі в боротьбі з гетьманом та його правительством з е м л і д а н о не буде.

Для забезпечення права на землю всім учасникам дієвої армії Української Народньої Республіки наказую:

скласти реєстри армії Української Народньої Республіки по кожній четі, або інституції при Армії окремо, а кожному учасникові Армії видати особисту картку, в якій зазначити:

- 1) ім'я, по батькові та прізвище учасника армії;
- 2) з якого села, повіту, губернії родом;
- 3) коли став в ряди армії Української Нар[одної] Республіки;
- 4) по охоті чи по мобілізації;
- 5) особливі заслуги під час служби в армії У.Н.Р.

Особиста картка мусить бути завжди на руках учасника Армії Української Народньої Республіки.

Кожного тижня командір чоти власноручним підписом та зазначенням числа й місяця повинен посвідчувати, що учасник чоти чи інституції з Армії не вибув.

Перший підпис всякого командіра чоти скріплюється печаткою.

Коли учасник армії в отпуску, то після його повороту, на особистій картці зазначається, що він був в отпуску, а не в самочинній одлучці.

Реєстри і особисті картки повинні бути заведені і для тих залізничних служачих, які по закону про мобілізацію zostавлені на своїх посадах. Складання й ведення тих ре[є]стрів і карток покладається на Начальників станцій. При чім такі реєстри й картки ведуться тільки для постійних штатних служачих.

Примітка укл.: У верхньому лівому кутку напис рукою С. Петлюри: «Проект. Прошу Директорію розглянути його і повідомити мені для наказу». Наприкінці документу подано резолюцію «Затверджено» і підписи В. Винниченка, Ф. Швеця і П. Андрієвського.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 5, спр. 3, арк. 1.

№ 111.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Редакційна стаття «Що тепер діється на Україні» газети «Республіканські вісти» про політичне становище в державі.

Від коли до Вінниці прибула Українська Республіканська Директорія, стало наше місто тимчасово центром української найвищої влади. Тут збігаються тепер вістки з усіх губерній України. І з цих вісток довідуємося, що вже вся Україна визнає владу Української Республіканської Директорії. Повалення гетьманської влади відбулося на причуд скоро. Чорносотенні приклонники німецького ставлення Скоропадського майже ніде не пробували боронити гетьманського режиму, бо бачили, що не виграють справи.

В історії революцій нема ні одної такої дивної революції, як ця, яку саме переживаємо. Вона дивна передовсім тою незвичайною швидкістю: прапор повстання проти гетьманської влади піднесли в Білій Церкві Січові Стрільці дня 16 листопаду, а до нині вже ціла велика Україна скинула гетьмансько-поміщицьке ярмо.

Київ ще не занятий республіканськими військами. Але не ізза недостачі сил у них, тільки для того, що німецька вища команда спротивилася тому. Українська Республіканська Директорія, щоб обминути непотрібний розлив крові, згодилася тимчасово на це, щоб Київ тільки обложити. Але, річ ясна, що такий стан довго тривати не повинен. По перше для того, що Київ се центр України, в який сходяться всі її шляхи і в якому є осередок адміністративних апаратів. Республіканська влада, яка має всю Україну в своїх руках, мусить мати і Київ, а хто перешкоджує цьому, той перешкоджує ладові в краю. По друге – в Києві діється таке, що його заняття республіканськими військами мусить наступити вже просто з людських причин: російські чорносотенні офіцери вв'язать навіть жінок і розстрілюють невинних людей зовсім на большевицький лад. Супроти цього преступниками являються всі ті, що поза Києвом визволяють з тюрм російських монархистів.

Адже тільки задержаннем їх по тюрмах, на провінції можна припинити кровожадність кучки російських офіцерів в Києві до часу, як Київ буде увільнений од цієї язви.

Зрештою в цілій країні заведено лад і порядок несподівано скоро. Тепер під владою Української Республіканської Директорії порядок і безпека далеко більші, чим були за німців і гетьманців. Порозходились навіть банди, з якими німці ніколи не могли собі поради. З цим мусять числитися всі, а в першій мірі держави антанти, яким з фінансових причин залежить на тім, щоб Україна була упорядкованою державою.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 9. 10 грудня. С. 2-3.

№ 112.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ коменданта міста Вінниці про військові відзнаки своїх підрозділів.

Комендантом м. Вінниці видано такий Наказ. Для Виконання наказу Отамана Залози¹⁷¹ пропоную всім Старшинам і Козакам носити на лівім рукаві вище ліктя пов'язку жовтого кольору на три пальці розміру з печаткою своєї частини. Наказую слідити за цим Значковому Мельнику і Боровському.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 9. 10 грудня. С. 4.

№ 113.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ начальника Вінницької повітової міліції про охорону державного майна.

По розпорядженню Української Республіканської влади наказую: всіма мастками, економіями, лісами і заводами, як державним майном в конечній формі буде розпоряджатись по встановленню ладу Українське Установче Зібрання. До того часу на обов'язку всіх громадян, а особливо селянських голов і громад лежить сохранили все це державне майно, для чого наказую волосним народнім управам, селянським головам і волосній міліції слідує: в економіях і лісах повинен бути поставлений громадянський контроль із чесних, розумних і росторопних громадян, який повинен стежити, аби це народне добро нікуди не спливало. Коли в економіях і лісах є служачі, то вони під цим контролем повинні продовжувати свою роботу, а де їх немає треба призначити. Всюди в економіях і лісах повинна бути поставлена громадою народня охорона, котра підлягає селянським головам і Волосним Народнім Управам. Міліція повинна оказувати потрібну допомогу. Селянські громади повинні добре пам'ятати, що за цілість і сохрانیсть державного майна відповідає вся громада і волосна народня влада. Кошти на охорону і контроль повинні бути призначені волосними народніми управами на шот охороняемого майна з особливого дозволу на це повітової влади. За невиконання цього наказу як адміністрація, так і селянські громади відповідають по військовому часу перед Директорією Української Народньої Республіки. Цей наказ об'явить на всіх селянських сходах і вивішать для загального відома.

10-ХІІ 1918 року.

Член Вінницької Філії Українського Національного Союзу і Начальник
Вінницької Повітової
Міліції *Тустановський.*

«Волосним Народнім Управам». // Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.

¹⁷¹ Гарнізону.

№ 114.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Повідомлення газет про роззброєння німецьких підрозділів у Вінниці.

Вночі з 7 на 8 сього декабря було решено приступити к разоружению немцев. Не желая проливать кровь и делая Винницу местом боя, командир корпуса предложил немцам добровольно сложить оружие. Переговоры шли всю ночь. Во время переговоров произошли стычки казаков с немцами в районе вокзала, казарм и около бывшего измайловского госпиталя (на Романовской улице). В результате немцы согласились сдать оружие и к 12 часам дня все немецкие части сдали оружие. Разоружение немцев произошло при следующих условиях: в реальном училище разоружено – 150 человек, боя не было. В измайловском госпитале (на Романовской улице) разоружено 60 чел. была небольшая перестрелка. В районе казарм разоружено 150 чел. была перестрелка, во время которой были раненые и убитые. На вокзале разоружено 50 человек был первоначально бой, во время которого убит немецкий комендант станции Винница лейтенант Мюллер. Всего убито: 1 германский офицер и 6 солдат. Число убитых украинцев незначительно. В общем событие это в городе не отразилось какой-либо паникой и жизнь шла обычном порядком.

Разоружение немцев. // Свободное слово. 1918. № 2. 10 декабря. С. 1-2.

8-ме грудня ще один історичний день для Вінниці. Вулиці її знову стали ареною боротьби й на цей раз з дуже серйозним супротивником – з німецькою залогою міста.

Ще з вечора 7 грудня в свідомих колах стало відомим про те, що німці готуються до ворожого для Директорії виступу. Вулиці були порожні, мовчазні й наче насичені якімось тривожним настроєм. Майже у всіх на устах було: Жмеринка. Всі знали й розуміли, що події в Жмеринці є той рубікон, після якого нема повороту назад. І мовчазність на вулицях, їх безлюдє ще більше нервувало всіх; здавалося, вже краще були би ружейні[,] кулеметні, навіть, гарматні вибухи, ніж ця зловіща тиша, в якій щось непевне готувалося.

Але не хотіла думка допустити, що дійде діло до бійки: тривожило, як же буде з урядом, з тими, хто знову дочав і освятив велику боротьбу за землю й правду.

Говорилось, що німці ухвалили скласти зброю й хочать їхати до дому, але ж збільшені німецькі патрулі й дозори по місту навіть людям не військовим нагадували про щось інше; видко, наказувати й панувати легше ніж коритися, і німецькому командуванню вдалося обдурити своїх солдат і з'ясувати ім «нейтралітет» в українських справах так, як цього захотілося високім німецьким оборонцям гетьмана в Києві.

Почалося вночі. Ряди Винницьких німців збільшилися біженцями з Жмеринки. Почались збори, гуртування, вибір позицій.

Ім ще раз запропонували виїхати на Жмеринку, але вони відмовились, а тим більш їхати без дозволу Київської ради солдатських депутатів і свого командування.

Їх оточили, щоб ні дали їм змоги вибрати собі відповідні позиції і, може, щоби попередити їхній виступ проти Директорії, як про це ходили чутки. Почалась боротьба. Власне, не боротьба, а ряд триумфів. Сміло можна сказати триумфів, бо німців було чимало: 300 солдат, гарно озброєних, з великою кількістю, патронів. Згадувалось торішнє обеззброєння 300-400-ми юнкерами чуть не двох десятків Винницької залози, зауважу, юнкерами не знавшими міста, а німці були в кращих умовах. Але перед німцями не була банда, намовлена демагогами, а було справжнє військо, яке зуміло взяти ініціативу в свої руки.

Німців захопили в 4 містах: бувші гарматні казарми, реальна школа, вокзал, 6. Измайлівський лазарет на Романівській вулиці.

Перш всього здався вокзал. Тут був забитий німецький комендант Мюлер. Це ще вночі. Убитий був за те, що кинув бомбу в козаків, які прийшли його арештувати. Його в той же час підняли на штики.

Також не довго церемонився і лазарет на Романівській вулиці. Помогло те, що німці були в одному помешканні з охороною міста, яка прямо таки замкнула німців в будинку.

Довше прийшлося возитися з тими що були в казармі. Вони виставили в вікнах кулемети і навіть зробили наступ на вокзал, але були в той же час обеззброєні їхавшими на Фастів частинами 7-го Проскурівського полку. Смілі Проскуровці не задовольнилися цим, а затримавши потяг, взяли участь в осаді казармів.

Тут велась прямо таки осада. Гуркотали кулемети, тріщали рідкі ружейні вибухи, дійсно рідкі, бо поцілити німців було трудно. Цілились по окремих, які визирали з дверей і вікон, а також по кулеметам.

Наступав перший час. Акуратні німці видко боялись пропустити час для обіду і.. почали переговори. Ті самі козаки, які горіли помстою за побитих товаришів, за все те, що робилось німцями, гостями у нас на Україні, за всі знущання – мирно підходили до них, а німці винувато посміхались і шукали такої ж усмішки на устах у своїх переможців.

Тут смертю хоробрих впало 4-о наших козаків. Але смерть не спиняла. – За винтовку, за кулемет брались другі, повні розуміння серйозності діла.

Біля Реальної школи мала перевага дипломатія: Не хотіли заводити бучи в городі. І тому тут німці здались майже без вистріла.

Мушу ще зауважити, що коло «Саваю» був забитий козак студентської сотні, забитий зрадницькі, коли він затримав одного німця. Німець був тут же теж забитий.

Вже під вечір прийшла чутка, що німці ведуть наступ з боку Калинівки, що у них дві восьмидюймовки і. т. и. Але ця чутка скоро змінилась другою: німців оточили й вони здалися.

Життя знову відновилося. Ніщо не нагадувало що недавно лиш була тут кривава суперечка, що молода Україна показувала свої сили. І тільки розбиті вікна, порвані проводи і юрби полонених нагадували недавні події.

Олексюк.

10-го грудня 1918 року.

Ще про події у Вінниці. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 2.

Около 6 часов вечера 8 сего декабря со стороны деревни Стрижавки было замечено подходившее немецкое подкрепление. Отряд состоял из 50 человек, 2 орудий и 4 пулемётов. Деревня Пятничаны тогда была занята небольшим отрядом украинцев с одним орудием. Благодаря содействию местного крестьянского населения, которое, приняло самое активное участие, организовало великолепную разведку, германцы были застигнуты врасплох пулемётным огнём и после безрезультатной небольшой перестрелки сложили оружие. Вследствие своевременно принятых мер и расставленного оцепления из местных жителей, никто не пострадал. Немецким офицерам оружие оставлено.

Разоружение германского подкрепления. // Свободное слово. 1918. № 2. 10 декабря. С. 2.

№ 115.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Стаття «В тимчасовій столиці» за підписом Ал. Д-чъ у газеті «Свободное слово» про сприйняття пересічними мешканцями Вінниці статусу міста як тимчасової столиці.

Помню, как то один знакомый старик мне рассказывал, что какой то из его предков где то и когда то волей ли случая или вследствие недоразумения был в течении трёх часов королем. Помню, какой гордостью горели старческие глаза моего собеседника и как он искренне верил в то, что его род отмечен печатью истории.

Этот старик мне вспомнился теперь, когда по капризу судьбы, которой в наш прагматический век захотелось посмеяться, Винница стала столицей. Правда, столицей «тимчасовою», но все же столицей.

За последние годы винничанин научился очень уравновешенно относиться ко всему происходящему. Его трудно чем-нибудь особенно удивить, обрадовать или опечалить. В своей маленькой, тихой Виннице он так много видел, слышал и испытал, что научился созерцать бешено несущуюся жизнь, не выходя из состояния покоя, думая свою думу. Он всегда мрачен и угрюм.

И все таки то, что вдруг, в одно прекрасное утро он проснулся столичным жителем его несколько ошеломило и выбило из колеи. Если бы в его душе осталась способность удивляться – он бы широко раскрыл глаза; если бы он ещё умел смеяться – он бы смеялся до слез, до колик.

Правда, представление о столице как и много других слов и представлений, за последние годы пережили в его голове свою эволюцию. Когда то, ещё так недавно и так уже бесконечно давно, когда еще Петербург возвышался над Россией, Петербург далекий, чужой, почти таинственный, слова: столица, правительство, министры говорили о чем-то властном и даже грозном.

Несколько изменились эти представления когда столицей стал Киев. Правда, этот город всегда пользовался значением и весом в глазах винничанина, но все же ни величия, ни тайны в нем не было. Это был все таки, так сказать, свой брат и столица из него получалась какая то не совсем столичная.

И вдруг столицей становится Винница! Я думаю, что много, много лет спустя, какой-нибудь любознательный винничанин, который наверное будет добрым патриотом, перебирая пожелтевшие страницы истории нашего города в усилении и гордости остановиться над историей наших дней. Но не так переживает это винничанин теперь: он не чувствует ни гордости ни умиления, а скорее некоторую неловкость. Ему почему то кажется, что ставши столичным жителем он перебрался в чьи то чужие, слишком широкие и слишком длинные одежды, в которых он, бедный маленький винничанин, совсем может запутаться. И это смущение, и эта неловкость заглушают чувство гордости за свой родной город, вчера еще, быть может, многим совершенно неизвестный, а сегодня ставший центром всеобщего внимания.

И в сущности, в своем смущении винничанин тысячу раз прав. Его здоровый практический ум инстинктивно чувствует, что не по его плечу одежды столичного жителя, что это – не его удел.

А между тем положение обязывает. Растерянно и смущенно слушает он государственные проэскты, предложенные его вниманию, растерянно и смущенно слушает новые, незнакомые слова. Он никогда государственными делами не занимался, он далеко не всегда был на высоте даже в своих повседневных городских делах – и вдруг вопросы государственного строительства, вопросы исторического масштаба и значения! Есть от чего растеряться, есть от чего закружиться голове!

Но что же делать. Дурно ли, хорошо ли, а приходится браться за государственные дела, приходится превращаться в государственных людей.

И все таки червь сомнения гложет, и все таки как то не по себе ему. Как маленький актер вдруг по болезни знаменитого гастролера играющий его роль, наша бедная маленькая милая Винница путает слова чужой незнакомой роли, путается в непривычной чужой одежде и слабо улыбается беспомощной и растерянной улыбкой.

Ал. Д-чь

Во временной столице. // Свободное слово. 1918. № 2. 10 декабря. С. 1.

№ 116.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про створення відділу народного здоров'я та опікування.

1. Для організації справи піклування Народнім Здоровям медико-санітарних справ та допомоги військовополоненим на території Української Народньої Республіки на території Директорії У. Н. Р. закладається «Відділ Народнього Здоровля та опікування»

2. Завідуючий Відділом користується правами Міністра Народнього Здоровля та опікування. До нього переходять всі справи Міністерства Народнього Здоровля та опікування.

3. Відділ продовольчих справ допомагає Відділу Народнього здоровля в справі організації допомоги військово полоненим тим що видає з своїх хлібних та інших комор потрібні харчові продукти, предмети з одягу обладнання і т. і. по чекових вимогах відповідного зразка (Інтендантським) установам Відділу Народнього Здоровля.

4. Відпуск зі всіх складів та заготовлень Відділу Народнього Здоровля робиться в кредит.

5. Організація апарату допомоги полоненим, встановлення маршрутів транспорту полоненим провадиться Відділом Народнього Здоровля за порозумінням з відповідними установами Відділу Шляхів.

6. Народні самоврядування, установи громадських організацій, червоний хрест, військове відомство, що працює по допомозі полоненим в цілях встановлення певної системи і пляну в організації, працюють в повному контакті та порозумінню з установами Відділу об'єднуючись і підлягаючи уповноваженному відповідного району

7. Призначення цих уповноважених належить Відділу Народнього Здоровля по рекомендації вибравших їх організацій.

8. Для організації в справі допомоги полоненим потреб медико-санітарної, справи та справи опікування Відділові Народнього Здоровля та опікування відкривається кредит в мільон карбованців

Голова Директорії *В. Винниченко*

Член Директорії *Андрієвський*

Вінниця 11 XII 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

№ 117.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про порядок ліквідації майна Російського товариства Червоного Хреста Південно[го] і Південно-Західного краю.

Всі установи воєнного часу Рос[ійського] Общ[ества] Краснаго Креста Юго і Юго-Западного Краю, що згідно постановам квітнівого з'їзду мусили або ліквідувати, або передати своє майно установам Українського Черв[оного] Хреста згідно постанові Директорії Укр[аїнської] Нар[одної] Республіки підлягають в справі дальнійшої ліквідації своєї Відділу Здоров'я Директорії.

1. Тому пропоную ніякого продажу, чи евакуації майна, чи формування нових органів без згоди Відділу Народнього Здоров'я не робити.

2. негайно подати до відділу Здоров'я точний список річей і установ, котрі ще не зліквідовані.

3. Відпуск майна з складів Хреста робити по нарядах Відділу НародньогоЗдоров'я, при чім се майно по собівартости буде зараховано на ліквідаційний рахунок бувшого Рос[ійського] Общества Краснаго Креста.

4. Майно Рос[ійського] Общества Краснаго Креста, що було розвернуте і командіроване ліквідаційними комісіями Юго та Юго-Западного Креста, не мавшими на те права, до обслуговування добровольчої армії затримується і передається, як майно для обслуговування шпиталів і лікарів в Українській Республіканській Армії по собівартости і заноситься на рахунок ліквідації Російського Общества Краснаго Креста.

Вінниця 11 грудня ц[ього] р[оку]

Член Директорії Андрієвський.

Завідуючий відділом

Народнього Здоров'я Одрина.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 12. 13 грудня. С. 1.

№ 118.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» постанови Директорії УНР про функції Українського національного союзу.

Вінниця. Функції Національного Союзу. На прохання де-яких філій Українського Національного Союзу про встановлення функцій союзу, Діректорія постановила, аби діяльність національного союзу обмежувалася контролем над адміністрацією, та організацією широких верств громадянства й закликає національні союзи проявити в цьому напрямку як найширше свою діяльність. Про таку постанову сповіщені й органи місцевої влади.

Функції Українського Національного Союзу. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С.1.

№ 119.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Розпорядження Завідувача відділу праці Директорії УНР про порядок фінансування Державним банком промислових підприємств.

Комісарам праці

Згідно постанові Директорії Державним Банком будуть відпускатись фабрикам і заводам гроші лише з Вашого дозволу. Пропоную такі розрешення видавати лише в крайніх випадках після ходатайства професійної спілки або Центрального Совіта професійних спілок міста.

Бажана також в цій справі нарада з фабричною інспекцією, акцізним відомством і райкожами по належності.

Завідуючий Відділом Праці Директорії Гольдельман.

Адреса Відділа Праці Директорії Вінниця, Миколаєвський 88.

*Комісарам праці. Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 2;
Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.*

№ 120.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Звернення завідувача відділу пошти та телеграфу при Директорії УНР до працівників відомства.

До професійних, культурно-просвітних організацій і усіх співробітників Поштово-телеграфнаго відомства

Український трудовий нарід з Директорією на чолі при допомозі Народнього Війська веде боротьбу з чорносотенно-гетьманським урядом та його наймитами за право на Волю і Землею.

Під час цієї боротьби доконче необхідно, аби державний апарат пошт і телеграфів, робота якого так потрібна Республіканському Уряду і війську, працював з найбільшою Інтенсивністю.

Будьте певні, що коли закріпиться демократично-республіканський лад на Україні, професійним організаціям відомства будуть надані ті права, які належать їм по вільним законам вільних країн, що нарід і його Республіканська Влада оцінят тяжку працю тих робітників, які всі свої сили віддають на користь Республіки. В цей же час, коли Ваші друзі і брати зі зброєю в руках добувають всім нам право на вільне і краще життя, ми повинні відклавши усі інші справи, виявити надзвичайну працю і цим допомогти як найшвидше перемогти наших спільних ворогів.

Всі до праці на допомогу трудовому народу, Республіканській Владі і славному народньому війську.

Завідуючий Відділом пошт і телеграфів при Директорії ПАЛИВОДА.

11 грудня, 1918 року, м. Вінниця.

*Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 1;
Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.*

№ 121.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про інструкції продовольчого відділення при Директорії УНР щодо порядку ліквідації державного майна.

Контрольной ревизионный подотдела, продовольственного отдела при Директории, выработал инструкции для губернских и районных комиссаров по всем бывшим ликвидационным имуществам. Между прочим, в инструкции говорится о подразделении ликвидируемого имущества на категории. К первой категории имущества относится имущество годное для армии. Ко второй, имущество необходимое и годное для деревень, которое через посредство кооперативов, по разрешению продовольственного отдела, на известных условиях могут получить это имущество. К третьей категории относятся имущество годное для различных правительственных учреждений. И к четвертой, лом, мебель и, вообще, остатки имущества, которые будут проданы с аукциона, каждый раз с разрешения продовольственного отдела.

Намечено также и сокращение различных ликвидационных комиссий, выдающих это имущество, ибо расходы по этим комиссиям доходят до полтора мил[ионов] рублей, [а] продуктивность работ доведена до минимума.

Работы продовольственного отдела при Директории. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 122.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про реkvізіцію взуттєвого заводу «Ястреб».

Продовольственный отдел при Директории реквизирует завод «Ястреб». Завод находится в полном порядке, все машины каждую минуту могут быть приведены в ход, но до сих пор завод не работал, о чем и будет сделан запрос бывшему директору этого завода, Мутафову. На днях возобновится работа на заводе, при чем в первое время будет выделываться обувь исключительно для армии, но спустя 1½-2 месяца предполагается изготовление обуви и для населения. На заводе имеется в настоящее время запас кожевенного материала, достаточный на 3 мес. интенсивной работы. Имеется также и 3000 заготовок для сапог. Приступлено уже к набору рабочих. Для лучшего использования завода в ближайшее время работа будет организована двумя сменами.

Реквизиция завода «Ястреб». // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 123.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про встановлення обов'язкового курсу крони Австро-Угорщини.

В губернской продовольственной управе получена телеграмма от уполномоченного финансового отдела, Видьбеды, следующего содержания: «Объявляю, что курс крон сорок копеек обязательен».

Обязательный курс крон. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№124.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газет про приїзд до Вінниці атташе французького консула в Одесі.

Вчера, 10 грудня, в половині 9 дня, спеціальним поїздом прибула з Одеси в Вінницю французька місія, головою якої являється помішник генерального консула м. Одеси – Феркаль. З місією прибув представник від Директорії – Поплавко, котрий їздив в Одесу з спеціальними дорученнями.

На станції місію зустрічали: помішн[ик] завідуючого відділом шляхів Гудило-Гудилевський, начальник станції і комісар станції.

Приїзд Французської місії. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 2.

Вчера в Винницу прибыл атташе французского консула в Одессе, встреченный на вокзале.

Наш сотрудник, командированный редакцией для интервью атташе к нему допущен не был, при чем ему было заявлено, что все сведения политического характера газета может получать только в информационном бюро Директории.

Лицо, беседовавшее частным образом с членами прибывшей в Винницу французской делегации, поделилось с нами следующими сведениями. По словам делегации, она сопровождала в Винницу украинских деятелей из г. Одессы и, выполнив возложенное на нее поручение, частью возвращается обратно, а в ближайшем будущем в г. Виннице будет учреждено французское консульство. Взаимоотношение между новой и старой властью через 2-3 дня обещают принять настолько благоприятный характер, что в этот срок возможно возобновление сообщения между Киевом и Винницей. Беседовавшее с делегацией лицо ходатайствовало о содействии освобождению из под ареста бывших офицеров, и ему было заявлено, что этот вопрос решиться также через 2-3 дня, когда установятся прочные отношения между Директорией и Антантой. Представитель делегации просил оповестить об этом семейства арестованных офицеров.

Приезд атташе французского консула из Одессы. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 125.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про створення Демократичного центру для скликання законодавчого органу УНР.

В Вінниці образовался демократический центр объединяющий все национальности, городские и земские самоуправления, социалистические партии, профессиональные организации и культурно-просветительные учреждения. Целью организующегося центра является созыв в ближайшее время представительного органа Украинской Народной Республики. Детали одобренные пленумом центра будут оглашены отдельно. Все демократические организации и партии на Украине призываются войти в тесную связь с бюро центра, принять участие за цели демократического центра и помочь в этой важной работе.

Работы бюро идут в направлении созыва Всеукраинского Территориального Конгресса с участием представителей украинских земель Галиции, Кубани и Черноморщины. Принципы представительства: национальный и социальный. Адрес бюро: гор. Винница, гостиница «Бель Вью» №1. Бюро открыто от 10 до 2 час.

От временного бюро для организации демократического центра по созыву законодательного органа У.Н.Р. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 126.

1918 р., грудня 11. Вінниця. – Звернення наради українських соціал-революціонерів до Директорії УНР з проектом розпорядження щодо земельного питання.

Нарада укр[аїнських] соц[іалістів]-рев[олюціонерів] 11 грудня у Вінниці постановила звернутися до Діректорії Укр[аїнської] Нар[одної] Республіки, аби Діректорія видала таке розпорядження щодо земельного питання: «До певного вирішення земельної реформи на Україні Українськими Установчими Зборами відновлюється і переводиться в життя земельний закон, ухвалений Центральною Радою 18 січня 1918 р. з слідуючими змінами і добавками до нього.

1. Землі трудових господарств всіх видів господарства і садиби в розмірі до 20 десятин залишаються за попередніми власниками в їх користуванні і розпорядженням земельних комітетів не підлягають.

2. Органи, які мають на місцях переводити земельну реформу, є земельні комітети, про склад котрих і інструкція для їх діяльності видається окремим розпорядженням.

3. В додаток і розвиток пояснення до пункту 12 додається – до видання закону про прогресивно-подоходний налог податі треба, платити згідно земському «Положенню».

4. Права Центральної Ради, зазначені в тому законі, до Укр[аїнських] Установчих Зборів, належить Директорії Укр[аїнської] Нар[одної] Республіки».

ДАВіО, ф. П-138, оп. 6, спр70, арк. 2;

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.

№ 127.

1918 р. грудня 11.¹⁷² Вінниця. – Тимчасова інструкція Центрального комітету Селянських спілок про діяльність місцевих організацій у галузі земельних відносин.

«Селянським спілкам» від Центр[ального] Коміт[ету] Селянських Спілок.

1) Всі землі й ліси – добро всього народу, тому окремі селяне, або окремі села не повинні і не мають права для свого вжитку без дозволу місцевої влади рубати ліса, або знищувати добро маєтків. Право користуватися землею буде оголошено і переведено законом.

2) До того часу, поки не будуть утворені законні земельні органи, бажано, щоб Селянські Спілки на місцях в губерніях, повітах і волостях взяли на себе обов'язок охорони лісу, маєтків і інвентаря, слідили за цілістю їх і про зміни доводили до відома Народніх Управ і Комісара, на обов'язку котрих лежить уочот всього майна народнього.

3) Селянські спілки не мають права робити розпоряджень, як державні інституції, але у всіх потрібних випадках звертаються до Комісара.

4) Всіх, хто самовольно рубає ліси, або розбирає народне добро з економій, треба заносити в особий список, як грабіжника; цей список представити Комісарові.

5) Вести підшот всіх контрибуцій, взятих панамі, підготовляючи цим матер'ял для земельних органів.

6) Позаяк з новою зміною влади на Україні на місцях виникає багато ріжних питань по земельним справам, котрі необхідно вирішити негайно, згідно новим законом, бажано аби повітові Селянські спілки ввійшли до Народніх Самоврядувань з заявою про необхідність заведення при Народніх Управах Земельних Відділів, де селянство могло б діставати поради та роз'яснення, які виникають в зв'язку з земельною реформою.

Центральний Комітет «Селоспілки»

Голова *О. Янко*

Секретарь *Миколайчук*.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.

¹⁷² Датування упорядниками.

№ 128.

1918 р. грудень.¹⁷³ Вінниця. – Резолюція загальних зборів Вінницької організації Української соціал-демократичної робітничої партії про політичну ситуацію.

Заслухавши доклад т. В. Дудича по сучасному моменту й визнаючи:

1) що метою політики на Україні гетьманського-протофісько-хліборобської влади було цілковите знищення всіх здобутків революції й незалежності Української Народньої Республіки й що в наслідок цієї політики утворено було абсолютизм і хижацьку диктатуру буржуазії, яку в формі катування, здирств, грабінництв і експедиційних отрядів пережив український народ.

2) що клас буржуазії й капіталістів на Україні своєю політикою виявив повну нездатність і банкрутство в ролі продуцента, розграбувавши казну й до шенту зруйнувавши транспорт і промисловість;

3) що єдиним засобом боротьби в руках робітництва й селянства України було всенародне повстання;

4) що Директорія Української Народньої Республіки вірно оцінила момент, взявши ініціативу в свої руки й піднявши повстання против гетьманської влади на Україні.

Загальні збори Вінницької Організації Української соціально-демократичної робітничої партії вітають Директорію Української Народньої Республіки й визнають необхідним цей момент всі сили робітництва, вояцтва й селянства України направити на піддержку Директорії, на остаточну перемогу й зміцнення єдності революційних сил.

Разом з тим Збори визнають, що революційний рух на Україні може зміцнитись і поширитись лише при тій умові, коли в цьому приймуть участь широкі маси як сільського, так і мійського пролетаріату, незалежно від національності; коли Директорія буде сприяти заснованню, розвитку та об'єднанню селянських, робітничих і військових організацій і коли в дальшій своїй діяльності буде опіратись на їх організовану думку й волю, виявлену в представницькому органі всієї України, до скликання Українських Установчих Зборів.

Досвід попередніх років революції показав, що революцію можуть творити лише революційні елементи населення; що демократичні й соціально-економічні реформи можуть бути переведені лише дійсною демократією, тому збори вважають шкідливим інтересам демократії бажання де-яких кол йти по шляху Керенського, себ-то шукати в цей момент коаліції з буржуазними класами.

Українська соціально-демократична робітничка партія, стоячи на ґрунті самостійної Української Народньої Республіки, борючись за визволення

¹⁷³ Ймовірно ухвалена між 11-18 грудня 1918 р.- упорядниками.

пролетаріату від гніту й експлоатації, вважає одначе, що боротьба ця, особливо в дальших стадіях, може мати повний успіх і привести до перемоги пролетаріату лише в тому разі, коли пролетаріат всього світу, а в першу чергу всеї Європи, об'єднається, коли ідеї інтернаціоналу будуть стояти на першому плані.

Входячи з цих міркувань, Вінницька Організація Української соціально-демократичної робітничої партії вважає, що революційна, боротьба на Україні в даний момент повинна йти по лінії не тільки національного, а й соціального визволення народів Української Республіки; що в цій боротьбі, поскільки вона тісно звязана з революційним рухом в інших Державних Європи, необхідно змагатись до порозуміння з демократію інших народів Європи боротьби з буржуазією всіх націй.

Після цього були переведені вибори в комітет, обрано: Головою т[овариша] Дудича, членами т[оваришів] Курінного, Козяка, Туменюка, Сиротенка. В націон[альний] Союз т[оваришів] Дудича, Курінного, Козяка. В Демократ[ичний] центр т[овариша] Дудича.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.

№ 129.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Декларація Вінницької організації Російської соціал-демократичної робітничої партії (меншовиків) про поточний момент.

Винницкая организация Р.С.Д.Р.П. признает:

1) что охватившее Украину революционное движение борьбы с гетманщиной является народным движением захватившим широкие демократические массы Украины, за осуществление общенародных задач демократии. Вместе с тем, организация находит, что это движение не может быть доведено до конца силами одного украинского народа, это движение может быть успешным только в том случае, если народ украинский объединится, на почве борьбы за демократизацию, с демократией и рабочим классом всех ныне разрозненных частей России на основе объединения их в одно общее государственное целое. Считая, что в основу этого объединения должен быть положен федеративный принцип. Организация считает, что окончательно вопрос этот должен быть разрешен Всеукраинским Учредительным Собранием созданным на основе пятичленной формулы. Организация находит что борьба с гетманщиной является первым этапом в борьбе украинского народа за окончательное политическое и экономическое его раскрепощение. Рабочий класс не может в этой борьбе оставаться равнодушным зрителем и примет деятельное участие в борьбе демократии с реакцией.

2) признавая в принципе власть директории, организация тем не менее находит, что в интересах успешности возникшего движения персональный состав Директории должен быть пополнен представителями не входящих в настоящий состав ее демократических элементов и представителями рабочего класса.

3) Рабочий класс Украины будет поддерживать власть Директории постольку и до тех пор, поскольку и покуда Директория будет последовательна в борьбе за демократически-пролетарские идеалы.

Если будет создан Предпарламент или аналогичное временное правление, организация пошлет туда своих представителей для выявления классовой позиции пролетариата и защиты его общих и классовых интересов.

Декларация Винницкой организации Российской социал-демократической рабочей партии (меньшевиков) по текущ. моменту. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 130.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Редакційна стаття газети «Республіканські вісти» про розвиток політичних подій в Україні та важливість аграрного питання.

м. Вінниця, грудня 10 року 1918.

Протягом півтора року, як скаламучене море, хвилюється вся наша Україна, руйнуються багатства народні, гинуть люде. В боротьбі приймають участь з одного боку вчені, досвідчені люде, а з другого – мільонні маси темного люду. За цей час пережили ми хвилини високого підйому й мали в руках здавалося майже все чого бажалось, але пережили й інші часи – часи важкого гніту ожившого монархізму й буржуазної помсти за хвилини нашої перемоги. Народ впадав у роспач і шукав винуватих в тому, що та сподівана земля й його глибока народня правда кудись щезала, як дим. Коди дика хвиля безладдя в січні цього року покотилася по Україні від фронту аж до Дону, називаючи себе «соціалізмом» большевиків, народ залишився сам один безпорадний на поталу всяким галасливим комісарам – зайдам, пройдохам, які гарно співали, поки було їм що грабувати, але в один мент зникали й полишали обурений народ відповідати за те, що накоїли.

Тоді всякі досвідчені «фаховці» ховалися по своїх хатах і казали, що з таким народом вони нічого зробити не можуть. Вони то все знають, вони все-б зробили, але... хіба з таким недисциплінованим народом що зробиш? Він не розуміє ваги організованности, він нетерпляче сьогодні же зразу хоче забрати все й не дає змоги зробити уважно, розраховано, по певному плану й в певнім порядку. Ось що писалось і говорилося. І у всьому був винен народ, маса селян і робітників, як казали ці знавці й досвідчені люде.

Гетьманство протягом 7 місяців дало «успокоєніє». Була змога за піддержкою «міцної влади» – поміщицьких «карательних отрядов» виявити

свою здатність до заведення ладу й спокою, а для тих хто не погоджувався з гетьманськими порядками, то був час протестувати й організувати опір. Та щось не чути було цього. Всі знавці й фаховці побігли на службу до того ж гетьманського уряду. Тільки українська демократія не погодилася з цим станом річей і кращі представники її кинули гасло повстання. Народ український, селянство головним чином, враз масами пішло за своєю інтелігенцією: Почалася тяжка праця відновленні й зміцненні демократичного ладу на Україні.

І тут ми знову бачимо як ті, хто не вмів нічого зробити, не мав сили зробити знов примошується до українського воза. Найголовніше питання України – справа земельна. Питання складне й велике. Вирішення цієї справи механічно рішає багато інших і утворює атмосферу для спокійної повільної праці над іншими питаннями.

Але знову, як із а часів Центральної Ради, при першому подуві революційного вітру наче з мішка сипнули всякі справи. І таж фахова братія забула свої поради бути дисциплінованими, терпеливими, організованими.

Вона перша хоче урвати кращі куски на свою користь, й забуває що народ керується нею, дивиться на неї. Директорія справедливо постановила, що тепер не час скликати з'їзди, поки йде ще оружна боротьба з поміщиками та гетьманським монархізмом.

За одним з'їздом піде другий, третій... За резолюцією резолюція, за промовою, промова... а діло буде тільки гальмуватись.

Невже немає віри настільки в людей, які підняли повстання, в людей за якими пішли маси народні, невже після 7 місяців повного мовчання за гетьманської влади так приспічило заводити важкий говорильний орган, що не можна з ним зачекати поки взято буде Київ, налагодяться зносини поштою й залізницею й зробити не бутафорську нараду, а справжнє виявлення організованих кол громадянства?

Інтелігенція повинна навчатися з попереднього й показати: свою спільність, підтримуючи Директорію, дисципліну – скорившись наказам її й розуміння моменту, не заводячи зайві тепер на цей час говорильні.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 1.

№ 131.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про нараду лікарів санітарно-інфекційної служби щодо мобілізації до армії та епідемії тифу.

9 декабря в помещении уездной земской управы состоялось врачебной санитарное совещание, созванное в экстренном порядке, главным образом, для рассмотрения довольно важного и неотложного вопроса о мобилизации, по

распоряжению директория трех земских врачей от винницкого уезда, а также для выработки мер с тифозной эпидемией.

Первый вопрос, о мобилизации, вызвал довольно продолжительный обмен мнениями. Дело в том, что винницкий уезд, как сообщил санитарный врач С. А. Ильницкий, находится в данный момент в отношении заболеваемости населения в крайне тяжелом положении: эпидемия сыпного тифа появилась почти повсюду и требует принятия самых решительных и экстренных мер, поэтому изъятие из состава медицинского персонала трех земских врачей в самый опасный по заболеваемости период может отразиться на деле борьбы с тифозной эпидемией в высшей степени неблагоприятно. Эти данные, по видимому, дают земству право ходатайствовать пред властями об освобождении от мобилизации земских врачей винницкого уезда, как находящегося в исключительно тяжелых по эпидемии условиях. Тем не менее, совещание, в виду категорического требования приказа и наступления срока мобилизации, решило не откладывать этого вопроса и наметить врачей, подлежащих откомандированию в распоряжение военных властей. Выбор этих врачей происходил путем товарищеского соглашения, причем решено считать мобилизованными земских врачей: А.А. Любимова (выехавшего в Киев и еще не вернувшегося). В. К. Бачинскую и Э. Г. Гринберг. Что же касается земских фельдшеров, то постановлено сообщить кому следует, что в составе таковых на земской службе нет лиц в возрасте до 25 лет.

После того заслушаны сообщения участковых врачей о ходе эпидемии в уезде. (...)

Врачебное санитарное совещание. // Свободное слово. 1918. № 3. 11 декабря. С. 2.

№ 132.

1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обшук в мастку Грохольських у с. П'ятничани.

Вчера, по роспорядженню повітового комісара було зроблено трус в Петнічанах в економії Грохольського. Знайдено було зброю і набі до винтовки. Заарештовано помішника управляючого економією Мечислава Федоровського. Грохольського не знайдено.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 10. 11 грудня. С. 2.

№ 133.

1918 р. грудня 12. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про припинення діяльності земельних і земельно-ліквідаційних комісій.

Всі земельні і земельно-ліквідаційні комісії, як повітові, так і губерніяльні, закриваються, а також отпуск кредитів, призначених для цих комісій припиняється і всі кошти, котрі знаходяться в розпорядженню земельних комісій, складаються в Державний Банк в депозит Директорії Української Народньої Республіки.

Всі служачі загальних комісій звільняються від обов'язків.

Для ліквідації остається лиш[е] необхідна кількість служачих, котрі отримують жалування до кінця їхньої праці, однак не довше як через один місяць, тоб-то до 1-го лютого 1919 року.

Всі акти й документи повітової комісії передають повітовим земельним управам, а губерніяльні – губерніяльним.

Вінниця дня 12 Грудня, 1918 року.

Голова Директорії ВИННИЧЕНКО

Член-Секретар АНДРІЄВСЬКИЙ

Республіканські вісти. 1918. Ч. 17. 19 грудня. С. 2;

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 134.

1918 р. грудня 12. Ставка. – Наказ війську УНР про збереження військового майна.

Ставка, 12-ХІІ 1918 року. Для збереження і розумного розпорядження майна серед війська Української Народньої Республіки: перше, вимогати для частин лиш те, без чого абсолютно не можливо обійтись; друге, за продажу військового майна, як добра народнього, старшину та козаків передавати військовому польовому суду; третє, покупців зазначеного майна притягати до суду по рівні з продавцем, четверте, всіх, хто так чи инакше знатиме про продажу і не заявить військовій владі, притягати до суду на однакових з згаданими підставинах. Наказ цей передати телеграфно, по телефону всім військовим частинам і установам і широко оповістити населення і негайно перевести до життя.

Головний Отаман ПЕТЛЮРА.

Начальник Головного Штабу ОСЕЦЬКИЙ.

Вартовий Старшина по Генеральному Відділу БРЕННЕР.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 18. 21 грудня. С. 1.

№ 135.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення про скасування Директорією УНР розпоряджень гетьманського уряду в галузі законодавства про працю.

ОБІЖНИК Ч. 2. відділу Праці Директорії Української Народньої Республіки

Згідно докладу Завідуючого Відділом Праці по питанню про скасування обіжника ч. 1 від 20 червня 1918 року гетьманського міністра праці Вагнера

Директорія Української Народньої Республіки – [м]аючи па увазі:

ПЕРШЕ, що цим обіжником гетьманського уряду в великій мірі урізані і частично цілком знищені права робочого класу, завойовані в час революції, себ то однято право коаліції і страйку у великих груп робітників, працюючих в установах громадських та інших, і в декотрих галузях промисловости; урізані права робітничих комітетів зазначені досить виразно в законі Тимчасового Уряду, підтверженім Центр[альною] Радою, 25 листопаду 1917 р. в справі розроблення правил внутрішнього распорядку підприємств та інш.; зазначена і підтверджена необов'язковість колективних умов, чим порушені були найважніші інтереси робітництва і фактично ліквідовані економічні та правові завойовання організованих кол робочого класу.

ДРУГЕ, що інші постанови обіжника в сучасний мент являються зовсім непотрібними за відсутністю тих явищ, проти котрих направлення чинность обіжника – постановила:

Обіжник, ч. 1 Міністра Праці Вагнера від 29 червня с. р. скасувати.

Комісарам Праці пропонується цю постанову оголосити і вивісити у всіх промислових підприємствах.

Голова Директорії *В. Винниченко.*

Завідуючій Відділом Праці *С. Гольдельман.*

м. Вінниця, 13–ХІІ 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3

№ 136.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» про розмову голови Вінницької міської думи І. Слуцького з головою Директорії УНР В. Винниченком.

Председатель Винницкой городской думы И. Я. Слуцкий вчера был принят президентом Директории, имел с ним беседу длившуюся около часа.

Наш сотрудник посетил по этому поводу И. Я. Слуцкого который сообщил ему следующее:

Я имел целью представить главе власти по Украине те постановления, которые были приняты на последнем заседании городской думой и главным

образом выяснить отношение Директории к предполагаемому съезду городов и земств в связи с докладом, который мне поручено разработать.

Кроме того в качестве местного политического деятеля и соредатора газеты «Свободное Слово» я имел в виду осведомиться об отношении руководителя власти к наиболее животрепещущим вопросам.

Я получил на все исчерпывающий ответ.

К сожалению не все может быть оглашено, так как значительная часть чрезвычайно интересной беседы велась председателем Директории от своего личного имени.

Городские и земские самоуправления.

Что касается дум, то по мнению головы Директории, разделяемому всей Директорией, думы, будучи избраны больше года назад не отражают, теперь взглядов избравшего их населения. 1 января истекает их срок, и перед Директорией стоит очередной вопрос о новых выборах. В виду исключительных условий, в которых приходится вести государственное строительство, не исключена возможность продления полномочий настоящих органов самоуправления на небольшой срок. Вопрос этот таким образом не решен и о нем можно говорить лишь предположительно.

Нельзя также, говорил председатель Директории, не считаться с тем, что и по другим причинам думы и земства утратили в известной степени свой авторитет. Когда пришла гетманщина и стала наносить думам и земствам удар за ударом, они остались пассивны и без борьбы или реакции приняли гетманский строй.

Я указал на ряд протестов дум и земств против воцарения гетмана, а также на предполагаемое в Киеве и Симферополе съезд городов Украины, Крыма и Кубани в доказательство активности органов самоуправления.

Но все же, сказал президент Директории, гетман свергнут другими элементами, которые имеют больше прав в управлении страной. Эти активные борцы и будут в первую очередь призваны к государственной деятельности.

Государственное устройство и государственная власть.

По этому вопросу г. президент Директории сказал следующее: В Директорию входит 2 украинских социал- демократа, 1 украинский социалист-революционер, 1 самостийник и 1 безпартийный. Все единодушны в том, что Украина должна представлять самостоятельное государство. О федерации с Россией сейчас не может быть речи.

Этот вопрос рассмотрен с разных точек зрения и в частности в сферах международных влияний. С того момента, как впервые Украина была провозглашена республикой, многое изменилось не только у нас, но и во всей Европе. Произошел колоссальный сдвиг, который нельзя не учитывать в пользу государственной самостоятельности Украины.

Соответственно с этим изменится и старая система международных отношений. Стремление народов к государственному самоопределению становится одним из самых больших факторов международной политики.

Что касается формы власти, продолжал председатель Директории, то по окончательном изгнании Гетманщины из Украины и возвращения Директории в Киев, вопрос об этом будет поставлен на обсуждение. Будут приняты меры к созыву народного съезда или конгресса, который примет в этой работе непосредственное участие.

Отношение к национальностям и демократическим организациям.

Наш взгляд в этом вопросе сказал г. Президент, достаточно известен. Мы стоим за проведение в жизнь национально-персональной автономии и окажем национальным меньшинствам в их культурных стремлениях всяческую поддержку. Из трех национальностей: поляков, русских и евреев, первые являются в значительной степени пришлым элементом, последняя же связана с Украиной и, как и мы, заинтересована в нашей Государственной самостоятельности. Вы вероятно, знаете, что в состав Правительства входит представитель еврейской национальности г. Гольдельман.

С близкими нам по духу политическими партиями мы всегда искали связи и возможности совместной работы. К сожалению непримиримость занятой партиями позиции, в отношении Украинского Государства мешало нашему единению. Нужно однако надеяться, что изменившиеся обстоятельства побудят социалистические партии всех национальностей изменить свой старый взгляд.

Затем в беседе были затронуты другие вопросы, огромного общественного значения; как то: отношение Директории к различным классам, условия привлечения их к государственной деятельности, настоящее международное положение, события в Европе и России, возможность их влияние на народное движение на Украине.

К сожалению, не имея на то согласия г. председателя Директории, я не могу оглашать чрезвычайно интересной оценки, данной им мировых событий.

Председатель городской думы И. Я. Слуцкий у президента Директории УНР В. К. Винниченко // Свободное Слово. 1918. № 6. 14 декабря. С. 1.

№ 137.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Републіканські вісті» про години прийому відвідувачів завідувачами відділів Директорії УНР.

Прийоми у Завідуючих відділами:

- 1) Внутрішніх справ т[овариша] **Абрамовича**, гост[иниця] Франсуа.
- 2) Праці т[овариша] **Гольдельмана**, Миколаєвська 88 від 12 до 2 год[ин]
- 3) Продовольчих справ т[овариша] **Тимофієва**, Миколаєвська «Хліббюро» від 1 до 2 год[ин]
- 4) Фінансів т[овариш] **Відібіда** Миколаєвська «Союзбанк» від 9 до 3 год.
- 5) Освіти т[овариша] **Щириці**, Олександрівська на Замості, Учит[ельський] Инст[итут] від 11 до 1 год[ин]

6) Хліборобства т[овариш] **Козоріс**, Миколаєвська «Просвіта» від 11 до 2 год[ин]

7) Шляхів т[овариш] **Коллард**, станція, потяг Директорії від 10 до 3 год[ин]

8) Пошт і телеграфів т[овариш]**Паливода**, Миколаєвська, «Цент[ральна] гостин[иця]» проти костьолу від 12 до 4 год[ини].

9) Центр. Информ. бюро при Директорії, Миколаєвська, 78, від 10 до 4 год[ин], і від 5 до 6 годин.

«Справочний відділ». // Республіканські вісти. 1918. Ч. 12. 13 грудня. С. 2.

1918 р. грудня 17. Вінниця.

Завідуючий Відділом фінансів П. Відибіда приймає по справах службових в своїй канцелярії в помешканню Директорії кім[ната] 7-о 14 від 2 до 3 годин дня.

Завідуючий відділом Судових Справ В. Приходько приймає по службових справах в гост[иниці] «Савой» кімн[ата] 4-е 45 від 11 до 2 годин.

«Справочний відділ». // Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 138.

1918 р, грудня 13. Вінниця – Повідомлення Вінницького повітового комісара про скасування Подільським губернським комісаром органів Державної варты та утворення Народної охорони.

Начальникам міліції Вінницької повітової та Вінницької мійської.

На підставі телеграми Губерніяльного Комісара Поділля під № 1891 назва «Державна Варта» касується й надалі повинно називатись «Народною Охороною», а вартники – козаками.

Пропоную зробити о цім розпорядження, а також щоби чини міліції не носили форми гетьманського уряду: погонів, формених кашкетів, та інш.

Пану Предсідателю Вінницького Окружного Суду.

Цю копію надсилаю Вам і повідомляю, що тепер замість Районних начальників зроблено на каждую волость «Начальник Волостной Народной Охорони».

За Нач. В. П. Охорони(...)

3-го січня 1919 р., Ч. 1320.

ДАВіО, ф. Д-172, оп. 1, т. 2, спр. 16, арк. 165;

Переименование державной варты // Свободное слово. 1918. № 8. 17 декабря. С. 2.

Друкується за текстом архівного документу.

№ 139.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про засідання представників політичних партій Демократичного центру.

Публіки мало. Голова пленума п[ан] Янко оповіщає, що в Директорії одержано телеграму, яка повідомляє, що французський посол Мулен взяв на себе місію вести переговори в справі капітуляції Києва. Пан Янко просить обрати другого голову, бо його присутність необхідна на дуже важливому зібранню. Головою обирають п[ана] Оршанського. Першим бере слово представник організації О. Е. С. – Кремер, який заявляє, що місцевий комітет партії вважає необхідним організувати предпарламент, але зараз знаходить потрібним відкласти вирішення цього питання, бо Вінницька організація не може одна рішати його.

На думку оратора треба закликати ще представників других городів.

Янко радить продовжувати роботу пленума.

Зусман (культур-лига), зазначивши, що краще вирішення цього питання передати людям з державною практикою, пропонує прекоротити роботу пленума.

Гросман (поалей-ціон) заявляє, що не можна працювати без директив центра, а тому необхідно тимчасово припинити роботу пленума.

Аналогічні заяви поступають від представників меньшевиків та цейреціонців.

Представник У[країнських] С[оціалістів]-Р[еволюціонерів] підтримує думку п[ана] Янка про необхідність продовжувати роботу пленума.

Оршанський (бунд) заявляє, що необхідно припинити тимчасово роботу пленума, бо зараз не можна вирішити питання про розподілення кандидатських місць на конгресі по тій причині, що неможливо в один день розібратись в процентному відношенню національних меншостей України. Вінницька організація Бунда постановила ввійти в зносини з другими городами, аби поділити роботу й відповідальність, а покищо по вищезазначеній причині роботу необхідно припинити.

Оршанський пропонує вирішити питання про перерив роботи по причині невияснення становища й про те, як поступити з матеріалами.

Перша частина цієї [резолуції] приймається більшістю 19 проти 4; 1 утримався. Друга частина резолюції викликала жваві суперечки. Висловлюються різні думки. Одні говорять про відсутність директив і про припинення роботи, другі висловлюються за продовжування роботи. Одні висловлюються за те, що б незакінчені матеріали було вкинуто в кошик, другі кажуть, що їх потрібно відіслати в центр.

Під час самих жвавих суперечок п[ан] Лейбельман заявляє, що Київ взято республіканським військом. (Всі аплодують). Суперечки припиняються. Приймається така мотивіровка тимчасового припинення роботи пленума

«Позаяк представники національних меншостей не можуть за 1 день найти матеріал для розподілення кандидатських міст на конгресі, то і т. д.»

По пропозиції д[окто]ра Черняка вибирається делегація, в склад якої ввійшли: Оршанський, Хаїмсон, Тарасюк, та Романюк, які б пішли привітати Директорію з заняттям Київа. Під час перерви виявилось, що заява Лейбельмана неправдива.

При загальному сміху засідання відновляється. Приймається пропозиція д-ра Черняка по якій демократичний центр, як такий, існує постійно. Пропозиція д[окто]ра Черняка відносно організації губерніяльного демократичного центру відкладається на слідуюче засідання пленума і засідання оголошується закритим.

Засідання пленума демократичного центру 13 грудня. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 140.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про становище на Поділлі, розбросення німецьких військовослужбовців.

Положение в районе II-го корпуса, по имеющимся донесениям более или менее спокойное. В некоторых уездах еще имеются случаи (единичные) преступных выступлений. В с. Корделевке при обезоружении германцев забрано: 2 немецких офицера, 32 солдат, 29 винтовок и кроме того: лошади, гранаты, винтовки и другое оружие.

Положение на Подоли. // Свободное слово. 1918. № 5. 13 декабря. С. 2.

№ 141.

1918 р. грудня 14. – Телеграма С. Петлюри до Директорії УНР про взяття Кієва республіканськими військами

Доношу до Світлої Державної Директорії, що наше військо сьогодні в 3 годині після полудня, після бою, ввійшло в столицю Української Народньої Республіки Київ.

Докладніші донесення буде депешовано.

Головний Отаман Петлюра.

Петлюра С. Статті, Листи, Документи. К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. IV. С. 220-221.

№ 142.

1918 р. грудня 14. Вінниця. – Звернення завідувача відділом шляхів при Директорії УНР. до працівників галузі.

До служачих та робітників залізниць, водяних та шосейних шляхів

Громадяне співробітники, служачі та робітники Шляхів України.

Наказом Директорії Української Народньої Республіки я призначений Завідуючим Відділом Шляхів при Директорії.

З повною Вірою в перемогу Демократії над гетьмансько-бюрократичною зграєю і повною Вірою в Відродження Великої Самостійної Демократичної України, я з своїми співробітниками приймаємося за працю.

Шляхи, то єсть одна з Головних галузів громадського життя, то єсть нерви, артерії, по яких протікає той життєвий ток, що несе все потрібне для життя громадянського від Краю до Краю.

Залізничники відогравали першорядну роль при всіх завірюхах, які здіймалися за російського уряду, так і в сучасній революції беруть безпосередню, саму активну участь, і несуть свою неутомну працю на Огнище боротьби за кращу долю працюючого люду. В цій завзятій боротьбі залізничники, не вагаючись стали на бік революційної влади, плече в плече з селянами, які з повним розумінням Святого Діла посилають до війська своїх синів.

Наша перемога близько! Наша Ненька Республіканська Україна, стане поруч з усіма іншими Європейськими державами, як рівна з рівними, горда та пишна!

Весь Світ слідкує за нашою боротьбою, все більше ми бачемо до себе поваги, і тепер залежить від нас самих довести справу до щасливого кінця.

Бажаної мети ми досягнемо тільки тоді, коли будемо мати свою рідну хату, «Самостійну незалежну Україну», і тільки тоді Український трудящийся люд визволиться від експлоатації і визиску, коли збудує свою хату, де буде «і правда, і сила, і воля».

Так, давайте ж всі гуртом допомогати нашим проводарям будувати ту «Хату» Самостійну Українську Народню Республіку, і всі, як один, до повної побіди над ворогами, слухатись тільки Директорії і довірених від неї людей, оберігати порядок та спокій.

Коли закінчиться війна, коли знищимо до щенту гетьманську владу і її наслідки, тоді всі найпекучіші питання будуть вирішені вашими ж представниками, вкупі з представниками інших трудових організацій та партій.

Порушення прав трудового народу, що було зроблено гетьманським урядом, буде негайно скасоване Директорією; більше ж широкі реформи оголосить Директорія, коли повернеться в Київ, справжню столицю України, а до того часу я закликаю вас до підтримання всіх распоряджень Директорії та її уповноважених особ і до держання повного порядку і спокою на залізницях і шляхах України взагалі.

Тим, хто стоїть на чолі сучасної революції ви повинні вірити, бо то єсть кращі Сини України, певні друзі всіх покривджених.

Всі часові тягари переносьте терпеливо, бо то страждання ваше іде за Велику ідею Відродження Демократичної Самостійної України.

Так, брати-товариші. Геть партійні непорозуміння, рівняйтесь під один революційний фронт! Руховик, бери трубку від телефона, давай ход потягу! Телеграфист, сідай за апарат, стукай весело! Машинист, крути ричаг сміло, пускай паровик! Робітник, стружи, бий молотом по накувальні, хай летять іскри! Співай веселу пісню, бо вже он-он сходить ясне Сонечко «Свободи, рівенства і братерства».

Завідуючий відділом шляхів при Директорії У. Н. Р. інженер Юрій Коллард.

Ст. Вінниця, Правління Залізниць.

14 грудня 1918 року.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 1.

№ 143.

1918 р. грудня 14. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» заяви завідувача відділу праці Директорії УНР С. І. Гольдельмана.

Заведующий отделом труда заявил нашему сотруднику следующее:

Отдел труда Директории не предполагает заняться, пока он находится в Виннице, реформой рабочего законодательства, т. к в его распоряжении здесь не имеется необходимого служебного аппарата, а также нет тех центральных всеукраинских рабочих организаций, без участия которых такая работа едва-ли была бы достаточно продуктивной. Поэтому отдел ограничит свою работу самыми необходимыми мероприятиями. Кроме первого циркуляра, уже опубликованного в газете, в котором объявлено о возобновлении закона и постановлении центральной рады и временного Российского правительства, а так же дано общее указание комиссарам труда по всей Украине о том, чтобы они вели свою работу в контакте с центральным бюро профессиональных союзов на местах, вчера Директорией подписан циркуляр № 2 Отдела Труда, которым отменяется циркуляр гетманского министра Вагнера от 29 июня 1918 г. Как известно, этот циркуляр бывшего министра Вагнера отнял право коалиции и стачек у рабочих и служащих, занятых в учреждениях государственных и муниципальных, а также в некоторых отраслях промышленности, урезал права рабочих заводских комитетов вопреки закону об этих комитетах и признал, заключенные до того времени коллективные договоры, необязательными. Этот циркуляр, вызвавший в свое время глубокое возмущение в рабочих кругах ныне объявлен недействительным.

Отдел труда считает, что все фактические завоевания рабочего класса, в особенности, закрепленные в коллективных договорах, тарифах, соглашениях и

законах, переставши существовать в период гетманщины, должны быть восстановлены. Само собой разумеется, что это, прежде всего, вопрос самостоятельности самих рабочих. В отдел труда эта самостоятельность, планомерна и организованная встретит только содействие.

Беседа с заведующим отделом труда Директории С. И. Гольдельманом. // Свободное слово. 1918. № 6. 14 декабря. С. 2.

№ 144.

1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про заборону купівлі та продажу землі.

Тимчасово забороняється на будуче робити всі умови на землю, котрі мають на меті зміну права власности, чи його обмеження, як: запродажні записи, продажні (кріпостні) умови, даровизни, гіпотеки, оренди, умови сервітутні (служебні).

Старшим нотаріусам забороняється затвердження згаданих правних актів.

Розпорядження це входить в життя з менту його оголошення.

Голова Директорії *Винниченко*.

Член-Секретарь *Андрієвський*.

Вінниця, 15-го – XII 1918 року.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 145.

1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР із земельного питання.

Українська Директорія розіслала всім комісарам і комендантам всієї України таке розпорядження: 1) до певного вирішення земельної реформи Директорія Української Республіки оголошує: всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванню попередних їх власників непорушеними, а решта земель переходить в користування безземельних і малоземельних селян. Верховне порядкування цією землею належить Директорії Укр[аїнської] Нар[одної] Республіки. Ця постанова відноситься тако ж до монастирських, церковних і казенних земель. Всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванню їх попередних власників не порушеними. 2) Завідування й охорона земель і господарств, взятих в порядкування Директорії, а тако ж переведення всієї технічної роботи по земельним справам покладаються на губерніяльні, повітові й волосні земельні управи. 3) Земельні управи складаються: Губерніяльні – з губерніяльного агронома, одного члена губерніяльної Народньої Управи й одного представника губерніяльного комітету селянської спілки й представника

міністерства хліборобства. Повітові – з повітового агронома, члена повітової Народної Управи, члена повітового комітету селянської спілки. Волосні – з члена призначеного повітовою земельною управою, члена від волосної Народної Управи й представника волостного комітету селянської спілки. Земельні Управи знаходяться під керуванням міністерства хліборобства й працюють згідно його вказівок. Головою Губерніяльних Управ є представник міністерства, а повітових – член Народної Управи. 4) До остаточного вирішення земельного закону що до всіх господарств обов'язком цих установ є в першу чергу подбати про негайне переведення рухомого й нерухомого майна всіх поміщицьких господарств. 5) Монополізовані державою продукти, за винятком потрібних для господарства на посів і корм, а також для потреб власника, його землі й служачих, продаються повітовою земельною управою відповідним державним харчовим установам, а інші продукти можуть продаватися волостною земельною управою за згодою повітової звичайним торгом. 6) Гроші за всі продані продукти, а також інші грошові прибутки в господарстві вносяться в депозит повітових земельних управ. 7) Продажа живого і мертвого реманенту, а тако ж породистої худоби забороняється. 8) Самочинна рубка ліса рішуче забороняється. 9) Касуються невиконані досі умови на рубку ліса і вивіз готового матеріялу господарств, які переходят в порядкування Директорії, заключені попередніми власниками, виключаючи умови, які зроблені безпосередне або посередне державними установами, громадськими самоврядуваннями та заводами по нотаріальним договорам, а також дрібні умови на ліс для власного вжитку.

Вінниця, 15 дня грудня, 1918 року.

Голова Директорії В. Винниченко.

Член-секретар Андрієвський, член професор Швець.

Розпорядження Директорії УНР із земельного питання. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 20. 24 грудня. С. 1.

Вістник Української Народної Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 3

№ 146.

1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про прийняття 1-ої Вінницької української гімназії Товариства «Просвіта» на державне утримання.

На підставі докладу Завідуючого Відділом Освіти при Директорії Української Народної Республіки про прийняття 1-ої Вінницької гімназії Т[овариств]а «Просвіти» на державні кошти, Директорія Української Народної Республіки постановила: прийняти на державні кошти 1-шу Вінницьку 8-класову Українську гімназію Т[овариств]а «Просвіти» з 1 січня 1919 року і доручити Завідуючому Відділом Фінансів при Директорії У. Н. Р. зробити відповідне розпорядження про відкриття кредиту в сумі сто двадцяти шести

тисяч вісімсот тридцяти п'яти карб[ованців] (126.835 карб[ованців]) в розпорядження Директора названої гімназії на утримання педагогічного персонала і на господарські видатки на 1919 рік.

Голов[а] Директорії *В. Винниченко*.

Члени: *Андрієвський, Ф. Швець*.

Вінниця, 15-ХІІ 1918 р.

Розпорядження Директорії У. Н. Р. // Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 147.

1918 р. грудня 16. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про боротьбу з протидержавною агітацією та особами, які її здійснюють.

Всім губернським і повітовим комісарам і комендантам

Нагадую панам комісарам і комендантам, що на їх обов'язку лежить неухильно стежити за виконанням наказу Директорії від 26 листопада. Цим представникам республіканської влади наказується слідкувати, щоб нігде на місцях не провадилась ні словесна ні на письмі агітація проти Української Народньої Республіки та її державної незалежності. Особи, які слідом за бувшим гетьманом і його приспівниками кличуть до федерації чи з'єднання України з іншою державою, закликають до боротьби з республіканською владою – Директорією і встановленими нею органами, є вороги нашого народу і держави. Боротьба з ними повинна провадитись рішучо і енергійно. Суворо належить переслідувати й тих, хто маючи на меті руйнувати працю республіканської соціалістичної влади і перешкоджати Урядові нашому перевести в життя широкі соціальні й політичні реформи, робить спроби до захоплення влади на місцях.

Боротьба з такими ворогами держави і трудящого люду, хто би вони не були і як себе не називали, повинна провадитись неухильно і послідовно. Злочинна діяльність гетьманських агентів і наймитів, які грішми і іншими способами підтримують агітацію проти У. Н. Р. повинна перериватися одразу.

Всі особи, виновні в злочинствах зазначених вище, повинні бути заарештовані і передані до суду по законам військового часу. Комісари і коменданти відповідають перед урядом Республіки за бездіяльність і припущення шкідливої злочинної праці ворогів самостійності Української Народньої Республіки.

Голова Директорії *В. Винниченко*.

Завідуючий відділом внутр. Справ. *Абрамович*.

16-ХІІ 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 148.

1918 р. грудня 16. Кам'янець-Подільський. – Постанова Подільського губерньського комісара про сплату податків та заборгованості по них.

Обов'язкова постанова

Пропоную громадянам Поділля на протязі місячного строку і ніяк не пізніше 15-го січня 1919 року внести до державних скарбниц[ь] або до відповідних кас слідуючі належні з кожного податки:

1) Всю суму недоїмок та окладу 1918 року, всіх державних зборів: державний поземельний налог, квартирний налог, налог з нерухомого майна, военний налог, промисловий налог всіх категорій та інші збори.

2) Державний подоходний налог: а) всю суму недоїмок по доходному налогу за 1917 рік; б) Всю суму окладу 1918 року, при чім в тому випадкові, коли плательщик не отримав ще досі окладного листу за 1918 рік, повинен внести суму налогу згідно окладу попереднього 1917 року, або згідно тієї сумі доходу, яку плательщик оголосив в заяві до податного присутствія про свій дохід.

Примітка: співробітникам державних, земських та міських установ може бути дана розсрочка оплати подоходного налогу на строк не пізніше 20 лютого 1919 року, при умові коли відповідні установи здійснюють про це прохання за своїх співробітників не пізніше 31 грудня цього року перед Подільською Фінансовою Палатою, взявши на себе зобов'язання акуратної уплати подоходного налогу в означений строк за тих співробітників, які будуть знаходитися на службі в установі.

3) Державний збір від капіталів по закладним, а також наслідствена пошліна по довговим зобов'язанням, строк яким вже пройшов.

4) Земські та міські збори. Всю суму недоїмок та окладу за 1918 рік.

Примітка: Земські та міські збори за 1918 рік вносяться по окладу, визначеному демократичними народними радами та думами.

Громадяне, котрі не виплатять всіх належних з них державних земських податків в означений строк, будуть без виємок каратися тюрмою до трьох місяців або штрафом до 3000 карбованців.

Догляд за виконанням цієї постанови доручається Повітовим Комісарам та установам і урядовцям, віддаючим справами збирання податків на Поділля.

Подільський Губерніяльний Комісар *Гр. Стенура*

м. Кам'янець на Поділля

16-ХІІ 1918 р. № 2051.

Обов'язкова постанова Подільського губерніяльного комісара. // Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 2. 19 грудня. С. 3.

№ 149.

1918 р. грудня 17. – Постанова Директорії УНР про оголошення гетьмана П. Скоропадського поза законом.

Постанова ч. 18

1918 року, 17 грудня. Директорія Української Народньої Республіки, розглянувши справу про зраду бувшого гетьмана Павла Скоропадського Українській Народній Республіці та про його злочинства, що до Українського народу і приймаючи на увагу, що винувність Скоропадського як в державній зраді Українській Народній Республіці так і в злочинствах, що до Українського народу, які мали своїми наслідками катування карательними отрядами неповинних людей, зруйнуванням сел, знищення сільського добра і таке інше, не викликає ніякого сумніву, постановила бувшого гетьмана Павла Скоропадського, за вищезгадані зраду і злочинства об'явити по за охороною закону, а його майно рухоме і нерухоме, яке є на території Української Народньої Республіки, конфіскувати. Цю постанову перевести в життя по телеграфу.

Голова Директорії В. Винниченко

Члени: С. Петлюра, Андіївський, Швець.

Вартовий Старшина по Генеральному відділу (підпис нечіткий).

Республіканські вісти. 1918. Ч. 18. 21 грудня. С. 1.

№ 150.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про скасування закону гетьманської влади щодо відносин між власниками та наймачами житла.

Постанова Ч. 20

Директорія Української Республіки **П о с т а н о в и л а**: закон, затверджений гетманським урядом, скасувати; договори між домовласниками, квартиро-хозяями з одного боку і квартиро-наймачами з другого, заключені на підставі і згідно з цим законом, коли вони шкодливі для квартиро-наймачів, об'являються недійсними: лишок квартирної плати, що внесено квартиро-наймачами згідно з вищезгаданим квартирним законом, залічується на рахунок квартирної плати на будучий час.

Голова Директорії В. Винниченко.

Члени: Макаренко, Х. Швець, і П. Андіївський.

Вінниця, 17-ХІІ 1918 р.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 151.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Оголошення Відділу продовольчих справ про надання йому права гарантувати векселі цукрозаводчиків.

Відділ Продовольчих Справ цим оголошує, що згідно постанови Ради Завідуючих Відділами Директорії У.Н.Р. Завідуючому Відділом Продовольчих Справ в порозумінню з Завідуючим Відділом Фінансів надається право гарантувати векселі цукрозаводчиків на суми котрі в повній мірі забезпечуються собівартістю цукру заводчику, виключаючи акциз, відповідно кількості пудів цукру, котрий вже здано заводчиками до Державного Скарбу але ще не оплачено Державою. Кожна гарантія векселів мусить бути візірована Членом Директорії У. Н. Р.

При подачі прохань про гарантування векселів необхідно представляти посвідчення Комітету робітників заводу і Комісара Праці, що гроші потрібні для розплати з робітниками і що їх у власника заводу зараз немає.

Завідуючий Відділом Продовольчих Справ Директорії У. Н. Р. Тимофіїв.
Діловод О. Гуцало.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 1;

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 152.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Директива Вінницької філії Українського національного союзу повітовим інструкторам.

I. ПОВІДОМЛЕННЯ (інформації)

Почитати всі відозви Директорії і розпорядження Головного Отамана і комісарів губерніального і повітового.

II. ВКАЗІВКИ.

- 1) Негайно заснувати повітову філію Українського Національного Союзу.
- 2) Зараз же скликати (коли ще не було) при допомозі комісара наради з представників організацій і державно-громадських установ повітових і вирішити справу про організацію певної охорони на місцях. Повітова влада повинна всіма способами додержувати спокій.
- 3) Негайно скликати повітові Народні Ради з Головами Волостних Рад. Провести думку про утворення такої самої охорони по волостях і селах.
- 4) Скликати зараз же, після повітових зборів, Волостні Народні Ради з сільськими Головами.

Примітка 1: На всіх цих зборах повинні рішатись справи по такому програму:

1) Повідомлення: прочитати відозви і накази Директорії Української Народньої Республіки і приступити до виконання наказів:

- а) про допомогу владі в справі мобілізації

- б) про постачання для Народньої Армії харчів і підвод для перевозу.
- в) організація перевозу на місцях.
- г) допомога полоненим на місцях
- д) про негайний збор податків
- 2) Організація постійних зносин нарошним з волостями і повітовим містом
- 3) Підготовляйтесь до загального повітового з'їзду, котрий незабаром буде скликаний повітовою «Селянською Спілкою» по розпорядженню Центральної Організації.
- 4) Звернути особливу увагу на постанову «Ради Вінницької Філії Українського Національного Союзу», прийняту в семи пунктах 3-го грудня 1918р.

Примітка П. Про хід роботи звітити негайно по адресі; Вінниця, Укр[аїнський] Національний Союз, Організаційний відділ».

Інформаційно-Організаційний Відділ при Вінн[ицькій] Філії Укр[аїнського] Нац[іонального] Союзу.

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 1. 17 грудня. С. 4.

№ 153.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича про призначення коменданта м. Вінниці.

Наказ по Залозі¹⁷⁴ м. Вінниці.

17 грудня 1918 року.

№ 32.

§ 1.

Комендант штабу 2 Подільського Корпусу Військовий Старшина Кокушкін призначається мною Комендантом міста Вінниці, з виконанням обов'язків і Коменданта Штабу Корпуса з цього числа.

Т. в. о. Повітового Коменданта Значковий Гдешинській повинен працювати виключно по повіту.

Розвідка: Наказ по Корпусу Ч. 140, § 15.

Підписав:

Начальник залоги, Командір 2 Корпусу, Генеральний Значковий Єрошевич.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 16. 18 грудня. С. 1.

¹⁷⁴ Гарнізону.

№ 154.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Постанова командувача II Подільського корпусу про заборону мешканцям мати зброю.

Обов'язкова постанова

Оповідіаю, що видані до сього часу посвідчення на право тримання холодної зброї з цього часу лічаться не дійсними. Всі мешканці м.Вінниці та повіту обов'язково повинні здати всю, де яку мають зброю, в 24 години з часу оповіщення цієї постанови до Вінницького Повітового Коменданта (вул. Богдана Хмельницького, буд. ч. 8). Хто не виконає цієї постанови, буде відданий під військово-польовий суд.

Оригінал підписав: Атаман 2 Подільського Корпусу, Генеральний Значковий Ерошевич.

17 грудня, 1918 р.

Повітовий Комендант: Значковий Гдешинський.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 18. 21 грудня. С. 1.

№ 155.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про встановлення відзнак міської охорони.

По роспорядженню начальника мійської охорони Івана Корнича встановлюються для мійської охорони такі ознаки: – молодім і старшим козакам народньої охорони носити на лівім рукаві двухкольорові – жовті і блакитні – стрічки з печаткою і двома літерами «Н (печатка) О». Для начальників участків, їх помішників і приказних, окрім двухкольорової стрічки, котра повинна бути в півтора раза більша ніж для козаків, над літерами і печаткою повинні бути нашиті теж двухкольорові кутники 1^{1/2} і 2 арш., при чім кутом вверх; на цих кутниках зроблено буде напис, наприклад «Нач. 1 уч.», «Помім. 1 уч.», «Прик. 1 уч.».

В мійській міліції. Республіканські вісти. // 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 156.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про брак коштів у самоврядуванні Вінницького повіту.

Через брак коштів і мляве поступлення податків, Вінницьке Повітове Народне Самоврядування стоїть перед фактом близької можливости припинення діяльности таких важних галузів народнього господарства, як, наприклад, утримання лікарень, народніх шкіл, громадянського опікування, шляхової повинности т. п.

Щоби зберегти народне добро, Повітова НародняУправа просить у Директорії Української Народньої Республіки тимчасову позичку хоч би в 200.000 карбованців.

Чи буде одержана позичка, чи ні, а населення повинно би само подбати про збереження культурно-господарських закладів і ні в якому разі не допустити припинення діяльності їх, для чого, без зайвих напостережень, вносити до земської каси належні з них податки.

Фінансова криза повітового народнього самоврядування. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 157.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про засідання робітничого центру у Вінниці.

15 грудня о 2-ій години дня в Білій залі відбулось засідання робітничого центру. Перед початком його вийшло маленьке непорозуміння зі штабом 2-го корпусу, чи можна дозволити збори, але потім, по виясненню мети, засідання розпочалось. На зібрання прибуло багато робітників котрі з великим захопленням слухали промовців. Був прочитаний т[оваришем] Дудичем (укр[аїнської] с[оціал]-д[емократичної]) доклад, в якому яскраво намальований був початок революції 1917 року й упадок в часи большевизма, прихід німців, початок гетьмансько-поміщицького уряду й сучасний мент.¹⁷⁵ Виступали промовці від інших партій: від с[оціал]-д[емократів] (менш[овиків]) і від бунда. Було помічено, що всі промовці йшли до одної і тої ж мети; всі рішуче настоювали на тому, аби всіма засобами підтримать Директорію Республіки і негайно взятись за працю, аби утворити єдиний фронт. З приводу цього було внесено дві резолюції; від укр[аїнських] с[оціал] д[емократів] т[оваришем] Дудичом і від робітничого центра т[оваришем] Коган – Альтман. Обидві резолюції в основних точках майже зходяться, тому збори постановили прийняти їх за основу передавши на розгляд комісії робітничого центру, яка вже повинна буде остаточно зредагувати одну резолюцію.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С.2.

№ 158.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про допомогу селян Вінницького повіту армії УНР.

Селяне Юзвинської волости, Вінницького повіту, пожертвували на потреби республіканської армії сто мішків різних продовольчих продуктів: картоплі, муки, вівса, цибулі і т. и.

¹⁷⁵ Момент.

Свідоме селянство інших волостей та повітів теж би повинно взяти цей приклад до уваги і негайно зробити відповідні жертви.

Гарний приклад. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 159.

1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про улаштування електричного освітлення у селі Сутиски Вінницького повіту.

Сельські збори с. Сутисок, Вінницького повіту, звернулись через Повітову Народню Управу з проханням про видачу распорядженням Отамана Подільського Корпусу потрібних матеріалів для улаштування в селянських хатах електричного освітлення (дінамо мається в місцевому млині). Отаман Корпусу зараз повідомляє, що де-які матеріали можуть бути видані з Кам'янецького склепу.¹⁷⁶

Електрика на селі. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 15. 17 грудня. С. 2.

№ 160.

1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікація газети «Республіканські вісти» листа Директорії УНР до міської думи про створення Вінницького музею.

14-го мая 1918 року Вінницька мійська дума винесла постанову передати Подільському товариству охорони культурно-історичних памяток свій власний будинок під назвою «Мурі» для цілі утворення там цим т[овариств]вом музею. Приймаючи на увагу, що справа утворення у Вінниці музею є дуже важна, бо в сей мент багато культурно-історичних памятників гине та вивозиться за границю, просимо в найближче засідання думи в першу чергу поновити ранійшу постанову думи про передачу Мурів під музей, додержавши при цьому усі формальности з боку закону.

Разом з тим просимо виписку з протоколу негайно наслати в міністерство внутрішніх справ та освіти, що б вони з свого боку теж зробили необхідні заходи про збереження Вінницького музею.

Директорія і Вінницька Мійська управа. // Республіканські вісти. 1919. Ч. 41. 23 січня. С. 2.

¹⁷⁶ Складу.

№ 161.

1918 р. грудня 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про перебування С. Петлюри. 17 грудня 1918 р. у Вінниці.

17 сего декабря в Винницу днём прибыл из ставки атаман республиканских войск Петлюра, который посетив заседание Директории, проехал в 9 Винницкий полк в сопровождении командира корпуса ген[ерала] Ерошевича и после осмотра полка отбыл на вокзал.

К пребыванию в Виннице атамана республиканских войск Петлюры. // Свободное слово. 1918. № 10. 19 декабря. С. 2.

№ 162.

1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікація розмови журналіста газети «Республіканські вісти» з головою Директорії УНР В. Винниченком.

Член нашої редакції був прийнятий головою директорії В. Винниченком, який в розмові висловив свої погляди на найближчі завдання Директорії.

Найперше це є організація військової сили по всій Україні, боротьба за знищення всяких слідів недавньої гетьманщини. В той-же час необхідна енергійна допомога селянству і робітникам для найширшої організації їх. Селян треба організувати на повітових з'їздах.

Тепер, після здобуття Києва, буде скликано конгрес трудового народу України. Від цього конгреса Директорія й почує про волю всього трудящого народу.

Директорія ні в якому разі не допустить до влади буржуазії. В. Винниченко не вважає, що-б теперішні Городські і земські представники могли скликати передпарламент, виявляючий волю народа. Голова Директорії стоїть на ґрунті повної незалежності У.Н.Р. і вважає, що в теперішній час всякі прихильники ідеї федерації в межах бувшої Росії єть прислужники Скоропадського, московського імперіалізму і потайні вороги Української Народньої Республіки; з ними, якими б вони демократичними лозунгами не прикривались, буде вестись рішуча боротьба.

Розмова з п. Головою Директорії. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 16. 18 грудня. С. 1.

№ 163.

1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікації газет про позицію консула Франції в Одесі щодо німецьких військ в Україні та підтримку російської Добровольчої армії.

ЖМЕРИНКА, 17-ХІІ. (по Радіо). Німецькому командуванню у Києві з копією до київської німецької салдатської Ради надіслана така телеграма,

перехоплена нами: «На підставі військового зобов'язання перед державами союзників ви повинні забезпечити і підтримувати лад в частинах Росії, занятих вашим військом. Нове становище, утворившися в Києві, потребує виконання цього ще більш суворими мірами, ніж було до цього часу, а тому ви повинні не дозволити ніякої різни, ніякого грабунку і взагалі безпорядку. Невиконання цього ляже тяжко на відповідальність з осібна вашу, а також вашого уряду перед державами союзників. 16-ХІІ Ено.

ОДЕССА, 16-ХІІ. До голови Директорії у Вінницю і в Київ. Союзники поставили собі на меті боротьбу з більшовиками, а тому частини добровольчої армії, які знаходяться в Києві, повинні рахуватися як військові частини під командою її начальників (добровольчої армії) і під її ініціалами. Частини добровольчої армії повинні залишитись зі зброєю, а як що вони були обеззброєні, то зброя негайно повинна їм бути повернена. Під цією умовою частини добровольчої армії повинні триматись відносно Директорії повного нейтралітету. Я приїду до Києва, встановивши зносини з командуючим союзними військами, які надходять. Після мого приїзду, частини добровольчої армії приймуть участь в боротьбі з більшовиками, або будуть направлені до Одеси, щоби з'єднатися з армією ген[ерала] Денікіна. Я нагадую, що армія ген[ерала] Денікіна користується підтримкою, моральною й матеріальною, союзних держав. Прошу підтвердити одержання телеграми і сповістити про зроблені заходи. Ено.

Знову Єно. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 16. 18 грудня. С. 2.

№ 164.

1918 р. грудня 18. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про нараду щодо відкриття сільськогосподарських шкіл у Вінницькому повіті.

13-ХІІ в повітовій народній управі відбулася урочиста нарада під керуванням члена управи І. П. Рижія, яка розглядала питання про розвиток сільсько-господарчих шкіл в повіті.

В нараді брали участь агрономи: И. Д. Домбровський, І. І. Дамберг, И. А. Ле-Запортовіч і Хамардюк.

Нарада помітила для улаштування сільсько-господарчих шкіл такі пункти: м[істечко] Станіславчик, з одводом 30 дес[ятин] землі, м[істечко] Браїлів – 30 дес[ятин], с. Сутіскі – 50 дес[ятин], с. Медвіже Ушко – 30 дес[ятин], Кохановка – 30 дес[ятин], м[істечко] Стріжавка – 30 дес[ятин], с. Павловка – 50 дес[ятин], м[істечко] Пиків – 30 дес[ятин], с. Люлінці – 50 дес[ятин] і с. Остріжок – 30 дес[ятин].

Крім цього в с. Заливанціні, де існує дослідна станція подільськ[ого] сільсько-господарч[ого] товариства, землі в 54 дес[ятин], ухвалено домагатись прилучення до неї 30 дес[ятин] землі приватних власників.

Відносно вироблення типу школи поставлено ввійти в згоду з агрономом І. І. Дамберггом. Зразкові поля будуть улаштовані при тих школах, які мають 40 десятин землі. Комісія постановила домагатися, аби власть, яким буде доручена ліквідація великих маєтків, відвела для нашої з помічених шкіл відповідну кількість десятин землі.

Хроніка. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 16. 18 грудня. С. 2.

№ 165.

1918 р. грудня 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про переїзд Директорії УНР із Вінниці до Києва.

Вчера весь состав Директории и заведующие отделами экстренным поездом выехали в Киев.

Отъезд Директории. // Свободное слово. 1918. № 10. 19 декабря. С. 1.

№ 166.

1918 р. грудня 19. Вінниця. – Наказ по гарнізону м. Вінниці про подання знаків розрізнення армії УНР.

19 грудня, 1918 року, м. Вінниця. § 2.

Згідно наказу Головного Отамана Українських Республіканських військ наказую негайно всім Старшинам та козакам Армії Української Народньої Республіки одіти під кокарду червону розетку.

Оригінал підписав: Начальник залоги, Командір 2 Корпусу Генеральний Значковий Ерошевич.

Наказ по Залозі м. Вінниця. Ч. 33. // Республіканські вісти. 1918. Ч. 18. 21 грудня. С. 1.

№ 167.

1918 р. грудня 21. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» звернення комісара пошт і телеграфів до працівників відомства з нагоди прибуття Директорії УНР до Києва.

Киев, 19. 12. Всем. Сегодня прибыла в Киев высшая власть украинской народной республики – Директория. Этот день для всякого верного сына Украины должен быть свободным незабвенным праздником. Принимая во внимание это обстоятельство мин[истр] почты и телеграфов обращается ко всем служащим ведомства с искренним призывом приостановить в этот день все почтовые операции и принять участие в прославлении великих героев освобождения матери Украины от заклятых ее врагов. Кроме того всем

почтово-телеграфным организациям, существующим на местах, предлагается принять все меры наилучшего чествования борцов за Украину.

Комиссар народного министерства почт и телеграфов Штефан.

Прибытие Директорши в Киев. // Свободное слово. 1918. № 11. 21 декабря. С.1.

№ 168.

1918 р. грудень. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про складання земельними управами докладного опису контрибуцій поміщикам і австро-угорським та німецьким військам.

Земельні Управи обов'язані подбати про докладне списання всіх заплачених поміщикам, або чужоземній військовій владі контребуцій, наложених в їх межах.

Належить списати контребуції заплачені грошми, продуктами і скотом, а також вартість забраного поміщиками реманенту, котрий селяне закупили в земельних комітетах.

Подати докладно імя і прізвище того, кому заплачено контребуції і тих селян, що платили.

Всі умови стягнені поміщиками з селян загарантовані поміщицьким майном.

Волосні Земельні Управи пересилають всі документи про контребуції повітовим земельним управам, де вони зберігаються аж до утворення спеціальних комісій по розгляду і полагодженню цієї справи. Повітові Народі Управи в які згідно з Наказом № 1 селянам Директорії мали направлятися описи волосних Управ, повинні ті описи переслати в земельні повітові Управи.

Голова Директорії *В. Винниченко.*

Член-Секретар *Андрієвський.*

Вістник Української Народньої Республіки. 1918. Ч. 3. 21 грудня. С. 1.

№ 169.

1918 р. грудня 21. Київ. – Публікація газети «Республіканські вісти» вітання Директорії УНР Єврейським Національним Секретаріатом.

Єврейський Національний Секретаріат звернувся з таким привітанням до Директорії.

«Єврейський Національний Секретаріат вітає перемогу Директорії Української Народньої Республіки, торжество Демократії України. Віднині Українська земля вільна для народів, котрі на ній живуть. Відкривається широка спромога плодючої праці, та виявлення справжньої їх волі. Єврейський Національний Секретаріат, що не вважає можливим входити в які небудь

стосунки з попередньою реакційною гетьманською владою, вважає своїм обов'язком встановити живий зв'язок з правительством Української Демократії та завчасу довести до його відома про утворені в останній час центральні національні органи, котрі є виразниками волі Єврейської Нації на Україні до скликання Єврейської установчої ради».

Республіканські вісти. 1918. Ч.18. 21 грудня. С. 2.

№ 170.

1918 р. грудня 21. Одеса. – Повідомлення заступника прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про арешт прокурора Вінницького окружного суду.

Господину Прокурору

23 декабря 1918.¹⁷⁷

Одесской Судебной Палаты

Товарища¹⁷⁸ Прокурора Винницкого

Окружного Суда Навроцкого

Представление

Около 3 часов дня 12 декабря с[его] г[ода] в здание Винницкого Окружного Суда явился военный патруль при офицере, занял выходы из Суда и, войдя в помещение камеры Прокурора, потребовал указать, где находится Прокурор Суда Якубовский. Узнав от курьера, что Прокурор уже вышел из Суда, бывший с патрулем офицер приказал курьеру проводить его на квартиру Прокурора, куда и отправился вместе с патрулем. По прибытии на квартиру г[осподина] Якубовского здесь также были заняты парадный и черный ходы, после чего офицер вошел в столовую, где находился г[осподин] Якубовский со своей семьей, предъявил письменное предписание председателя следственной комиссии при директории Ковенко и объяснил, что он прибыл произвести у г[осподина] Якубовского обыск и арестовать его. Подчиняясь предъявленным требованиям – Прокурор Суда Якубовский выдал офицеру ключ от письменного стола, откуда, однако, после обыска ничего взято не было. Затем г[осподину] Якубовскому было объявлено, что он арестован и будет отправлен в Винницкую Тюрьму. По просьбе жены г[осподина] Якубовского – последнему было разрешено следовать в Тюрьму не пешком, а в экипаже. Еще находясь на своей квартире, г[осподин] Якубовский по телефону с разрешения производившего обыск офицера – сообщил о своем аресте Председателю Суда Ващенко и Товарищу Прокурора Глездунову, которому предложил принять на себя исправление должности Прокурора.

Тотчас по получении известия об аресте Прокурора, Товарищ Прокурора Глездунов, выйдя из помещения Суда, встретил следовавший мимо Суда экипаж, в котором ехал г[осподин] Якубовский. Последний имел возможность лично предложить г[осподину] Глездунову принять должность, попросить

¹⁷⁷ Дата отримання в Одеській судовій палаті.

¹⁷⁸ Заступника.

тотчас же дать знать об аресте Вашему Превосходительству и сообщить, что он арестован по предложению следственной комиссии, и что ему неизвестно, в чем его обвиняют.

Немедленно затем были собраны наличные в городе Товарищи Прокурора и было решено, пригласить Председателя Суда г[осподина] Ващенко, отправится к представителям директории и принять меры к освобождению г[осподина] Якубовского, к выяснению причины его ареста и, во всяком случае, к облегчению его участи путем замены содержания в тюрьме хотя бы домашним арестом.

В тот же день Товарищи¹⁷⁹ Прокурора г. г.¹⁸⁰ Глездунов и Марышев, разыскивая следственную комиссию, имели беседу с комиссаром при штабе 2-го корпуса и Председателем местной «филии» национального союза Базилевичем. Последний объяснил, что ему о причинах ареста г[осподина] Якубовского ничего неизвестно; но указал, что деятельность Прокурора Якубовского останавливала на себе и его внимание и он даже собирался «вызвать» г[осподина] Якубовского для объяснений. При этом г[осподин] Базилевич сослался на оказавшиеся у него на столе два сообщения Прокурора – одно с извещением командира корпуса о происходящих в пределах округа Суда массовых разгромах и убийствах, а другое с запросом – не в должностных ли преступлениях обвиняются задержанные по распоряжению директории чины варты и с разъяснением, что по закону уголовное преследование за должностные преступления может быть возбуждено лишь подлежащими лицами прокурорского надзора. В этих сообщениях, по словам Базилевича, совершенно неуместны были ссылки на закон, так как законы в революционное время не имеют силы, да и самый тон сообщения, по словам Базилевича, можно было назвать «враждебным».

Вечером того же дня Председатель Суда г[осподин] Ващенко и Товарищи Прокурора Глездунов и Волонцевич были приняты заведующим отделом внутренних дел Абрамовичем и членом директории Андриевским. Беседа велась почти исключительно последним. На вопросы о причинах ареста и просьбы об освобождении г[осподина] Якубовского – Андриевский ответил заявлением следующего содержания. Арест Прокурора Якубовского произведен по предписанию следственной комиссии; последняя является учреждением совершенно самостоятельным и в действиях своих от директории не зависит; следственная комиссия вправе производить аресты и арестов без причин не производит; если комиссия решилась на арест такого лица, как Прокурор Суда, то, значит имела к тому серьезные основания; вопрос о дальнейшей судьбе г[осподина] Якубовского должен решиться в непродолжительном времени, так как комиссия, вероятно, скоро закончит свое расследование и Прокурор Якубовский или будет освобожден или предан военно-полевому суду; пока же директория еще не осведомлена о деле

¹⁷⁹ Заступники.

¹⁸⁰ Господа.

г[осподина] Якубовского. При этом Андриевский и Абрамович указали, что к 11 часам следующего дня они могли бы снова принять представителя Суда.

В тот же вечер супруга Прокурора Якубовского доставила в тюрьму, в сопровождении одного из Товарищей Прокурора, пищу и часть постели для своего мужа, причем последний вновь подтвердил, что настаивает на необходимости немедленного уведомления о происшедшем Прокурора Палаты.

К 10 часам утра следующего дня было созвано Общее Собрание Отделений Суда, при участии лиц Прокурорского Надзора, для обсуждения вопроса об аресте Прокурора Якубовского, причем было постановлено немедленно избрать и отправить для переговоров об этом аресте делегацию из трех членов магистратуры и трех лиц прокурорского надзора; к этой делегации примкнули и трое присяжных поверенных, избранных собранием адвокатуры, для участия в делегации.

К 11 часам утра делегация была уже в помещении директории; но ни Абрамович, ни Андриевский делегацию не приняли, отговорившись через своих служащих отсутствием свободного времени. Тогда делегация направилась в следственную комиссию, где была принята Председателем ее Ковенко. Сущность сделанных заявлений сводится к следующему. Прокурор Якубовский арестован как активный враг украинского народа, причем арест его является лишь первым в ряду предстоящих еще арестов. Хотя отдельных конкретных случаев проявления враждебности к украинскому народу комиссия указать не может, но общий тон деятельности Якубовского таков, что ясно свидетельствует о не сочувствии его украинскому народу. Да комиссии и нет надобности устанавливать конкретные случаи проявления враждебности, если ясно не сочувствие к украинскому народу и нежелание идти одним путем с директорией. Последнего обстоятельства достаточно, чтобы считать то или иное лицо врагом украинского народа и поступать с ним, как с врагом. Опасность впасть при таком взгляде в ошибку является лишь кажущейся, так как все получаемые сведения проверяются комиссией через своих агентов, среди которых есть и лица с высшим образованием. Обвинения г[осподина] Якубовского во враждебности к украинскому народу не должно вызывать удивления в членах делегации, так как пора сбросить маски и прямо сказать, что «вы все нас ненавидите». Это побудило директорию к решению твердо и беспощадно бороться с врагами украинского народа и перестать быть в отношении своих врагов «лыцарями». Явка делегации с ходатайством за Прокурора Якубовского не может произвести на комиссию благоприятное впечатление, так как незадолго до прибытия делегации в комиссию была другая делегация, которая благодарила за арест г[осподина] Якубовского. Никакого облегчения участи Якубовского ходатайство делегации принести не может, а лишь повредить самим же членам делегации. Прокурор Якубовский уже удален от своей должности и на его место будет назначено другое лицо. В Суде будет произведена ревизия и «чистка» от элементов, противящихся украинизации. Для этого составлены комиссии, обладающие готовым уже материалом и

соответствующими полномочиями. Далее г[осподин] Ковенко было указано, что Якубовскому может быть поставлено в вину и то обстоятельство, что в течении двух почти лет им ничего не сделано к украинизации ведаемой им части судебного дела. Заявление одного из членов делегации Присяжного Поверенного Черкасского, что людям воспитанным в духе «единой и неделимой России» нельзя предъявлять строгого требования стать украинцами, вызвало лишь вопрос Ковенко, – не в Прокурорском ли надзоре состоит Черкасский.

Такие объяснения Председателя следственной комиссии произвели на членов делегации и на состав суда удручающее впечатление и вызвали еще большую тревогу о судьбе г[осподина] Якубовского. Прокурорский надзор был частным образом предупрежден, что среди него возможен ряд арестов.

Отправить телеграмму Вашему Превосходительству с уведомлением о происшедшем удалось лишь после того, как на ней была сделана отметка заведующего отделом внутренних дел Абрамовичем, что к отправке ее со стороны отдела препятствий не имеется.

В Винницкой тюрьме Прокурор Якубовский был заключен в одной камере с 18 офицерами-добровольцами, в число которых входят организаторы местной добровольческой дружины князь Витгенштейн и Маклаков. Свидание с г[осподином] Якубовским не были разрешены даже его супруге.

Все попытки точно установить сущность приписываемой г[осподину] Якубовскому вины не дали положительного результата. Приходилось ограничиваться лишь указанными выше заявлениями представителей директории и следственной комиссии и предположениями о том, что могло бы быть поставлено в вину Прокурору Якубовскому в его деятельности. К числу предположений относится выступления Якубовского на собрании представителей всех ведомств, где он открыто приветствовал организующуюся в Виннице добровольческую дружину и предлагал оказывать ей всемирную поддержку. Это происходило почти накануне появления в Виннице директории. Также во вред Прокурору Якубовскому, с точки зрения представителей директории, могли послужить и его представления на имя Вашего Превосходительства о происходивших в округе Суда событиях, которые Якубовский составлял и отправлял через почту, откуда они, возможно, попали в следственную комиссию.

Арест Прокурора Якубовского и заключение его под стражу в тюрьму, является актом в высшей степени незаконным и насилием над лицом судебного ведомства за его убеждения, представляют еще и серьезную опасность для жизни г[осподина] Якубовского. Находясь во власти лиц, не считающих законы для себя обязательными и действующих произвольно по своему усмотрению, находясь под угрозой военно-полевого суда, который располагает правом карать смертью, г[осподин] Якубовский и его близкие бессильны хотя что либо предпринять для его защиты и избавления от грозящей ему смертельной опасности. Это положение еще более отягощается

тем, что разросшееся в пределах края движения все более открыто принимает большевистский характер. Не исключается возможность в ближайшее время полного торжества большевизма, при котором еще уменьшатся для г[осподина] Якубовского расчеты быть освобожденным.

По имеющим сведениям, корреспонденция Прокурора Суда на почте перлюстрируется. Сношения с какими либо иными властями, кроме назначенных директорией, запрещены под страхом предания военно-полевому суду. В виду чего и[сполняющий] д[олжность] Прокурора Винницкого Окружного Суда был лишен возможности представить, во исполнение предписание Вашего Превосходительства, дополнительные сведения об аресте Прокурора Якубовского и, пользуясь предстоявшей мне поездкой в г. Одессу, преподать мне донести об изложенном Вашему Превосходительству.

г. Одесса 21 декабря 1918 года
Товарищ Прокурора Навроцкий

ЦДАК, ф. 419, оп. 1, спр. 7355, арк. 9 - 12.

№ 171.

1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття І. Люткевича «Державність та економіка» у газеті «Республіканські вісті», про важливість політичної незалежності для розвитку народного господарства.

Сучасне становище народного хозяйства, його розвиток та продуктивність знаходяться в тісному зв'язку з державним життям народа. Цей зв'язок помічається навіть при зверхньому огляді сучасних держав, як економічних організмів.

Германія, Англія, Франція, Бельгія дають нам зразки високо розвиненого народного хозяйства поруч з інтенсивним почуттям суверенності свого державного життя. До стану подібних порівнянь відносять й такі країни, як Чехія або Ірландія, котрі, не маючи зверхніх прикмет державності, всеж таки живуть невгасимим почуттям суверенності свого державного існування. Тільки це почуття досі витрачувалось, дякуючи несприятливим історичним обставинам, не на утворення і здійснення державних форм життя, – а на захищення себе як нації, від асиміляції з нацією дужчою. Ця дужча нація (приклад відношення Англії до Ірландії) визискуючи пригнічену націю економічно (відома Ірландська земельна аренда), разом з тим підриває у пригніченої нації підстави її державності.

Тоді нація політично (і економічно) дужча каже, що народ, який не має власної промисловости, не здатен і до державного життя.

Як приклад народу, що досі «пас задніх», що до утворення власної державности, можна навести, – український. Через що це сталося?

Причин багато; ми зупинимось на одній з них: почуття своєї національної окремішности хоча й не вмірало серед українців, але більш менш ясно це

почувала тільки інтелігенція, та й то значно менша її частина. Більшість інтелігенції, засвоївши російську культуру, зденаціоналізувалась, називаючи себе «общероссами», або по новітньому слововживанню «юго-россами».

Річ в тому, що зденаціоналізована інтелігенція України навіть не ставила собі питання про окремішність економічних інтересів України що до «центра».

І виходило, що «общероссам» на думку не спадало провести паралель між розвитком економічно-промислового життя в «центрі» - Великоросії, далеко біднішій природними багатствами та одсталістю промислового життя на Україні, далеко багатшій і землею і вугіллям і шерстю, з одного боку – і утворенням великодержавного центру з Великоросії шляхом знищення, між іншим, прав і вольностей народу українського, - з другого. А така паралель була б вельми корисна для вияснення того положення, що нація, котра не має політично-національного життя, безперечно визискується і економічно якою небудь нацією дужчою (звичайно сусідньою).

Отже пригнічена нація – Українська в лиці свідомої своєї частини – інтелегенції, борючись за національно-державну незалежність, тим самим бореться за глибокі матеріальні основи життя. Коротко кажучи, народ, вимагаючи собі «волі», вимагає тим самим і «землі», себ то права самому розпоряджатись на своїй землі своїм добром.

Самостійна Україна, кажуть люде (навіть демократи) старо російської психології, без власної промисловости, фабрик та заводів, всі одно буде колонією Германії, а при федерації (котра, як добре розбалакаєшся з такими людьми, зводиться ними до «широкого краевого самоуправлення»), але в «неразрывной связи съ Россіей», руська демократія завжди піде назустріч національним домаганням українців... Дуже не люблять російські демократи, коли балачку з оціх «політичних високостей» українці зводять до економіки, зауважуючи, що так звані загальні здобутки революції (самовизначення, вільне слово, національна школа і т. и) без сталого економічного ґрунту повернуться для Українців в «малоросійщину», себ-то дадуть тільки зверхні ознаки національно-політичного життя, без внутрішнього змісту. Внутрішній же зміст, культура народу вимагає великих матеріальних засобів, економічного багатства, користуючись яким тільки й можна утворити культурну націю. Що російська демократія буде виснажувать (навіть мимоволі) економічні засоби України на користь знову таки федеративного великоросійського центру, це доводить сама «природа вещей». «Отсталая» в промисловому житті «федеративна» Україна постачатиме продукти «центру». Останній, щоб удержати своє привилеюване становище, мусить боротись з політично-федеративними змаганнями України, і тому економіка диктуватиме федеративному центру відповідну політику: дбати повсякчасно про звуження політичних прав федеративної України, щоб потім легше було визискувать її економічно.

Відділя виходе, що сучасне становище вимагає боротьби за самостійність України, бо навіть федералісти не можуть не погодитись, що федеруватись на

корисних для себе політично-економічних умовах може тільки міцний державний організм. І тому може федерація в будучині і «теплий кожух», та тільки зараз не на нас шитий!

Ів. Люткевич.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 20. 24 грудня. С. 1.

№ 172.

1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття «Потайні вороги» за підписом «Селянин»у газеті «Республіканські вісти», про політичну ситуацію та політику більшовицької партії в Україні.

Справу скасування гетьманської влади на Україні організував Український Національний Союз. Він склався майже зі всіх Українських соціалістичних партій та організацій. Національний Союз довго не хотів піднімати народ зі зброєю в руках. Він уживав усіх заходів, щоб мирним способом зіпхнути гетьмана й завести народоправство. Для того він не раз повідомляв демократію всього світу і німецьку демократію, і німецьке правительтво в Берліні, і німецьке командування в Києві, що гетьманські порядки злі, що народ гетьмана не визнає, що коли він зостанеться на далі, коли не буде змінено заведених ним порядків, то народ візьметься за зброю. Одначе руські поміщики за допомогою Київських руських газет, не допускали до того, щоб навіть змінено було чужих нашому народові міністрів на міністрів народніх, широ демократичних. В останні часи руські капіталісти зовсім уже згуртувалися і мали вже відновляти єдину неділимую Росію і посадити царя з поміщиками. Тоді Український Національний Союз, аби врятувати волю Українського народу, обрав Директорію і доручив їй скинути гетьмана з панамі. У всій цій роботі не брати участь ні одна руська партія. Весь народний рух, організацію народньої армії, збройну боротьбу з германцями скрізь провадив український народ під проводом тільки Українських партій по вказівкам Директорії.

Руські партії часто не тільки не допомагали Українському народові в його боротьбі, а навіть перешкоджали. Особливо робили це більшовики в Києві й Харькові. Коли в Києві робітники хотіли застрайкувати, щоб цим нашкодити гетьманцям, більшовики одраджували робітників від того. У Харькові ж зробили навпаки. Коли владу в Харькові взяли в свої руки війська Української Народньої Республіки, вони підбивали робітників на страйк.

Коли доводиться битися з гетьманцями, то більшовиків нема. Як же наше республіканське військо забере яке майно, то звідкілясь вилазять невідомі люде, називають себе «більшовиками», і кричать – «вся власть советам» і підбивають наш народ на всякі самочинства та на безладдя. Це, звичайно, ті людці, що в армію У.Н.Р. йти бояться. Сміливо борються з народніми ворогами – то нікчемні страхополохи здатні; поки Українське народне військо б'ється, вони ховаються по закутках. Як тільки ж бій скінчиться, вони перші

вискакують наперед і починають підбивать вояків на грабіж, на насильство і. т. и. А щоб одвести людям очі, вони кричать «вся власть советам», обірають «совет» із своєї ж таки компанії і починають морочити людям голову та робити безладдя. Добувши зброю, вони направляють її не на боротьбу з ворогами Українського народу, а на зведення особистих рахунків, на грабінництво і. т. и.

Зараз ми переживаємо велику і відповідальну хвилю. Кров'ю кращих синів України і народу ми здобуваємо народу волю, землю і право. Все це здобути і вдержати в своїх руках не легко. Багатії міцно держаться один другого. Вони забули про всі свої партії, всі зібралися в одну купу і, як один чоловік, обороняють гетьмана. І от, в той час, коли Український Національний Союз, об'єднавши всі Українські партії, підняв народ проти його гнобителів, в той час, коли кожний чесний громадянин, навіть темний селянин з побожністю бере рушницю і йде на святе діло оборони прав народу, не питаючись про партії, в той час нікчемні люді намагаються посіяти розбрат серед Українського Народного війська. Вони називають себе більшовиками і закликають народ слухаться не Директорії, а їхньої партії. Уже раз була воля в руках народу. Поки він увесь ішов, як один чоловік, одним гуртом, доти воля була в його руках. Коли ж появилися самозванні більшовики і почали робити безладдя, розгордіяш, то кінчилося тим, що народ распоршився і наши вороги взяли верх. Це саме буде й тепер, коли народ дозволить дурити себе всяким пройдисвітам, що ховаються по за його спиною. Доки не буде скинуто гетьмана, доки не зведено буде твердого народнього ладу, доти нема чога распоршуваться на партії. Мета у нас у всіх одна: доста народові скасування великопанських мастків, скасування влади багатіїв, наділення народу землею. Коли цього добудемо, тоді будемо, тоді будемо говорити й про инше. Тепер же всякий повинен про одно думати: допомогти Директорії, допомогти Українському Республіканському війську завести скрізь народній лад і не допустити до самоправств, бо самоправствами скористуються багатії, настренчать нас одного на другого, а після самі сядуть на шию. Всі, хто зараз не визнає Директорії, є явні вороги Українського народу. Ім не повинно бути місця на Українській землі. Про це повинен подбати сам народ.

Селянин.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 20. 24 грудня. С. 1-2.

№ 173.

1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття «Польські поміщики і польська демократія на Україні» за підписом А. М. у газеті «Республіканські вісти» про ставлення польської спільноти до визвольних змагань українців.

Події, що відбуваються на наших очах, заставляють Українську демократію з'орієнтуватись в настроях неукраїнських національностей до визвольної її боротьби, щоб мати змогу провирити до них своє відношення,

очікуючи від них піддержки, нейтралітету, або спротивлення.

Не торкаючись друг[их] національностей, поспробую схарактеризувати польську суспільність в її відношенню до українського народнього руху і вяснити мотиви її до нього прихильности чи ворогування.

Значаю виразно, що говорити будемо про більшість польського суспільства, не заперечуючи тим факту існування і інших течій серед польського громадянства на Україні, котрі одначе на нашу думку творять велику меншість і не користуються рішаючим голосом в визначенню польських відносин до українського відродження.

Історія дає де-яку змогу визнатись в цім питанню. І так вона вказує нам на те, що першим піонером польського впливу на Україні являється не польський демократ, в виді робітника, селянина, чи самостійного дрібного ремісника, а напротив, сама знать польська предпріяла перший похід на Україну, ведучи за собою і інші класи польського громадянства, котрі самі собою являються може і не зовсім, але все-таки демократичними. Їх значіння при повній зависимості від верхів зводилось одначе до нуля. Україна своїми величезними просторами була як-би створена, щоб давати польським королям найкращу можливість задовольняти апетити польських вельмож наділами лятіфундій. Ці пани тягнулись на Україну з великими штатами служак, вірних їм на життя і на смерть, призначених для оборони панських маєтків, ведення хозяйства і особистих послуг.

Серед моря українського корінного населення, ще й не дуже прихильно настроєного до чужинців, які зараз старались накласти місцевій людности розвинене в Польщі кріпацьке ярмо, так пани як і слуги були звязані узами народности, релігій, культури, а найбільш своїм противенством до українського населення, були собі взаємною опорою їх існування.

Польський пан був для своїх служак не тільки власником їх труда, але і їх охороною, їх батьком, тим більше, що саму тяжку працю по обробленню землі робив український селянин, а польські зайти сповняли ролю наставників, завідуючих, писарів і т. д.

З часом як і українське боярство начало польщитись, щоб добитись рівних прав з польською шляхтою, польський елемент на їх дворах займав те саме становище.

Крім цього всякі урядові місця займали люде польської національности, доповнюючи склад городського населення польським елементом. Цей останній не менш попереднього був звязаний з землевласництвом, котре й одно тільки давало Польщі право на відвічальні урядові посади.

Історія пішла своїм ходом, низи набирали значіння, знесено кріпацтво, були проголошенні кличі (лозунги) політичної свободи. На жаль визволення працюючого люду було переведено тільки на половину. Дотеперішні самодержці в економічнім життю народів позбулись формального панування над живою людською робочою силою, оставляючи в своїх руках повну власність, орудій праці, в першій черзі – землю.

Польський елемент на Україні по прилученню українських земель за винятком Галичини до Росії, лишився в правді урядових посад, але не стратив впливу, бо мав економічну зброю, а іменно землю. Поляки добре розуміли, що земля дасть їм панування над українським людом, який оброблював кровавим потом на те, щоб поміщик і його прислужники тягнули користь, повертаючи свої величезні доходи на цілі, рідко сходні з інтересами українського народу. І от набути землю становиться ідеалом більшості польського суспільства. Кожний поляк хоче стати поміщиком, або бодай іде на службу в поміщицькі добра. Навіть люде, що головним своїм заняттям не рахували сільського господарства, стараються набути бодай невеличке майно, щоб мати там свою базу. Земельна власність зробилась фортецею польського впливу на Україні. Почував це і промисловець, і офіціант, і робітник, і поміщик став олицетворенням польщини на Україні.

Революція на Україні з універсалами Центральної Ради і останнє народне повстання поставили земельну реформу, себ-то перехід землі до тих, що її обробляють, на перший план. Заревом загоріли панські двори, нестримний народний гнів звернувся проти найблизчих експлуататорів, себ-то поміщиків. Їх економічне, а з ним і політичне панування захиталось і доживає своїх останніх днів.

Як поводить ся при цьому польська нація на Україні? Перше всього представники так з права, як і з ліва за протестували рішуче проти негайного переходу землі в селянські руки. Що праві кричали – це не дивниця. Але кричали і ліві. Неймовірна це річ, але правдива. Поляки-народ національно свідомий, перелякалися, що згине «польскість», як рухне її підстава – земля. В надії удержати її в своїх руках у польського громадянства на Україні не може бути, бо володів нею поміщик, котрий рук своїх для її обробітку не прикладав. Протестували і протестують і ті, які на перший погляд не мають з поміщиками нічого спільного крім національності. Свої нарікання прикривають вони кличами культури, справедливости, історичної необхідности і т. д., і не можуть погодитись з думкою вивласнення поміщиків. Це може говорити з них тільки дух їх батьків та дідів, що звязали свою долю з долею поміщиків. Свідомо чи не свідомо, ім, як польським націоналістам, страшно стає на згадку, що поміщики традиційні представники польського панування на Україні, перестануть бути соєю землі української, що так імпонувало національному польському самопочуванню. Поляк демократ забув економічні противорічя, які ділили його від поміщика, всі соціалістичні теорії дозволяє він переводити в Польщі; тут на Україні вони якось не пригожі, тай й демократизм польський на Україні якийсь собі своєрідний. Він якось дуже згідливий на рахунок польських вельможів, демократична копійка не кусається з поміщицькими сотнями в будуванню «демократичних кресових» твердинь. Цей польський демократизм дозволяє польському демократові Свідерському домогатись від Вінницької Городської Думи протесту проти реквізиції «демократичної Установи» дому польського і «мацежи польської», а не дозволяє прилучитись до резолюції

демократичних непольських партій Думи про піддержку Директорії Української Народньої Республіки. Це видно вона для нього мало демократична. Цей демократизм не перешкоджує погромів в Польщі, які оплюгавили і столицю Галицької України – Львів, якому приходится переживати сумні дні польського захвату. Цього сорому не закриє заява д. Свідерського, що це провокація «Республіканських Вістей».

При таких стані річей трудно буде українській демократії знайти стежку до порозуміння з польською. Доки вона не відречеться без задніх думок польських поміщиків і не погодиться з таким становищем польського громадянства на Україні, яке відповідає йому по числу населення, так довго українська демократія з недовірям мусить віднестись до проводирів польської демократії, на чому потерпить і польська справа. Змінились часи і поміщицька опора ненадійна. Може і потерпить при тому де що з національної гордості, пануючої досі верстви, що любивалась блеском рідних по національності, але далеких економічними й другими інтересами дуків. Зміна фронту і звернення його проти поміщицької експлуатації дасть демократії польській і українській змогу заговорити до себе зрозумілим язиком, який не буде мати в своїм словнику «пана і хама» і працювати рука об руку для піднесення трудового люду без ріжниць національності, в державі, котра перша в світі не побоялась дати національним меншостям саму широку національну автономію, майже творити державу в державі. Українська культура не боїться співробітництва з другими культурами; вона з вдячністю візьме загально-людське з кожної із них, щоб прищипити на рідній ниві. Вона не згодиться тільки на становище раба.

Найвищий час був би для польської демократії забути про свої «креси», які означають не що інше, як похід для завоювання сусідних народів. Німецька «Остмаркенполітік» горячим салом лилась на шкіру польського населення Познані і повинна була навчити польську суспільність, як мерзке діло виявляє з себе політика «кресув». В кінці стидно демократії бути прихвостнем поміщицької кліки, хоч би і національно рідньої, котра утримавшись в силі в непольських землях, не стерпить демократичного ладу в самій Польщі, бо ultima ratio il¹⁸¹ існування, це закріпощення трудового люду.

А. М.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 20. 24 грудня. С. 1-2.

№ 174.

1918 р. грудня 24. Вінниця. – «Оповіщення» редакції газети «Республіканські вісти».

Газета «Республіканські Вісти» виходить що-дня, крім понеділків, та днів після свят.

¹⁸¹ Вирішальний доказ її.

Громадські Установи, Повітові та Волостні Управи, Сельські Ради та «Селянські спілки» повинні негайно передплатити «Республік[анські] Вісти», підтримати цю що-денну Народню газету на Поділлі.

Адреса: Вінниця, на Поділлі, Миколаївська, № 78.

Республіканські вісти. 1918. Ч. 20. 24 грудня. С. 1.

Частина 3. Діяльність органів самоврядування м. Вінниці.

№ 175.

1918 р. листопада 19. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: допомоги військовополоненим, створення дружини добровольців для охорони громадського порядку у місті; висловлення довіри міській управі.

Определение Винницкой Городской Думы

Ноября 19 дня 1918 (нов. ст.)

Председательствовал И. Я. Слуцкий.

Присутствовали 21 гласных.

Заседание Думы открывает Городской Голова А. Р. Фанстиль. Городской Голова сообщает, что утром сего числа он получил извещения от Винницкого отдела Национального Украинского Союза о том, что власть в городе перешла к Союзу и что органы городского и земского самоуправления, распущенные гетманским правительством восстанавливаются. Управа сочла своим долгом в тот же день созвать заседание Думы для обсуждения 2-х вопросов: 1) помощь воинам возвращающимся из Австрийского плена и 2) организации в городе самообороны. По предложению Городского Головы председательствование в заседании Думы переходит к Председателю Думы И. Я. Слуцкому. Публика и гласные аплодируют. И. Я. Слуцкий говорит: само собой разумеется, граждане, что Ваши приветствия я отношу не ко мне, а ко всей Думе, которая сегодня после продолжительного перерыва получила возможность вернут[ь]ся к работе. А затем обращаясь к Думе И. Я. Слуцкий предлагает формулировать те основания и причины, которые побудили Думу объявить себя восстановленной.

Дума единогласно принимает следующую резолюцию, предложенную И. Я. Слуцким: в настоящее время полного безвластия, когда городу, отрезанному от центра, угрожает опасность от анархии, все растущей по мере того, как затягивается борьба за власть, единственным органом, могущим силой своего авторитета предотвратить беспорядки и бедствия населения, является Дума, которая во имя интересов населения обязана вернут[ь]ся к своей деятельности.

ПОМОЩЬ ВОЕННО-ПЛЕННЫМ.

Городской Голова А. Р. Фанстиль докладывает, что им предпринят це[ль]ный ряд мер к оказанию помощи военно-пленным: приступлено к организации питательного и врачебного пункта. Интендантство предоставляет для этой цели чай, сахар, хлеб, полшубки, валенки, папахи и друг[ое]. Доклад дополняет И. Я. Слуцкий, который сообщает, что Управа просила его взять на себя организацию Комитета по оказанию помощи военно-пленным, что такой комитет уже организован и в ближайшие дни приступит к работе на пунктах и

сбору денег. Дума по предложению И. Я. Слуцкого избирает Думский Комитет по оказанию помощи военно-пленным, который должен работать в сотрудничестве с уже вошедшими в комитет лицами. Избраны г. г.¹⁸² Щварц, Киль, Розенберг, Бернштейн и Гудельман (единогласно).

И. С. Олтаржевский спрашивает, может ли город ассигновать на эту цель что либо. Городской Голова заявляет, что город может ассигновать пять тысяч (5000) руб[лей] за счет сметных остатков ПОСТАНОВЛЕНО: ассигновать на нужды военно-пленных пять тысяч руб[лей] за счет сметных остатков. Кроме того постановлено: обратиться от имени Думы к населению с воззванием об оказании помощи деньгами, провизией и бельем.

ОХРАНА ГОРОДА.

Городской Голова оглашает следующий протокол Винницкой Городской Управы: 1918 г. Ноября 18 дня. Винницкая Городская Управа, действующая на основании п. 8 закона от 2 октября об изменении действующего положения об общественном Управлении городов, обсуждала полученную 8 сего Ноября от Повитового Старосты телеграмму от 7 Ноября, основанную на телеграмме Губернского Старосты за № 1690, следующего содержания: [«]Немедленно оповестите Городские и Земские Управы: М[инистр] В[нутренних] Д[ел] признал возможным допустить сбор с населения по постановлению Земуправ и городуправ налогов на содержание добровольческих дружин. Прошу Управу спешно рассмотреть этот вопрос, сообщить мне суммы обложения со ста руб. оценки. Повитстарост уполномачиваю утвердить постановления Управ сообщением мне и оказать содействие немедленному взысканию налога» № 1690. Подписал Губстароста Киселев.

При обсуждении поставленного и проведенной телеграмме вопроса Городская Управа сочла необходимым прежде всего определить размер расходов потребных в течение месяца на содержание добровольческих дружин. В виду того, что командир корпуса изъявил согласие продовольствие дружины принять на счет интендантства, от города потребуетя расход лиш на удовлетворение дружинников жалованием, для чего необходимо определить число дружинников и оклад их жалования. По мнению Управы для удовлетворительного достижения целей охраны города и поддержания в нем порядка необходимо иметь не менее четырех добровольческих дружин по 50 человек в дружине, или не менее 200 дружинников. Управа полагает затем, что при настоящих жизненных условиях месячные оклады жалования должны быть не менее: для рядового дружинника – 300 руб[лей] и для офицера 600 руб[лей] При таких окладах на рядовых дружинников потребуетя в месяц 60000 руб[лей] и на пять офицеров 3000 руб[лей] а всего в месяц 63000 руб[лей]

Для покрытия исчисленного здесь довольно крупного месячного расхода необходимо установить сбор с жителей города Винницы путем обложения

¹⁸² Господа.

городских недвижимостей и жилищных помещений или квартир, для чего, как это указывается в приведенной выше телеграмме следует определить сначала оценочную стоимость недвижимостей и квартир, а затем установить процент сбора. Для недвижимостей по мнению Управы следует принять произведенную городом в 1903 г. оценку с понижением ее для взимания сбора на 60 %, или, как это дает подсчет по налоговым книгам Управы – суму в 6.895 т[ысяч] руб[лей] и ту оценочную стоимость квартир, которая получена Управой анкетным путем и затем исправлена учрежденной при Управе для взимания квартирного сбора комиссией. Эта последняя оценочная стоимость составляет 2.205 т[ысяч] руб[лей], а всего по оценке – 9.100 т[ысяч] руб[лей] Один процент с этой суммы в месяц составит сумму в 91000 руб[лей], каковой суммы вполне будет достаточно на покрытие исчисленных выше расходов по удовлетворению месячных жалований добровольческих дружин по охране г. Винницы.

Впоследствии изложенных здесь соображений, Винницкая Городская Управа определила: установить временный сбор на покрытие расходов по охране города в размер 1 % в месяц с оценочной стоимости 1903 г. городских недвижимостей и такой же процент с оценочной стоимости квартир, представив такое определение на утверждение Повитового Старосты.

Доклад Управы принят единогласно при 2-х воздержавшихся.

По вопросу о системе охраны, Дума постановляет предоставить слово начальнику добровольческих дружин полковнику Кавторадзе. Г[осподин] Кавторадзе говорит, что на Садках и Славянке восстановлена обывательская милиция; из дружинников будут организованы ночные дозоры которые будут входить районы с таким расчетом, что в каждый момент, во всяком месте, где потребуются вооруженная сила, таковая могла бы явиться. В дружине изъявил согласие принять участие союз польских офицеров. Задача дружины обеспечить город от уголовных эксцесов. Дружина аполитична. Основное, что требуется – исхлопотать для дружины оружие.

Гл[асный] Олтаржевский предлагает избрать комитет по охране города из трех лиц.

Гл[асный] Оршанский поддерживает предложение гл[асного] Олтаржевского и предлагает вынести постановление о необходимости перехода в ведение города варты.

Городской Голова заявляет, что в национальном Союзе ему заявили, что варта будет передана в ведение городского и земского самоуправлений.

Предложение об избрании Комитета по охране города из 3-х лиц принято без возражений. В комитет избраны: г. г.¹⁸³ Л. А. Длуголенцкий, В. В. Боржковский и Б. М. Оршанский. Кандидатом в Комитет избран г[осподин] Киль. По вопросу о варте принята единогласно следующая резолюция: «дело охраны города и в частности варта должны находиться в подчинении

¹⁸³ Господа.

городского самоуправления. В этом направлении поручить Управе и Комитету по охране города предпринять необходимые шаги».

Гл[асный] Олтаржевский предлагает Комитету по охране города отказаться от мысли о ночных сторожах, достаточны дозоры.

Городской Голова оглашает следующее заявление Управы:

«После оглашенной в печати известной декларации группы гласных о необходимости ухода Управы после роспуска Думы, Управа с тяжелым сердцем продолжала свою работу, не имея возможности узнать мнение всей Думы относительно этого вопроса; в настоящее время, Городская Управа, считая весьма необходимым в столь тяжелый момент доверие Думы, запрашивает ее, угодно ли ей, чтобы нынешний состав Управы продолжал нести свою работу».

Дума единогласно постановляет просить Управу остаться.

Гл[асный] Олтаржевский предлагает выразить Управе благодарность за всю их деятельность.

И. Я. Слуцкий заявляет: присоединяясь к этому предложению, я прошу принять оговорку, что это не должно затрагивать той позиции, которую значительная часть Думы заняла в вопросе об уходе Управы после роспуска Думы.

Дума постановляет выразить благодарность Управе.

Председатель Думы [Підпис].

[Підписи]

ДАВиО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 243-245.

№ 176.

1918 р. листопада 20. Вінниця. – Протокол засідання Комітету охорони міста щодо заходів формування дружини добровольців для охорони міста.

ПРОТОКОЛ

Заседания Комитета по охране города от 20 ноября (н. ст.) 1918 года.

По предложению Б. Э. Оршанского постановлено: принять все меры к тому чтобы добровольческая дружина начала функционировать не позже 21.XI.18. вечером. С этой целью необходимо срочно перевести кровати и матрацы из Пироговской больницы в здание училища на углу Пушкинской ул. пятью подводами городскими и нанятыми еще подводами.

Рассмотрен список №2 из которого принято в дружину двадцать три человека.

Постановлено: провести электрическое освещение в здание училища.

По списку №1 зачислено 71 дружинник.

Просить Городского Голову и Члена Комитета Оршанского выяснить срочно вопрос о предполагаемых в городе арестах и обысках в смысле наиболее

точного урегулювання виробництва їх до 6 час[ов] вечера и при участии представителей Городского Самоуправления.

Следующее заседание Комитета в 6 час[ов] вечера 21 ноября (н. ст.) 1918 года (...)

ДАВиО, ф. Д-230, оп. 3, спр. 56, арк. 4. Копія.

№ 177.

1918 р. листопада 22. Вінниця. – Лист Подільського губерньського комісара Вінницькому міському голові про поховання колишніх полонених.

П. Мійському Голові м. Вінниці

З мого боку немає ніяких перешкод, аби братська могила для померлих бувших полонених була викопана на городській землі, біля казарм, по вказівці представника від міста Вінниці і лікаря.

22. XI. 1918. Губ[ерньський] Комісар Поділля [Підпис].

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 3, арк. 9.

№ 178.

1918 р. листопада 23. Вінниця. – Протокол засідання Комітету охорони міста про формування особового складу дружини добровольців для охорони міста та організації її діяльності.

ПРОТОКОЛ №3.

от 23 ноября (н. ст.) 1918 года.

Из списка №4 кандидатов в добровольческий отряд приняты пять человек.

Решено для охраны Замостья посылать ночью пять парных дозоров.

Отвести для Замостянской дружины домик в 4-х комнатах Вознесенской больницы.

В виду того, что по нынешний день принято около 135 человек стараться довести количество добровольческой дружины до 200 человек.

Довольствие добровольческой дружины производит через столовою при Бирже Труда.

[Підписи]

ДАВиО, ф. Д-230, оп. 3, спр. 56, арк. 6-6зв. Копія.

№ 179.

1918 р. листопада 25. Вінниця. – Звернення Вінницької міської управи до Подільського губернського комісара про асигнування коштів для допомоги полоненим, які повертаються з інших держав.

Міською Управою одержана телеграма з Наказом Директорії Української Народньої Республіки о негайній організації в місті харчового блоку для полонених які повертаються до дому, – при чому в телеграмі зазначено, що потрібні на це грошові, харчеві та одягові засоби брати з державних коштів та складів.

З приводу того, що добровольні пожертвування на організацію помічі полоненим поки що поступають в невеликих сумах, Управа на підставі зазначеної вище телеграмі прохає не відмовити асигнувати(...)

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 3, арк. 5.

№ 180.

1918 р. листопада 25. Вінниця. – Лист Вінницької міської управи до Союз-Банку у справі отримання коштів для допомоги полоненим, які повертаються додому з інших держав.

До Союз-Банку.

Надсилаючи при сьому відношення Управи з 25 сього листопада за номером № 9933 з надписом на йому Особоуповноваженого по улаштуванню помічі б[увшим] військовополоненим д[окто]ра Стаховського що до видачі Мійському Самоврядуванню Двадцяти тисяч карбованців, Управа прохає видати ці гроші під росписку предь'явника сього скарбничого Управи О. І. Квасова.

Тов[ариш] Мійського Голови. [Підпис].

Секретарь [Підпис].

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 3, арк. 6.

№ 181.

1918 р. листопада 25. Вінниця. – Розпорядження Вінницької міської управи міському санітарному лікарю щодо улаштування братської могили померлих військовополонених.

Городскому санитарному врачу
г[осподину] Лысогоренко

Согласно отношению Подольского Губернского Комиссара от 22 сего ноября Городская Управа поручила городскому землемеру В. К. Демидову отвести сегодня, 25 ноября (н[ового] ст[иля]) участок городской земли у порохового погреба (возле казарм[]) для братской могилы умерших военнопленных, по Вашему указанию.

Вследствие этого Управа просит Вас указать г. Демидову, где может быть отведено вышеозначенное место, а также присутствовать при этом отводе.

Городской Голова. [Підпис].

Секретарь [Підпис].

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 3, арк. 10.

№ 182.

1918 р. листопада 30. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: зміни гласного думи; запиту щодо грошового збору з публічних видовищ; охорони громадського порядку у місті; продовольчого питання.

Определение Винницкой Городской Думы

Ноября 30 дня 1918 (нов. ст.)

Председательствовал И. Я. Слуцкий.

Присутствовали 23 гласных.

Председатель Думы докладывает, что в мае месяце с[его] г[ода] истек 6 месячный срок, в течении которого гласный Бодянский не посетил ни одного заседания: согласно закона, г[осподин] Бодянский должен считаться выбывшим из состава гласных, и на его место должен был вступить следующий по списку кандидатов, г[осподин] Юровский. Об этом было сообщено Думе, но в протокол не занесено. Г[осподину] Юровскому была послана телеграмма о его вступлении в состав гласных, ответа от него не последовало. Копия телеграммы и П[очтово]-Т[елеграфная] расписка подшиты к бухгалтерским делам Управы. Телеграмма датирована 29 мая. С тех пор также истек 6 месячный срок, и г[осподин] Юровский должен считаться выбывшим из состава гласных. Согласно заключения юридической комиссии, гласные выбывают а вместо них входят другие механически, без особого постановления Думы, и в отношении г[осподина] Юровского должна быть применена 61 ст[атья] Город[ского] Положения. В состав гласных вступает следующий по списку кандидат г[осподин] Повожук. Заявление Председателя Думы принимается без возражений.

Запрос группы гласных.

Председатель оглашает следующий запрос группы гласных.

В заседании Винницкой Городской Думы от 11 июля за № 51 по вопросу о введении сбора с публичных зрелищ и увеселений было принято согласно заключению финансовой комиссии пожелание, чтобы зрелища и увеселения, устраиваемые с благотворительной целью, были освобождены от сбора, между тем благотворительный вечер в пользу Коммерческого училища, бывшего 24 Ноября, от сбора не освобожден. Мы нижеподписавшиеся обращаемся к Городской Управе с запросом, известно ли ей вышеупомянутое постановление (М. Гудельман, Ренненкамф, Беренштейн).

Городской Голова заявляет, что Управа даст ответ на запрос в следующем заседании.

Охрана Города.

Городской Голова докладывает, что Управа стоит перед вопросом о роспуске дружины, несущей охрану города, несмотря на то, что дружина, которая в настоящий момент уже организована, вполне удовлетворяет своему назначению. Отсутствие средств на содержание дружины[,] притекающих крайне медленно и в недостаточном размере, побуждает Управу поставить вопрос о роспуске дружины.

После речей Олтаржевского, Гудельмана, Лучанского, Оршанского, Шварца, Сведерского, Килья и Ренненкампа, Дума без возражений принимает следующие предложения, направленные к усилению средств.

1) Произвести сбор через сборщиков, которые были бы уполномочены на получение денег.

2) Обратится от имени Думы с воззванием к населению по этому поводу, указав на критическое состояние охраны.

3) Опубликовать списки лиц, уклонившихся от внесения.

4) Созвать совещание наиболее имущих лиц и предложить им заимообразно внести определенную суму.

5) Вступить в переговоры с Банками, в частности с Землевладельческим Обществом Взаимного Кредита о займе городу.

Представитель Думы докладывает, что в частном совещании гласных были намечены, в качестве кандидатов в комиссию по охране города гласные: Сведерский и Сиротенко, председатель предлагает утвердить их. Предложение это принято. Гл[асный] Килья вносит пожелание об увеличении охраны до 250 человек, что даст возможность надлежаще поставить охрану окраин. Предложения гл[асного] Килья принято, как пожелание.

Об организации подомовой охраны.

Член Управы Длуголенцкий докладывает, что план организации сводится к след[ующему]: улицы разбиваются на участки, примерно, 50 саж[еней] каждый. Комитет по охране города или Управа намечают одно или два лица, которые собирают все взрослое мужское население участка, от 18 лет, дальнейшая работа принадлежит самому населению: взрослое мужское население каждого участка распределяет между собой дежурства: охрана несется ночь, в три смены по три часа для каждой смены. Уклоняющиеся подвергаются аресту до 7-ми суток. Гласный Ренненкампф указывает[,] что обязательное постановление Губернского Комиссара о подомовой охране, надо рассматривать в связи с другим постановлением о сдаче оружия. Доклад о подомовой охране Думой принят и Управе поручено приступить к ее организации. По вопросу об оружии принята следующая резолюция: поручить комитету по охране города довести до сведения Губернского Комиссара о том, что Дума считает необходимым переиздание объявления о сдаче населением в том смысле, что все введенные раньше разрешения на оружие сохраняют силу,

т. к. в противном случае организации подомовой охраны не достигли цели, ибо никто без оружия и не выйдет на охрану. Пересмотреть выданных разрешений и выдача новых должны производиться при участии Комитета охраны города.(...)

Информация по продовольственному вопросу.

Докладчик, член Управы Сведерский. Копия доклада при сем прилагается. После обмена мнений, в котором участвуют гг.¹⁸⁴ Ренненка[м]пф, Марьяновский и Лучанский доклад В. Н. Сведерского принять к сведению.(...)

Председатель [Підпис].

[Підписи].

ДАВиО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 246-247.

№ 183.

1918 р. листопад. Вінниця. – Платіжна відомість офіцерського складу дружини добровольців для охорони міста за період 16-30 листопада.

Требовательная ведомость на выдачу жалования и суточных офицерским чинам Добровольческой Дружины за время с 16 ноября н. ст. 1918 г. по 30 ноября т. г.

<i>Фамилия и имя</i>	<i>Оклад</i>	<i>Число</i>	<i>Под. выд.</i>	<i>Ростись</i>
Полковник Кавтарадзе	300	15	150	
Командир дружины	сут. 300 руб.	15 дн.	150 руб.	
Капитан Моравский	300	10	100	
Заместитель Ком. Др.	300	10	100	
Поручик Сикорский	300	15	150	
Помощник Ком. Др.	300	15	150	

Итого подлежит выдачи 1800 800 руб.

Командир Дружины

Полковник ... підпис.

ДАВиО, ф. Д-230, оп. 3, спр. 54, арк. 12. Копія.

¹⁸⁴ Господа.

№ 184.

1918 р. грудня 3. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: грошового збору з публічних видовищ; охорони громадського порядку; самоправних обшуків; заяви щодо арештованих офіцерів царської армії.

Определение Винницкой Городской Думы

Декабря 3 дня 1918 г.

Председательствовал И. Я. Слуцкий.

Присутствовали 23 гласных.

Ответ Управы на запрос о сборе с благотворительных зрелищ.

Член Управы Волошин дает следующие объяснения:

«Сплошь и рядом благотворительные общества устраивают вечера с условием получения от устроителей известного % чистого сбора.

Освобождение в таком случае – несправедлива премия в пользу частного лица. Так напр[имер] Союз женщин устроил вечер с освобождением от сбора в саду, от которого получил на благотворительные цели всего 25 %. (Тоже имело место в городском театре с гимназ[ией]).

2) Цены благотворительных билетов обыкновенно крайне велики, а при таком условии городской сбор не представляет обременением для посетителей.

3) Устроители вечеров (благотворительных) печатают на билетах и взывают с посетителей сбор в пользу города и таким образом освобождение фактически не понижает стоимости билетов и не отражается на успехе вечеров. (Освобождение же преследует единственную цель содействовать успеху вечера понижением стоимости билета).

4) При условии взывания устроителями сбора в свою пользу, город становится жертвователем в пользу обществ каждый раз значительных сумм своего дохода, что крайне печально отражается на финансовом положении города.

5) Нет никаких признаков, которые давали бы основания к освобождению того или другого благотворительного вечера от сбора, а при таком условии приходится освобождать все вечера, так как частные лица вечеров в свою пользу не устраивают. Освобождение же всех вечеров явно отражается на оживаемом поступлении от сбора и даст дефицит по этой статье.

6) В виду того, что освобождение от сбора не влияет ни в какой степени на успех того или иного благотворительного вечера, а в тоже время лишает город одного из источников дохода, Управа в заседании 28 ноября решила не применять данного ей Думой права освобождения от сбора и намерена войти с докладом в Думу об изменении постановления Думы от 11 июля 1918 г.

7) Особого постановления об отказе Коммерческому училищу не было. Гласные Гудельман, Ренненкамф и Оршанский поддерживают запрос. Единогласно, при воздержании 2-х гласных и воздержании Членов Управы принята следующая резолюция, предложенная И. Я. Слуцким: «Заслушав ответ

Управы на запрос гласных Думы г. г.¹⁸⁵ Гудельмана, Ренненкампа и Бернштейна, и полагая, что согласно постановлению Думы то 11 июля 1918 г. благотворительный вечер в Коммерческом училище подлежал освобождению от сбора, Дума предлагает Управе не взыскивать этого сбора с указанного вечера и переходит к очередным делам».

ОХРАНА ГОРОДА.

Члены Комитета охраны города гл[асный] Оршанский сообщает о переговорах Комитета с Губернским Комиссаром по следующим вопросам: 1. Контр-разведка распущена[;] аресты и обыски, сопровождавшиеся вымогательством производились без ведома властей, об этом производится строжайшее расследование и виновные будут привлечены к ответственности; 2[.] о правах хранения оружия будет издано обязательное постановление, проект которого выработан Комитетом.

О ПЕРЕДАЧЕ ВАРТЫ В ВЕДЕНИЕ ГОРОДА.

Губернский Комиссар по прямому проводу запросит Директорию, но просит предварительно представить ему проект передачи, в виду связи этого вопроса с вопросами финансового свойства.

Гл[асный] Ренненкампа указывает, что в проект обязательного постановления необходимо включить пункт о сроках, в течении которого должны быть обменены разрешения на хранение оружия, выданные предыдущими властями. Оратор высказывает пожелание, чтобы доклад о передаче варты в ведение города, в виду связи с вопросом финансового свойства, был вынесен на рассмотрение Думы.

О САМОЧИННЫХ ОБЫСКАХ.

Гл[асный] Олтаржевский сообщает, что несколько вооруженных солдат явился к владельцу имения Люлинцы, жив[ущему] по ул[ице] Льва Толстого, с намерением произвести обыск и конфисковать оружие; ордера на производство обыска солдаты не имели. Об этом по телефону было сообщено в Комитет охраны города, была послана варта, и солдаты желавшие самовольно произвести обыск, были удалены. Оратор спрашивает, чем закончился этот случай, привлечены ли виновные к ответственности.

Гл[асный] Ренненкампа предлагает расширить вопрос: самовольные обыски и аресты находятся в связи с многочисленными воззваниями, призывающими крестьян обезоруживать помещиков. После речей гласных Оршанского, Олтаржевского, Длуголенцкого и Слуцкого, на голосование ставится следующие резолюции: 1) Резолюция И. Я. Слуцкого: «Поручить Комитету охраны города войти в переговоры с Губернским Комиссаром по вопросу об общих и самых решительных мерах борьбы с самочинными обысками и арестами. (Принята единогласно). Резолюция гл[асного] Ренненкампа, содержащая мотивировку резолюции И. Я. Слуцкого: «Дума усматривает, что самовольные обыски находятся в связи с призывом к

¹⁸⁵ Господ.

разоружению помещиков». (принята 12 голосами против 11). Обе формулы в целом приняты 12 голосами против 10, при 1 воздержавшемся.

Чл[ен] Упр[авы] Волошин просит внести в протокол, что он воздержался от голосования.

Гл[асный] Оршанский заявляет, что будучи против той части резолюции, которая предложена гл[асным] Ренненкампфом, он в качестве члена Комитета по охране города не может выполнить поручения возлагаемое Думой на Комитет; если Комитет возложит эту роль на него, он готов выйти из состава Комитета.

ЗАЯВЛЕНИЕ ОФИЦЕРОВ.

Председательствующий оглашает следующее заявление: «Мы нижеподписавшиеся находящиеся на свободе офицеры, которые в свое время приказом командира II – го Подольского Корпуса от 17 ноября 1918 г. были мобилизованы для охраны и борьбы с анархией, обращаемся к Винницкой Демократической Думе с горячей просьбой взять на себя инициативу в деле освобождения из тюрьмы заключенных там еще наших товарищей офицеров. Эти офицеры виновны разве только в том, что первые откликнулись на призыв генерала Ерошевича, и за то что они как люди дисциплины, не сочли возможным уклониться от исполнения приказа начальства, за то должны сидеть под замком. Теперь, когда принцип «никто не может быть лишен свободы до решения Суда» – повидимому завоеван революцией – применение предварительного заключения недопустимо. А поэтому, мы покорнейше просим Винницкую Городскую Думу самым энергичным образом протестовать против такого применения метода застенка и требовать освобождения до суда, находящихся в тюрьме офицеров, при чем все мы готовы дать за них подписку в том, что они не уклонятся от следствия и Суда».

Л. А. Длуголенцкий сообщает, что Комитет охраны снесся со штабом о судьбах арестованных. Первоначально их рассматривали как военно-пленных, затем точка зрения изменилась, составляются обвинительные акты для привлечения к ответственности по обвинению в измене и стремлении к ниспровержению существующего строя.

Гл[асный] Черняк предлагает требовать немедленного освобождения тех офицеров которые вступили в ряды организаций добровольческой армии согласно приказа Командира Корпуса о призыве. И. Я. Слуцкий предлагает следующую резолюцию, которая принимается единогласно: Дума настаивает на осуществление своего постановления от 22 ноября 1918 года при чем если производится об офицерах расследование, предлагает включить в состав Следственной комиссии представителей Думы. В этом случае Дума предлагает Управе пригласить членов Юридической Комиссии.

Гл[асный] Оршанский предлагает избрать особую делегацию для переговоров с властями об освобождении арестованных.

После речей г. г.¹⁸⁶ Сведерского и Недельского, постановлено: избрать особую делегацию. Избраны: г. г. Берштейн, И. С. Олтаржевский и И. И. Лозинский.

Председатель Думы [Підпис].
[Підписи].

ДАВиО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 248-249 зв.

№ 185.

1918 р. грудня 7. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: створення побудинкових комітетів; створення демократичного центру політичних партій.

Определение Винницкой Городской Думы

Декабря 7 дня 1918 г.

Председательствовал И. Я. Слуцкий.

Присутствовали 27 гласных.

Открывая заседание, И. Я. Слуцкий от лица Думы приветствует П. Н. Ренненкамфа, только что освобожденного из тюрьмы (аплодисменты).

Гл[асный] Ренненкамф благодарит Городского Голову и Председателя Думы, хлопотавших и содействовавших его освобождению. Далее гл[асный] Ренненкамф говорит, что арестованные офицеры просили передать Думе их благодарность за заступничество Думы перед властями за них.

Стоящие в повестке вопросы: об аресте гл[асного] Ренненкамфа и реквизиции Польского Клуба снимаются.

Городской Голова просит включить в повестку вопрос о Подомовых Комитетах.

Подомовые Комитеты.

Городской Голова заявляет, что разбивка города на участки для образования Подомовых Комитетов сопряжена с значительной работой, требует знания города и т. д. Поэтому Управа предлагает для этой цели избрать особую комиссию.

Гл[асный] Оршанский поддерживает предложение.

Предложение принято без возражений.

Избраны в комиссию (единогласно) г. г.¹⁸⁷ Марьяновский, Шапиро, Окопник, Радиновский, Олтаржевский и Гончаров.

О предпарламенте.

Гл[асный] Оршанский докладывает, что накануне состоялось совещание под председательством г[осподина] Янко; в совещании участвовали представители партий, Городской Думы и Земства, союзов, рабочего центра и т. д. Были сделаны декларативные заявления от имени рабочего центра, бунда и

¹⁸⁶ Господ.

¹⁸⁷ Господа.

эс-эров.¹⁸⁸ Постановлено образовать демократический центр, по одному представителю от каждой организации. Была принята следующая резолюция:

«Совещание Украинских, Российских, Польских и Еврейских демократических общественных организаций и социалистических политических партий, обсудив политическое положение на Украине и поддерживая временное правительство - Директорию Украинской Народной Республики в борьбе его против реакции и за установление демократического строя, признает необходимым создать демократический центр из представителей по одному от каждой демократической организации, каковой центр должен обсудить политическое положение и в связи с этим предлагает изготoвить доклады по вопросу об организации в ближайшее время законодательного органа Украинской Народной Республики».

Гл[асный] Оршанский предлагает Думе присоединиться к резолюции и избрать одного представителя.

В. Н. Сведерский предлагает устроить перерыв и обсудить по фракциям.

Я. Б. Волошин предлагает избрать не одного, а двух представителей.

Гл[асный] Гудельман предлагает отложить обсуждение вопроса до следующего заседания, чтобы фракции могли посоветоваться с комитетами.

Большинством 14, против 11, при 2 воздержавшихся постановлено не откладывать обсуждения вопроса до следующего заседания.

После перерыва член комитета по охране города Л. А. Длуголенцкий сообщил, что часть Николаевского проспекта оцеплена патрулями. Военные власти просят не затягивать заседания Думы, так как будет смена караулов, и если гласные и публика будут поздно расходиться, могут произойти недоразумения.

Заседание Думы прервано.

ДАВиО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 250-250 зв.

№ 186.

1918 р. грудня 10. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: зміни складу думи у зв'язку з виділенням із міста Вінницьких Хуторів; виборів представників думи до Демократичного центру; протестів проти реквізицій польських і єврейських організацій і проти єврейських погромів у Галичині та Польщі.

10 Декабря 1918 года.

Председательствует И. Я. Слуцкий.

Присутствует 29 гласных.

О выделении [Больших] Хуторов и выбытии гласных.

Докладчик – Председатель Думы И. Я. Слуцкий.

¹⁸⁸ Социалистов-революционеров.

Содержание доклада следующее:

Постановлением Губернского Присутствия Б[ольшие] Хутора выделены из состава г[орода] Винницы и образовали особое сельское общество. Вместе с тем возникает вопрос, следует ли считать действительными избирательные голоса, поданные на Б[ольших] Хуторах при выборах в Городскую Думу. Юридическая комиссия, в которую докладчик внес этот вопрос, высказалась за то, что вместе с выделением Б[ольших] Хуторов, надлежит считать отпавшими и поданные на них избирательные голоса; вместе с тем подлежат перераспределению на основании нового подсчета кандидаты по списках. В результате подсчета из списка мещан Б[ольших] и М[алых] Хуторов выбывают два гласных и эти два места распределяются по одному между списками № 12 и № 14.

Копия расчета при сем прилагается.

Доклад И. Я. Слущкого принят без возражений.

О предпарламенте.

Гл[асный] Ренненкампф предлагает снять вопрос с повестки в виду того, что вопрос об организации предпарламента или демократического центра поднят г[осподином] Янко, действовавшим в порядке частной инициативы, отношение же власти к этому вопросу неизвестно.

Гл[асный] Оршанский предлагает не снимать вопроса; независимо от того, по чьей инициативе он поднят, демократический центр нужен, поэтому Дума не может уклониться от этого обсуждения.

Гл[асный] Ренненкампф настаивает на своем предложении; дело Городской Думы не политика, а городское хозяйство.

Гл[гласному] Ренникампфу возражают гл[асные] И. Я. Слущкий и Б. Я. Черняк.

За предложение гл[асного] Ренненкампфа подано 5 голосов, против 18, при 3 воздержавшихся.

Гл[асный] Повожук оглашает следующую декларацию Винницкой организации меньшевиков.

«Винницкая Организация Р. С. – Д. Р. П.¹⁸⁹ признает:

1) что охватившее Украину революционное движение борьбы с гетманщиной является народным движением, захватившим широкие демократические массы Украины, за осуществление общенародных задач демократии. Вместе с тем, Организация находит, что это движение не может быть доведено до конца силами одного украинского народа, это движение может быть успешным только в том случае, если народ украинский объединится на почве борьбы за демократизацию, с демократией и рабочим классом всех ныне разрозненных частей России на основе объединения их в одно общее государственное целое. Считая, что в основу этого объединения должен быть положен федеративный принцип, Организация считает, что

¹⁸⁹ Российской социал-демократической рабочей партии.

окончательно вопрос этот должен быть разрешен Всеукраинским Учредительным Собранием, созданным на основе пяти-членной формулы. Организация находит, что борьба с гетманщиной является первым этапом в борьбе украинского народа за окончательное политическое и экономическое его раскрепощение. Рабочий класс не может в этой борьбе оставаться равнодушным зрителем и примет деятельное участие в борьбе демократии с реакцией.

2) признавая в принципе власть Директории, Организация тем не менее находит, что в интересах успешности возникшего движения персональный состав Директории должен быть пополнен представителями не входящих в настоящий состав ее демократических элементов и представителями рабочего класса.

3) рабочий класс Украины будет поддерживать власть Директории постольку и до тех пор, поскольку и покуда Директория будет последовательна в борьбе за демократически-пролетарские идеалы.

Если будет создан предпарламент или аналогичное временное правление, Организация пошлет туда своих представителей для выявления классовой позиции пролетариата и защиты его общих и классовых интересов».

После речи гл[асного] Оршанского, высказывающегося за поддержку Директории и предлагающего избрать представителя в демократический центр, гл[асными] И. Я. Слущким от социалист[ического] блока и П. Н. Ренненкампом от К[онституционно]-Д[емократической] фракции вносятся следующие резолюции: резолюция социалистического блока:

[«]Дума признает совершившийся на Украине переворот народным движением направленным к установлению демократической власти на Украине.

Исходя из того, что власть должна быть организована при участии всей демократии и органов городского и земского самоуправлений, что все добытые революцией свободы должны быть сохранены и правительство стать на путь экономических реформ, возобновления промышленности и предотвращения анархии в стране, что необходимо немедленно приступить к созыву Украинского Учредительного Собрания, которое должно разрешить вопрос об отношении Украины к России, – Городская Дума оказывает Директории как Временному Правительству Украинской Народной Республики в его деятельности поддержку.

Вместе с тем, полагая, что персональный состав Директории должен быть пополнен представителями остальной демократии, Дума находит, что Украинский предпарламент должен быть созван при участии широких кругов населения и городских и земских самоуправлений и постановляет выбрать представителей в демократический центр».

Резолюция К[онституционно] – Д[емократической] фракции:

[«]Винницкая Городская Дума, не входя в оценку переживаемых событий, признает, что власть в г. Виннице в настоящее время фактически находится в

руках Директории Украинской Народной Республики, переходит к очередным делам».

По предложению фракции к[онституционных]-д[емократов], на основании 76 ст. Наказа, резолюции подвергаются закрытой баллотировке.

Гл[асный] Сведерский заявляет, что Польская фракция не участвует в голосовании.

За резолюцию к[онституционно]-д[емократической] фракции подано 9 белых и 19 черных шаров; за резолюцию социалистического блока – 18 белых и 9 черных шаров.

Председатель объявляет, что принята резолюция социалистического блока (аплодисменты).

Очевидным большинством постановлено избрать двух представителей в демократический центр. Намечаются кандидатуры гласных Слуцкого, Салтыкова и Тарасюка.

Гл[асный] Сведерский от имени Польской фракции и гл[асный] Ренненкамф от к[онституционно]-д[емократической] фракции заявляют, что эти фракции не выставляют кандидатов и не участвуют в выборах.

Подано голосов: за И. Я. Слуцкого 23 (при отсутствии голосов против и воздержавшихся), за гл[асного] Тарасюка 12, против 2, при 5 воздержавшихся, за гл[асного] Салтыкова 10, против 2, при 6 воздержавшихся.

Избраны г. г.¹⁹⁰ Слуцкий и Тарасюк.

Съезд городов и земств.

Председатель Думы И. Я. Слуцкий, заявляет, что особого доклада по этому вопросу нет, предлагает Думе принципиально признать необходимость в настоящем моменте съезда городов и земств.

Предложение это принято, при чем Председателю Думы поручено разработать доклад.

Информация Городского Головы.

Городской Голова сообщает, что вопрос об охране города находится в прежнем положении. Денег на содержание Дружины нет. Состав дружины 130 человек. Попытки усилить приток средств на охрану города при помощи особых сборщиков, студентов и т. д., дали ничтожные результаты.

Доклад принять к сведению.

По предложению гл[асного] Сведерского в порядок дня вносится вопрос о реквизиции польского дома и польской мацежи; по предложению гл[асного] Хаймсона включается вопрос о реквизиции цеире-ционского клуба.

Реквизиция Польского дома, Польской Мацежи и Цеире-Ционского клуба.

В. Н. Сведерский сообщает, что по распоряжению военных властей реквизированы помещения Польского дома и Мацежи; эти учреждения являются центрами культурно-просветительной работы в польском обществе; реквизиция их означает разгром культурных учреждений. Гл[асный] Хаймсон

¹⁹⁰ Господа.

делает аналогичное заявление о реквизиции Ц[еире]-Ционского клуба для корпусного контролера.

Единогласно, при одном воздержавшемся, принята следующая резолюция, предложенная И. Я. Слуцким:

«Дума протестует против реквизиции культурно-просветительных учреждений: Польского Дома, Мацежи Польской и Цеире-Ционского Клуба, произведенной при условии, когда в городе процветают клубы и рестораны и поручает Управе принять все меры к освобождению указанных учреждений от реквизиции».

О еврейских погромах.

Гл[асный] Киль оглашает отрывки из еврейской газеты «Момент», издающейся в Варшаве; номер газеты от 29 октября вышел в траурной рамке; в номере сообщается о еврейском погроме, происшедшем во Львове 24 октября; в борьбе поляков с украинцами евреи сохраняли нейтралитет. Польская военная власть, овладев городом, послала карательную экспедицию в еврейские кварталы. Сожжено 50 домов, население осталось без крова; много убитых и раненых. [«Киевская Мысль»]¹⁹¹ от 7 декабря сообщает о протестах против насилий над еврейским населением части польских войск и населения; протесты вынесены Еврейским Национальным Секретариатом на Украине; митинги протеста имели место во многих городах З[ападной] Европы и Америки; резолюцию протеста вынесла Польская Социалистическая Партия (П. П. С.). Погромы имели также место в Перемышле и др[угих] городах Галиции и Польши. Оратор призывает Думу к протесту (аплодисменты).

Гл[асный] Сведерский говорит, что во главе движения в Польше – социалисты, что является залогом того, что там не может иметь место человеконенавистничество. Польша переживает вековой перелом, к власти идут рабочие, имущие отброшены. Оратор указывает, что мы живем в условиях оторванности от всего мира, необходима осторожность к проникающим сюда сведениям и требует доверия со стороны еврейской демократии к польской.

И. Я. Слуцкий предлагает следующую резолюцию:

«Городская Дума потрясена ужасами еврейских погромов, происшедших в Польше и Галиции.

В странах, претендующих на высокое культурное положение, проливается еврейская кровь, попираются самым зверским образом священные права человечества.

Перед всем миром мы возвышаем голос протеста против ужаса, ложащегося несмываемым позором на народ и их правительства, допустившего погромы.

Мы призываем всю демократию в частности демократию Польши сплотится воедино для предотвращения варварств, от которых погибнут все культурные ценности мира».

¹⁹¹ Газета.

Резолюція принята єдиногласно (аплодисменти).
Председатель Думы. [Підпис].
[Підписи].

ДАВіО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 250 зв.-252 зв., 254.

№ 187.

1918 р. грудня 13. Вінниця. – Подання старшого лікаря Вінницького міського лазарету Вінницькому міському голові про кошти для утримання Вознесенського лазарету та інших установ допомоги особам, які повертаються з полону.

Негайно.

У. П. Старший Лікар Вінницького Військового Місцевого Лазарета
13 грудня 1918 р. № 4541. Пошта м. Вінниця.
Голові міста Вінниці.

З приводу вичерпання кредиту Національного Союзу на допомогу полоненим і згідно обіжнику Завідуючого Відділом Народнього Здоров'я, в котрім з'ясовується, що в першу чергу повинно бути використати на допомогу полоненим місцеві, добродійні, комітетські і інші кошти, прошу Вас утримувати Вознесенський Лазарет і всі органи допомоги полоненим за означенні кошти; кредиту ж в 20.000 карб., переданого Вам Національним Союзом прошу не витрачувати до особих повідомлень.

Уповноважений по допомозі полоненим Старший лікар Вінницького військового Місцевого лазарету М. Стаховський.

З оригіналом згідно:
[Підпис].

ДАВіО, ф. Д-230, оп. 3, спр. 58, арк. 27. Копія.

№ 188.

1918 р. грудня 20. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: клопотання про звільнення арештованих гласних думи; скликання з'їзду міст і земств; театральної діяльності.

Определение Винницкой Городской Думы

Декабря 20 дня 1918 г.

Председательствовал И. Я. Слуцкий.

Присутствовали 23 гласных.

1. Доклад об арестованных гласных.

Член Управы Сведерский докладывает, что делегация, в составе г. г.¹⁹² Бернштейна, Лозинского и Сведерского избранная на предыдущем, закрытом заседании Думы, имела в виду обратит[ь]ся в главную следственную комиссию, за которой числятся арестованные гласные, г. г.¹⁹³ Олтаржевский, Длуголенцкий и Ренненкампф; но эта комиссия выехала в Киев; делегация обратилась в окружную следственную комиссию, но председатель последней, г[осподин] Козориз, еще не ознакомился с документами; на ходатайство об освобождении гл[асного] Олтаржевского под залог, г[осподин] Козориз ответил, что еще рано решать этот вопрос: все документы по делу арестованных увезены в Киев. Делегация адвокатуры, в составе г. г. Ционглинского и Рейнгерца, добивалась, но безуспешно, аудиенции у члена Директории Андриевского. Заведующий отделом юстиции г. Приходько, обещал делегации: 1) телеграфировать в Киев о высылке документов, касающихся арестованных, 2) поговорить об арестованных гласных с председателем гл[авной] следств[енной] комиссии и 3) выяснить вопрос об изменении меры пресечения г[осподину] Олтаржевскому. Положение арестованных продолжает оставаться неопределенным.

По предложению И. Я. Слуцкого, постановлено: избрать делегацию из тех лиц, которая поедет в Киев хлопотать об арестованных.

Избраны г. г.¹⁹⁴ Бернштейн, Сведерский и Слуцкий, кандидатом г[осподин] Оршанский. Принята единогласно следующая резолюция:

«Городская Дума не может допустить мысли о том, что арестованные гласные г. г. Олтаржевский, Длуголенцкий и Ренненкампф могли бы совершить преступное деяние, направленное против народа украинского или власти. Вся деятельность этих лиц протекала на глазах у всех гласных и других представителей общества и каждый из них прекрасно известен Думе не только по политическому облику, но и по личной жизни.

Поэтому произведенный арест при условии полной неизвестности о его причинах не мог не встревожить Думу и население города.

Городская Дума однако вовсе не имеет в виду вторгаться в деятельность следственных властей. Озабоченная судьбой гласных и имея в виду помочь властям пролить свет на дело арестованных гласных, Дума избрала трех представителей для ознакомления с следственным производством при условии абсолютной тайны и представлении следств[енной] комиссии необходимых сведений.

Это обстоятельство с одной стороны могло бы значительно успокоить население, а с другой стороны скорейшему и наиболее полному разрешению дела.

¹⁹² Господ.

¹⁹³ Господа.

¹⁹⁴ Господа.

В частности в отношении гл[асного] Олтаржевского были представлены указания на его тяжкую болезнь и опасность пребывания в тюрьме Олтаржевского для его жизни.

Оставляя Винницу, председатель следственной комиссии, коему было представлено делегацией ходатайство Думы, объявил, что передаст все производство г[осподину] Козоризу, от коего и будет зависеть облегчить участь арестованных. Однако затем оказалось, что документы увезены в Киев, и Городское Самоуправление осталось в неизвестности не только в отношении содержания обвинения, но и возможности на тех или иных условиях освобождения арестованных.

В таком отношении след[ственных] властей к Городской Думе, мы усматриваем прежде всего недоверие. Оставаться равнодушной к судьбе членов Думы Дума не может и не имеет уверенности в том, что такая же судьба не постигнет других гласных.

Вследствие этого, Дума требует гласного производства следствия и освобождения Олтаржевского, Длуголенцкого и Реннкампа до суда под залог или на поруки».

Заявление Культур-Лиги.

Председатель оглашает поступившее к нему заявление следующего содержания: Комитетом Культур-Лиги возбуждено ходатайство перед Городской Управой об освобождении спектакля драматической секции Культур-Лиги, состоявшего[ся] 14 сего декабря месяца, от Городского налога.

Культур-Лига представляет собою культурно-просветительную организацию, которая между прочим своими начинаниями содержит библиотеку и читальню. Она же ответственна также за бюджет Винницких Городских вечерних курсов для взрослых, для содержания которых Городским Самоуправлением было ассигновано 350 руб[лей] в месяц, в то время как на содержание этих курсов расходуется 700 руб[лей] ежемесячно. Считая, что просветительная деятельность Культур-Лиги среди широких слоев населения г[орода] Винницы может рассчитывать на поддержку Городского Самоуправления, комитет Культур-Лиги обращается к Винницкой Городской Думе, с ходатайством об освобождении от Городского налога спектакля драматической секции Культур-Лиги, состоявшегося 14 сего декабря месяца.

Гл[асный] Гудельман предлагает без прений удовлетворить ходатайство Культур-Лиги.

Городской Голова заявляет, что Управа не имеет полномочий на освобождение от сбора спектаклей Культур-Лиги, так как в постановлении Думы говорится только о благотворительных публичных зрелищах, а не о зрелищах которые даются в пользу культурных учреждений; но Управа не возражает против освобождения от сбора спектакля Культур-Лиги. Принята без возражений следующая резолюция:

Спектакль драматической секции Культур-Лиги, состоявшийся 14 декабря 1918 года, освободить от сбора в пользу города.

О съезде Городов и Земств.

Докладчик И. Я. Слуцкий. Содержание доклада следующее:

Изменившиеся политические условия, свержение Гетмана и его правительства, дали возможность Демократическим Думам и Земствам вернуться к своей деятельности. Между тем жизнь еще не вошла в нормальную колею и никто не может сказать, какие еще предстоять переживания и потрясения.

Хотя Директория У.Н.Р. отводит Городам и Земствам второстепенное место в деле устроения государства, однако не подлежит сомнению, что в год борьбы и тяжелых испытаний, связь с населением у общественных самоуправлений настолько упрочилась, что всякий удар по этим органам отозвется на жизни и настроении широких городских и сельских масс.

Создавшееся положение, равно целый ряд вопросов, связанных не только с деятельностью, но и существованием Думы и Земств, требует немедленного их разрешения в обще украинском масштабе. Предполагавшийся в Киеве съезд городов в мае не мог состоят[ь]ся, в виду запрещения его Гетманским правительством. С тех пор состоялись лишь отдельные совещания, которое по своей малочисленности не могли иметь авторитетного значения.

Вследствие изложенного, Винницкая Городская Дума просит Киевскую Городскую Думу совместно с Союзом Гор[одов] Сев[ерной] Украины созвать в ближайшее время Съезд Городов и Земств.

Доклад принят без возражений.

Охрана Города.

Информацию делает член Комитета охраны гл[асный] Оршанский.

Копия информации при сем прилагается.

Постановлено: поручить Управе и Комитету Охраны города выработать устав и план объединения подомовых комитетов.

Вопрос о театре.

Гл[асный] Киль вносит следующий вопрос:

«Известно-ли Управе, а также Театральной Комиссии о том, что в кассе Городского Театра продаются билеты на гастрольные труппы Каминской по довольно высоким ценам, какие меры принимает Управа для прекращения злоупотреблений».

Е. В. Радбиль, как член Театральной Комиссии, говорит: в театре не все обстоит благополучно. Имеются два антрепренера: г. г.¹⁹⁵ Снарский и Хотинский. Пока здесь был г[осподин] Снарский, прений не было, но г[осподин] Снарский уже 5 недель, как застрял в Одессе. У города с антрепризой назревает конфликт.; антрепризой допущен ряд нарушений договора. Однако до приезда г[осподина] Снарского преждевременно подымать вопрос о разрыве договора.

¹⁹⁵ Господа.

Гл[асный] Лучанский предлагает Театральной Комиссии обследовать, все ли благополучно с театральным имуществом.

Гл[асный] Цорин спрашивает, существует-ли опись театрального имущества.

Городской Голова отвечает, что Снарский на описи не расписался, но в театре имеется городской служащий, на обязанности которого – охрана имущества от хищения.

Гл[асный] Цорин предлагает: 1) дополнить состав театральной комиссии, 2) в срочном порядке составить опись театрального имущества.

Гл[асный] Шварц, доказывая, что театральное дело не стоит на должной высоте, предлагает: 1) расторгнуть договор с антрепризой, 2) временно передать театр театральной комиссии.

Городской Голова предлагает: в виду того, что член Управы Л. А. Длуголенцкий заведующий театром в тюрьме и не может дать объяснений, что комиссия фактически после разгона Думы не существовала, и что вопрос не был внесен в повестку, снять вопрос до рассмотрения его комиссией.

После речей г. г.¹⁹⁶ Шварца, Радбиля, Недельского, Оршанского, Волошина, Сведерского, постановлено: вопрос о театре снять и внести его в повестку ближайшего заседания, поручив Театральной Комиссии изготвить доклад(...)

Председатель Думы [Підпис].
[Підписи].

ДАВиО, ф. 262, оп. 1, спр. 29, арк. 255-257.

№ 189.

1918 р. грудень. Вінниця. – Характеристики структури та персонального складу Вінницької міської управи.

Вінницька Мійська Управа на Поділлію

<u>Питання</u>	<u>Відповідь</u>	<u>Увага</u>
З кількох членів складається Управа.	З п'яти: Мійського ¹⁹⁷ Голови А. Р. Фанстіля Тов[ариша] ¹⁹⁸ Мійського Голови Н. П. Омельченко, та трох членів Управи Л. А. Длуголенцкого, Я. М. Волошина і В. М. Сведерского.	
Чи члени суть по виборам (Коли відбувся їх вибір)	По виборам. Вибори відбулись: Мійського Голови Фанстіля – 29 квітня 1918 року. Тов[ариша] Мійського Голови Омельченко – 29 Квітня 1918 року.	

¹⁹⁶ Господ.

¹⁹⁷ Мійського.

¹⁹⁸ Заступника.

Чл[ена] Управи Длуголенцького – 29 квітня
1918 року.
Чл[ена] Управи Волошина – 14 травня.
1918 року і
Чл[ена] Управи Сведерського – 3 червня
1918 року

Чи члени суть по призначенню
(ким призначенні і коли).

Освітній ценз членів
Управи і їх соціальне
Становище. Мійський Голова (Університет по Юридичному
факультету). Тов[ариш] Мійського Голови
(Університет по Медичному факультету)
Чл[ен] Управи Длуголенцькій (Університет
по Юридическому факультету)
Чл[ен] Управи Волошин (скінчив реальну
школу і був студентом).
Чл[ен] Управи Сведерській (скінчив
Київський Політехнічний И[нститут]
агрономічний і хімічний відділи)

Скільки і які
відділи входять в склад
Управи.

Дванадцять
Секретаріат Управи
Від[діл] Народної Освіти
Роспорядчо-Будівничий від[діл]
Сирітський Суд
Військовий відділ
Відділ Опекунства
Бу[х]гальтерський відділ
Санітарно-медичинський від[діл]
Продовольчий відділ
Відділ підприємств
Електричний відділ
Регистратура

Хто керує кожним
відділом. З якою освітою.

Секретаріатом, Сирітським Судом
і Бухгальтерським відділом
відає Мійський Голова (юріст).
Санитарно-Медичним відділом,
відділом опекунства, регистратурою і
відділом Народної Освіти – Тов[ариш]
Мійського Голови (лікар)
Роспорядчо-будівничим і військовим
відділами
Чл[ен]Управи Длуголенцькій (юріст).
Електричним відділом і відділом
підприємств Чл[ен] Управи Волошин.
Продовольчим відділом – Член Управи
Сведерський.

З кількох осіб
складається канцелярія
кожного відділу.

Секретаріат..... з 2-х
Відділ Народної Освіти.. 1-го
Роспорядчо-Будівничий. 2-го
Сирітський Суд..... 1-го
Військовий відділ..... 1-го
Відділ опекунства..... 1-го
Бу[х]гальтерський відділ..... 10-ти
Електричний відділ..... 4-х
Санітарний відділ..... 1-го
Продовольчий відділ..... 48-ми

Відділ підприємств (окремної
канцелярії не має).

Регістратура..... з 2-х

Мійський Голова [Підпис]. Секретар [Підпис].

ЦДАВО України, ф. 3306, оп. 1, спр. 11, арк. 129, 129 зв.

Частина 4. Спогади та свідчення про встановлення і діяльність влади Директорії УНР у Вінниці у листопаді – грудні 1918 р.

№ 190.

Спогади сотника УГА П. Бекесевича про встановлення влади Директорії УНР у Вінниці у листопаді 1918 р.¹⁹⁹

В літі 1918 року відкомандовано мене зовсім несподівано з італійського фронту до австро-угорських окупаційних військ на Україну і приділено до штабу 16 полку краювої оборони, котрий стояв тоді в місті Гайсині. Можна собі уявити мою превелику радість, коли я виїздив з пекла італійського фронту на широкі степи України, знані мені лишень з опису

Полк, до котрого мене приділено, складався виключно з вояків польської народности, майже всі резервові старшини, около 2/3 старшинського складу, це були Поляки, решта австрійські Німці, кілька Чехів і я одинокий Українець. Командантом полку був підполк[овник] Шпондер, людина праведна, з великим політичним хистом. З поминенням других старших рангою і досвідом старшин, він назначив мене стаційним²⁰⁰ командантом міста Гайсина.

Виходив з заложення²⁰¹, що ту важну функцію лучника²⁰² між військовою командою а²⁰³ цивільними властями повинен сповняти на українській землі лишень Українець. У всіх важних справах він завжди засягав²⁰⁴ моєї ради і завдяки тому з трьох з гори наказаних карних експедицій, що мали на меті ревіндикацію²⁰⁵ загарбаного селянами у поміщиків майна, лишень одну перепроваджено при моїй участі, як заступника команданта полку і то в порівнянню до того роду других езекуцій²⁰⁶ в людяний спосіб і з мінімальними успіхами. Одного дня настановлений гетьманом гайсинський староста прислав був до команданта полку около 20 арештованих свідомих Українців з просьбою передержати їх у військовій в'язниці аж до від[т]ранспортовання їх з більшою партією подібних арештантів до якихось концентраційних таборів в Німеччині. По короткій розмові удалося мені переконати полковника про безпідставність зарядженого²⁰⁷ арешту і позискати²⁰⁸ його згоду на увільнення призначених на загладу²⁰⁹ невиних людей. З обох

¹⁹⁹ Біографічних відомостей про автора виявити не вдалося.

²⁰⁰ Тут - постійним.

²⁰¹ Тут – принципу.

²⁰² Посередника

²⁰³ і.

²⁰⁴ Просив.

²⁰⁵ Повернення.

²⁰⁶ Покарання.

²⁰⁷ Розпорядження.

²⁰⁸ Домагатися.

²⁰⁹ Загибель.

вище згаданих причин він мав навіть доходження²¹⁰ на підставі денунціяції²¹¹ польських старшин свого полку, котрим кінець положила революція в Австрії і відворот²¹² австрійських військ з України.

А сталося це в Гайсинському гарнізоні так неждано, через одну ніч. Було це дня 3-го падолиста.²¹³ Мрячний день з морозом. Іду вулицею. Вояки поскидали з шапок розетки²¹⁴, не здоровлять старшин. Ходять чутки про якісь вояцькі ради, які домагаються негайного повороту домів.²¹⁵ Полковник скликав старшинські збори, зворушений говорить про заклик цісаря Карла до своїх народів, про заломання²¹⁶ фронту в Італії, про кінець війни. Полк готується горячково до дороги. На стації²¹⁷ стоїть три ешелони під парою. На другий день рано полк опускає²¹⁸ Гайсин в напрямі до двірця.²¹⁹ По завагонованню²²⁰ полковник каже заграти цісарський гимн, однак музиканти під охороною скорострільів²²¹ II баталіону, звернених в сторону старшинських вагонів, заграли: «Де домов мой»,²²² а опісля «Єще Польска».²²³ Вузкаторовою колійкою²²⁴ добивається полк під ніч до Винниці.

На стації у Винниці безліч ешелонів з відступаючими австрійськими військами. Австрійські і гетьманські стійки²²⁵ нікого не випускають на місто, звідки доходять часті стріли²²⁶. Старшини полку – мої товариші – скупчені в двох вагонах, дискутують над витвореною ситуацією. Жовнірська²²⁷ рада скасувала старшинську кухню. Голодні частуємося припасами з наших наплечників. Около півночі приносить мені мій чура²²⁸ каву з жовнірської кухні і тягне мене в кут. «Пане поручнику, втікайте, жовнірська рада постановила розправитися з кількома старшинами за їх обходження з жовнірами, а також з вами, бо ви Українець». Вістка ця лишень прискорила виконання мойого пляну, кинуті полк ще на українській землі і не дати себе завести до Кракова, куди прямував полк. Я попрощався тихцем з командантом полку і забравши зі собою двох однорічних охотників,²²⁹ Українців, серед темної ночі поміж ешелони добився щасливо до ресторації винницького двірця. При буфеті стояло кількох

²¹⁰ Зрозуміти це.

²¹¹ Доносу.

²¹² Вихід.

²¹³ Листопада.

²¹⁴ Кокарди.

²¹⁵ Додому.

²¹⁶ Поразку.

²¹⁷ Стації.

²¹⁸ Залишає.

²¹⁹ Вокзалу.

²²⁰ Посадки у вагони.

²²¹ Кулеметів.

²²² Гімн Чехії.

²²³ Гімн Польщі.

²²⁴ Вузькоколійною залізницею.

²²⁵ Тут – вартіві.

²²⁶ Постріли.

²²⁷ Солдатська.

²²⁸ Ординарець.

²²⁹ Добровольців.

старшин в гетьманських одностроях, пили чай і в дивнім московсько-українським «язичію»²³⁰ говорили про відворот австрійських військ. Довго не надумуючися, я приступив до одного з них, котрого другі кликали полковником, представився, хто я є і заявив, що я хочу вступити в ряди організуючої української армії, «Харашо, галубчик, нам таких і нада». Він був командантом стаціонованого²³¹ у Винниці 2-го саперного куріня. Вручив мені свою візитівку з кількома словами до свого ад'ютанта, щоби мене сейчас прийняв в склад куріня, а додавши мені до охорони двох козаків з двірцевої сторожі, казав мене відвести до касарні²³² полку. Зі мною поїхали туди також і оба однорічні охотники.

Переспавшись в кімнаті дижурного старшини, я щойно на другий день познайомився при спільній обіді в старшинській харчівні зі всіма старшинами куріня і старвся зорієнтуватися в новім положенню. Сам полковник (назвиська²³³ на жаль не памятаю) був собі добряга веселої вдачі, котрий вмів приноровитися до кожночасної ситуації. Перед козаками він був Українець, в старшинській харчівні серед своїх старшин, котрих було около 15, а з котрих лишень трьох почувало себе Українцями, він був Москалем. Пригадую собі, як в другім тижні мого побуту в куріні святковано в старшинській харчівні якісь курінні роковини. Випивши вже може десяту склянку монополки,²³⁴ полковник серед захоплення своїх старшин вніс тост на здоровля царя і єдиної неділімої. Протести мої і вище згаданих товаришів на ніщо не придалися, їх закричали²³⁵ п'яні. Козаки і підстаршини куріня, це були діти українських селян з Подільської губернії, серед них велика скількість свідомих Українців. Найкращі з них за допомогою обох моїх однорічних охотників утворили між собою тайний кружок, в котрім гуртувалися всі незадоволені з пануючого режиму. Це були здекляровані²³⁶ вороги Скоропадського з його системою правління, реставруванням поміщицтва, карними експедиціями і запровадженням на Україні при допомозі німецьких військ старих царських метод правління. На свої тайні засідання запрошували мене одинокого зі старшинського складу. Там ми обговорювали біжучі теми, мимохоть приготовляючи ґрунт під події, які незабаром наступили.

До кружка нашого прийшов дня 14. падолиста вечером емісар С. Петлюри з відозвою, закликаючою до повстання против гетьмана Скоропадського. Повстання, виходячи з Білої Церкви і опираючися на Січових Стрільцях, мало захопити цілу Україну і прогнати Скоропадського wraz з піддержуючими його німецькими військами. Цілий Винницький гарнізон мав ще цієї ночі перейти на сторону Головного Отамана. Емісар забрав мене і ще одного підстаршину як

²³⁰ Говірка.

²³¹ Розташованого.

²³² Казарни.

²³³ Прізвище.

²³⁴ Горілки.

²³⁵ Заглушили.

²³⁶ Тут – закляті.

делегатів куріня на спільне засідання делегатів цілого гарнізону в цілі²³⁷ обговорення одноцільного²³⁸ пляну ділання. Нарада покінчилася около 2-гої години в ночі. Вернувши до куріня, ми познайомили кружок про хід нарад і більшістю голосів прийняли і виконали слідуочий плян:

Тому, що у Винниці було цілий час остре поготівля²³⁹, всі старшини і козаки стояли в касарнях. Про козаків ми були спокійні, йшло нам про старшин. О год. 5-тій рано 30 козаків впало²⁴⁰ до кімнати дижурного старшини, а захопивши 18 скорострілів, котрі там стояли, козаки побудили старшин, котрі спали в сусідних кімнатах, просили їх убратись²⁴¹ і вийти на подвір'я. До зібраних старшин промовив один підстаршина, а²⁴² пояснивши в коротких словах ситуацію, сказав: «Панове старшини, хто з нами, прошу на право, хто проти нас, на ліво». Всі перейшли на право, з виїмком²⁴³ одного штабс-капітана, котрого негайно відпроваджено до команди міста. Командант куріня з міста телефонічно повідомив нас, що стає по нашій стороні.

В цей спосіб цілий винницький гарнізон перейшов на протязі кількох годин на сторону повстанчих військ. Зі всіх сторін доходили вістки, що повстання охоплює цілий нарід. Пригадую собі, як на другий чи третій день після цих подій мешканці Винниці були свідками такої сцени: Гостинцем,²⁴⁴ що провадив зі сторони Хмельника надійшов до Винниці комплетно узброений і умудурований піхотний полк зі скорострілами, на переді кількох кіннотчиків, у одного з них в руках великих розмірів жовто-блакитний прапор. «Ведіть нас до отамана Петлюри, ідемо на Київ». Полк цей зорганізували самочинно без жадної військової допомоги самі селяни.

Тимчасом чекала на нас друга не менше важна справа, розбросення німецького гарнізону, що стояв у Винниці. У Винниці і околиці стояв під той час сильний гарнізон німецьких військ. Вправді і в німецьких частинах дійшло вже до створення жовнірських рад, однак дисципліна і карність не потерпіли через це ані трохи. Німецькі війська були розташовані в трьох місцях: В давних російських касарнях за містом, в дівочій гімназії при головній вулиці, а також на двірці в сумежних домах. Крім цього стояло в поблизькмі селі кілька батерій²⁴⁵ тяжкої артилерії. Головна команда в дівочій гімназії спочивала²⁴⁶ в руках вибраного жовнірською радою молодого рїтмайстра²⁴⁷, однак у всіх важніших справах рїшала сама рада.

²³⁷ З метою.

²³⁸ Спільного.

²³⁹ Тут – стан бойової готовності.

²⁴⁰ Увійшли.

²⁴¹ Одягнутися.

²⁴² і.

²⁴³ Винятком.

²⁴⁴ Шляхом.

²⁴⁵ Батарей.

²⁴⁶ Перебувала.

²⁴⁷ Ротмістр.

Дня 17-го падолиста відбулася нарада всіх у Винниці стоячих частин отамана Петлюри і там. порішено ще тої самої ночі розоружити всі німецькі війська, які знаходилися у Винниці і околиці, по можності без проливу крові, де однак заходила б потреба, при ужиттю зброї. Вибрана на нараді делегація старшин, в якій склад входив також я, як німецький переводчик, удалася²⁴⁸ нічю²⁴⁹ до головної квартири німецьких військ у дівочій гімназії. Сам будинок був вже оточений зі всіх боків нашими частинами. Залога²⁵⁰ спала, лишень від сторони вулиці по тротуарі ходив подвійний пост.²⁵¹ Ми зажадали від нього побачитись з командантом і один з постів пішов до середини його прикликати. За кілька хвилин заблиско світло у всіх вікнах двоповерхового будинку, в середині почулась метушня. Відчинились бальконові двері і на балькон виставили Німці дві великі панцирні²⁵² плити, а за ними примістили два скоростріли прочуваючи, що їх чекає, готовились до оборони. По яких десяти хвилинах появився молодий старшина і спитав, хто ми і чого бажаємо. Від імени делегації, я пояснив йому коротко, в чім річ і вказав на каварню²⁵³, котра стояла якраз проти гімназії, як місце наших дальших переговорів. Німецький старшина заявив нам на те, що вправді для них (Німців) наша заява не є несподіванкою, однак в такій важній справі він сам не може переговорювати, але мусить засягнути думки жовнірської ради і в тій цілі вертає до касарні. Ми подалися до каварні. Довго довелося нам ждати на його поворот. Тимчасом Німці телефонічно порозумілися зі своїми всіма частинами у Винниці а також з батареями. За якої пів години прийшов німецький командант, а з ним 8 підстаршин, членів жовнірської ради. Тоді я заявив їм від нашої делегації, що Скоропадський, якого підтримують Німці, є ворогом Української Держави, що виховним вождом збройних сил України є отаман Петлюра, якого військово якраз веде тяжкі бої між Бояркою а²⁵⁴ Києвом з німецькими частинами на службі Гетьмана і що в імени²⁵⁵ Головного Отамана жадаємо від Німців, щоби без проливу крові здали зброю²⁵⁶ і покинули Україну. Старшинам і підстаршинам лишаємо їх зброю і зобов'язуємося власними потягами і під охороною наших військ і на наших харчах відставити²⁵⁷ їх в бажанім ними напрямі так далеко в сторону границі, як далеко сягає українська влада.

Я не мав ще тоді комплетного придніпряньського однострою.²⁵⁸ Зпід російської шинелі висунувся стоячий ковнір моєї австрійської блюзи²⁵⁹ з двома зірками. Завважив це німецький рїтмайстер і сказав до мене: «Herr Oberleutnant,

²⁴⁸ Прийшла.

²⁴⁹ Вночі.

²⁵⁰ Гарнізон.

²⁵¹ Двоє вартових.

²⁵² Броньовані.

²⁵³ Кав'ярня.

²⁵⁴ і.

²⁵⁵ Від імени.

²⁵⁶ Зброю.

²⁵⁷ Відправити.

²⁵⁸ Повної придніпряньської військової форми.

²⁵⁹ Тут - Мундира.

Sie Bundeskamerad, Sie werden die Deutschen wohl kennen. Also bitte, sagen Sie den Herren, dass deutscher Soldat gibt nie freiwillig die Waffen aus der Hand».²⁶⁰ Це його останнє слово і не має що більше говорити. Ми заявили йому, що нас є у Винниці поперх 3000 (Німців було около 800), що всі об'єкти обставлені щільно нашими військами, що спротив є безнадійний і що лишень даром поллється кров. Не ми того хочемо, але ви, нехай ллється кров – сказав і уклонившись відійшов з товаришами.

Тимчасом частинам нашим, котрі були делеговані на дворець удалося без жадних переговорів захопити несподіваним наскоком слабу обсаду²⁶¹ двірця і німецькі частини закватировані в сусідних домах, около 150 чоловіка. Не обійшлося без жертв. Коли командант двірцевої сторожі побачив наших козаків, які вдерлися до його кімнати і забирали кріси,²⁶² оперті під стіною, вистрелив з револьвера і кинув між гурт наших козаків дві ручні гранати. Вислід²⁶³: Двох убитих, около 12 ранених, в тім 4 Німців. Він сам згинув на місці, пробитий багнетом одного козака.

Німці піддалися. Піддалися також майже без спротиву німецькі частини в касарнях за містом около 250 чоловіка. Година 3 - та в ночі ми були панамі ситуації. Лишень гімназія держалася і ми почали обстріл, а потім і регулярну облогу. Втім чуємо звідкілясь відгомін гарматних пострілів і вже паде 8 гранатів²⁶⁴ на середину міста. За кілька хвиль чотири і знову чотири. То стріляли німецькі батерії з поблизького села. Се додало духа замкненим в гімназії Німцям. Вони почали викидати з вікон ручні гранати. Якраз розвиднялось. Аж тут провадять вулицею розоружених Німців з двірця і з касарень. Вид цей мусів поділяти пригноблюючи на залогу гімназії. Перестали кидати гранати, появился білий прапор. Німці виділи безвиглядність²⁶⁵ дальшого спротиву і зложили зброю.

О год. 7-рано розоруження німецького гарнізону було скінчене. Майже рівночасно в'їхала на головну вулицю німецька артилерія з тяжкими гарматами з поблизького села. Гарматники йшли серединою вулиці коло гармат пішки, а на їхніх конях їхали по обох боках дороги селяни, котрі їх без військової допомоги самі розбрóли.

Бекесевич П. Мої спомини з останніх днів окупації України австро-німецькими військами // Літопис Червоної калини. Ілюстрований журнал історії та побуту. III Річник. Ч. 3. Львів, 1931. Березень. С. 4-6.

²⁶⁰ «Пане старший лейтенанте, ви – союзник, але ви ще краще пізнаєте німців. Отже, будь ласка, скажіть панам, що німецький солдат не складе зброю» - нім.

²⁶¹ Охорону.

²⁶² Гвинтівки.

²⁶³ Наслідок.

²⁶⁴ Снарядів.

²⁶⁵ Безнадійність.

№ 191.

Із власноручних показів від 11-23 січня 1950 р. про події у Вінниці у 1917-1918 рр. Є. Богуславського, заарештованого органами радянської державної безпеки.

Богуславський Євген (1883, с. Слобода Покровська, нині Куп'янського району Харківської області – 1950 м. Луцьк) – політичний та громадський діяч, теолог, педагог. Закінчив Київську духовну академію, кандидат богослов'я, працював у гімназіях міст Золотоноша (нині Черкаська область), Жмеринка, Вінниця. Входив до Чернігівської та Вінницької організації «Просвіти», у 1917 р. член Київської комісії видання брошур та листівок для армії, гласний Вінницьких повітових земських зборів, голова Вінницької міської філії Подільської губернської української ради. Член Вінницької філії Українського національного союзу. Після встановлення влади Директорії УНР у Вінниці 19 листопада 1918 р., призначений Подільським губернським комісаром. На цій посаді перебував до 30 листопада 1918 р. У 1919 р. – помічник губернського комісара освіти, член Вінницької повітової народної управи, у 1920 р. – її голова. Співзасновник часописів – «Шлях», «Хвиля» у Вінниці. У липні 1920 р. емігрував до Польщі, у м. Ченстохов працював у товаристві Червоного Хреста при армії УНР. З весни 1921 р. мешкав у містах Луцьк, Острог. Завідувач книгарні, викладач польських начальних закладів, очільник наглядової ради кооперативного банку, кооперативного товариства. У 1928-1935 рр. – депутат сейму Польщі від Безпартійного блоку співпраці з урядом, член комісії парламенту. У 1931 р. вступив до пропольського «Волинського українського об'єднання». Брав участь у низці світських та церковних культурно-освітніх товариств. У 1933 р. активний діяч Волинського громадського комітету допомоги голодуючим у радянській Україні. З приходом радянської влади у 1939 р. працював в установах освіти. У 1940 р. змушений дати згоду на співпрацю з органами НКВС. У вересні 1941 р. – серпні 1942 р. арештований гестапо, перебував у Кракові. Після звільнення – учитель, бібліотекар. Після вигнання німецьких окупантів – літературний редактор обласної газети «Радянська Волинь», заступник директора Обласного інституту вдосконалення вчителів, викладач Луцької Духовної семінарії. Незважаючи на вимушену співпрацю з радянськими спецслужбами, комуністичних ідей не поділяв, припускався антирадянських висловлювань у повсякденному житті. 3 січня 1950 р. арештований органами державної безпеки, 8 квітня помер у тюремній лікарні. Під час слідства подав власноручні свідчення з описом свого життя та діяльності.

Лютнева революція 1917 року застала мене у м. Жмеринка Подільської губернії, де я займав посаду інспектора гімназії. Я був автором брошур «Вітчизняна війна 1812 року», «Трьохсотліття дому Романових», «Кочубей», «Іскра». Остання, як і «Трьохсотліття дому Романових», управлінням

Київського учбового округу була на конкурсі премійована, але не надрукована, тільки в органі Київського учбового округу «Циркулярі К[иївського] Уч[бового] Округу» була похвальна для мене рецензія. Брошури допомогли мені висунитись серед педагогів, але тепер, за переоцінки цінностей, стали матеріалом проти мене. Влітку 1917 року помер директор гімназії, почалася серед педагогів Жмеринської гімназії і батьків учнів боротьба проти моєї кандидатури і, хоч мене не усували від керівництва гімназією, я порахував за краще залишити Жмеринку. На початку 1918 року я отримав заняття у відділі народної освіти Вінницького повітового земства і декілька уроків у Вінницькій міській гімназії.

Центральна Рада, організована у Києві у березні 1917 року, привела на Україну німців. Німецькі загоони зайняли Вінницю у березні 1918 року. З членів Центральної Ради від Вінниці пригадується Рижій Іван Петрович, який був одночасно і членом земської управи. Він мені розповідав про втечу Центральної Ради з Києва, про те, як відбувалося «законодавство» Центральної Ради у вагонах: на ходу були прийняті деякі закони і між іншим земельний закон. З німцями приїхав до Вінниці військовий міністр Центральної Ради Жуковський, але довго у Вінниці не затримався. У квітні 1918 року відбувся розгін Центральної Ради; на Україні з'явився гетьман Скоропадський, з'явилися губернські і повітові старости. На Поділлі губ[ернським] старостою був призначений гетьманом Кисельов, а вінницьким повітовим старостою Гусаков. Незабаром після німців на Україну прийшли австрійці. Створені були на кордоні поблизу Кам'янець-Подільського інциденти; питання набуло такого характеру, що для наведення порядку потрібна була допомога, і за такою допомогою до штабу австрійського генерала Бем-Ермолі звернулися від імені українського населення адв[окат] Степура і приватно повірений Ніколаєв. Штаб Бем-Ермолі пізніше переїхав у Вінницю. З австрійцями переїхала на Україну і дивізія галицьких «Січових стрільців» із своїм «архикнязем» Василем Вишиваним (Вільгельм Габсбург). У кожний повіт України (на Правобережжі) дивізія визначила по два січових стрільці нібито з метою охороняти інтереси населення; як казали, робити інтервенції з різних питань перед адміністрацією. У Вінниці представниками «Січових Стрільців» були Остап Вахнянин і Кость Танчківський. Ще раніше, у пору Центральної Ради, у Вінниці з'явилися особи галицької інтелігенції з колишніх військовополонених – [Михайло] Козоріс, Бабій, [П.] Бунт, [Володимир] Козак та інші; приїжджали й інші січові стрільці; пам'ятаю приїжджав поет Карманський. Відбувалась українізація. Я, як і раніше, працював у відділі нар[одної] освіти; начальником моїм був Озерянський Іван Юхимович, а губернським комісаром освіти Щириця Юхим Іванович, з викладачів учительського інституту. Щириця доручив мені обстеження Гайсинської гімназії, де педагоги поділились на дві групи і розсварились між собою. Директором був Левицький Петро, людина досить крутого норову, зі своїми вимогами, налаштував проти себе багатьох педагогів. старостою в Гайсині в ту пору був Сінокосов.

Між тим, гетьманська політика з жорстоким терором населення викликала обурення мас і української інтелігенції. каральні експедиції не припинялися. Щоб вплинути на інтелігенцію гетьман розсилав своїх емісарів. У Вінницю приїжджав, між іншим, [Василь] Касіян, адвокат з Коломиї.

Приблизно в середині літа 1918 року, за зразком Києва та інших міст, у Вінниці виник Національний український союз. я увійшов у Союз, а згодом у Національну Раду від Вінницької Просвіти, яка ще з часів революції розгорнула широку діяльність, видаючи підручники та книги для читання. Видані були в першу чергу священна історія на укр[аїнській] мові буковинського священика [Є.] Семаки, а також читанки для молодших класів школи.

За розпорядженням гетьманської влади в кінці літа 1918 року у Вінниці відбулися масові арешти української інтелігенції. Була арештована вся земська управа на чолі з її головою Йос[ипом] Устиновичем Лоз[инським]. Староство не дало пояснень; делегація від українців звернулась до угорських військових властей, які в цей час стояли у Вінниці. Незабаром арештовані були звільнені. В делегації до угорців і я брав участь.

Влітку 1918 року губернська земська управа разом з Національною Радою влаштували на честь угорців обід, на якому був присутній командир II подільського корпусу генерал [Петро] Єрошевич. На обіді говорили про самостійну Угорщину. З промовами виступали ген[ерал] Єрошевич, голова земської управи Приходько Віктор, член земської управи Іваницький Сергій. Я на обіді був присутній, але з промовою не виступав. Коли був обід – раніше арештів чи після них, затрудняюсь відповісти; нинішнє враження таке, що раніше них.

Весну і літо 1918 року я провів у турботах щодо відкриття у м. Вінниці української гімназії. Гімназія була відкрита 20 липня 1918 року, і в присутності гетьманського міністра освіти Василенка, професора Вінницької гімназії.

У жовтні 1918 року відбулося відкриття Кам'янецького університету. Я з групою вінничан був посланий в якості представника вінницького земства вітати новий розсадник науки. Гетьман прислав одного зі своїх генералів (на прізвище, здається, Хрульова) зі спеціальною грамотою. Від Київської Національної Ради були Микита Шаповал і Холодний Петро Іванович. Зібралось багато земських діячів, кооператорів, як і з центру (Києва), так і з периферії. Тут я вперше зустрівся з Ів[аном] Ів[ановичем] Огієнком, який був організатором і першим ректором Кам'янецького Університету. Тоді мою увагу зацікавила схильність Огієнка до церковно-релігійних питань. Перед ним на столі в кабінеті лежало рідке видання так званої Острозької Біблії 1580 року. Святкування носило характер національної (української) маніфестації. Хор під керівництвом Кошиця часто повторював пісню на слова Ів[ана] Франка «Не пора, не пора москалеві, ляхові служити» і «Ми, гайдамаки».

У листопаді 1918 року розпалася Австро-Угорщина. Австрійські війська залишили Вінницю. Майно, яке вони залишали, земство перебирало у свої

руки. Я з іншими працівниками земства брав у цьому участь. Пам'ятаю, що вдалося мені зберегти від знищення значну частину архіву армії Бем-Ермолі.

У другій половині листопада у Києві почалося повстання проти гетьмана. Організувалась Директорія на чолі з Винниченком. У Вінниці усунення гетьманських властей відбулося порівняно легко. Я був у числі керівників повстання у Вінниці. Генерал Єрошевич зразу перейшов на сторону повсталих. Староста Гусаков утік. У Вінниці був штаб так званої Південної Армії (окремої від Денкіна); штаб і багато офіцерів-добровольців були затримані.

Вінницька Національна Рада намітила мене в кандидати на пост «Губернського комісара»; пізніше від Винниченка прийшло призначення. Роботи було багато. Довелося турбуватися про мобілізованих, які охоче йшли проти гетьмана. Повертались з Австрії, а потім Німеччини обідрані і голодні військовополонені – потрібно було допомагати. Почалися хвороби, між іншим сипний тиф – медична допомога в основному теж була у віданні губернського комісара. Губернією бродили гетьманські стражники – «варта» (населення називало їх пиріжком за форму головного убору); відбувалися безчинства, боротьба з ними була дуже важкою. Окремо від Директорії в районі Козятина був ще керівник повстання проти гетьмана Оскілко, висунутий, очевидно, поляками. Боротися з ним не доводилось, але потрібно було налагодити стосунки мирного характеру. Під самою Вінницею – Літинчанах,²⁶⁶ Стрижавці – відчувалась діяльність польських підпільних організацій. Коли Київ був звільнений від гетьмана і німців (друга половина грудня 1918 року), я їздив у Київ за керівними вказівками, але там була плутанина, нічим допомогти мені не могли. Незабаром почали намічатися ознаки провалу Директорії: окремі особи – Шаповал, Огієнко – приїхали з Києва у Вінницю, щоб, не особливо затримуючись, їхати далі (в Кам'янець); до них теж потрібно було з'явитися і вислуховувати нерідко зауваження (особливо від Огієнка). Вінницькі керівники повстання проти гетьмана – д[окто]р [О.] Базилевич, [О.] Янко – зайняті були своїми справами і теж не надавали допомоги.

В кінці січня (можливо, на початку лютого) 1919 року більшість членів Директорії переїхала у Вінницю. Петлюру у Вінниці я не бачив: він був на фронті біля відступаючих своїх військ. клопоти мої, як губернського комісара, біля Директорії збільшилися. Розселилися члени Директорії в готелі «Savoy» (тодішня назва). Мені вдалося виклопотати у Винниченка асигнування на побудову приміщення гімназії – це пояснювалось як допомога вінницькій громаді за повстання проти гетьмана.

Під час боротьби військ Директорії проти гетьмана нас дивувала поінформованість гетьманських кіл про стан справ у Києві. Пошта, телеграф, і телеграф ІНДО, що пролягав через Вінницю, були в наших руках і під нашим контролем; виявилось, що зв'язком була вузькоколійна дорога і її телеграф.

²⁶⁶ Ймовірно П'ятничанах, тепер у складі м. Вінниця.

Цим телеграфом було передано розпорядження гетьмана, яке ставило мене та інших вінницьких повстанців поза законом.

Невеликий німецький гарнізон все ще залишався у Вінниці, займаючи приміщення тодішнього реального училища. Генерал Єрошевич вважав справу роззброєння цього гарнізону легкою, але ми не хотіли зайвих жертв, тим більше, що в розпорядженні німців, за нашими відомостями, було декілька гармат, якими вони могли [пошкодити] будівлю готелю, зайнятого Директорією. Німців дещо налякав ген[ерал] Єрошевич, а потім вступили у переговори, які проводив я. Підписано було угоду, яка дозволяла німцям без зброї, боєприпасів і коней, із запасом їжі на декілька днів їхати додому в Німеччину. Була надана німцям деяка сума грошей. Начальником німецького гарнізону був майор з Гамбурга, власник фабрики марципанів(...)

(...)Повертаючись до своєї діяльності, як Губернського комісара при Директорії, повинен визнати, що вона була за своєю суттю антирадянською. Я, як новоявлений (березневий) українець, прагнув підкреслити свої націоналістичні погляди і діяв в дусі пануючих серед Директорії і близьких їй кіл поглядів. Основним гаслом було – самостійна Україна; підтримував погляд на безкласову структуру українського суспільства і що більшовизм і комунізм чужі українцям. Як губернський комісар проводив мобілізації в петлюрівські війська, допомагав галицьким антирадянським загонам, захоплював залишені після Першої світової війни військові склади на користь петлюрівської армії, повсюди виступав як орг[анізатор] Директорії, одним з перших забезпечив Директорію матеріальними засобами, взявши з гетьманських хлібозаготівель солідну суму до 7 000 000 рублів. Усунув я з посади одного повітового комісара, що називав себе Сава Чалий (псевдонім), який заявляв себе прихильником комуністичного руху...

Власноручні покази заарештованого Євгена Богуславського 11-23 січня 1950 р. Публікація, переклад українською, примітки Руслани Давидюк. // Реабілітовані історією. Рівненська область. Київ-Рівне: Дятлик М., 2017. Кн. 7. С. 194-198, 203.

№192.

1919 р. – Зі спогадів В. Боржковського про причини та перебіг проти - гетьманських повстань у 1918 р.

Боржковський Валеріан (1864, с. Мізяків нині Калинівського району Вінницької обл. – 1919, м. Київ) – громадський і політичний діяч, етнограф, археолог, статистик, краєзнавець. Закінчив Шаргородське духовне училище, виключений із Кам'янець-Подільської духовної семінарії за участь у нелегальній народницької організації, завершив навчання у Одеській духовній семінарії. Працював у Бессарабії у філоксерній комісії, Галичині, Єнісейській губернії Росії. З 1902 р. працював у Вінниці землеміром, брав активну участь у

громадському житті, фундатор та член кооперативних товариств. З 1911 р. гласний Вінницького повітового земства, входив до складу декількох комісій. Член Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка, автор наукових статей. Восени 1917 р. призначений Вінницьким повітовим комісаром Тимчасового уряду. Активний учасник подій Української революції на Поділлі. 12 квітня 1919 р. арештований більшовицькою владою, вивезений до Києва, де 1 червня 1919 р. розстріляний «в порядку червоного терору за контрреволюційні дії».

Закон Центральної Ради про скасування власності на землю і перехід землі народові без викупу вороже поставив до неї не тільки панство, але й ту частину селянства, од якої задармо одходив лишок землі, що був поверх трудової та споживчої норми. Спільними силами за допомогою німців зроблено переворот, і настало гетьманство.

3-го травня до мене, як і до всіх повіт[ових] комісарів, од губ[ернського] комісара прийшла телеграма мобілізувати всі сили на боротьбу з гетьманством і на 7-е травня скликати з'їзди для резолюцій і протестів. Покладалась надія на січових стрільців, але ще до получения телеграми відомо було про скінчення бійки і що німецькі штики стоять за нову владу.

Повстання я лічив тоді несвоечасним, вийшов би лиш розстріл народу, розбиття сил його й зневірення в проводирах його. З телеграмою я ознайомив нач[альника] повіт[ової] міліції і що відповідальність за невиконання її приймаю на себе. Про своє рішення довів і до відомости генерального прокурора Республіки Д. В. Марковича, який зі мною згодився.

6-го тр[авня] мене повідомив австрійський комендант Вінниці, що йде агітація «до спонукання мужицтва» до заяв та зборів проти нової влади і що будуть вжиті воєнно-польові суди. 6-го ж ч[исла] губ[ернський] комісар телеграфно просив одмінити з'їзди, щоб не вести на розстріл людей. З'їзди подекуди з наслідками їх одбулись.

Настала реакція, запанував більшовизм з права. Верховодники зникли, а маса сама осталась на відповідальність. Пішли карні загони, контрбуції на винних і невинних, знущання як своїх, так і чужинців над народом. Зазначу що як прийшли до нас німці та австрійці, то їхні коменданти стали втручатись в життя, видаючи до людности с погрозами свої розпорядження. Мені всякій раз приходилось вказувати ім на наші закони, і свої розпорядження вони припиняли. Як же настали старости, то вони пішли до послуг їх.

Зіставивши службу комісара, а в осени і службу члена мійської²⁶⁷ управи, я подався на село з працею по своїй спеціальности. Прийшлося почувати настрої і переживання села, давати інформації про сучасне становище, про роль і значіння національного союзу.

²⁶⁷ Мійської.

Селяне, маючи на увазі, що німці у нас не вічні, вірили в перемену. Зневірівшись же в крайніх лозунгах, дійшли до думки, щоб земля перейшла до них через державу за плату, а з тих грошей пани можуть жити, вистроївши фабрики та заводи.

Гетьманство все натягувало струни, близилось повстання як з низу, так і з верху. Села опановує думка: «Не буде добра, поки мужиків не буде повно рови, а ляха ні ноги». Глибока ненависть до всього пануючого, втягнута ще з молоком матері, під впливом часу ще зміцнилась, пішли напади на панів та служащих економії, розростались в повстання.

Таке повстання скоїлось в с. Пеньківці та Яцківцях, Літинського пов[іту] Там маєтки гр[афа] Холоневського. В лісах сервітути,²⁶⁸ на сільських полянах панський ліс, через що вічні непорозуміння, поз[о]ви. Дві стор[о]ни – два воюючих табори. Особливо ненавистю користувався головноуправитель Валявський, до його не раз було стріляно, і раз навіть підстрілено. Коли ж настало гетьманство, то пішла помста, мадяри, карні загони, од яких старе й мале ховалось по лісах, контр[и]буції, руйнування хат. Слідча комісія дасть колись правдиву картину.

12 листопаду я був з робітниками в сусіднім з Пеньківкою Майданським лісі. В полудень дізнались ми, що в Майдан Супрунівський з Пеньківки та других сіл прийшло з 400 – 500 озброєних повстанців, які під страхом розстрілу гонят до повстання, йти проти панів, привели з собою економа і лісничого з Пеньківки бр[атів] Здзінських, йдуть на Супрунів та Янів,²⁶⁹ а потім й на Вінницю. Мов іскра вдарила по робітниках: «аж тепер нарід діб'ється свого ... певне гетьмана вже немає» ... але враз тим іскра стихає, бере сумнів, чи певний шлях обрано нищення панів? З'являються в лісі й ті, що втікали од повстанців.

Повстанцями в той же день, 12 листоп[ада], розстрелено було Здзінських. В Супрунові арештували управляючого маєтком Раллі Ружицького повезли теж на розстріл. На очах в його були вбиті Здзінські. Але совість народня недопустила сеї кари. Заступились своїж селяне: «Яке ви маєте право казнити наших панів? Ваші пани знущались над вами, ви їх казнили, а наші зла нам не зробили і, коли суд, то хай весь народ наш ввечері судить, як вернеться з поля». Це вратувало Ружицькому життя. Потім ще арештовано було конторщика Наконечного, але ім селяне дали спомогу ввечері вийти з села. Сем'ї служащих люде на ніч порозбирали по своїх хатах. Таке відношення пояснюється людським відношенням до селян управління маєтками властительки п[ані] Раллі, яка допомагала там «приємом» для дітей, лікарською поміччю, коштами на школу і т. и.

Пеньківське повстання підняло настрій других сіл і могло б вилитись в анархію, як би не своєчасне повстання Національного Союзу, яке злило дві течії. Відозви Директорії та праця інтелігенції на місцях зробили своє діло. В селах активно виступила та частина поміркованого селянства, що за «слабод»

²⁶⁸ Власність поміщиків, за користування якою селяни платили.

²⁶⁹ Нині с. Іванів Калинівського району.

сиділа стерорізована. Тепер вона спиняє товаришів, що хтіли б знов верховодити.

Навчене гірким досвідом село хоче порядку та твердої влади, яка б довела його до землі, волі та просвіти, і є певна надія, що воно ждатиме своєчасного і законного розрішення як земельних, так і інших справ. Буде воно сторожке і до тих, що багато та за дарма йому все обіцюють.

Хвиля історії знов виносить Український нарід з його бажанням правди та волі, але коли сягнеш думкою скільки хижаків оточує його, скільки провокаторів стелять йому дорогу до загибелі через анархію і що у нас є короткозорі щирі патріоти, які через раду вояцьких депутатів та по ленінській дорозі до верхів соціалізму можуть знов довести його до розбитого корита, мимоволі запитуєш: чи вжеж, Боже, мало ми ще вчені та биті?

Розум та досвід нам кажуть, що сила наша в єднанні; партійність, гризня і розпорошення сил сприяє лиш загибелі. Єднання партій і спілок в Національнім Союз[і] знов винесло нас вверх хвилі бурхливого моря, і тепер, коли повинна бути могутня воля обережного керманича, ми партійно кинемось до стерна, щоб на якийсь бік схилити його і ... потопитись?

Ні, не віряться. Стали ми на певну дорогу, дали владу Директорії. Не час тепер балачок та дріблення сил. В війні одна суцільна воля всім керує і перемагає, а ми ще не одвоювали свеї рідної хати. Маючи за ідеал соціалізм, в соціяльній політиці повинні давати лиш те, що на час, та відповідає розвиткові народа, а потім все «приложиться».

Головна основа нашої держави – селянство – спокійно жеде твердої влади, щоб довела його до кращої долі. Це наш фундамент і, коли у нас є державний розум та буде дісципліна, то й збудує вільну, незалежну Україну з широким простором для вселюдських ідеалів.

Хай же 1919 р. принесе нам щастя, та одведе од шляху дважди пройденної тяжкої науки!

В. Боржковський 3 недавнього минулого // Республіканські вісти. 1919. Ч. 28. 3 січня. С. 1-2.; Ч. 29. 4 січня. С. 2.

№ 193.

Із спогадів В. Винниченка про перебіг подій в Україні у часи перебування Директорії УНР у Вінниці в грудні 1918 р.

Винниченко Володимир (1880, с. Веселий Кут, нині м. Кропивницький – 1951, с. Мужен, департамент Приморські Альпи, Франція), державний і політичний діяч, відомий письменник. У 1902 р. виключений з Київського університету за політичну діяльність. Член Київської Громади, один із засновників Революційної Української Партії. З 1905 р. – один з керівників Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), у 1907 р. – член її Центрального комітету, у 1908 р. приєднався до створеного Товариства

українських поступовців. У 1905 – 1917 рр. через політичну діяльність перебував на напівлегальному та нелегальному становищі у Російській імперії, виїздив за кордон (Австрія, Франція, Швейцарія, Італія). У 1903 -1904 рр. ув'язнений російською владою. Після краху монархії Романових у 1917 р. повернувся до Києва, один з лідерів Української революції 1917-1921 рр. Очолив УСДРП, керував роботою всеукраїнських з'їздів: Українського національного конгресу, двох військових, селянського, робітничого. Член та заступник голови Української Центральної Ради, голова Генерального секретаріату УЦР (уряду), генеральний секретар внутрішніх справ, згодом Голова Ради народних міністрів Української Народної Республіки. Подав у відставку наприкінці січня 1918 р. У вересні 1918 р. очолив Український національний союз, один з очільників протигетьманського повстання. В листопаді 1918 р. – лютому 1919 р. – голова Директорії УНР. Подав у відставку, не поділяючи зовнішньополітичної орієнтації інших членів Директорії. Виїхав до Відня, утворив закордонну групу Української комуністичної партії (УКП). У 1920 р. зазнала провалу спроба повернутися до радянської України за умов повної незалежності Української радянської республіки, окремішності УКП від російської партії більшовиків. Потому припинив активну політичну діяльність, з кінця 1920 – х рр. оселився у Франції, де займався літературою, живописом, публіцистикою. Під час німецької окупації Франції ув'язнений у концтабір.

5. Хуторянка знов боїться пролетаріата.

Коли ж настала можливість скликати представників партій, що «просочились» через гетьманський фронт на наш бік і коли перед ними поставлено було питання про систему радянської влади, то й вони одкинули її. (У Вінниці, в початку грудня.)

Причини й аргументи були ті самі. «Хуторянка», дрібна буржуазія знову, як і за Центр. Ради, боялась пролетаріата. Радянська влада, це значить, властиво, влада мійського пролетаріата, а він у переважній більшості своїй не український, отже вийде, що ми самі оддамо владу неукраїнцям і загубимо свою національно-державну справу. В радах гору візьмуть найбільш активні, спритні й революційні елементи, а наш селянин не зможе з ними конкурувати та й не схоче сидіти в городі в тих радах і таким чином усе візьмуть у свої руки мійські робітники.

Я й ті нечисленні оборонці радянської системи, що були на тому засіданню, на це казали, що, коли ініціатива радянської системи вийде від нас, то ми ж можемо установити таку систему виборів у ці ради, щоб український національний елемент був цілком забезпечений у них. Ми не конче повинні робити так, як роблять руські большевики, що одного робітника металиста оцінюють щось у 10 чи 15 селян.

Ми можемо дати більш справедливе для нашої нації представництво сільському робітництву в цих органах влади. І річ не в тій чи инчій конструкції рад, річ навіть не в самій системі радянської влади. Вона в революційний час, у

моменти гострої соціальної війни є найкращим засобом здійснення соціалістичних завдань. Головне питання в тому, щоб вступити на шлях рішучої соціальної боротьби з усією системою буржуазного, капіталістичного ладу, з усіма його фортецями, органами, апаратами, звичаями. Для цього не годиться система демократичних самоврядувань і парламентаризм у старих їхніх формах, вони не можуть служити цілі соціалістичної перебудови громадянства, бо вся їхня суть має коріні в старому ладі.

Крім того. Коли розглядати питання системи влади хоча би тільки з національно-українського погляду, то й то систему місцевих самоврядувань ми повинні одкинути, особливо тих городських самоврядувань, які вибрано ще за часів Тимчасового Правительства й які в більшості своїй просто антиукраїнські.

Функції земського й городського самоврядування міг переняти на себе єдиний орган, рада робітничих і селянських депутатів. І таким чином національна справа також була би краще забезпечена й на місцях.

Взагалі, коли б навіть стояти тільки на одній національно-державній позиції, то й то більш менш далекогозоровому політикові повинно було бути ясно, що логічний розвиток руху приведе до большевизму й що в інтересах української державности треба не випускати ініціативи з своїх рук, треба забезпечити собі зарані український характер тої влади, яка має неминуче прийти.

Але такої далекогозорости у дрібної буржуазії разураз бракує, бо та далекогозорість з'єднана з такими революційними актами, які стоять у суперечности з соціальною природою й псіхікою міщанства.

Радянську, совітську владу величезною більшістю голосів було одкинено.

Мені лишалось або виступити з Уряду або згодитись на те, що я вважав шкодливим для всієї справи нашої революції й для справи української державности. Але й те й друге було би здачею поля боротьби майже без бою.

Тоді я свідомо пішов на хитрість. І члени Директорії, й більшість партій у своїх промовах виявляли згоду рішуче боротись з буржуазією. Селянська демократія, а також дрібна буржуазія хоч переважно йде за великою буржуазією, але рідко коли має до неї гарячу любов. Для української ж селянської демократії (ідеологами якої по суті були всі партії, не виключаючи й соціаль-демократів) велика буржуазія на Україні була ще й тим ворожа, що вся вона (велика буржуазія) була не-українська. І партії згожувались з тим аргументом, що нам, українцям, зовсім нема ніяких підстав боронити інтереси національно-чужої нам буржуазії.

Отже, ґрунтуючись на цьому, я на другий день по одкиненню системи чисто радянської влади вніс нову пропозицію: прийняти систему «трудоих рад», се-б-то рад представників усіх елементів громадянства, які не живуть з експлуатації чужої праці. Другими словами: це мала бути диктатура не пролетаріата й неможного селянства, а диктатура трудового люду.

Розуміється, в цій формулі вже були неясности, недоговоренности, якесь м'ягчення чогось, затушовування ясних і всім уже відомих принципів. Ця

формула викликала багато непорозумінь і суперечностей. Наприклад, кого підвести під категорію трудового елемента? Адвокати, священники, бюрократи, журналісти буржуазних і реакційних газет, вони не експлуатували чужої праці, значить вони мали виборче право до сих рад?

Але партії й Директорія знайшли цей компроміс прийнятним. Систему влади трудових рад було прийнято. Вищим же органом влади було ухвалено Трудовий Конгрес по тому самому принципі: мали право виборів тільки трудові елементи, велика ж буржуазія, кляси паразитарні, експлуататорські цього права позбавлялись.

6. По укорочених стежках.

Але на жаль було прийнято тільки принципіально, більш для заспокоєння себе й заховання миру, ладу та єдиного фронту всередині себе. Здійснення ж одкладалось, затягалось, гальмувалось дебатами над виробленням «закона» про ці ради, дебатами над їх компетенцією, над вирішенням поняття «трудоий» і т. д.

Я, пропонуючи цей компроміс, рахував на те, що живе життя саме виправить те, що зіпсовано й одкине непідходяще; що ж є здорового й прийнятнього, те лишиться й убереться в життєві форми.

Але партії й Директорія також, очевидно, як не зовсім свідомо, то напівсвідомо почували, що життя заграє рішучу роллю, й не спішили з реалізацією цієї постанови, яка все ж таки як-не-як мала большевицький характер.

Та й Антанти, що стояла вже в Одесі, було боязко; та й німців страшно; та й небезпечно большевиків; та й маси лякали; та й у самих не було особливого вогню й запалу до виразної, рішучої, самовідданої боротьби з буржуазною системою ладу. Словом, тут знову як найкраще виявилась нерішуча, неактивна, несамостійна психіка промезжоточної кляси, якій усього страшно, яка повинна до когось прихилитися.

А тут ще й мілітарна ситуація була не зовсім певна. Справді, з одного боку Антанта, з другого німці, з третього гетьманці, з четвертого большевики. Обстановка війни, боїв, мобілізацій.

І через те міщанська психіка охоче йшла по старих, укочених стежках: поки буде вироблено закон про ради, треба ж якоїсь влади на місцях, і ... відновлялись старі, антиукраїнські й антибольшевицькі думи, право-есеровські земства з їхніми демократичними безконечними балаканинами, з їхньою нездатністю до енергійної, рішучої праці, з вічними протестами проти «насильственной українізації».

З другого боку Директорією наставлялись скрізь коменданти, комісари, які ніким не контролювались. На ці посади часто попадали люде нікчемні, нездатні й, головне, часом не тільки не соціалісти, але й не демократи. Єдиною ознакою пригодності на посаду служила «українськість» кандидатів. Українець?-добре, більше нічого не треба.

І, розуміється, під українців стали підшиватись найпідозріліші елементи, навіть відомі гетьманці. А через те, що вони не підлягали ні контролю, ні відповідальності ні перед яким громадським виборним органом, (що мало бути в компетенції трудових рад), то вони дозволяли собі виявляти свою владу цілком самодержавно й у дусі того світогляду, який самі мали. Часто військові коменданти й комісари сварились між собою за владу в місті й повіті, бо межі й компетенції тої влади для них не були точно зазначені.

Руське чорносотенство, гетьманці, перефарбовуючись в українців, навмисно старались проходити на такі посади, щоб тут же дискредитували своїм поведженням саму ідею української влади.

А в результаті над населенням часто робились насильства, несправедливості, брались хабарі, покривались спекулянти й гетьманці, захищались інтереси поміщиків і ріжних соціальних злодіїв, відомих усієї околиці своїми попередніми злочинствами. Директорія й її Тимчасовий Уряд у Вінниці були далеко, перевіряти діяльність своїх агентів не мали ніякої змоги, а на місцях, як сказано, також не було ніяких стримуючих і контрольних органів.

Винниченко В. Відродження нації. К.: Видавництво політичної літератури України, 1990. Ч. III. С. 138-145.

№ 194.

Із спогадів П. Єрошевича про участь у повстанні проти гетьмана П. Скоропадського.

Єрошевич (Ярошевич) Петро (1870, Полтавщина – 1945, Київ?), генерал-поручник, військовою службою розпочав в Російській армії. Закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус, 3-тє військове Олександрівське училище та Миколаївську академію Генерального штабу. Учасник військових дій, зокрема Російсько-японської 1904-1905 рр. та I світової воєн. У 1917 р. брав участь в українізації підрозділів російської армії. З весни 1918 р. командир 12 піхотної дивізії та водночас командувач 2-го Подільського армійського корпусу армії УНР (після гетьманського перевороту – Армії Української держави). Під час протигетьманського повстання, перебуваючи на Поділлі, перейшов на бік Директорії УНР. У лютому-листопаді 1919 р. обіймав низку командних посад у Армії УНР. Від 23 жовтня 1919 р. – начальник оборони м. Могилів-Подільський. 11 листопада 1919 р. потрапив у полон до білогвардійців(денікінців), утримувався в Одесі, Севастополі, Катеринодарі(нині Краснодар, Росія). У жовтні 1920 р. прибув до армії УНР – начальник Тилу Армії УНР, виконуючий обов'язки заступника Військового міністра, генеральний інспектор. З 1921 р. жив у Польщі. На початку 1945 р. заарештований органами радянської держбезпеки. Подальша доля достеменно невідома. Існують відомості, що у 1945 р. загинув у Лук'янівській в'язниці у Києві.

Повстання проти гетьмана.

Здається, в липня був перший випуск вихованців з Київської Інструкторської Школи Старшин. Ці старшини в муштрі були дуже слабенькі; за інструкторів для навчання козаків взяти їх ніяк було неможна; поступовання²⁷⁰ багатьох з них в приватному житті було неможливе. Цілком слушно: більшість із них були селянські діти, які й світу не бачили і ломаного гроша в руках не тримали, а тут місто, шинки й ціле багатство в руки дають!... Усі командири полків стали доносити, що це не старшини, а цілковиті незнайки.

Я проектував зібрати їх усіх до штабів дивізій, призначити персонал вчителів і посадити за навчання й муштру. Про все доніс до Київа, але з Київа цілком несподівано вийшов наказ: звільнити їх усіх зі служби. Цей засіб не був державно продуманий. Молодих старшин, що мали стати засновком демократичної армії, зі старшинського становища знов повертали додому і більшість з них до коней, волів і інших господарських занять. Натурально, це їх озлобило, й – в майбутньому вони дали для повстання добрий матеріал.

Кінчався жовтень; потяги зі збіжжям далі йшли за кордон. У війську стала проглядати апатія й якийсь непокій – буцім чекали чого.

В кінці жовтня німці й австрійці силою повідбирали дещо з обмундирування з наших полкових складів. Це викликало страшне обурення проти них. Вони закидали нам, що Україна не виконує зобов'язань. Прийшлося речі з полкових комор сховати в потаємні місця.

З Київа прийшли розпорядження щодо міцнішого зв'язку з Генеральним Штабом; надійшло повідомлення про якісь зольшевичені частини в районі Білої Церкви; наказано прийняти заходи на випадок, якби ці частини вирушили на Поділля. Розпорядження з Київа були якісь нервові. Забито в Київі фельдмаршала Ейхгорна, головнокомандуючого австро-німецькими військами. У австрійців, що в той час стояли в Київі, проглядала якась нервовість: ходили чутки про французький десант в Одесі. Певних і докладних інформацій з Київа не було.

Почався листопад. Дістав я телеграму від воєнміна²⁷¹, щоб негайно прибути до Київа. Приїхав, зголосився у воєнміна. Тут на вас є донос, що ви формуєте якісь війська у Вінниці. - І радий би сформувати, та ви ж не даєте. – Та якже, коли в політичному департаменті Міністерства Внутрішніх Справ є відомості, що ви щось там формуєте. Відповідаю, що сформовано на зарядження²⁷² генштабу старшинську сотню і більше нічого; і про це я вже надіслав доповідь. – Смішно, – каже старий Рогоза, - ну, то йдіть до Гетьмана й скажіть йому. Пішов до гетьмана. Був уже вечір; мене зараз же прийняли. Гетьман ходив по салі²⁷³ з якимсь худим, високим, чудово убраним паном. Я

²⁷⁰ Поведінка.

²⁷¹ Військового міністра.

²⁷² Розпорядження.

²⁷³ Залі.

поміркував: – певно дипломат, і не помилився – це був германський посол барон Мум. Видно було, що Гетьман, завжди такий стриманий, дуже був чимсь перейнятий. Цей пан відійшов, а я з Гетьманом пішли до його кабінету. Кабінет Гетьмана – це була велика, довга кімната; невелику її частину було відділено темно-червоною завісою. Крісло, на якому сидів Гетьман, було біля самої завіси так, що вона звисала зараз же поза спиною Гетьмана. Я відчував, що там хтось сидить і підслуховує. Так було й до того, і коли гетьман бажав, щоб «слухач» його не чув, то відходив на другий кінець кабінету і розмовляв, переважно, стоячи. – Отсе добре, що ви приїхали. Що ви формуєте? - На жаль, нічого, крім старшинської сотні, – і сказав, що я вже й міністрові доповідав про це і мені дивно, що міністр і навіть сам Гетьман запитують про те, на що зарядження прийшло від них же. Далі розмова перейшла на нервовість часу. Я сказав, що ходять чутки про прибуття до Одеси французького десанту і що нам накажете робити, коли справді появляться французи. Гетьман аж підскочив: – Кричати – слава! vive la France!²⁷⁴ махати шапками. Я ніби вгруз в легке крісло, на якому сидів. – А німці? ... – Махати, кричати... Трохи ще побалакали; Гетьман увесь час повторював: «Такі заплутані політичні обставини, такі заплутані... Почекайте, я зараз поговорю телефоном з Рейнботом, – і став звонити й розмовляти. – ... Та він ось у мене сидить! (Ішло про мене)... це ж старшинські сотні і т. д. – Підїть до Рейнбота, він у Маріїнській палаті і там дайте йому пояснення». Попрощалися. Це був останній раз, коли я бачив Гетьмана всієї України Павла Скоропадського. А політичні обставини справді були складні!

Для мене було ясно, що військовий міністр у будові Держави роллю грає дуже малу: чесний, правдивий старик, поскільки міг, перешкоджував лише вакханалії, яка йшла навколо Гетьмана.

Пішов я до Рейнбота; було коло 9 год. вечора. Рейнбот був тоді міністром внутрішніх справ. Міркую собі: – при чім тут Рейнбот? Прийшов до палат, внизу два жандарми, які й плащі здїмали. Я дав візитову картку; понесли міністрові. Зараз же мене попрохали. Увійшов у великий, дуже високий кабінет; за столом стояла малого зросту з великою головою людина, типовий німець і петербурський урядовець (в минулому він був прокурором Петербурського окружного суду). Його малі, як у пацока очі, як шило пронизували мене. Представившись, я запитав, в якій справі пан міністр запросив мене. – Знаєте, я ещю не совсем харашо гаварю па українські, давайте гаварїть па руські, – і почав крутити; та так хитро, що я не міг зрозуміти, про що й ходить; а він все обвинувачує мене в чомусь. В потоці слів він вставив: – Вот ви, рубакі! – , сидючи на кріслі, з презирством вставив: – «А ви, писаки!» – Він зупинився, але знову почав балаканину; опісля просунув руку під верх стола – десь далеко задзвонило; увійшов секретар; він сказав йому певно якусь умовну фразу, бо я її не зрозумів. Хвилини через дві я почув, що чотири ноги в

²⁷⁴ Хай живе Франція.

острогах йдуть сходами догори і ось стали біля дверей. – Що за чортovina! – подумав я. Нарешті Рейнбот випалив: – Ви там что то форміруете. – Це мене розлютило, я скочив з крісла, моя шаблока за щось зачепилася, я притримуючи її лівою рукою, правою вхопився за ефес. Рейнбот вискочив з крісла й перебіг на другий бік столу. – Сформував я старшинську сотню на зарядження²⁷⁵ військового міністерства, про що доповідав військовому міністру і ось – тепер Гетьманові, - майже закричав я. Вхідні двері трохи відчинились і просунулась голова жандарма, але Рейнбот махнув йому рукою і я почув, як вони обидва сходять уділ. Нагло Рейнбот зробив «самую любезную улыбку», яка цілком не гармонізувала з його полискуватими пацючачими очима й сказав: – «Вот відіте, как харашо, что ви пріехали: ми погаварілі і дело вияснілось; только я вась очень прашу (усмішка його зрибилась ще солодкою), не преспячтствуйте чтобы палковнік Гусаков снова бил назначен повітовим старостой; это, відіте лі, брат (чи кузин) моєї жени і єму там очень харашо». – В голові у мене промайнула думка: знаю, що не погано, бо хабарі ледве що не з бліх дер.

Я сказав, що перешкоджати не буду, і ми попрощались. Хоч година була пізня, коло 10-ої, але я поїхав просто до воен міна на помешкання й розповів йому про розмови з Гетьманом і Рейнботом. Мене трохи дивувало, що в мешканні генерала Рогози йшло генеральне пакування валіз і інших річей... Коли я скінчив своє оповідання, генерал Рогоза сказав – Ось бачите, це добре,що я вас викликав, – діло й залагодилося. – Не встиг я запитати, яке діло, як він нахилився до мого вуха й сказав: – Скоріше виїзжайте з Київa. – Я знову зиркнув на спаковані речі, подякував йому і вийшов. Забрав з готелю свою валізу і просто на двірєць.

Незабаром почало світати, потяг добре йшов, а в мені все палало... Так це мені щось загрожувало від міністра внутрішніх справ, але за віщо? Та невже ж цей німецько-московський «патріот» гадав налякати мене жандармами і це все за те, що я усунув з посади хабарника? А Гетьман. – як усе в ньому хитається! Сам – така мила людина, але яке ж сміття його оточення. Карти відкрились: німці окупували Україну. жадного формування вони нам не дозволяють; Гетьман – невірник німецький, а з ним й усі ми. Ні, в неволю не дамся! Не дався в тяжких боях у Східній Пруссії, так невже стерпимо неволю в себе, на своїй рідній землі? Такі думки перебували у мене в голові. але що робити і як «не дамся». я ще не знав.

Справа ясна – в Київі якась небезпека. Гетьман наказав зустрічати французів, ворогів німців; значить зміна орієнтації. В німецьких військах розклад, австрійські цілком розпадаються і вразі наступу на нас большевиків, битися не будуть; моральний імпульс війни В Германії і Австрії – початок революції, яка перенеслась до австро-німецьких військ в Україні. Україна своєї армії не має. Українська Центральна Рада прикликала німців і австрійців, але вона ж зруйнувала українські частини, що прийшли з фронту, а сформувати

²⁷⁵ Розпорядження.

заново не спромоглась. І зруйнувала виключно під натиском соціалістів, цих фахівців до руйнації всього практично життєвого.

Німці насадили в Росії большевизм, а в Україні поставили Гетьмана. Гетьман свої армії сформувати не міг. У німців політичний напрямок теж хитався. Французькі війська не приходили, а Добровольча й Южна армії, що формувались в Україні, були за «єдину і неділиму» або федерацію. Обставини були справді заплутані... і грізні.

Гетьман зробив велику помилку, що не простудіював добре історії України й її гетьманів!

Користуючись початком розкладу німецької армії, йому треба було почати повстання згори: - самому. Для цього увійти в контакт з українськими національними партіями, свій уряд розігнати, а наставити, хоч і менше працездатний, суто національний (фахівці за гроші залишилися би яко допомагаючи). Мобілізацію було б скінчено за якихось десять днів, рушниць на піхоту вистарчило б на 70 % повного штату, сідел для кінноти – на 20 % та ще можна було б зібрати дещо у селян; гармати могли виставити 20-29 % довоєнного штату. Сміливо можна вважати, що появилася би більш ніж 1/2 мільйонна українська армія, забезпечена харчами. І ось тоді можна було б розмовляти з більшовиками, і з німцями, а Гетьман став би національним героєм.

Тоді б не ми шукали союзів, а з нами їх шукали б, бо Германія і Австрія подихали з голоду а у нас хліба було аж досить. Донові, Кавказові, Турції, навіть Італії союз з Україною був корисним.

А потяг уже підходив до Вінниці й збудив мене з думок. На другий день пішов до штабу корпусу. Дивлюсь біля входу два вартові; далі, біля сходів стоїть кулемет, якась варта з гранатами. – Що таке? – питаю. Начальник штабу повідомляє, що з Генштабу одержано депешу, ніби в районі Білої Церкви большевики та що наказано подбати про міцний телеграфний зв'язок з Київом, забезпечити склади, мости. Міркую собі, які ж такі большевики під Білою Церквою?.. Здається мені, що там якийсь галицький відділ. Зайшов до австрійського командира корпусу. – це був старик, який мав вищу бойову нагороду, орден Марії Терезії. Питаю, які відомості у нього з Києва; у них був з Києвом прямиий дрот²⁷⁶. – Погано: у нас революція, а в Україні під Білою Церквою якийсь відділ збольшевичився здається, не хоче визнавати влади Гетьмана.

Я не належав до якої-будь партії, ні в яких заговорах уділу²⁷⁷ не брав, але відчував, що щось незабаром мусить статися.

На другий день рано мій персональний осавул повідомив мене, що начальник штабу ген[ерал] хор[унжий] Бортновський увесь час крутиться біля авта й запасається багатьма харчами й набоями, що в полку вчора збиралися

²⁷⁶ Телеграфний зв'язок.

²⁷⁷ Участь.

вояки й частина старшини та лаяли уряд Гетьмана, що командир полку там не користується впливом у старшини, як не ширий українець.

Поїхав я по залозі²⁷⁸. Старші начальники виглядали якось неспокійно; молодша старшина й козаки, навпаки, вже здалека усміхалися так буцім то межі мною й ними простягнулась якась спільна нитка. Вернувся до штабу корпусу, «взяв в оборот» начальника штаба корпусу, - чого крутитесь біля авта? – Каже, що неспокійно, дехто чекає виступу місцевих большевиків, що з Білої Церкви буцім то, приїзжають якісь люди й агітують. Кажу йому: – Це ж смішне, які-такі большевики, коли тут австрійська залога.

– Австрійські в наші внутрішні діла втручатись не будуть.

– Ну, й чорт з ними, – загримав я, – накажіть зараз же убрати зі штабу кулемети, гранатників і залишіть 4 козака.

Прошло 3-4 дні без змін.

Вранці, здається, 18 листопада 1918 року мене сбудив осавул і каже, що в місті щось робиться: в штабі корпусу стоїть броневик і якісь козаки з нашого полку з гранатами. Я вийшов на балкон. Бачу, – справді броневик і два вартові з гранатами у вхідних дверей; населення міста проходить спокійно, не звертає на це уваги. Гадаю собі: – коли б це проти мене, то мене в першу голову заарештували б. Почав одягатись, випив кави, засмалив цигарку й пішов до штаба корпусу; це було кроків 300-400 від моєї квартири. Напроти штабу стоїть броневик, в якому за кермою сидить мій шофер. Побачивши мене, почав доброзичливо всміхатись. Увійшовши в штаб, я застав там велике заворушення й якихось козаків з гранатами, може їх було й б. В моєму кабінеті сиділо 4 особи, з них я знав тільки одного доктора Базілевича, усі вони шукали в паперах; вони далі щось собі шукали. Нарешті один із них худий брונет (ми потім з ним зробились приятелями), з інтелігентним обличчям звернувся до мене: – Ви були арештовані? – Ніхто мене не арештовував, – відповідаю. Увійшов начальник кулеметної команди Вінницького полку: – Ні, ні, командир корпусу не був арештований, сказав він. – А ви яку ролю тут граєте? – запитав я його. Він відповів, що командира полку полковника Петровського заарештовано домашнім арештом, а він вступив у командування полком. Забув я прізвище того старшини, він був трохи в штабі корпусу, старшина добрий. – Що тут діється, – запитав я. Отой брונет спокійно почав мені викладати про ганебну, руйнуючу діяльність гетьманського уряду і т. д. і що, нарешті, село повстало; корпус Коновальця з Білої Церкви виступив на Київ; що вони оголосили владу Директорії і, нарешті, запитав мене: – «Ви за кого: за гетьманський уряд чи за народні права?».

Зараз же переді мною повсталала вся та величезна праця, яку я даремно поклав на формування корпусу; руйнуюча діяльність московських бюрократів, якими було обсаджено головні адміністративні посади, безперервні арешти, ігорні притони, хабарництво, безсилість самого Гетьмана, крутість німців і,

²⁷⁸ Гарнізону.

як остання крапля, що переповнила мою чашу терпіння – це моя візита у міністра внутрішніх справ.

Я з вами, – відповів я тому панові, що до мене звертався. Всі присутні повскакували з місць і стали мене вітати: – Ми так і гадали, що ви будете з нами. Ми вже давно приглядаємось до вас, аж з того обіду, де ви обвиняли німців. – Ну, а тепер покиньте папери і віддайте їх мені, а подайте спочатку інформації, – сказав я їм. Вислухавши інформації, я написав наказ корпусу, що прилучаюся до війська Директорії і наказую всім також прилучитися і т. д. – А чого ви ж шукали в паперах? – Шукали те, друге... і, бачите, нам потрібні гроші на справи Союзу, а у вас тут є гроші. – Ну, я їм витовкмачив: в штабі корпусу випадково інтендант лишив харчові гроші, яких не можна чіпати, а ось з ремонтних можна буде взяти... Далі я подав програм[у] ближчої моєї діяльності і просив це записати і мені допомагати, а як маю робити – вказівок не потребує. Пустивши в рух штабну машину, я взяв інтенданта і поїхав того самого дня на Вінницьку базисну хлібопекарню й млин.

В продуктивність роботи так званої молоді я не вірив і не вірю; хіба-що зявився б геній; що показав період Великої²⁷⁹ війни й революції та й пореволюційний період? Хто висунувся в період війни? – маршал Фош, фельдмаршал Гінденбург. Хто висунувся по війні? – Мусоліні, маршал Пілсудський, Гітлер. Перечислені особи від молодих років стоять далеко.

Я передбачав, що молодь по оголошенні мобілізації збере людей, але призвані з браку харчів поголодають трохи та й підуть по домах, проклинаючи ту владу, яка їх призвала. Тому найперше треба забезпечитись харчами. Приїхав на хлібопекарню, покликав завідуючого Павличенка. – Ну, кажу, показуй свою підготовку, пускай хлібопекарню в рух, – перший день маеш дати хліба на 30 тис[яч] людей, другий – на 40, третій на 50 і далі зупинись на останній нормі, поки не дам інших вказівок. Сам від задоволення аж руки потираю: не пропали мої труди! Вінницька базисна хлібопекарня була чудова, продукт останньої техніки, привів її в добрий стан. На третій день я почав висилати хліб для військ, що вирушили на Київ.

Зв'язався зі штабом військ Директорії. Довідався, що на чолі війська стоїть Головний Отаман Симон Петлюра; начальником штабу у нього полковник Мельник, а помічником начальника штабу полковник В. Гютюнник; – ні того, ні другого не знав. На другий же день я запропонував вислати під Київ 6 повних курінів піхоти зі збільшеним числом старшин, з кулеметними командами і 16 гармат в запряжці, з тим, що навколо цих курінів згуртуються повстанці і вони будуть мати дві організовані дивізії. Цю пропозицію з радістю було прийнято. Решті полків з полковими штабами я наказав залишатися на місцях, поповнитись до повного штату (не пам'ятаю вже, до якого) і напружено провадити муштру. Здається, вже на третій день від початку повстання ці куріні вирушили під Київ. Я гадав сам вийхати під Київ і об'єднати там свої частини,

²⁷⁹ Першої світової.

але штаб повстанчих військ затримав мене на місці для забезпечення йому тилу й поповнення його усім потрібним. Головне було зроблено: війська відправлено, хліб дано, набої посилаю. Недаремною була моя попередня праця!

Поїхав до місцевого архієрея; з'ясував йому стан речей. Сказав, що Київ ми, безумовно, візьмемо, але по виїзді німців теж безумовно, почнеться війна з большевиками, З огляду на важкий стан запропонував я допомогти його братії (там їх було мало, чоловік 10) борошном, салом і цукром, що й зробив.

Одержав телеграму, що до Вінниці приїжджають Голова і деякі члени Директорії; наказав виставити на стації почесну варту і виїхав сам назустріч. Був вечір; підійшов елегантський потяг. Я увійшов до сальон-вагону, представився Винниченкові та іншим; нікого з них перед тим я не знав. Коли виходили на площадку вагона я доповів Винниченкові, що для нього виставлено почесну варту, з якою в звичаю вітатися. – Добре, я їх привітаю, різким голосом відповів Винниченко. Старшина скомандував, сотня взяла зброю до пошани, оркестра заграла зустрічній марш. Винниченко зупинився – не знав, що робити. Я зупинив музику. Винниченко виголосив промову, після того я пропустив перед ним цю сотню по перону церемонійним маршем, що вийшло досить імпазантно.

Щоранку я приходив до Голови Директорії і доповідав про стан на Поділлію; його секретар кілька разів при мені доповідав різні депеші. Мені було приємно бачити, з якою хуткістю Винниченко ловив думку і давав зарядження.

Дістав я телеграму, що приїжджає Головний Отаман Симон Петлюра; зустрів не робити. Увечері того ж дня я мусив представити Головному Отаманові ті частини, які залишились у Вінниці. Був теплий туманний листопадовий вечір. Я заїхав за С. Петлюрою і ми автом з одним осавулом поїхали за місто, де були касарні²⁸⁰. В темній свитці, смушевій шапці, малого зросту, щуплий, з горбатим носом, великими вухами, мутно-блакитними, що весь час рухались, очима і своєрідним ротом – Симон Петлюра з першої хвилини не зробив на мене враження. Дорогою мовчали. Підїхали до майдану, де стояли війська. Я вказав напрямок, як їти, а сам наказав шоферові направити промінь прожекторів авта на Петлюру і весь час тримати на його в цім промені. Коли Петлюра відійшов від авта кроків на 15, шофер направив на нього сильний сніп світла. Серед темряви ночі, увесь в різким промені електричного світла, як герой, по майдану серед війська йшов Симон Петлюра. Різка й красива картина.

Обвійшовши війська, зупинився недалеко від них і сказав кілька слів. Виразний голос, надзвичайно красива дикція, проста полтавська мова – вражіння робили чудове. Потім наказав усіх звести до якоїсь великої салі Еге!... поміркував я собі про невеликого зростом Петлюру, що з кожною хвилиною виростав у моїх очах. Коли всі перейшли до салі, Симон Петлюра зібрав їх

²⁸⁰ Казарми.

навколо себе і почав говорити голосом притишеним, але дикція його була остільки чудова, сама конструкція промови остільки проста, що кожне слово так і влітало в ухо. Почав з життя села; про дрібні утиски гетьманської адміністрації. Голос його кріпшав. Про відібрання землі, переданої універсалами їм, селянам; про карні експедиції. Голос усе кріпшав. – «Шомполи багатьом із вас давали?» – «Усі давали, усім», - кричала ціла сяля. Кричали й ті, яким, певно не давали. Коли Петлюра кінчив промову наелектризованість слухачів дійшла до краю. Я крикнув: Слава Головному Отаманові! – Слава. Слава, – вирвалось з усіх грудей і козаки як пушинку, підняли його на руки й понесли до авта; понесли й мене. Отсе була моя перша зустріч з головним Отаманом Війська У. Н. Р. Симоном Петлюрою.

Симон Петлюра поїхав. Київ не піддавався. Вимоги штабу діючої армії до мене робились все більші: рушниць, гармат, набоїв, телефонічного майна і т. п. Усе потрібне, в розрахунку на корпус, за сім місяців я встиг привести в зразковий порядок, але всю зброю, що була на складах, вимагала направи фабричної, річ ясна, що своїми слабими силами до вигляду, цілком готового до вжитку, привести я не міг; це й справа не командира корпусу, а центральних управлінь. А з штабу діючої армії кожний начальник відділу тягнув до Юза²⁸¹ мого коменданта (це було легко!) або ж начальника артилерії чи інженера частини і пред'являв вимоги цілком не до виконання; почалось ... вживання слова «саботаж». Члени Національного Союзу, які були при мені, помагали мені згладжувати тертя, але молоді сили штабу не здавали собі звіту в обставинах суворой дійсности: – «давай і давай!»

У Вінниці залишилися у касарнях курінь австрійців в самому місті, в будинку реальної школи, курінь німців, а також штаб австрійського корпусу. Австрійський командир корпусу звернувся до мене, щоб я їх випустив і дав козаків для охорони в дорозі; прохав теж, щоб купили у них їхні власні расові²⁸² коні. Коней ми купили й дали на дорогу 4 козаків, але в цей час прийшла телеграма: – розброїти австрійців і німців і відправити додому. Австрійці після невеличкої стрілянини піддалися, але німці заявили, що не піддадуться й будуть боронитись, бо незабаром прийде до Вінниці ціла їхня бригада і їх визволить. Справді, днів через два з боку Жмеринки показалися німецькі патрулі. Сил у мене для бою було дуже мало: багнетів 800-1.000, бо я все відправив на фронт. Не вважаючи на це, пізнім вечером ми атакували ці німецькі сили і захопили 4 гармати в повній упряжі та сотні в 2 піхоти. На запитання – де бригада? – полонені відповіли, що, певно, пішла на Літин чи Лятичів. Тоді й ті, що були у Вінниці, теж піддалися, але прохали, щоб їм дати харчів на дорогу. Харчів я дав і всіх випровадив. У Жмеринці німці зробили великий опір, але після двохденного бою теж піддалися.

²⁸¹ Телеграфний апарат системи Юза.

²⁸² Породисті.

Потягнулись німецькі ешелони від Одеси. Я зарядив стації²⁸³ за 4 до Жмеринки розібрати залізничний тор²⁸⁴ і зіпсувати міст; відправив туди полк з наказом підняти довколишні села, і все майно, яке везуть німці, відібрати, а їх самих, обеззброєних відправити далі. І диво! Загартовані в боях німці, під впливом жаху народної війни, піддалися як кури. Все в них повідбирали, а їх самих перепустили далі на Польщу. Я потроху потирав руки і міркував собі: не будете більше вивозити нашої земельки!

Чи моєї телеграми не дістав Могилівський начальник залоги, чи її утаїв, тільки ця залога до 25 листопада стояла за гетьмана. Як тільки я дістав відомости про це, зараз же зі Жмеринки відправив під Могилів один курінь з наказом не доїжаючи дві стації до Могилева вивантажитись і вирушити ріжними шляхами на Могилів, підіймаючи по дорозі селян. Коли ці 4 сотні наближались до Могилева, то з ними вже було до 4-5.000 селян, озброєних і з підводами, якими їхали баби з харчами і разом... по здобич. Начальник залоги і гетьманці, побачивши таку армію, бою не прийняли і повтікали на Румунську сторону.

Через деякий час з боку Бердичева стали посуватись якісь частини гетьманської орієнтації [бувшого] Волинського корпусу в команді ген[ерального] штабу полковника Ліпка, загрожуючи Козятинові, але й цих зрештою загнали ми до Житомира, де вони теж перейшли на бік Директорії.

Приблизно до 1 грудня усе Поділля було очищене від німців, австрійців, мадяр і гетьманських недобитків. А Київ – все не піддавався. Починалась уже навіть нервовість серед повстанців.

Слідом за Директорією приїхав до Вінниці якийсь відділ із молодих хлопців, переважно учнів, для охорони Директорії; мені він не підлягав. Приїхав також якийсь комендант з відділом, який теж підлягав комусь із Директорії. Приїхала і контр-розвідка, переважно з галичан, і хутко сформувала собі відділ, на чолі з молодим старшиною Мукоїдом. Почались арешти. З особливою ретельністю контррозвідка «надавила» (як вона висловлювалась) на спекулянтів, себто на звичайних торгівців; арешти відбувались без передихування. Появились фахівці в звільненню арештованих, вимагаючи за них гроші. і тих, що про звільнення арештованих чоловіків і батьків. Я доповів про це Винниченкові, але той якось легко поставився до цього, вважаючи це за дрібницю... платили, дійсно звільняли. У Мукоїда появились великі гроші; на ці гроші він вчиняв оргії в покоях готелю, якраз над мою голову. Контррозвідка приодяглась, почала п'янство, за вечері по ресторациях не платила і т. п. Населення Вінниці почало лякатись; дехто питав, чи не большевики це прийшли? Розстрілів не було, але жінок і доньок декого з арештованих було звалтовано під час їхніх клопотань Правда, в порівнанні з загальною ситуацією це була дрібниця, але я вважав, що біля центру найвищої влади таких явищ не вільно толерувати. Поставив на ноги суд, але мало цим поліпшив справу.

²⁸³ Я розпорядився на станціях.

²⁸⁴ Тут – колію.

Арештували і відвезли до в'язниці мого корпусного інтенданта – за «непевність і хабарництво»; арештували і теж упакували до в'язниці корпусного інженера полковника Виноградова за «спекуляцію валютою»; повпаковували багатьох старшин із Вінницької залоги і все тих, які першими стали на працю для повстанців. Уже до мене де-хто зі старшин і навіть козаків залоги звертався, щоб я дозволив розігнати «цю сволоту», як вони називали контррозвідку, складену переважно з якоїсь наволочі – нашої і галицької (в більшій мірі), нарobili в осідку Директорії якихось вибухів не випадково. Від мене ця контррозвідка ховалась, але якось я зустрів помічника начальника цієї інституції і переговорив з ним. Наслідком цього арештованих, що перебували в готелі «Брістоль», випустили, але своєї ганебної роботи контррозвідка не припинила. Після цього до штабу Головної Команди полетіли на мене доноси, що я не досить рішуче розправляюся з контрреволюційним елементом і т. п.

Понаїхали до Вінниці різні «отамани», в тому числі Луценко та Біденко. Вони пред'являли урядово засвідчені вимоги на видачу їм зброї, одягу і т. п. Діяльність Луценка, кажуть, була корисна, що ж торкається Біденка, то він наробив багато шкоди, гуляючи по тилах в західній частині Волинської землі і накладаючи різні контрибуції. Тоді ж по цілій Україні повстали партизанські відділи з власною політичною, а деколи й звичайною грабiжницькою плятформою. Фактично, правдива²⁸⁵ влада з рук Директорії цим загальним повстанчим рухом була вирвана.

В Україні настали тяжкі часи.

Один раз, будучи у Винниченка з якимось докладом я розговорився з ним на теми загального значіння. Він у мене запитав: - А ви до якої партії належите? – Я відповів: – Ні до якої. – Зауважив, що він подивився на мене зі значним жалем. Я роз'яснив йому, що у війську не може бути ніякої політики. – Ну, а як ви ставитеся до соціалізації? – запитав. Я відповів, що може до продукції якоїсь фабрики, то ще можна пристосувати соціальні проблеми, що ж торкається перебудови життя цілої держави на соціалістичний лад, то це буде можливо лише тоді, коли люди почнуть жити по Євангелії. Взагалі проблема соціалізації, та ще й землі, тобто сьогодні твоє, а завтра моє ... то це не для українців, бо українці з природи власники і, коли багато з них зараз висловлюється за соціалізацію, то тільки для того, щоб щось собі придбати, але своє... ні, свого не віддати. Винниченко тільки всміхнувся.

Гетьманці потрохи з Києва розбігались. Арештовані сотник Вовк і Юрко Тютюнник розпропагандували не тільки всіх арештованих, що сиділи разом з ними, але й частину варті, і в ночі з 14 на 15 грудня вийшли з камер, замкнули варту, захопили броневий дивізіон і вирушили назустріч військам Директорії. Печерське – уже піддалося.

²⁸⁵ Тут – реальна.

14 грудня Гетьман Скоропадський, не мавши вже змоги противитись повстанню, зрікся гетьманства і при допомозі німців виїхав з Києва до Німеччини.

15 грудня війська Директорії увійшли в свою столицю Київ.

З зарядження²⁸⁶ штабу Головного Отамана я негайно вислав до Києва для роздачі бідному населенню більше ніж 1.000 порцій хліба. Директорія з Вінниці поїхала, а до Вінниці помалу стали збиратись дехто з членів військового міністерства і генерального штабу.

Єрошевич П. З боротьби українського народу за свою незалежність. Частина I. Часи гетьмана Павла Скоропадського і повстання українського народу проти його влади // За державність. 1938. № 8. С. 9-31.

№ 195.

Спогади В. Кедровського про приїзд Директорії УНР у Вінницю.

Кедровський Володимир (1890, м. Херсон – 1970, м. Метачен, США) – державний, політичний, військовий, громадський діяч, журналіст, полковник Армії УНР. Освіту одержав у Херсонському реальному та каботажному (морехідному) училищах, Новоросійському університеті в Одесі, Оранієнбаумській кулеметній школі, Одеському військовому училищі 1911 – 1914 рр. Учасник I-ї світової війни. У 1917 р. брав участь в українізації підрозділів російської армії, делегат II Всеукраїнського військового з'їзду, заступник Голови Українського Генерального військового комітету, член Центральної Ради. Член центральних комітетів Української партії соціалістів-революціонерів та Всеукраїнської селянської спілки. Восени-взимку 1917 р. – товариш (заступник) Генерального Секретаря військових справ Української Центральної Ради. Подав у відставку через незгоду із вступом військ Німеччини та Австро-Угорщини в Україну. 1918 р. очільник Херсонського земства, співробітник «Просвіти». Член Українського Національного Союзу, з листопада 1918 р. чільний співробітник штабу протигетьманського повстання. У травні – грудні 1919 р. Головний державний інспектор Армії УНР, згодом до 1921 р. на дипломатичній службі, виконував інші доручення уряду УНР. В еміграції до грудня 1923 р. у Відні, згодом у США. У 1955-1963 рр. – керівник українського відділу радіостанції «Голос Америки». Активіст громадсько-політичного життя українства у Австрії та США, зокрема у 1926-1933 рр. співредактор газети «Свобода», приклав чимало зусиль для впорядкування та вдосконалення української шкільної освіти у США.

Несподівано в руки нашої контрозвідки попався наказ німецької головної команди ріжним військовим частинам, що були навколо Фастова, щоб вони, наступаючи концентровано на Фастів, захопили наш штаб і Директорію та

²⁸⁶ За розпорядженням.

зліквідували повстанський осередок. Можливо, що це Німці робили на вимогу французького консула в Одесі, Ено, який грозив в імені Антанти покладенням на Німців відповідальности за захоплення Києва Директорією. Той французький нахаба вимагав від Німців активної підтримки гетьмансько-добровольських військ і грозив Директорії страшною карою Антанти, з французькими десантами і т. д.

Ми у себе при Директорії й головному повстанському штабі жодних військових сил не мали, а тому не могли б дати Німцям відповідної одсічі.

Оставалося одне, якнайскорше вибратися з Фастова, до якого вже марширували німецькі війська, а також у самому Фастові було яких соток вісім німецької залози, що вже цілковито приготувилася до бою та почала займати позиції для скорострільів навколо Фастова. Треба було вибиратися з Фастова так, щоби Німці не здогадалися, що ми звідси виїздимо. Тому, не зважаючи навіть телефонічних проводів, що лучили вагони штабу й Директорії зі стаційним будинком, наш потяг несподівано для Німців і для всіх, хто не був секретно попереджений, виїхав з Фастова у напрямі на Винницю. При тій okazji ми загубили у Фастові доктора Назарука та члена Директорії Швеця, що перелякані ледве на ранок догнали потяг Директорії й штабу, який зупинився на маленькій стації²⁸⁷ «Бровки», котра стояла серед поля.

Вже з цієї стації перевезли мене в окремій вагоні спеціальним паротягом²⁸⁸ до Винниці. Тут десь дістали таку «карету скорой помочи», що вже з десять років нікуди не їздила й колеса її порозсихалися. В ній перевезли мене до приватної лікарні. Більшу частину подорожі з «Бровків» до лікарні я вже був непритомним і мене до притомности приводив час-від-часу фельдшер з винницької лікарні, що приїхав по мене. Найбільше опікувався мною старшина Гаврильчик, якому я на все своє життя почувуюся зобов'язаним відвдячитись за врятування мене від смерті. Лише завдяки його енергійним заходам та старанням мене врятовано.

Майже два тижні лікарі не мали надії, що я буду жити, бо процес в легенях надзвичайно поширився. Нераз здавалося, що я вже остаточно конаю, але вприскування сильних доз камфори під шкіру знову привертало мене до життя. До свідомости я прийшов десь на 15-тий день перебування в лікарні. Тоді лише побачив, що на табличці над ліжком написано, що я звуся «Петров», а «Род занятій, ізвоцїк»²⁸⁹ Джура²⁹⁰, що увесь час вартував біля мене, пояснив, що це мені зі штабу, або Гаврильчик, дали якийсь старий російський паспорт, виданий на імя візника Петрова. Зроблено це для того, що колиб наше повстання невдалося, то може це врятувало б мене від помсти гетьманців та добровольців.

²⁸⁷ Станції.

²⁸⁸ Паровозом.

²⁸⁹ Візник.

²⁹⁰ Ординарець.

Тоді-ж я довідався, що Директорія міститься у Вінниці, де був перед її переїздом сюди досить завзятий бій між військами Директорії та гетьманцями, до[б]ровольцями й Німцями. В наслідок того бою Москалі були вщент розбиті, а Німці обеззброєні й теж добре побиті.

О так, самі Німці, не дотримуючись неутралітету²⁹¹, напители собі лиха. Згодом між нашими та німецькими військами відбулися бої майже на всіх просторах України й скрізь Німці зазнали страшної поразки. Коли наші повстанці обеззброювали й били по лицях гордих німецьких офіцирів, то в цьому була вина тих, що легковажили силу українського народного руху й спонукали німецькі війська виступити проти українських національних змагань. Замість спокійної евакуації Німці самі напители собі неприємностей і коли спочатку вони відходили правильними військовими частинами та ешалонами, то вже під кінець йшли пограбованими, побитими й здезорганізованими натовпами.

Це відходили рештки колись могутньої німецької армії.

Кедровський В. 1919 рік. // Свобода. 1929. Ч. 161. 12 липня. С. 2.; Ч. 162. 13 липня. С. 2.

№ 196.

Із спогадів О. Назарука про діяльність Директорії УНР у Вінниці у грудні 1918 р.

Назарук Осип (1883, м. Бучач, нині Тернопільської обл. – 1940, м. Краків Польща) – державний, політичний, громадський діяч, доктор права, журналіст, письменник. Навчався у Бучацькій, Золочівській гімназіях, Львівському, Віденському університетах. Активний учасник громадсько-політичного життя, організатор та очільник нелегального гуртка в гімназіях, студентського товариства, член Української радикальної партії та її управи, співредактор часопису. У 1914-1918 рр. керівник Пресової квартири Українських Січових стрільців, секретар Загальної Української ради у Відні, співробітник видань Спілки Визволення України. Із жовтня 1918 р. делегат Української національної ради Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), її представник на переговорах з гетьманом П. Скоропадським. Член Стрільцької ради куреня Січових стрільців у Білій Церкві. Активний учасник протигетьманського повстання. У грудні 1918 р. – червні 1919 р. керівник Головного управління преси й пропаганди (в статусі міністерства) уряду УНР. У червні-листопаді 1919 р. очільник управи Пресового бюро при Начальній Команді Української Галицької армії. У листопаді 1919 р. перебував у Відні, як уповноважений у справах преси і пропаганди уряду ЗУНР в еміграції, працівник урядових видань. 3 серпня 1922 р. очолював представництво уряду ЗУНР у

²⁹¹ Нейтралітету.

Канаді. У 1923-1926 рр. перебував у США, редагував низку українських видань монархістсько-гетьманських та католицьких об'єднань. У 1927 р. повернувся до Львова. У 1928 – серпні 1939 рр. головний редактор видання Української Християнської (згодом Католицької) організації, чільний діяч Української католицької народної партії (згодом Українська народна обнова), співзасновник українського католицького освітнього товариства, член Українського Координаційного комітету. Після вступу до Львова у 1939 р. Червоної армії виїхав до Варшави, звідти – до Кракова. Автор кількох тисяч статей в українській та зарубіжній періодиці, численних публіцистичних брошур, спогадів, а також історичних оповідань та повістей.

Найприємніші дні на Великій Україні пережив я в старій столиці Богданового полковника Богуна – у Винниці, де Директорія переїхала по своїй пригоді в Хвастові.²⁹² Винниця це велике місто з електричними трамваями, добрими готелями і ресторанами, кількоповерховими кам'яницями, плянтами,²⁹³ бульварами, фабриками, з чудовими ділянцями віль,²⁹⁴ книгодрукарнями й значним торговельним рухом. Це фактична столиця Поділля. Кам'янець адміністративна і надається²⁹⁵ на спокійне університетське місто типу Гайдельберґ. Великий залізний міст на Бозі²⁹⁶ надає Винниці ще красний²⁹⁷ вигляд.

Тут військова влада зареквірувала²⁹⁸ для Директорії два найлучші, великі готелі (Савой і Франсуа). І тут я вперше від початку повстання міг пожитися в ліжку в окремій кімнаті (вспатися ще не міг, бо праця зовсім не зменшилася), з'їсти порядний обід, брати праль[н]у] білизну – словом почути знову смак цивілізації. Центральне ogrівання, електричне освітлення, й можливість купілі доповнювали почування моєї дочасної розкоші.

При обіді сходився я дальше постійно з членами Директорії та її найближчих знайомих (не було тільки Петлюри, бо штаб повернув до Хвастова, опісля до Козятина, але і він приїздив). Тут пізнав докладніше всіх її членів. Найбільша індивідуальність між ними безперечно – Винниченко. Це повний чолові[ч]е, який додержує приречень, уміє мати повне довір'я до других людей, орієнтується в обставинах і людях, має відповідну енергію, ідею, і - що я вважаю дуже важливим – почуття комізму (підчеркую це нарочно, бо у інших визначних діячів не все видно було це, що колись опишу). Як державний муж він видержував вповні свої тяжкі обов'язки і мав смілі плани. Не перевів їх не з власної вини. На Галичан нарікав, закидаючи їм, що вони не в силі зрозуміти

²⁹² Фастові.

²⁹³ Тротуарами.

²⁹⁴ Віль.

²⁹⁵ Нагадує.

²⁹⁶ Південний Буг.

²⁹⁷ Кращій – укл.

²⁹⁸ Реквізувала.

революційного часу. Але відносився до них прихильно і все говорив: «Найспокійніше сплю тоді коли Галичане стоять на сторожі».

Раз лучилося²⁹⁹ Винниченкові таке: його бюро було на 2-ім поверсі, за кілька дверей від його приватної кімнати. Щоб уможливити йому працю сторожа мали наказ, в означених годинах нікого без попереднього дозволу не пускати до його бюро. Отож зложилося³⁰⁰ так, що сам Винниченко йшов до свого бюро.

– «Стій! Куди?» закричав жовнір.

– «До бюро президента!»

– «Не вільно нікому!»

– «Я президент Винниченко!»

– «Папір є?»

– «Нема»

– «А я відкіля маю знати, хто призидент?»

Відповів жовнір. І не пустив. Ми мали з тої пригоди сто потіх. І Винниченко теж хвалив собі таку сторожу.

За довіре³⁰¹ любили його Галичане. На мою думку Січові Стрільці були б підперли³⁰² його політику. Винниченко не вірив у це, що в них можлива правдива революційна психіка. І тому, не чуючи за собою плечей військової частини не виступив так певно як це міг зробити – й уступив.

Мабуть не час говорити вже тепер докладніше про нього як державного мужа. Але спокійно можна згадувати про його величні мрії в справі творення оригінальних осередків української культури, про що ми не раз говорили. Якже мало коштувало б це українську державу, коли б вона побудувала наприклад, в чотирох місцях: в Карпатах у Криворівні, під Каневом (біля могили Тараса, де є чудовий вид на Дніпро), на Криму, де досконалий клімат для хворих і на Кавказі – чотири комплекси будинків для письменників, поетів, малярів³⁰³, різьбарів і всяких інших творців з відповідно уладженими помешканнями, робітнями³⁰⁴, бібліотеками і т. д. Так повстали б огнища культури, які прооперували б особливо гарно в літі і які виплатилися би українській державі старицею.

Оточення Директорії у Винниці було вже зовсім інакше чим у Хвастові: коли там переважали військові, тут верх брали цивільні люде. З усіх боків прийїздили ріжні політичні емісарі, приходили партійні депутації, й т. п.

Звязки з Галичиною теж скріпилися³⁰⁵: майже щоднини приїздив хтось від поодиноких частин війська, а часто і від уряду. Праця Директорії значно збільшилися. Я мешкав на першій поверсі в будинку Директорії вічно був в

²⁹⁹ Трапилосья.

³⁰⁰ Склалосья.

³⁰¹ Довіру.

³⁰² Підтримали.

³⁰³ Художників.

³⁰⁴ Майстернями.

³⁰⁵ Зміцнилися.

русі між поверхами й кімнатами. Мимо³⁰⁶ скріпленої праці вже панів [із зоорганізованих бюро³⁰⁷ Директорії я даліше полагаджував ріжні справи, які властиво до мене не належали.

До найбільш пекучих справ даліше належали, справи з Німцями. Троха влекшело³⁰⁸ мені було це, що німецький генерал (здається фон Райтер), стаціонований в Корсуні, прислав був свого офіціра для звязку, який мав подавати нам до відома вісти про напади наших частин на німецькі, а ми йому напади німецьких частин на наші відділи. Які взаємини були між тим генералом а³⁰⁹ Висшою Німецькою Командою в Києві і чому він а не вона прислав того офіціра для звязку, - не знаю.

Мабуть взаємини між ними не були добрі і я припускаю, що він зробив це на власну руку. Бо розчув я, як офіцір, що приїхав від него до того, який був приділений до нас, говорив йому, що генерал фон Райтер не думає наражувати своїх частин на загибель, із за політики «панів з Києва». Досить, що присланий офіцір, якому приділено кімнату також в будинку Директорії, заощаджував мені багато біганини. Був ще симпатичний молодий лейтенант, вихований в Аргентині, який на вістку про мобілізацію Рідного Краю добровільно приїхав і зголосився в ряди німецької армії. Якийсь час жив я з ним в повній згоді. Але одного дня запримітив я, що до мого офіціра раз у раз заходять цілі депутації місцевої німецької залози (була це переважно кавалерія) з важними «мінами».³¹⁰ Вечером прийшов він до мене і просив, щоб я виробив йому дозвіл, шифрами зателеграфувати до його команди. Я повідомив про це Винниченка. Розуміється, він такого дозволу не одержав і – виїхав. По якімсь часі почалися сильніші непорозуміння між німецькими й українськими військами. Прийшло до цього і в самій Вінниці. Одного дня пізнім пополуднем прийшла до Директорії депутація німецьких офіцірів з Вінниці. Директорія була дуже занята й не приняла її, а мені доручено сказати, щоб депутація прийшла завтра. Але вечером прийшла друга депутація – цим разом вже зложена з офіцірів і делегатів солдатської ради. Мені доручено переговорити з нею. Депутація домагалася, щоб ми доставили тій частині німецького війська, що було в Вінниці, відповідного числа вагонів, в яких вона в повнім озброєнню і в усім своїм майном могла б опустити³¹¹ Україну.

По попередних досвідах ми були вже дуже недовірчиві, особливо супроти німецької кавалерії, де між офіцірами переважав аристократичний елемент. Я побоювався, чи Німці з Вінниці не мають заміру получитися³¹² в найблищій околиці з якоюсь іншою німецькою групою й опісля напасти на Директорію. Для того відповів, що Директорія має вправді зобов'язання, як найскорше

³⁰⁶ Окрім.

³⁰⁷ Відділів.

³⁰⁸ Полегшувало.

³⁰⁹ і.

³¹⁰ Виразами обличчя.

³¹¹ Залишити, виїхати з.

³¹² З'єднатися.

вивести німецькі війська з України, одначе не може цього робити безпляново, бо тоді наступив би хаос на залізницях. Супроти того запитую їх чи мають вони наказ Висшої Німецької Команди, щоб опускати³¹³ Винницю. Відповіли, що такого наказу не мають, бо не мають сполучення з Київом. Але знають, що ця полоса має бути в найближчих днях евакуйована і для того домагаються вагонів.

– «Відкіля панове знаєте про евакуацію?»

– «Це вже наше діло!». Грубо відповів пруський офіцір.

– «А наше діло дати вам вагони або не дати їх», відповів я.

– «То ще побачимо», відповів він і вийшов.

Делегати солдатської ради осталися й дальше домагалися вагонів. Вони опісля стали вже просити о вагонах, кажучи, що вони «бідні люде» які не мають іншого бажання, як дістатися домів. З усього перебігу розмов набрав я переконання, що Німці щось приготівляють і що є між ними партія, яка не хоче мішатися в це.

Тоді заявив я делегатам, що вагони можемо їм дати, але під одним услівем³¹⁴: коли вони зложать зброю. Це безпечніше і для нас і для них. Бо вже було багато випадків, що на озброєні німецькі транспорти відбулися напади. А неозброєних пропускають скрізь. Зрештою ми годимося дати їм сторожу аж до границі української землі, коли вони зложать зброю. Солдацька рада відійшла, щоб порадитися між собою. Невдовзі вернула з двома офіцерами, які іменем всіх Німців заявили, що зброї не зложать, а коли ми спробуємо їх розброїти, то вони – мінометами знищать будинок Директорії, так що камінь на камені не остане.

Я перепросив їх на хвилю і скочив до телефону, де казав себе, получити з корпусною командою. На її чолі стояв тоді ще генерал Ярошевич³¹⁵ (той самий, що свого часу поставив цілу армію до диспозиції Центральної Ради). Прошу його до телефону й подаю до відома домагання німецької залози та погрози німецьких офіцірів і питаю, чи може він впевнити, що Німці не мають тут мінометів. Відповідь звучить:

– «Мінометів? Ніяких мінометів вони не мають»

– «Чи певно, пане генерал?»

– «Якто? Яж мусівби знати про це!»

– «А як довго ви сидите у Винниці?»

Сказав число місяців, здається, що вісім і додав, що хтось мусівби був бачити, як вони ці міномети везли. І амуніцію до них.

Успокоєний цею заявою, вернув я до депутації й заявив німецьким офіцірам:

– «Можете, панове, стріляти зі своїх мінометів на Директорію, кілька хочете. Ми знаємо про ваші міномети все, чого нам треба. Про інші ваші сили теж». (І про це говорив я з генералом).

³¹³ Залишити.

³¹⁴ Умовою.

³¹⁵ Єрошевич.

– «Ви, здається, не вірите, що ми маємо міномети?» відповів мені оден з офіцерів. «Отож іще раз перестерігаємо ваш уряд, що ми міномети маємо і що вони знаходяться дуже близько від цього будинку.»

– «Also heraus damit!» (Отож руште ними!)» сказав я, не укриваючи вже глуму.

Німці глянули оден на другого й вийшли отягаючись зі салі.³¹⁶

Я при вечері оповідав весело Директорії цілий перебіг переговорів, додаючи від себе, що вони завтра можуть прийти з погрозою, що привезли проти нас сотню витресованих горилів³¹⁷, які перед битвою так голосно б'ються в груди, мовби хто бив у барабани. Одначе в глибині душі не був я певний, чи вони дійсно не мають десь мінометів.

Для того з напруженням очікував я слідуючого дня, бо річ була очевидна, що такий стан довго не потриває.

Слідуючого дня коло год. 10 рано дали нам знати що на залізничнім двірці³¹⁸ і ще в двох місцях почалася битва. Але ніхто не знав, як до нею прийшло і хто почав. По короткім часі Німці зложили зброю. Мали сімох убитих і кількох ранених. Ми чотирох убитих. Опісля оповідали, що битва почалася з того, що якийсь німецьких офіцер від кавалерії домагався чогось від нашої сторожі на двірці, а коли та відмовила, вистрілів з револьвера.

– «Чи мали вони міномети?» запитав я старшину, що прийшов з рапортом.

– «Мали в городській управі, де стояла їх команда (це було дуже близько від будинку Директорії). Саме тепер наші хлопці витягають їх відтам».

– «Чому ж не стріляли?»

– «Бо їх солдати не хотіли. Боюлися. Що тоді з життям не вийдуть».

Невдовзі потім Директорія усунула генерала Ярушевича.

Над цим епізодом задержався я троха довше, бо він дуже характеристичний що до вартости інформацій, які одержується на сході «з компетентних жерел». Західний офіцер відповівби в такій важній справі: «не знаю», якби не був певний чогось. Провірювавби і т.п. Але тут інакше.

З німецькою залогою у Винниці обійшлася наша влада дуже елегантно: упавши[м]³¹⁹ Німцям справили гарні похорони (разом з нашими), зброю зложили ї[м] в окремі вагони й вислали разом з ними до границі, а за пограбовані у них в часі битви річі³²⁰ виплатили Німцям кількадесят тисяч карбованців (вони тоді мали ще вартість).

Який плян мали тоді німецькі офіцери, годі напевно сказами: чи до них дійшов спізнений таємний наказ, про який я вже згадував, чи був це просто розвал між ними і прості солдати домагалися від команди повороту домів³²¹ без огляду на Висшу Команду в Київі, чи мала це бути якась акція на власну руку –

³¹⁶ Не поспішаючи, із зали.

³¹⁷ Дресированих горил.

³¹⁸ Вокзалі.

³¹⁹ Загиблим.

³²⁰ Речі.

³²¹ Додому.

про це не довідався я, хоч опісля ще раз зустрівся з тим симпатичним офіцером для зв'язку, якого прислав був генерал фон Райтер. Він заявив мені тільки, що нічого про це не знає і жалувався, що війська Директорії разом з населенням по цілій Україні розброюють німецькі війська. Розуміється ми знали про це, бо вже передтим порозсилали накази, щоб німцям не вірили і не давали їм ні паровозів, ні вагонів, а де вони будуть у перевазі й силою забиратимуть паровози й вагони, - там розбирати їм рельси, але так, щоб опісля, легко їх можна було знов зложити.

У Винниці бував я на засіданнях місцевого Українського Національного Союзу і в приватних домах часом. Було там кількох Галичан, гімназійних учителів, які щиро працювали: Танчаковський і Козак з жінками та Остап Вахнанин; кандидат в адвокати Козоріз працював в судейській адміністрації. Українізація йшла. Раз звизитував³²² я українську гімназію і сам питав хлопчаків та дівчат історії та географії України й німецької мови. Я був задоволений зі своїх помічень. Особливо добре діє на сільських дітей їх побут з жидівськими дітьми на спільній лавці.

Місцеві поляки бойкотували українську школу а їх «Матерж Школьна» видавала просто безсоромні книжечки; в них писала, що там – польська земля, хоча Поляки прийшли там пізніше, бо якби судити по тім, хто скоріше прийшов, то найскоріше прийшли зайці³²³, і т.п. Розуміється ті книжки сконфісковано.

Помалу налагоджувалася українська адміністрація і булаб зовсім правильно функціонувала, якби уряд посидив був довше на однім місці.

Але тим часом кругом Київa назрівали нові події. Несподівано скоро почав розвиватися розклад в німецькiм війську. До нас доходили вісти, що в Київi німецькі жовніри продають уже власну зброю на базарах, що таке [са]ме діється в цілiм краю і що поодинокі німецькі відділи без дозволу своїх команд ведуть переговори в справі розброєння їх за ціну вивезення їх до дому.

Невдовзі одержали ми офіціальне потвердження цих дивних вісток: Німецька Висша Команда з Київa повідомила Директорію, що бажала б вислати депутацію в справі остаточних переговорів. Наш штаб стояв тоді в Козятині. Ми вже знали, що з Німцями зле і що вони довше не в силі вдержати Київa перед нами. Директорія доручила мені й генералови Грекову (як військовому експертові) поїхати до Козятини, куди закликано й німецьку делегацію – тай заключити з Німцями договір в справі здачі Київa. Німці в час зголосилися. Бо в їх військах почався вже такий розлад, що наприклад під Київом полковник Січових Стрільців Чмола розброїв цілий німецький батальйон і списав з ним формальний акт розброєння. Просто вірити не хотілося, що це можливо з пруським військам гордого «Кайзера» Вільгельма! Але це був факт. І таких

³²² Відвідав.

³²³ О. Назарук висловився щодо змісту брошури, де стверджувалася споконвічна приналежність Поділля до Польщі, заперечувалось, що українці жили тут до приходу поляків. Польський автор глузливо зауважив, що при дослідженні, хто першим прийшов у цей край, то це були зайці.

фактів було багато. Всі вони свідчили виразно, що ломиться на Україні залізна дисципліна Німців.

Читач може собі представити, з якою сатисфакцією³²⁴ диктував я в Козятині представникам гордої німецької армії, що до такої то години мають зробити те і те (акт цей – оповіщений друком у винницьких і галицьких часописах з дати Козятин, 12.грудня 1918). В душі мав я повну сатисфакцію за це, що Німці розігнали свого часу найвищий парламент українського народу – Центральну Раду, кажучи їй «Руки в верх!». Тепер ми їм казали: «Руки в верх!» - тільки інакше, на більші розміри. Тоді я не знав, що коротко триватиме наша радість: мені перед очима стояв золотoverхий Київ, який правдива українська влада мала зайняти силами українського народу. З довгого неспання і перенервування слези самі так котилися мені з очей, що я не міг уже контролювати, як відчитувано цей акт. Зміст його в своїй основі не рижнився від білоцерківського, але форма дуже рижнилася.

По підписанню договору, яким Німці здавали нам столицю, приступив до мене майор фон Фельзен і попросив о розмову в чотири очі. Ми вийшли на перон і він почав :

– «Тепер, коли ви досягнули своє, може схочете випустити з життям бувшого гетьмана України, Скоропадського. Чи можете мені дати якісь гарантії, що це наступить?»

Я довгу хвилину не відповідав. Бо не знав, що відповісти. Річ малася так, що про цю тему була вже не раз бесіда в Директорії. В народі гетьман був сильно зненавиджений ізза контрибуцій, які під його фірмою поміщики немилосердно здирали з селян, не раз і в десятеро більших сумах, чим виносили або взагалі могли виносити їх «шкоди». Пригтім били народ і знущалися над ним усякі «карательні отряди» - також під фірмою гетьмана. Супроти того з усіх боків підносилися домагання, крайно ворожі для нього. Свідома українська інтелігенція боліла не тільки болем народа, але ще й своїм: вона була обурена на гетьмана за акт з 14. листопада 1918р., яким він Україну піддавав Москві.

Передумавши різні можливости відповів я:

– «Гадаю, що Директорія, як уряд великої держави не схоче робити їй опінії³²⁵ балканської держави, де перевороти кінчатся убийствами бувших володарів. Розуміється, гетьман мусів би наперед виразно зречися всяких претензій до України й оповістити про це. На всякий випадок запитаю про це Директорію».

Я зараз пішов таки до апарату Юса³²⁶, получився з Винниченком і представив йому просьбу Німців. Одержав відповідь:

– «Не приймайте в тій справі ніяких зобов'язань».

³²⁴ Задоволенням.

³²⁵ Тут - репутації.

³²⁶ Юза.

Це й подав я до відома майорови фон Фельзенови. Коли відомий лист Моркотуна опертий на фактах, то гетьман або його приклопники³²⁷ робили ще подібні заходи через українську масонську льожу у нашої військової влади, про що ми не знали аж до оповіщення згаданого листа. Зречення якого я домагався від майора фон Фельзена, гетьман дійсно розтелеграфував на всі сторони в короткім прощальнім письмі, в яким каже, що «Бог не дав йому сили» dokonати для України того, хотів.

Дня 14 грудня 1918 р. – рівно в місяць по виданню гетьманом маніфесту, яким він Україну піддавав Москві, – війська Директорії вступили в Київ кількома кольонами. В улиці Києва увійшли виключно правильні війська: Січові Стрільці й Наддніпрянські частини. Німці замкнулися в призначеній їм дільниці, де була їх Висша Команда. Гетьманські відділи зложені з російських офіцірів, в переполосі втікали в напрямі «Педагогічного Музея», перед яким покидали стоси зброї, що довго опісля лежала там, а сніг на неї падав. Там їх і замкнули в більшім числі. Але ще більше їх розбіглося по Києві й втекло на Лівобережжя.

IV.

Читач, який в сім нервознім часі мав витривалість дочитати мої спомини аж до цього місця, мусів напружити, як мало я дав йому вісток про духовний бік української революції.

Чому? Бо її «технічний» бік абсорбував³²⁸ весь мій час і всю мою енергію. Яка маса такої праці валилася на мене, можна бачити з того, що конспект цих споминів до IV уступу³²⁹ обіймає всего на всего оден місяць, а робить вражіння, якби описував значно довший час. В мірі без усякого порівняння більший робило це вражіння переживання того часу. Не раз здавалося мені, що минув рік або й більше від хвилі, як я виїхав зі Львова. Так багато мав я вражінь, подій, праці, вісток, нових типів і т. д. І весь той час не скучав я ніколи ні хвилини. Цікаве було тоді життя. Таке цікаве, що моя рідна Галичина, яку я так недавно опустив, усувалася в моїх споминах в якусь далеку і щораз дальшу далечінь, засувалася переді мною якоюсь синявою імлюю, яка розкладала в моїй душі все, що вязало мене з Галичиною. Я почав розуміти стару гомерівську легенду про овоч льотоса: Коли його хто покоштує, забуває Рідний Край. А тут тим лекше було його забути, що у цей край, у яким я опинився, був теж країною мого народа. Тільки без порівняння більшою, могутнішою, живіщою, де барвисте життя клетотіло й бушувало мов між Скиллею й Харибдою. Тепер розумів я також ухвалу Стрілецької Ради в Білій Церкві: не йти на Львів. Вони ж так давно не бачили того Львова і так жили з Великою Україною. Коли я за місяць так зжився з нею, то що дивуватися їм, які роками зживалися? Не раз минало й по кілька днів, в яких Галичина не приходила мені на думку.

³²⁷ Прихильники.

³²⁸ Тут – забрав.

³²⁹ Частини.

Правда, я при кожній нагоді висилав туди, що міг: і літаки і муку і цукор і одяг і зброю. І кидав я всяку іншу роботу, коли приїхав хтось з Галичини тай звернувся до мене, щоб допомогти йому, вихлопотати якусь допомогу. Але на це треба було, щоб хтось приїхав і пхнув мене. Бо я піддався вже був загальній думці, що як матимемо Київ, тоді матимемо й Львів. Була це загальна думка і Наддніпрянців і Галичан, що працювали на Великій Україні, в першій Січових Стрільців. Корінь цієї думки у Галичан була все ж таки мрія про освободження Галичини при допомозі Великої України. Але цей корінь в їх власній уяві щораз більше й більше закривав пишний наддніпрянський квіт льотосу з його чудовими красками, з його імпозантно розгоновим ростом. Так. То були дні і ночі п'яні чудовою мрією великодержавности української нації. І де мені було в ті п'яні мрією дні приглядатися політично-партійному ферментови українських партій і кружків?

Не знаю, чи я добре представив читачеві те, що діялося в мені і кругом мене. Мені здається, що є хвили в життю людей і народів, які ще розмірно найлучше може представити поет. І таку хвилю переживав я. З поезії пригадується мені короткий вислів, який можна б до неї приложити:

. . . «То був якийсь шалений карнавал.

Червона оргія була на просторі»

Кругом лилася кров, той одинокий сів.³³⁰ Яким виростає кожда велика держава (бо мала може вирости також з ласки великих). А ми рвали шляхи й сполучення будівничим нашої держави, бо – мусіли рвати Та це щойно в перспективі починає прояснюватися.

Українське національне повстання проти гетьмана України мусіло вибухнути, бо він 1) оперся на російським елементі, 2) був надто реакційний в революційнім часі.

Оскільки в обох цих напрямках завинили Німці, чому українські бодай правіші партії в свій час не стали при гетьмані – це повинен вяснити хтось, що бачив усе те і переживав.

Партійний фермент уже трискав³³¹ і на мене. Пам'ятаю, як раз Авдієнко,³³² симпатичний чоловік в силі віку, з гарним умом і здоровим лицем (його партійною приналежністю я зовсім не цікавився) приступив до мене в ідальні Директорії, показав мені якийсь писемний проект реорганізації армії в напрямі приближення її до організації більшовиків і переконував мене, що буде зле, як не підемо в тім напрямі. Переконував і майже переконав. Але при всіх таких розмовах я пам'ятав одно: що не знаю ґрунту, на яким працюю а бодай, що не знаю його так, як ті Галичане, які працюють вже цілі літа на Великій Україні, себто Січові Стрільці. Я сказав йому це і прирік³³³ тільки передати його проект голові Стрільської Ради та познакомити його з її впливовими членами. Було це

³³⁰ Засів.

³³¹ Тиснув.

³³² Авдієнко М. (1892-?) – один з лідерів Української соціал-демократичної робітничої партії(незалежник), яка прагнула до побудови незалежної робітничо-селянської соціалістичної держави в Україні.

³³³ Наказав.

ще у Винниці. Здивувало мене дуже, коли на другий день генерал Греков, який не бачив, як Авдієнко переконував мене, – почав мені вияснювати, з якими небезпечними плянами у справі армії носяться деякі ліві. І майже дослівно переповів мені проект, який я мав в кишені. Я і йому сказав, що не розуміюся на тих справах і що держатися буду того, що вирішить Стрілецька Рада, з якої членами генерал Греків був від давна знакомий. Одного дня поїхали вони до штабу Січових Стрільців. Я познайомив Авдієнка, як обіцяв. Але що сталося з його проектом не знаю, бо не міг бувати на всіх засіданнях Стрілецької Ради. Подібний проект предложив мені усно також с[оціаліст] р[еволюціонер] Григорієв. Я і його відіслав з листами до поодиноких старшин Стрілецької Ради.

Директорія почала приготуватися до виїзду в Київ. Я розумів, що з хвилею, як наш уряд прибуде до столиці, скінчиться можливість моєї дотеперішньої діяльності вже з тої простої причини, що тепер майже всі найважливіші уряди й люде були в одному будинку, а в Києві будуть розкинені у великім місті. Цю різницю в можливості налагоджування різних справ (особливо постачання) бачив я вже між Хвастовим³³⁴ і Винницею (у Винниці постачання було в окремім будинку). Апарат Директорії наростає³³⁵ скоро і зі своїм ростом ставав отяжілий, повільний.

З Києва звивала мене Стрілецька Рада депешами до приїзду. Але я мав ще при Директорії полагодити кілька справ, які видавалися мені дуже важними, а яких я вже не сподівався полагодити в Києві, де апарат Директорії очевидно мусів ще збільшитися. Мені ходило о кілька номінацій³³⁶, які я й перевів.

Сам одержав я номінацію на шефа Української Телеграфічної Агенції (УТА) в Києві і був з неї дуже задоволений, бо сподівався, що з тим скінчиться моя властиво неопределена праця й біганина. Матиму спокій і змогу працювати, як публіцист, може навіть студіювати в київських бібліотеках. Так я мріяв.

Ще перед заняттям Києва говорив Винниченко про потребу налагодження агітаційної й просвітної праці на велику міру, чим я вже поперед тішився дуже.

Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. Відень: Друкарня Г. Енгля і Сина, 1920. 344 с. С. 65 – 83.

№ 197.

Зі спогадів С. Пилипенка про збори українських політичних партій у Вінниці в грудні 1918 р.

Пилипенко Сергій (1891, м. Київ – 1934, м. Харків), політичний та громадський діяч, письменник, журналіст. У 1912 р. виключений з Київського університету за діяльність у партії соціалістів-революціонерів, членом якої

³³⁴ Фастовом.

³³⁵ Зростає, збільшувався.

³³⁶ Призначень.

був з 1908 р., восени 1918 р. – членом Центрального комітету. У 1918 р. брав участь у Вінниці у нараді Національного союзу при Директорії УНР з питань програми Трудового Конгресу. У березні 1919 р. – липні 1933 р., перебував у Комуністичній партії (більшовиків). Учасник Першої світової війни. Активіст руху українізації російської армії на Північному фронті. З 1917 р. редактор низки періодичних видань, діяльний учасник літературного процесу в радянській Україні 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., засновник об'єднання селянських письменників «Плуг». У 1926-1933 рр. директор Харківського Інституту літературознавства ім. Т. Шевченка Всеукраїнської Академії Наук. 1933 р. заарештований як учасник «Української військової організації» та розстріляний за постановою судової комісії ОДПУ СРСР 3 березня 1934 р.

Осень 1918 года. Пробираюсь из осажденного войсками Директории Киева в ее ставку – Винницу. Везу сведения о состоянии сил гетмана Скоропадского и о результатах переговоров с Советом солдатских депутатов немецкого гарнизона. Киев накануне падения.

Как член Центрального Комитета «Селянской Спілки» и член украинской партии социалистов-революционеров, в день приезда попадаю на партийное собрание, обсуждающее вопросы дальнейшей политики Директории. Членом Ц[ентрального] К[омитета] Янком выставляется и большинством голосов принимается проект так называемых «трудовых рад». Группа украинских есеров, верховодившая в то время и державшая в руках «Селянскую Спілку», была много левее сидячих нынче на скамье подсудимых Голубовича и Лизаневского. К ее числу принадлежали: вышеназванный Янко, через некоторое время вовсе порвавший с партией у[краинской] п[артии] с[оциалистов]-р[еволюционеров], далее – Щадилов и вечно колебавшийся Часнык, разделяющий нынче судьбу Голубовича.

Понукаемые иными членами Ц[ентрального] К[омитета] у[краинской] п[артии] с[оциалистов]-р[еволюционеров] и «Селянской Спілки», главным образом из среды крестьян, [э]серы³³⁷ без особах колебаний «стали на платформу Советской власти», но избрали из тактических соображений, а от части, конечно, и из принципиальных, извращенную ее форму, названную выше – «трудовые рады», куда имели право выборов, кроме рабочих, все крестьяне, а также трудовая интеллигенция. Вопрос о праве выборов для армейцев был спорный.

Итак, вопрос был решен. Вечером эту точку зрения надобно было отстаивать на широком междупартийном совещании вместе с членами Директории, куда приглашалось по два представителя от каждой партии и общественной организации, принимавшей участие в восстании против гетмана.

Одним из представителей «Селянской Спілки» был я; однако было предложено от ее имени не выступать, так как и, мол, взглядов большинства

³³⁷ Соціалісти-революціонери.

эсеров не разделяю. Разрешено лишь в порядке личных выступлений задавать вопросы, чем я и воспользовался, получив неизгладимое в памяти впечатление.

Решались три основных вопроса, долженствовавших определить ближайшую политику Директории по вступлении в Киев, а именно: 1) советы или иная какая-либо форма власти; 2) отношения с Антантой и 3) отношения с Советской Россией и большевиками.

Собрание открыл Винниченко, указав на ответственность момента и необходимость отчетливо и ясно разрешить поставленные вопросы, причем с своей стороны высказывался за Советскую власть, разрыв с Антантой и союз с Советской Россией.

Те же взгляды отстаивали тогдашние украинские социал-демократы, вскоре «незалежники» и нынешние «укаписты»³³⁸ Дидыч и Авдиенко. Более, так сказать, соглашательски были настроены эсеры выдвигая свой проект, что же касается правого крыла, то оно заявляло, что, будучи принципиально против «трудовых рад» и безусловно против каких-бы то ни было компромисов с большевиками, тем не менее считает лозунг «трудовые рады» весьма удачным средством вышибить почву из-под ног большевистских агитаторов.

Чувствуя какую-то фальш в выступлениях эсдеков³³⁹ и вспомнив оглашенную в тот-же день в винницких газетах их резолюцию, где все до последней строчки смахивало на коммунистический текст, но в этой последней ни к селу, ни к городу упоминалось об учредительном собрании – я воспользовался данным мне правом вопросов и, обратив их к Винниченко и Дыдычу, облек в такую форму:

1) Что такое ваши рады: самоцель либо только техническое средство (засіб)?

2) Если рады только техническое средство, то до какой поры вы мыслите их существование?

Винниченко побагровел и раздельно ответил, напирая на каждый слог:

– Рады – не самоцель, рады только техническое средство!

Дидыч, с своей стороны, добавил:

– Вопрос совершенно ясен и на него отвечает наша резолюция: рады будут существовать до тех пор, пока можно будет созвать учредительное собрание.

Мне оставалось возразить, что за такие рады, очевидно, голосовать не приходится. Эсеры же торжествовали, видя, что их позиция приемлема для большинства собрания, и подсмеивались надо мною, думавшим вначале, что эсдеки круто поворачивают в сторону большевизма, поддерживаемые авторитетом Винниченка.

Собрание быстро окончилось. Пререкания оборвала телеграмма от Петлюры. Он был в Боярке, в 24 верстах от Киева, остальные члены Директории – Швец, Макаренко и Андриевский присутствовали на собрании; Швецом группа эсеров и «спільчан» была недовольна и подумывала об его

³³⁸ Члены УКП – Української комуністичної партії.

³³⁹ Соціал-демократів.

отозвании; он искал опоры в иных группировках – в духе Голубовича, Шаповала и т. п.

Итак, Винниченко огласил телеграмму от Петлюры, где весьма недвусмысленно было сказано, что он не может прибыть на совещание, т. к. решается вопрос о взятии Киева. Не находит, что и совещаться-то, собственно, не о чем, т. к. Директория всем обязана сичевым стрельцам и их голос должен быть услышан. Восходила звезда Коновальца и прочей «реальной силы».

Винниченко, снова вспыхнув (с Петлюрой он давно был на ножах) и пожалв плечами, молвил: очевидно, разговаривать дальше не приходится – и закрыл собрание, пояснив, что оно послужит Директории руководящим материалом для составления декларации правительства У.Н.Р.

Встретившись со мною в коридоре, он досадливо заметил:

– Как вы не понимаете? Конечно, рады – техническое средство, как с их точки зрения – он указал на спины уходивших «самостийников» и «эсеров» - так и с нашей, демократической, для перехода к истинному социалистическому строю.

Шла-ли речь о радах, как форме пролетарской диктатуры и о постепенном расширении советской базы в меру побед рабочего класса и вовлечения всего населения в сферу труда и государственного строительства, либо представлялась какая-то иная структура перехода к полной социалистической демократии – я расспрашивать не стал, но в тот памятный вечер окончательно изверился в возможность найти истинно-революционные элементы среди украинских национальных партий и решил идти своей дорогой: искать их в низах «Селянської Спілки», сорвать «трудовой конгресс» вместе с фальсифицированными радами – и присоединиться компактной группой к коммунистической партии.

План этот у меня сорвался, хотя объективно был вполне осуществим. Вскоре по приезде в Киев я свалился, перенес острую и серьезную болезнь и вышел из Кирилловской больницы, где делали мне операцию, уже под звуки «Интернационала». Мои единомышленники были слишком слабы для серьезного выступления на «трудовом конгрессе» ...

Пилипенко С. Ошибка ли? (Из воспоминаний) // Коммунист-орган ЦК КП(б)У. 1921. № 115. 28 мая. С. 2.

№ 198.

Із спогадів В. Приходька. Про діяльність Директорії УНР у Вінниці у листопаді - грудні 1918 р.

Приходько Віктор (1886 с. Княжпіль, нині Кам'янець-Подільського району Хмельницької області – 1982, м. Нью-Йорк, США) – державний, політичний, громадський діяч, правник. Навчався у Приворотському духовному училищі, Подільській духовній семінарії, Дерпському(нині Тартуському,

Естонія), Київському університетах. Службовець у земських судових установах Подільської губернії, в роки Першої світової війни – військовий слідчий. Член Подільського товариства «Просвіта», Української партії революціонерів-соціалістів. У травні 1917 р. обраний делегатом до Центральної Ради. У листопаді 1917 р. – гласний Вінницького повіту та Подільської губернії. У 1917-1918 рр. Комісар народної освіти у Подільській губернії, та керівник відділу народної освіти земства. У 1918 р. очільник земства, голова Подільської губернської народної управи. Учасник протигетьманського повстання. У грудні 1918 р. очолив відділ судових справ (у статусі міністерства) Директорії УНР, виконував обов'язки директора Департаменту загальних справ Міністерства внутрішніх справ УНР. Восени 1919 р. - на початку 1920 р. Подільський губернський комісар УНР. У 1920 р. емігрував до Польщі. У 1921-1923 рр. займав різні посади у міністерстві фінансів уряду УНР у екзилі. Виїхав до Чехословаччини, викладач Української господарської академії у Подєбрадах. Співзасновник і член управи Товариства охорони українських історичних пам'яток у Празі. В роки Другої світової війни член Українського Центрального комітету у Кракові. У 1945 р. у м. Регенсбург у Західній Німеччині, працював в Українському технічно-господарському інституті. У 1949 р. виїхав до США. Протягом 10 років очолював Український Конгресовий Комітет у США.

ПОВСТАННЯ РОЗГОРТАЄТЬСЯ

Тим часом, повстання проти Гетьмана розгорталось. Оскільки пригадую, з боку Директорії майже не було якихсь закликів, агітації, пропаганди, – українські села спонтанно підіймались одно за другим, висилаючи до «українського війська» своїх людей, – переважно молодих хлопців – парубків. Згадався вільний і радісний 1917 рік – народ йшов здобувати землю й волю! На той час якраз сталася революція в Німеччині, грізний германський імператор Вільгельм – відійшов і німецьку армію на Україні не можна було пізнати: Дисципліна упала, – німецькі старшини, не одержуючи наказів, зовсім здеорієнтувались, але всі хотіли якнайскоріше повернутись «до дому». В цих обставинах бувало так, що німецька команда без всяких заперечень виконувала накази й зарядження³⁴⁰ різних і найменших українських установ чи організацій. Було лише кілька випадків конфліктів чи непорозуміння між українським повстанським військом та німецькими командами, головною на залізничних двірцях³⁴¹, а поза тим українська армія йшла без перешкод з Поділля в напрямку на Київ, розростаючись чисельно з кожним новим селом.

Слідуючи за своїм військом, Директорія Української Народної республіки рішила тимчасово спинитись у Вінниці, на Поділлі. Себто: військо йшло далі, але за військом залишалась поважна територія – частина губерній Волинської, Подільської, Херсонської, Київської, – що вже потребували певного

³⁴⁰ Розпорядження.

³⁴¹ Вокзалах.

адміністрування. У зв'язку з цим, у Вінниці було створено тимчасові референтури чи відділи, що працювали при Директорії, як окремі відомства – на правах міністерств, для урегулювання біжучих справ на звільнених від гетьманської влади територіях. Оскільки пригадую, були це відділи – внутрішніх справ, пошт і телеграфів – керівник Іван Симонович Паливода, продовольчих справ – керівник Тимофіїв, праці – Соломон Ізраїлевич Гольдельман та інші. Бракувало ще завідуючого відділом судівництва чи юстиції – і ось зовсім несподівано до Кам'янця прийшла телеграма – чи то передано було по прямому проводу, – що Директорія запрошує чи призначає мене цим завідуючим. Звичайно, я уважав для себе честю таку увагу Директорії, але, по перше, не вважав себе компетентним для обняття такого становища, уважаючи, що мій судейський стаж занадто короткий, а подруге, як голова губерніяльної народної управи, я мав так багато біжучих і значно цікавіших для мене справ, що просив Директорію відкликати це призначення. Одначе, з Вінниці прийшла відповідь, що я все ж мушу прийняти це призначення.

Отже – нічого було робити, – треба було їхати! Не пам'ятаю подробиць цих зборів, пригадую лише, що мій батько якось особливо гордий був тим, що – ось – його сина десь там знають і викликають на високе становище.

Становище було високе, але довелось їхати якимсь мішаним, пасажирсько-товарним поїздом, бо то ж був військовий чи по військовий час, а купе чи то відділи у вагонах першої і другої класи були майже дощенту знищені підчас «дикої» демобілізації; салдати повірили на сидіннях шкіру та матерію і звідти виглядали самі пружини. Так чи інакше, тепло одягнувшись – бо то ж стояла зима, – я улаштувався у вагоні. Виїхав я з Кам'янця над вечір і десь коло півночі опинився у Жмеринці. Здається, я задрімав, коли зненацька в моє купе увійшло два чи три огрядних залізничників і заявили, що «пана міністра» хочать привітати залізничники цієї великої української вузлової станції і просять пожалувати до парадної залі. Це запрошення було для мене цілковитою несподіванкою, – я зовсім не думав, що про мою подорож у товаровому поїзді, пішов «наказ по лінії», – але нічого було робити. Я опинився у великій освітленій кімнаті Жмеринської станції і тут застав десять чи п'ятнадцять осіб вищого залізничного персоналу, при чому один із групи виступив на перід і привітав мене, як міністра звільненої знову вільної України і побажав успіху у великій і відповідальній праці. Звичайно, я мусів широко подякувати і, зі свого боку, побажав усім присутнім і усім працівникам залізниць найкращого виконання своєї служби, бо залізниця – це передумова нормального існування держави.

Зрештою, звичайно, не можу ручатись за зміст експромту, виголошеного шістдесят років назад, але, очевидно, говорив я приблизно те, що подав вище.

Після цієї офіційної зустрічі, я знову сів у свій потяг і «просліддував», – як говориться про високих осіб, – далі, до Вінниці.

Ця поготовість Жмеринських залізничників пояснювалась тим, що у повстанні проти Гетьмана Скоропадського, якраз українські залізничники брали дуже активну участь і ще з літа 1918 року готувались до повстання. В цій підготовці активну роль відігравав вищий співробітник Управління Південно-Західних Залізниць Андрій Гаврилович Макаренко, що пізніше був обраний членом Директорії Української Народної Республіки, як представник залізничників.

Приїхавши до Вінниці, я довідався, що Директорія урядує в готелі «Савой», що був найбільший і найкращий у Вінниці. На вулицях самої Вінниці було досить тихо, але в готелі я застав великий рух. По коридорах бігали урядовці та паночки, тріщали машинки та час до часу з'являлись зимові фігури військовиків, у шапках та шинелях.

Прибувши до Вінниці, я уважав своїм обов'язком представитись начальству, себ-то Пану Голові Директорії Української Народної Республіки. Як відомо, головою був Володимир Кирилович Винниченко. Одначе, тут я натрапив на перешкоди.

– Не приймає Володимир Кирилович, нікого не приймає!

– Але-ж він мене викликав! Я-ж мушу з ним бачитись та з'ясувати своє положення та свою працю.

– Нічого не знаю. Зачинився і нікого не пускає.

– Дивна історія. Що-ж він там робить?

– А я знаю, може якийсь роман пише!..

– Роман? В критичний момент боїв за Київ?..

Я думав: чи мені образитись і повернутись до Кам'янця? Але-ж, зрештою, він не знає про мій приїзд.

Рішив, що представляюся члену Директорії, Головному Отаману Симону Петлюрі.

Мене запровадили на інший поверх. До великої кімнати були відчинені двері і звідти тарахкотіли машинки. Увійшовши, я зразу побачив Головного Отамана. Тут зустріч була зовсім інша: Петлюра, усміхнений і веселий, радісно привітав мене і ми розцілувались. Справи на фронті йшли дуже добре і Симон Васильович увесь сяєв. Ніколи потім не бачив я його в такому настрої і у такому вигляді. Він був у синій чемерці, облямованій сірим барашком і цей одяг йому дучив.

Настрій у «Савой» справді був дуже гарний. З фронту йшли прекрасні вісті, що повстанська армія швидким темпом посувається наперед, з визволених повітів приходили привітальні телеграми і приїздили делегації. При мені прибув до Вінниці з Умані чи з Таращі, повітовий комісар Пирхавка і приволік для Директорії, у мішках, усю готівку з повітової державної скарбниці.

Я почав орієнтуватись щодо моїх прав і обов'язків. Зокрема, мою увагу звернули на те, що обивательство міста Вінниці нарікає на полковника Ковенка. Мовляв, саджає до тюрми людей без розбору. Ковенко був тоді, коли не помиляюсь, командантом Директорії чи командантом міста Вінниці. Мав

опінію³⁴² чоловіка «крутенького». Я познайомився з Ковенком і відбув з ним службу розмову. Він представлявся, як чоловік дуже лагідної і мирної вдачі. Між тим, перед візитом, мені інформували: людина тверда й крута, справжній Ковенко.

З розмови виявилось, що не довіряє полякам, – мовляв, вони мали «якусь нараду» і він кількох посадив до в'язниці, між ними – голову міста Вінниці, поляка Олтаржевського. Вінниця – це була «моя губернія» і багатьох поляків я знав, як бувших земських гласних і місцевих діячів. А що до Олтаржевського, то, оскільки пригадую, – чи то у мене чи у когось з Директорії була делегація і просила звільнення Олтаржевського з огляду на те, що у нього лише одна легеня, на випадок перестуди у тюрмі, він загине. Я делікатно попросив Ковенка – передати мені для ознайомлення справи арештованих у Вінниці. Діставши акти, я побачив, що майже жодних «актів» нема, – ні документів, ні зізнань свідків – самі обкладенки. Багатьох арештованих я наказав звільнити, між ними й Олтаржевського.

Досить над тим доводилось міркувань. Згадував власну «практику»: два рази царська жандармерія висунула проти мене і товаришів безпідставні обвинувачення, що загрожували каторгою і навіть карою смерті і лише втручання судової влади, навіть царської, що діяла на підставі права й закону, рятувало ситуацію.

Ковенко давно помер. А тепер, пишучи ці спогади та маючи більше досвіду, я гадаю: чи не була це добре вирахована провокація. Звернувши увагу в бік поляків, відвернули її від большевиків, яких у Вінниці було безперечно дуже багато і які очікували «свого часу». Не відкидаю, що в Галичині, в таких містах, як Львів, Станіславів, в певних моментах, поляки могли творити загрозу. Але на Поділлі, Київщині, Волині поляки творили лише ... 3 % всієї людності. Тимчасом, серед поляків по містах Правобережжя було немало впливової інтелігенції – лікарів, адвокатів, – і створити серед них ворожий настрій проти української влади, – випробуваний більшовицький спосіб.

ДО КИЄВА!

Моє урядовання у Вінниці було дуже коротке, – відбулося одно чи два засідання завідуючих відділами і за кілька днів прийшла вістка: Київ взято, Директорія має як скоріше урочисто прибути до столиці України. В готелі «Савой» збільшилась метушня, міністерства, чи то пак відділи у піднесеному настрої пакували своїх папери, машинки і збирались до Києва. Ми, завідуючі відділами, дістали, кожний зокрема, наказ-пропозицію Директорії, яка, на мою адресу, виглядала приблизно так: «П[анові] Завідуючому Відділом Судівництва при Директорії Української Народної Республіки, Віктору Приходькові. – Пропонується Вам, дня такого то, – здається то було 18 грудня, разом із Директорією У.Н.Р. виїхати до Києва і там обняти урядовання на правах міністра судівництва». Діставши такі папери, з таким високим офіційним

³⁴² Тут - репутацію.

призначенням, ми мимоволі «підтягнулись» та одночасно й захвилювались: велика честь та одночасно й незмірна відповідальність – бути міністром великої держави та ще у такому бурхливому моменті. Одначе, коли ми вже були в дорозі, прийшла вістка, що Український Національний Союз у Києві призначив до окремих відомств тимчасових комісарів, що мають урядувати до прибуття Директорії у Київ. Зокрема, стало відомо, що головою Ради цих тимчасових комісарів є відомий український діяч Володимир Мойсеевич Чехівський, а комісаром судівництва – також відомий діяч і правник Сергій Павлович Шелухин. Ця вістка декого із завідуючих, що мали в кишені призначення міністром, збентежила і розчарувала, що ж торкається до мене, то я з облегшенням зітхнув. Я тому й кинув суд, що ця сфера діяльності мене не захоплювала та не відповідала моїй вдачі. А що торкається конкретно Шелухина, як можливого міністра судівництва, то звичайно, я не можу рівнятися з ним своїм стажем: я лише починав судову кар'єру, а Шелухин був старшим судовим діячем, був слідчим, товаришем прокурора і, нарешті, членом суду.

Тимчасом, наш потяг, зложений з найкращих пульманівських вагонів, м'яко ніс нас в напрямку до Києва. Хоч була зима, дорогою нас вітав народ, а у Фастові на пероні вишукувалась почесна сотня Галицьких Січових Стрільців. Голова Директорії Винниченко та Головний Отаман Петлюра приймали привіти з вікна вагонів, а також, як здається, виступали на двох чи трьох більших станціях, приймаючи короткий парад.

Аж, врешті, Васильків, остання станція, а за нею й Київ! Потяг швидко біжить, а з ним росте й наше хвилювання. Безперечно ж буде зустріч, маса народу, як то все випаде!

І, справді, – ось і Київ, ось і станція. Потяг легко, з кипінням і шипінням підлітає до перону. Ми висуваємось з вікон – і бачимо – море голов! Грає оркестра і з натовпу летить «Слава!» Незабутній момент! Аж, нарешті, тиша. Винниченко й Петлюра вийшли з вагону і їх вітає урочисто промовою Володимир Чехівський. Мало що чути, але й не треба чути: хіба ж не ясно, що старий Київ над Дніпром, місто Ярослава й Володимира, гетьмана Хмельницького й Мазепи, зустрічає свою українську владу, що вертає Києву і цілому народові українському – волю і вільну, справді національну державу – Українську Народню Республіку!

Чехівському відповідає Винниченко, гремить «Слава» – і Директорія урочисто в'їздить до Києва. Цілий кортеж шикуються біля двірця на чолі кортежу має їхати на коні, в гетьманському уборі Микола Садовський. Він зі своїм орлиним виглядом, з козацькою поставою і зі звичною грати «гетьманів», так надається до цієї ролі!

На двірці і біля двірця – ціле муравлище, шукають своїх авт, візників, а головна маса – звичайно, пішки. Але ми, міністри, Директорії, не турбуємось. У нас на руках – квитки, що видали нам ще у Вінниці, з номером нашого авта. Зібрались громадкою, я, Гольдельман з дружиною, ще хтось і ще хтось з колег –

міністрів. А ось і наше авто, всідаємо – і тут, пасаж! Налітають якісь молоді старшини чи юнаки, – і розібрати було трудно, бо вечоріло, – і з гуком та гамором випрошують усіх нас з авта.

– Що сталось? Панове старшини, це наше авто, призначене для міністрів Директорії, ось наш нумер!

– Який там нумер, які міністри, – просимо з авта!

І ось сталось! Серед урочистості, в найкращий момент – вилізла наша, українська отаманія!

Звичайно, в суті речі, жодна трагедія. Можемо й пішки! Але, де ж порядок, дисципліна! Цей зухвалий напад хльоснув нас, як свист батога і ми, ідучи до Софійської площі, мали що говорити і про що думати. Зокрема, мені було особито неприємно за Гольдельмана і його дружину молоденьку жидівочку з Вінниці. Оттак списались³⁴³ хлопці – молодці! ...

Зрештою, ми також були молоді і за якийсь час наш настрої вирівнявся. Звичайно, на Софійську площу, на молебень, ми не попали. Просунулись було тяжко і ми лише здаля, з Володимирівської вулиці, спостерігали натовп, чули вигуки «Слава!» і спів.

З площі уся Директорія, усі вищі військові і цивільні чинники попрямували на Пушкінську вулицю, до Українського Клубу, на бенкет.

Великі залі й мешкання Клубу були повні народу. Тут уже нас якось признали і прийняли, але сідали, де хто хотів, оскільки було місце. Та, зрештою, це не був аристократичний бенкет, з нумерованими місцями, а спонтанний здвиг народу після вчорашньої війни!

Увага всієї зали була зосереджена на головних постатях, на Винниченкові та Петлюрі, але все ж це було свято військової перемоги, і головним героєм зустрічі був Головний Отаман Симон Петлюра!

Здається, чи не з цього вечора хробак заздрости почав точити серце Винниченка і чи не тут взяв початок його твір «Відродження нації», з нападами на Петлюру, з нападами несправедливими, дріб'язковими, що так зіпсували цей Винниченків твір і підкопали повагу самого Винниченка.

Чув я потім, що Винниченко шкодував, що так написав історію цієї бурхливої і важливої доби, ну, але вже не допомгло: українське громадянство усе стало по боці Петлюри.

Приходько В. Під сонцем Поділля; спогади. Ч. 2. Віктор Приходько; упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2011. С. 363-371.

³⁴³ Тут – відзначилися.

Із спогадів В. Рейнбота про протигетьманське повстання.

Рейнбот Віктор (1869, м. Петербург, Росія – 1956, м. Ніцца, Франція) – правник, політичний і громадський діяч. Закінчив Імператорське училище правознавства, працював у судовій системі Російської імперії. З 1913 р. – голова Петербурзького окружного суду. У 1918 р. переїхав до Києва. За часів правління гетьмана П. Скоропадського обіймав посади завідувача Головного управління місцями ув'язнення, товариша (заступника) та міністра внутрішніх справ, міністра юстиції, Генерального прокурора Української Держави. Заарештований Директорією УНР, на вимогу представників Франції звільнений. Емігрував до Франції де брав участь у громадському житті російської спільноти.

Против гетманской власти в правобережной Украине активность проявляли повсюду не только большевики, левые бундовцы, левые украинские социал-революционеры, но и умеренные украинцы-самостийники, осмелевшие после освобождения Петлюры и его соратников. К этому же времени началось брожение в германских войсковых частях.

Департамент полиции принялся за ликвидацию ряда наблюдательных дел. Произведены были аресты во многих городах. Наибольшие результаты дали ликвидации в Одессе, Каменец-Подольске и Екатеринославе. Были найдены списки боевых дружин, планы их мобилизации; были найдены склады ружей, гранат и пулеметов.

Наконец, уступавший доселе Рейнбот³⁴⁴ перешел в наступление. Вооружившись десятками телеграмм с мест, стопами донесений, протоколов, постановлений, министр, взволнованный прибыл на очередное вечернее заседание Совета.

К своему удивлению, Рейнбот при входе в зал был озадачен запросами окруживших его министров-украинцев. Они не интересовались тем, что будет предпринято для обеспечения государственного порядка; за достаточно ли крепкими стенами заперты главные виновники готовившихся восстаний; нет, эти министры беспокоились о том, соблюдены ли все формы при обысках, в достаточно ли хороших условиях находятся заключенные и скоро ли можно ожидать освобождения чуть ли не всех этих государственных преступников. На все вопросы озабоченных министров Рейнбот коротко отвечал: «Откроем заседание поскорее и выслушайте мой доклад повнимательнее».

Свою горячую речь министр внутренних дел начал с того, что резко обрушился на тех членов кабинета, которые опять принесли с собою избитые жалобы на действия административных властей, нарушивших неприкосновенность жилищ граждан и их свободы, не желая считаться с тем, что вызвало обыски и аресты, не желая считаться с результатами обысков и не

³⁴⁴ Мемуарист писав про себе в третій особі – Рейнбот.

желая ясно осознать, как грозно было положение; документ за документом прочитывал министр, закрепляя с бесспорностью наличием приготовления вооруженного восстания. Резко иронически, обращаясь к защитникам страждущих, ставил министр вопросы: для культурной ли работы нужны просветительному обществу в Каменце ружья; для салютов ли министрам-украинцам при их въезде в Екатеринослав приготовлены пулеметы; не для детских ли игр в школах Одессы хранились стальные мячи, начиненные мелинитом. Пора, закончил свою речь Рейнбот, пора отложить в сторону статут Академии наук; пусть отдохнет он в портфеле министра просвещения; теперь должно, незамедлительно обсудив ответственность власти не перед отдельными частными личностями, а перед целостью государственного гетманского строительства, тут же принять решение: ввести ли в большей части Украины военное положение или положение о чрезвычайной охране. В первом случае вся власть сосредоточится в руках корпусных командиров, во втором – власть чрезвычайная останется в руках гражданских властей, которым предоставлено право вызывать в случае надобности воинские части. Конечно, говорил Рейнбот, для него военное положение явилось бы облегчением: ответственность легла бы на военную власть, но он не считает себя вправе уклониться от тяжелой обязанности провести суровую, решительную борьбу с разрушителями государства, едва начавшего жить.

По словам министра у военных начальников на местах совершенно нет знаний обстановки партийных работ, да нет у них в большинстве губерний воинских частей; новые власти на местах обречены будут на новые ошибки, которые губернаторы уже изжили и не повторяют.

Большинством семи против пяти Совет признал необходимым завтра же ввести положение о чрезвычайной охране.

С постановлением совета министр Рейнбот оставил заседание и, несмотря на поздний час, испросил у гетмана разрешение на немедленный доклад.

По украинским законам введение положений об охране всецело принадлежит личной власти гетмана, и постановление Совета являлось как бы совещательным.

Гетман согласился с мнением Совета. Тут же были с Рейнботом установлены губернии, в которых вводится чрезвычайное положение; намечен был ряд талантливых лиц из уездных начальников, которые должны были быть прикомандированы в помощь к более слабым губернаторам.

От гетмана министр уехал в Министерство, где его ждали вызванные по телефону директора департаментов общих дел и полиции. К шести утра были готовы проекты приказов, инструкций и пр[очее].

В одиннадцать дня был с указами для подписи, министр внутренних дел прибыл, как было условлено, к гетману.

При входе в приемный зал Рейнбот встретился с выходящим из кабинета гетмана сияющим начальником Генерального штаба, полковником Сливинским. Вслед за ним вышел военный министр, генерал Рагоза. Доклада в

этот день у военного министра не должно было быть. Только что Рейнбот хотел спросить ген[ерала]. Рагозу о причинах его необычного приема, как в зал вышел сам гетман и, поздоровавшись, как-то торопливо предложил войти обоим к нему в кабинет. Здесь гетман несколько смущенным тоном заявил, что за ночь он передумал и решил объявить военное положение, что самые слова звучат более устрашающе, тверже и что во избежание ошибок со стороны военных командиров он распорядился, чтобы военные начальники действовали всегда по соглашению с гражданскими властями.

Зная хорошо, что на местах, кроме Екатеринославского корпусного командира генерала Василенко, очень толкового, тактичного, осведомленного, без вредного самомнения деятеля, повсюду командуют мнимыми корпусами генералы школы полк[овника]. Сливинского, враждебные гражданским начальникам, Рейнбот высказал гетману, что введение военного положения окажется вредным, изложил все свои опасения по поводу изменения принятого накануне решения и просил убежденно гетмана обсудить здесь еще раз с военным министром вопрос и отменить распоряжение.

Гетман не вял убеждениям. «Приказы на месте уже даны по прямым проводам, поворота быть не может, – сказал гетман, – а военный министр, находящийся здесь, обеспечит согласование действий подчиненных ему генералов с мнениями губернаторов». Ген[ерал] Рагоза поклонился, министр Рейнбот промолчал и снова уступил; не решился откровенно сказать, что военный министр фактически вовсе не ген[ерал] Рагоза, а полк[овник] Сливинский, слову которого верить не следует.

Уезжая из двorca, Рейнбот у подъезда увидел блестящий автомобиль с флажком германского посольства: ясно было, что вопрос решился по настойчивой консультации гр[афа] Берхгейма.

Не прошло и двух дней, как из Харькова и Каменец-Подольска уже поступили телеграммы о столкновении губернаторов с командирами.

В Харькове была пустая обида генеральского самолюбия, в Каменце – значительно хуже.

В Каменце командовал корпусом и корпусом в 6000 штыков и сабель отличный боевой генерал Ярошевич³⁴⁵ с «Георгием» на шее, прекрасный военный администратор. К несчастью, влиятельным адъютантом у него был тоже способный офицер с большим уклоном лево-украинским, к тому же «обундированный» близостью к еврейским кругам в женских одеждах.

Едва получился указ о назначении главноначальствующим ген[ерала] Ярошевича, как в тот же день адъютант умело добился распоряжения генерала об освобождении ряда лиц, преимущественно бундовцев и коммунистов, которые за неделю перед этим были арестованы в порядке охраны и числились под стражею за выехавшим в уезд на один день губернатором, а также об отстранении от должности двух уездных начальников и жандармского офицера.

³⁴⁵ Ярошевич.

Аресты были произведены не зря; у арестованных было найдено оружие, прокламации, призывающие к восстанию; установлено картинное обстоятельство: «бундовцы» печатали свои воззвания в губернской типографии, в которой многие из них служили наборщиками.

Телеграфное донесение губернатора Кисилева Рейнбот сейчас же сообщил гетману.

Последний, крайне рассерженный, отдал по своему личному Штабу приказание срочно вызвать ген[ерала] Ярошевича в Киев. По просьбе Рейнбота, чтобы избежать обработки Ярошевича полк[овником] Сливинским, гетман распорядился вызов произвести не через Военное министерство, а через свой Штаб и привезти затем Ярошевича с вокзала прямо к нему для объяснений.

На следующий день генерал был уже у гетмана.

Аудиенция была коротка: гетман приказал ген[ералу] Ярошевичу, не заезжая в Военное министерство, явиться к министру внутренних дел, который и решит бесповоротно вопрос о дальнейшей службе провинившегося.

В кабинет министра внутренних дел ген[ерал] Ярошевич вошел так, как входят к грозному директору натворившие беды воспитанники младших классов училища.

«Мою судьбу Его светлость (таково было титулование гетмана) отдал в руки Вашего Высокопревосходительства, не губите моей свыше тридцатилетней честной службы», – так начал свои объяснения совершенно приниженный командир корпуса.

Рейнбот, видя такую взволнованность и желая достичь обстоятельных объяснений, стал успокаивать ген[ерала] Ярошевича как только мог.

Доклад ничего в пользу докладчика не сказал, подтверждалось все, что донес министру губернатор. Генерал, сознавшийся в допущении целого ряда неправильных действий, признавший бестактность своих поступков по отношению к губернатору Киселеву, вызвал в Рейнботе чувство жалости; смотря на «Георгия» на шее, Рейнбот почувствовал непреодолимое желание не умалить достоинства заслуженного защитника отечества перед обществом, устранив генерала от главноначальствования. Для того чтобы избежать на будущее время опрометчивых действий Ярошевича, министр предложил последнему под диктовку написать извинительное письмо губернатору, дать в нем обещание не принимать никаких серьезных мероприятий без соглашения с последним, в случае разногласия запрашивать министра внутренних дел и восстановить немедленно в должностях устранившихся им офицера политической разведки и двух уездных начальников.

Генерал все условия принял без малейшего колебания. Гетман апробировал³⁴⁶ все; Ярошевич возвратился в Каменец-Подольск наружно с прежними правами.

³⁴⁶ Затвердив.

Министр внутренних дел Рейнбот сделал новую ошибку. Он поддался чувству жалости, чувству, совершенно лишнему, вредному на занимаемом им посту; он считался с боевою славой генерала и хотел оберечь самолюбие его; он не видел, что самолюбие генерала не соединено с чувством истинного собственного достоинства; он не понял, что тот, кто готов на потайное самоунижение, не колеблясь, тот втайне сохранит сильнейшую злобу и злобу мстительную к тем, перед кем ему пришлось унижаться.

Эта третья непростительная ошибка Рейнбота была наиболее роковой для гетманства. Когда Петлюра поднял восстание, то первым присоединившимся к нему был ген[ерал] Ярошевич, передавшийся вместе со своим дисциплинированным корпусом, прекрасно обмундированным и вооруженным, со всем почти составом офицеров на сторону врагов гетмана Скоропадского.

Вредные трения между военными и гражданскими властями постоянно давали о себе знать.

В день оглашения декларации нового кабинета министров были расклеены и разбросаны прокламации Петлюры, составившего вновь социалистическую Директорию из своих друзей, не окончивших по убожеству премудрости семинарию духовную Андриевского и Швеца, а также смотрителя товарного железнодорожного вокзала в Киеве Макаренко.

Прокламации объявляли гетмана и его правительство вне закона как врагов народа и предателей Украины, призывали население сплотиться около Директории и примкнуть к поднятому ею вооруженному восстанию.

Свою штаб-квартиру Петлюра обосновал в Жмеринке, куда прежде всех сосредоточил свой 2-й украинский армейский корпус ген[ерал] Ярошевич; из Галиции на поддержку восстания двинулись через Вольнь дисциплинированные воинские части, сведенные в стройный корпус под начальством жестокого галичанина-украинца ген[ерала] Коновальца. К Петлюре перебросился и ген[ерал] академик Осецкий с частями бывших «боевок» окончательно еще не расформированной Министерством внутренних дел железнодорожной «охраны» – детища, долго оберегаемого, как видели выше, министром путей сообщения Бутенко.

Несколько позже, когда петлюровцы подошли к Казятину, «сечевики» из Белой Церкви тоже перешли во вражеский гетману лагерь.

Как и следовало ожидать, в ответ на декларацию нового правительства германское командование объявило свой полный нейтралитет в вооруженной борьбе гетмана с Петлюрой. Втайне командование держало все же сторону Петлюры, не препятствуя ему пользоваться военными складами, находившимися в действительном владении германского командования.

Конечно, командование объясняло это благоприятствование постановлениями советов солдатских депутатов на местах.

Надо отдать справедливость Директории и ее более тонким и умным советчикам. Выбор базы вооруженного восстания в Каменец-Подольске и на Вольни со смычкой с Галицией был превосходно обдуман. Здесь находились

крупнейшие помещичьи хозяйства, здесь крестьянство особенно голодало безземельем, здесь войсковые отряды центральных держав особенно жестоко проводили карательные экспедиции; по требованиям недальновидных, пострадавших во время революционной бури 1917 и начала 1918 г. собственников они спешили отобрать у крестьян не только ограбленное у них имущество, но и торопились добиться возмещения весьма преувеличенных убытков; мстительная раздраженность против помещиков естественно направилась и против гетманского правительства, которое первое время оккупации не могло противодействовать лейтенантским карательным налетам на деревенское население.

Объявление Директорией похода против гетмана было подхвачено населением с энтузиазмом: запылали усадьбы; убийства помещиков и их управляющих, их семей кровавой волной катились по занятым петлюровцами местностям. Директория не пыталась бороться со злодействами, она разжигала их своими прокламациями; Директория переполнила тюрьмы до отказа всеми, кто осмеливался препятствовать ужасающей анархии; масса лиц ввергнуты были за решетки без всяких оснований и причин.

Камень-Подольское крестьянство откликнулось и на объявленную мобилизацию; к ядру петлюровского войска, 2-му корпусу, прибывали постоянно подкрепления из кадровых солдат, побывавших в немецком плену. Силы Директории были уже внушительны и сконцентрированы.

Одновременно с вооруженным восстанием Петлюры обозначилось и наступление отрядов большевиков по северной и северо-восточной границам. В Екатеринославской губ[ернии] грозными стали банды Махно, своевременно не ликвидированного.

Оставшись без поддержки германцев, гетман должен был рассчитывать только на свои, оставшиеся ему верными военные соединения, да вооруженные на половину конные отряды полицейской стражи, разбросанные по уездам.

В некоторых местах и левобережной Украины кое-кто из военных командиров пошел по «ярошевическому» пути: осторожный и хитрый Лигнау в Харькове инсценировал сам свой арест и там умыл руки в том, что несколько командующих, положим, небольших по составу частей корпуса образовали противогетманские отряды.

По всей Украине было объявлено военное положение. Главнокомандующим был назначен известнейший кавалерийский ген[ерал] гр[аф] Келлер. Объявленная мобилизация дала менее ожидаемого, много явилось элемента крайне ненадежного. Горячие возвания ген. Келлера, восстановление права ношения старой русской формы с погонами, формирование особого корпуса, который должен был поступить под команду героя ген[ерала] Николая Иудича Иванова на большевистский фронт, вызов добровольцев ген[ералами] Кирпичевским и Святополк-Мирским, энергичнейшими русскими людьми, офицерами воспитанными старой русской академией, к вступлению в формируемые ими отряды для отпора натиска

украинцев-русофобов – все, все, увы, мало воздействовало на многие тысячи офицеров, которые нашли свое спасение от большевистских застенков в гетманской Украине; теперь не было места для красивого отказа взяться за оружие и временно служить в гетманских войсках. Во главе войска стояли большие русские герои, гетманское правительство огласило свою цель – восстановления России и соединение с ней Украины.

На все призывы откликнулась едва четвертая часть офицерства в Киеве, и та несла службу без истинного напряжения.

Дорого, жизнью, кровью своею заплатили неправильно оценившие положение офицеры; тысячи их безоружных, несорганизованных уничтожили петлюровцы и привезенные галичане Коновальца, тысячи погибли от рук большевистских палачей. Не на поле брани в кипящем бою сложили они столь нужные родине головы, сложили их в застенках большевистских и петлюровских под ударами стальных шомполов.

В Киевском анатомическом театре ко дню оставления города Петлюрою, 1-м корпусом Коновальца под давлением большевиков было насчитано врачом персоналом свыше 200 трупов офицеров, изувеченных насмерть ужасною пыткой шомполами.

Все строевые гетманские войска в действительности свелись к «сердючкой» дивизии, к немногочисленным отрядам ген[ералов] Кирпичева и Святополк-Мирского да еще личного гетманского конвоя. Дополняли эту силу стянутые к Киеву ген[ералом] Андриановым конные отряды стражи.

Обнаружилось и то, что два хорошо оборудованные бронированные поезда полк[овником] Сливинским неизвестно по каким соображениям за недели две до восстания были уведены из Киева в Одессу.

Гетман созвал совещание пяти министров и пригласил главнокомандующего гр[афа] Келлера.

Генерал с полной ясностью обрисовал почти безнадежное положение, закончив, тем не менее, свое разъяснение уверенным возгласом: «А все-таки я их разобью».

На совещании одним из министров было предложено переехать гетману с правительством в Одессу и там организовать оборону; проведение туда поездов по левобережной Украине брал на себя министр путей сообщения Ландсберг.

Гетман категорически отказался от этого плана, усматривая в нем недостойное, без решительной борьбы, бегство.

Последнее, на что могло еще рассчитывать гетманское правительство, – это помощь Антанты. Помощь не осуществилась, попытки ее приобрести окончилась расстрелом министра М. М. Вороновича Петлюрою.

М. М. Воронович, как упомянуто выше, был делегирован кабинетом министров С. Н. Гербеля в Яссы, для того чтобы там дать исчерпывающие сведения политическим представителям Антанты, рассеять неблагоприятные и лживые слухи о гетманской политике внутренней и внешней, представить возможно ярче необходимость скорейшей военной поддержки гетманского

правительства, огласившего свою декларацию, вполне гармонирующую с желаниями прежних союзников России.

М. М. Воронович должен был убедить союзное командование, что Украина в данный момент может сохранить свое государственное бытие только при гетманском правительстве, обладающем уже хорошо организованным аппаратом управления как в центре, так и на местах.

Он должен был вселить непоколебимое положение, что только при сохранении существующего государственного порядка на Украине возможно быстрое восстановление мощной России с уничтожением в корне ужасного большевизма. Спасенная от большевиков Россия навеки останется верной и преданной союзницей спасителям не из одних политических интересов, а по влечению сердца возрожденного народа.

Злая судьба не допустила М. М. Вороновича достичь Ясс.

В Жмеринке, расположенной среди фронта Петлюры, в купе вагона, в котором ехал под чужой фамилией М. М. Воронович с каким-то германским офицером, вышедшим на перрон, внезапно ворвался вооруженный дозор петлюровских казаков. Воронович был ими схвачен и вытащен в буквальном смысле слова на железнодорожные пути, где затем связанным был брошен в станционный магазин. Через несколько часов, после обыска и допроса, сопровождавшегося издевательствами и пытками, Воронович по распоряжению штаба Петлюры был расстрелян ...

Воспоминания В. Е. Рейнбота о его пребывании в должности товарища министра внутренних дел, а позже министра юстиции в составе правительства гетьмана П. П. Скоропадского [не ранее 31 декабря 1918 г.] // Гетман П. П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: сборник документов / Отв. ред. и отв. сост. О. К. Иванцова ; сост. Е. В. Балушкина, Н. В. Григорчук, Е. И. Криворучко, К. Г. Ляшенко. М.: Политическая энциклопедия, 2014. С. 106-111, 119-122.

№ 200.

Витяг із протоколу допиту С. Синявського 25 серпня 1937 р. у Гайсинському районному відділі НКВС про його участь в організації переходу гетьманських військ на бік Директорії УНР у Вінниці.³⁴⁷

Синявський Степан (1887 р. с. Хащувате, нині Гайворонського району Кіровоградської області – 1937 р. Вінниця) – хорунжий армії УНР. Прапорщик царської армії, восени 1918 р. розпочав навчання у Київському університеті «Політехніка». Як один із представників студентства був присутній на нараді у Білій Церкві 15 листопада 1918 р. отримав і виконав доручення домогтися переходу II Подільського корпусу на бік Директорії УНР. У листопаді 1918 р. –

³⁴⁷ Переклад з російської мови.

жовтні 1919 р., у армії УНР: завідувач артилерійського складу у Попільні (нині Житомирська область), начальник штабу гарнізону у Козятині, представник УНР при іноземних арміях. Згодом мешкав у с. Мишарівка Теплицького району на Вінниччині, вчителював. Переслідувався органами держбезпеки. Арештовувався, на 3 роки був висланий. Після заборони працювати у школі займався бджолярством. Заарештовувався, востаннє 5 серпня 1937 р. За постановою трійки УНКВС Вінницької області, розстріляний 9 вересня 1937 р.

Я отримав від Осецького³⁴⁸ призначення Начальника конррозвідки УНР по Вінниці³⁴⁹, де стояв 2-ий Подільський корпус. Командував ним генерал Якушевич.³⁵⁰ Крім цього мені Осецьким було дано завдання відправитися у Вінницю і всіма засобами здійснити переворот. 18 або 19-го листопада 1918 – го року я прибув у Вінницю. Протягом однієї доби мені вдалося завербувати серед офіцерських караульних рот і місцевого Гайдамацького полку ряд людей із командних висот, співчуваючих уряду УНР і 20-го листопада я здійснив переворот. Збиралися у цей самий день арештувати генерала Якушевича, командира 2-го Подільського гайдамацького корпусу, але останній підписав наказ всім своїм частинам, що штаб корпусу і всі його військові з'єднання переходять на бік уряду УНР Петлюри. Комендантом міста я залишив галичанина, здається (прізвища його не пам'ятаю) помічником Савицького, місцевого жителя Вінниці. Сам виїхав у Фастів.

ДАВіО, ф. Р-6023, оп. 4, спр. 19049, арк. 20 -21.

№ 201.

Спогади «З повстання в 1918 р.», підписані Т. Т – Ч.³⁵¹

З приходом німців на Україну, котрі посадили на трон гетьмана Павла Скоропадського, повернулись на Україну також і поміщики. Вступивши в гетьманство, Скоропадський задумав прибрати до рук при допомозі карних відділів селян. Що йому в скорім часі до деякої міри вдалося зробити. Скрізь по селах і волостях почала роз'їзжати так звана державна варта, котра дерла з селянина останню шкуру за панське майно, яке майже все було розграбоване збільшовиченими російськими частинами по залишенню південно-західного фронту. Трудний час настав, скрізь було чути плач то стогін селян від нагайок державної варти. Вона не розбиралась, хто грабував маєток, бо ті, хто грабував, давно повтікали, а лишилась селяни, та і було над ким пасію³⁵² зганяти. Щоденно збирали сход і примушували виказувати хто і що грабував. Правда,

³⁴⁸ Осецький О. (1873 – 1937) – український військовий діяч, генерал-хорунжий армії УНР, емігрував до Франції.

³⁴⁹ На допитах у Теплицькому районному відділі НКВС 7 і 10 серпня 1937 р. називав отриману посаду – начальник розвідки на Поділлі.

³⁵⁰ Срошевич.

³⁵¹ Встановити особу автора мемуарів не вдалося.

³⁵² Тут – гнів.

були такі селяни, що йшли до панського двору в той час, як його грабували більшовики. Вони собі мислили так, що, мовляв, як не візьму я, то візьме інший, котрий не варт того, а я все ж таки робив панові, то може він щось і придбав за ті гроші, що не оплачував як слід мою важку працю. Державна варта не рахувалась ні з чим. Накладала контрибуції на селян поголовно на всіх. Хто ж не міг дати накладеної контрибуції – то його заарештовували і відводили до двору, де замикали в льох, наповнений на половину водою. Разів зо три відводили його звідтіля на допит, чи заплатить він контрибуцію, чи ні. Як він відповідав, що не має чим платити, то кого зв'язували, клали на землю і били до тих пір доки він не загублював пам'яті, так за кожним разом. Подержавши його декілька днів і упевнившись, що він дійсно не може заплатити, його випускали, але ж дома у нього останнє майно забирали і так було в кожному селі. Таке поводження з селянами державної варти та маляр³⁵³ заставило селян шукати іншого рятунку. По лісах стали ховатися селяни, котрі не могли платити контрибуції і повтікати від знущань над ними маляр та державної варти. Найбільш прийшлося терпіти таку «волю України» на Поділлі. Селяни, котрі повтікали з дому, бачучи, що по одному сидіти в лісі безкорисно, почали єднатись до купи. При таких обставинах в останніх числах місяця липня 1918 р. в Могилівському повіті на Поділлі, в лісі Муромі зібрався гурток партизанів в кількості до 600 селян, переважно бувших військових, котрі мали до 100 коней, 3 гармати, 34 кулемети та рушниці. Проводарем був учитель, котрий втік від переслідування державної варти через те, що голосно висловив своє незадоволення таким поводженням з селянами – це був отаман Мельник, помічником котрого був поручик Козел, який пізніше був отаманом курнія імені Сагайдачного. Завдання цього повстанчого відділу було не допускати карних відділів до нищення сіл. Нашому відділові прихопилось побувати на Київщині, де він не раз здивався з таким-же повстанчим загonom отамана Козир-Зірки, разом з яким робили напад на Білу-Церкву, на Умань та Васильків, де приходилось розганяти німецькі частини та карні відділи. Не раз доводилось побувати і на Херсонщині,³⁵⁴ де єднались з отаманом Заболотним і спільними силами робили напади на Бірзулу,³⁵⁵ Роздільну, Балту та Голту. В бою під Бірзулою вдалося здобути у маляр величезний обоз з різним майном та скарбницею з грішми до 800 000 корон. Гроші ці витрачались на придбання необхідних речей для відділу та на друк агітаційної літератури, котру розвозили по селах та містах. Така література попадала і в Київ, де вона розкидувалась в Залізничному та Літньому театрах. Наступала глибока осінь. Трудно приходилось повстанцям, що майже голі та босі напівголодні скитались по лісах. Наставав останній час праці повстанців. Між повстанцями загонами почались налагоджуватись добрі зв'язки. Таким чином підготовлялось таємно-складеною Директорією У.Н.Р. загальне проти гетьманське повстання, яке й

³⁵³ Тут - військовослужбовці угорських підрозділів армії Австро-Угорщини.

³⁵⁴ Тогочасна Херсонська губернія. Тут – йдеться про події у нинішній Одеській області.

³⁵⁵ Нині м. Подільськ Одеської області.

почалось в першій половині Листопада 1918 р. Наш повстанчий відділ повів наступ на м. Могилів, в котрому в той час були розташовані 2 полки мадяр і 2 полки польських легіонів, з якими прийшлося вступити в бій. До повстанців приєдналось багацько селян з близьких сіл. Де у котрих була зброя а де-хто мав косу, або вила. Місто було оточено зі всіх боків, виходу не було нікому. Бій розгорівся. Не здавались вперті прибічники Скоропадського. З австрійських частин галицькі українці перейшли на бік повстанців, що і допомогло повстанцям ввійти в м Могилів. Польські легіони, бачучи, що порятунку нема, кинулись до Дністра і пустились вплав на той бік до Бессарабії. Але це їм дешево не обійшлося, бо від обстрілу повстанцями було багацько побито, а більш всього потопилось. По зайняттю Могиліва негайно було оголошено мобілізацію старшин та козаків до 40 літ по цілім Могилівським повіті. Через два дні Могилів був весь повний мобілізованими старшинами та козаками. За зброю не дуже трудно приходилось, в Могильові її було багато по залишенню фронту XII російською армією та до того ще було обеззброєно 2 полки австрійців і державну варту та рештки польських легіонів. Всіх старшин та козаків було поділено на 2 відділи. Першим відділом керував отаман Мельник, а другим отаман Козел. Встановивши міцну владу в Могильові, ми повели наступ на Жмеринку в таким порядку: отаманові Мельникові було завдання зайняти своїм відділом Жмеринку, а отаманові Козлові, котрий пішов вліво від Жмеринки – зайняти м. Вінницю. Залога³⁵⁶ м. Жмеринки була досить велика. Там було особливо багато німців. Ми зайняли позицію за постом Подільським в напрямку на станцію і старі косарні³⁵⁷. Вступати в бій з такою великою залогою було небезпечно, тому що вона була в 5 раз більше від повстанців. Але отаман Мельник задумав перехитрити їх і пропонував їм добровільно скласти зброю. Вони в відповідь на це зажадали від повстанців складення зброї, при чім як через дві години не здадуть, то вони перейдуть в наступ. У нас було зроблено нараду, на якій вирішено битись до останнього, а зброї не здавати. Після чого і розпочався великий бій. Німці перемагали повстанців. Но про цей бій довідався отаман Козел, котрий доходив в той час до м. Браїлова, повернув назад по залізниці і вдарив в тил ворогові. У німців почалась велика паніка, вони стали розбігатись хто куди. Повстанці захопити двірець³⁵⁸ і м. Жмеринку, до їх рук досталось багацько амуніції, коней та провіанту. Лишивши охорону в Жмеринці, ми повели наступ на м. Вінницю, підчас заняття якої була маленька перестрілка з залогою міста, котра скоро розбіглась. В Вінниці всі повстанці були завагоновані в ешелони і направлені на станцію Козятин, котра була вже зайнята іншими повстанчими відділами. З Козятини ми вирушили на Фастів, де наш відділ був з'єднаний з відділом отамана Козир-Зірки під його керуванням, а отаман Мельник і отаман Козел повернулись в Жмеринку, щоб сформувати новий відділ для наступу на м. Одесу. Всі повстанчі відділи, що знаходились в

³⁵⁶ Гарнізон.

³⁵⁷ Казарми.

³⁵⁸ Вокзал.

м. Фастові було зведено в один загін під назвою «Запоріжський загін». В Фастові не стояли довго, а вирушили в напрямку Києва. По дорозі прийшлося мати бої в м. Василькові, де було забито багато старшин та козаків. До Василькова в той час приїздив Головний Отаман Симон Петлюра. Після важкого бою ворог відступив до поста Волинського, але ж і там не міг утриматись під натиском наших частин і дійшов до м. Києва. Вскорім часі був взятий і Київ – столиця України.

Козак Т. Т–ч.

Т–ч Т. З повстання в 1918 р. (Спогад). // За Україну. Калиш, 1921. Ч. 6-7. Листопад. С. 23-24.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абрамович Л. І. 88, 91, 125, 133, 146-148.
Авдієнко М. 221-222.
Азеліцький В. 11.
Альтман 139.
Андріанов 238.
Андрієвський (Андріївський) О. М. 5, 22, 34, 38-39, 42-44, 57, 66, 69, 77-85, 99-101, 103, 110-111, 122, 131-133, 135, 144, 146-147, 176, 224, 236.
Андро Д. 6.
Антонишин А. П. 13.
Афанасьєв 46.
- Бабій 189.
Базілевич О. В. 3, 6, 27, 85, 87.
Балушкина Е. В. 239.
Бараневич Л. 9.
Бачинская В. К. 121.
Бекесевич П. 6, 182, 187.
Белан Ю. Я. 14.
Бем-Ермолі Е. (Бем-Ермоллі) 189, 191.
Бернштейн (Беренштейн) 158, 167, 176.
Біденко Й. 91, 209.
Білий [Бе(и)лый] 6, 46, 49.
Богун І. 213.
Богуславський Є. С. 7, 16, 46, 49, 63, 70-71, 75-76, 85, 87, 92, 188, 192.
Бодіско С. 10.
Бодянский 163.
Бойко О. Д. 13.
Бойко Т. 9.
Бойштен І. 14.
Болдарєв 7.
Бордюжевич І. Ф. 13.
Боржковський В. В. 37, 48, 159, 192, 195.
Боровський 105.
- Борсуківський С. М. 3, 14.
Бортновський А. 203.
Бреннер 122.
Бржозовський І. 3.
Будаговський А. 7.
Будзилло 55.
Бунт П. 189.
- В'яземцев М. 8.
Вагнер Ю. М. 123, 130.
Валявський 194.
Василенко 234.
Василенко М. П. 190.
Вахнянин О. [Вахнянин] 189, 218.
Ващенко 145-146.
Веденяєв М. М. 51, 56.
Винниченко В. К. 3, 5, 15-16, 22, 34, 38-39, 41-44, 57, 61, 63, 66, 69, 77-83, 87-88, 96-101, 103, 110, 122-123, 125, 131-133, 135, 141, 144, 195, 199, 206, 208-209, 213- 215, 219, 222, 224-225, 228, 230-231.
Виноградов 209.
Витгенштейн 148.
Вишиваний В. (спр. Габсбург В.) 189.
Видибіда [Ведибіда, Видибіда] П. П. 3-4, 6, 17, 27, 85, 94-96, 125-126.
Вільгельм, кайзер Німеччини 33, 218, 226.
Вітович Є. 6.
Власюк О. 17.
Вовк А. 209.
Волинець А. Г. 9, 15.
Волонцевич 146.
Волошин Я. М. 166, 168, 170, 179, 180.
Волошин Я. Л. 50.
Воронович М. М. 65, 238-239.
- Гаврильчик 211.

- Гадзиківський І. Я. (отаман Хмара) 11.
 Гальчевський Я. В. 11, 15.
 Гдешинський 137-138.
 Герасименко А. Г. 85.
 Гербель С. Н. 238.
 Гершт А. 10.
 Гінденбург фон П. 205.
 Гітлер А. [Гітлер] 205.
 Глездунов 145-146.
 Глуховський Я. 6.
 Глюмер 11.
 Гнатюк В. 4.
 Гоголь Ф. 10.
 Голубович В. О. 223, 225.
 Гольдельман С. І. 98-99, 112, 123, 125, 130-131.
 Гончаров 169.
 Горбатюк В. І. 14.
 Греків О. [Греков] 17, 218, 222.
 Григоріїв 222.
 Григорчук Н. В. 239.
 Григорчук П. С. 4.
 Гризодуб М. 98, 100.
 Гринберг Э. Г. 121.
 Гришко 9.
 Гросман 127.
 Грохольський З. С. 121.
 Гудельман М. 158, 163-164, 166-167, 170, 177.
 Гудило-Гудилевський 114.
 Гумінський І. 13.
 Гунчак Т. Г. 5.
 Гусаков П. М. 6, 39, 189, 191.
 Гуцало О. 136.
- Дамберг І. І. 142-143.
 Демидов В. К. 162-163.
 Денікін А. І. 9, 55, 142, 191.
 Дерімов Т. Д. 3.
 Длуголенцький Л. А. 37, 48, 159, 164, 167-168, 170, 176-177, 179-180.
- Дніпровський (спр. Шевченко) І. Д. 14.
 Добровенський М. [Добровінський] 9.
 Домбровський І. Д. 142.
 Дудич [Дыдич] В. С. 117-118, 139, 224.
 Дунаєвський 4.
 Д-чъ Ал. 108-109.
 Дятлик М. 16, 192.
 Дячишин І. К. 13.
- Ейхгорн (Айхгорн) фон Г. 200.
 Енглъ Г. 5, 16-17.
 Ено (Енно) [Єно] 142.
- Єрошевич [Ярошевич, Якушевич] П. К. 5-6, 8-9, 15-16, 27-28, 35, 39, 63-64, 71, 75, 137, 199, 216, 234-237, 240.
- Жуковський О. Т. 189.
 Журавель П. В. 4, 27, 36, 85.
 Журавльов-Журавський М. 12.
- Заболотний С. Я. 13, 241.
 Завальнюк К. В. 3, 9, 11, 14-15, 17.
 Завальнюк О. М. 4.
 Здзінські (брати) 194.
 Злотчанський В. Л. 3.
 Зусман 127.
 Иванов Н. И. 237.
 Иванцова О. К. 239.
 Ильницький С. А. 50, 121.
 Іваницький С. 190.
 Іваницький 88.
- Кавторадзе П. О. [Кавтарадзе] 159.
 Каминская Е. 178.
 Карл, цісар Австро-Угорщини 183.
 Карманський П. С. 189.
 Касіяв В. 190.
 Качур С. 7-8.

- Квасов О. 162.
 Кедровський В. І. 5-6, 16, 210, 212.
 Келлер [Келлер] Ф. А. 237-338.
 Киль 158-159, 164, 174, 178.
 Кирпичев Л. Н. [Кирпичевский] 237-238.
 Кисельов [Кисилев] С. І. 8, 15, 26, 88, 91, 158, 189, 235.
 Коваль Р. М. 7, 9-11, 15.
 Ковальчук 92.
 Ковенко М. М. 145, 147-148, 228-229.
 Коган М. С. 139.
 Коген 4.
 Козак В. 218.
 Козел О. 12, 241-242.
 Козир-Зірка О. 241-242.
 Козоріс М. К. 17, 126, 176-177, 189, 218.
 Козяк 118.
 Кокушкин 52, 137.
 Коллард Ю. П. 126, 130.
 Кольчевський 47.
 Коновалець Є. 204, 225, 236, 238.
 Копержинський К. 8.
 Корнич І. 138.
 Костенко С. В. 3.
 Кохановський О. Б. 13.
 Кочегар М. 13.
 Кошарновський 10.
 Кошиць О. А. 190.
 Кравчук О. М. 15, 20, 231.
 Красносілецький Д. 11.
 Кремер 127.
 Криворучко Е. І. 239.
 Ксендзюк П. 9.
 Кудрибанський С. 90.
 Курас І. Ф. 13.
 Курінний 118.
 Куцяк П. В. (отаман Сава Чалий) 9-10.
 Лазовський Я. 4-5.
 Ландберг (Ландсберг Е. В.) 238.
 Лебединець 100.
 Левицький (м. Могилів-Подільський) 12.
 Левицький П. (м. Гайсин) 3, 189.
 Легун Ю. В. 231.
 Ле-Запортович І. А. 142.
 Лейбельман І. Н. 127-128.
 Лекар А. М. 14.
 Лигнау А. 237.
 Лизанівський І. М. [Лизановский] 223.
 Лисий А. К. 16.
 Литвин С. 17.
 Ліпкань В. 11.
 Ліпка 208.
 Лозинский И. И. [Лозинський] 37-38, 169, 176.
 Луговський О. 12.
 Лукин В. 10.
 Луценко [Секретар Вінницького Окружного суду] 48.
 Луценко 209.
 Лучанский 164-165, 179.
 Любимов А. А. 121.
 Ляшенко К. Г. 239.
 Маєвський Й. 12.
 Мазаракій Г. 10.
 Макаренко А. Г. 5, 42-43, 66, 99, 135, 224, 228, 236.
 Макаровець М. 9.
 Маклаков Н. А. 30, 52-53, 55-56, 148.
 Максюта 10.
 Малигін А. М. 11.
 Малюта О. В. 3, 6, 9-11, 15, 17.
 Мальований П. О. 3, 14.
 Мальований Я. 59, 93.
 Маркевич Л. 13.
 Маркович Д. В. 3, 193.
 Марьяновский 165, 169.
 Махно Н. І. 237.

- Маціевський 46.
Маціевич 36.
Мачушенко В. С. 3-4, 17, 27, 36, 85.
Мельник (значковий) 105.
Мельник (полковник) 205.
Мельник П. 65.
Мельник Я. 12, 241-242.
Миколайчук 67.
Миколайчук 116.
Мироненко О. 3.
Мишкорський 65.
Момот Ю. 11.
Мончинський С. А. 6, 39, 49.
Моренець В. 7, 11.
Моркотун С. К. 220.
Мороз В. 3.
Мороз В. 11.
Мосевич С. 11.
Мудрий В. 8.
Мукоїд (Мукоид) 55, 87, 208.
Мулен 127.
Мумм фон А. 201.
Муссоліні Б. [Мусоліні] 205.
Мутафов 113.
Мушенко 9.
Мюллер (Мюлер) 106.
- Навроцький 145, 149.
Назарук О. Т. 5, 16-17, 211-212, 218, 222.
Наконечний 194.
Недельський 169, 179.
Ніколаєв 189.
- Оводов М. В. 4.
Огієнко І. І. 9, 191.
Огороднік Я. 10.
Одріна Д. А. 111.
Озерянський І. Ю. 85, 189.
Окопник 169.
Олексюк 108.
Олійник С. В. 15.
- Олтаржевський І. С. 158-160, 164, 167, 169, 176-177, 229.
Омельченко Н. П. 179.
Онуфрієць Ю. 9.
Оршанський Е. 48.
Оршанський Б. 37, 91, 127-128, 159-160, 164, 166-172, 176-179.
Осецький О. В. 15, 23, 47, 76-77, 79, 122, 236, 240.
Оскілко В. 191.
- Павличенко 205.
Павловський О. І. 9.
Паливода І. С. 112, 126, 227.
Петлюра С. В. 5-6, 10, 17, 22-23, 26, 34, 38-43, 47, 54, 57, 59, 61-62, 65-66, 69-70, 76-78, 80-82, 87, 93, 99, 103, 122, 128, 135, 141, 184-186, 191-192, 205-207, 213, 224-225, 228, 230-232, 236-240.
Петров 211.
Петровський А. 204.
Пирхавка 228.
Плінський В. 13.
Повожук 163, 171.
Поплавко 114.
Постоловський А. 9, 90.
Потоцький О. О. 13.
Приходько В. К. 4, 17, 126, 176, 190, 225, 229, 231.
Пушцін П. 9, 12, 14.
- Радбиль Е. В. 178-179.
Радиновський І. 169.
Разумовська М. 11.
Райтер фон 215, 218.
Раллі 194.
Ратушняк І. І. 9, 15, 20.
Рафальський Л. В. 12.
Ревуцький М. Я. 13.
Рейнбот В. Е. 5, 201-202, 232-236, 239.
Рейнгерц 176.

- Рекрут В. П. 3-4.
Ренненкамф П. М. 163-169, 171-173, 176.
Рибак І. В. 13.
Рижій І. П. [Рыжий И. И.] 6, 38, 87, 142, 189.
Рогоза [Рагоза] О. Ф. 200, 202, 233-234.
Розгін І. 8-9.
Розенберг 158.
Романюк 128.
Ружицький 194.
- Савицький 240.
Садовський М. 230.
Сайн-Витгенштейн Е. Н. (Катерина) 11-12.
Салтыков 173.
Сандлер Н. 13.
Свідерський (Свидерский) [Сведерский] В. М. 154-155, 164-165, 169-170, 173-174, 176, 179-180.
Святополк-Мирский 237-238.
Семака Є. 190.
Сенокосов [Сінокосов] І. Я. 9, 189.
Синявський С. Ф. 6, 239.
Сиротенко 118.
Сиротенко [гласний] 164.
Сікорський О. 14.
Сіньків Г. 12.
Скібневський 91.
Скоропадський П. П. 3, 5-6, 13, 16-17, 21-24, 26, 31-34, 39-40, 43, 83, 104, 135, 141, 184, 186, 189, 199, 201, 210, 212, 219, 223, 228, 232, 236, 239-240, 242.
Сливинський О. 234-235, 238.
Слуцький І. Я. [Слуцкий] 123, 125, 157, 160, 163, 166, 168-176, 178.
Снарський В. И. 178-179.
Снегов (спр. Фаліксон О. В.) 4.
Соколова А. 10.
Стаховський М. А. 162, 175.
- Степура Г. К. 7-8, 15, 28, 35, 44-46, 49, 59-60, 63, 70, 90, 134, 189.
Стецюк В. Б. 4.
Сторожук І. Й. 10.
Стратієнко М. Ф. 9.
Супруненко Н. И. 13.
- Танчківський К. [Танчаковский] 189, 218.
Таранович М. 9.
Тарасов Ф. 8.
Тарасюк Г. А. 37, 128, 173.
Теліга О. 22-23, 34, 43, 47, 63, 69, 77-78, 93.
Теравський Є. П. 88.
Теленіков 26.
Тимофіїв [Тимофійв] М. М. 125, 136, 227.
Тинченко Я. 7-8.
Тітаренко А. М. 10.
Туменюк 118.
Тустановський Г. Л. 6, 49-50, 105.
Т-ч Т. 12, 243.
Тютюнник В. 205.
Тютюнник Ю. 209.
- Фанстиль А. Р. 36, 157, 179.
Федоровський М. 121.
Фельзен фон 219.
Феркаль 114.
Фесик А. 13.
Фош Ф. 205.
Франко І. Я. 190.
- Хаймович Б. 10.
Хаїмсон [Хаймзон] 128, 173.
Хамардюк 142.
Хлистов М. 9.
Холодний П. І. 190.
Холоневський А. Й. 194.
Хотський (Хотинський О.) 178.
Хрульов 190.

- Цегельський Л. 5.
Ционглинский 176.
Цорин 179.
- Часник І. [Часнык] 223.
Чебан І. М. 12.
Чекурда А. П. 8.
Черкасский 148.
Черняк Б. Я. 128, 168, 171.
Чехівський В. М. 230.
Чмола 218.
Чубенко А. 6.
- Шапиро 169.
Шаповал М. Ю. 190-191, 225.
Шварц 164, 179.
Швецъ Ф. П. 5, 22, 34, 38-39, 42-43, 61, 66, 69, 77-82, 84-85, 94-97, 99-103, 132-133, 135, 211, 224, 236.
Шевчук Г. М. 13.
Шелухін С. П. 230.
Шепель Я. М. 11.
- Шеремет 49, 82, 89.
Шереметев 11.
Шляхтиченко М. 11.
Шпондер 182.
Штефан І. Д. 144.
Шумахер В. 14.
Шуцкой Б. Й. (Шуцький) 53.
- Щадилів О. 223.
Щерблюк 13.
Щириця [Щериця, Щырьця] Ю. О. 3, 16-17, 27, 36, 85, 87, 103, 125, 189.
- Юнкевич В. 12.
Юровский 163.
Якубовский 66, 70-71, 92, 145-149.
Яременко О. І. 4.
Ярошевський А. 10.
- Янко О. 116, 127, 169, 171, 191, 223.
Яценко О. 4.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Австрія 55, 183, 191, 196, 202-203, 210.

Австро-Угорщина 84, 93, 113, 183, 190, 210, 241.

Америка 31, 174.

Ананїв, м., Одеська обл. 14.

Англія 149.

Аргентина 215.

Балта, м., Одеська обл. 10, 13, 241.

Балтський повіт 13-14.

Бельгія 149.

Бердичів, м., Житомирська обл. 30, 45, 50, 208.

Берлін, м., Німеччина 151.

Бершадь, м., Вінницька обл. 9-10.

Бессарабія 12, 192, 242.

Бірзула, нині м., Подільськ, Одеська обл. 241.

Біла Церква, м., Київська обл. 22, 31.

Бог – р. Південний Буг 5.

Болгарія 84.

Боярка, ст., м., Київська обл. 28, 65, 186, 224.

Браїлів, смт, Жмеринський р-н, Вінницька обл. 6, 142, 242.

Брацлав, смт, Немирівський р-н, Вінницька обл. 11.

Брацлавський повіт 11.

Бровки, (Брівки) ст., с., Андрушівський р-н, Житомирська обл. 211.

Бруслинів, с., Літинський р-н, Вінницька обл. 11.

Бучач, м., Тернопільська обл. 212.

Варшава, м., Польща 174, 213.

Васильків, ст., м., Київська обл. 230, 241, 243.

Великоросія, див. Росія 52, 150.

Веселий Кут, с., нині у складі м. Кропивницький 195.

Відень, м., Австрія 5, 16-17, 222.

Вінниця (Винница), м. 3-8, 11, 13-20, 26-30, 36-38, 41, 45, 47-51, 53-54, 56, 59, 63-66, 70-72, 75, 82-101, 103-106, 108, 110-123, 125-133, 135-145, 149, 151-152, 154-157, 160-163, 165-166, 169-170, 175, 179, 182, 188-196, 199-200, 203-210, 212, 215, 222-223, 225-231, 239-240, 242.

Вінницький повіт 7, 56, 66, 139, 226.

Вінницькі Хутори (Великі, рос.-Большие), с., Вінницький р-н, Вінницька обл. 170-171.

Вовковинці, (Волковинці) ст., с., ДЕРЕЖНЯНСЬКИЙ р-н, Хмельницька обл. 13.

Волинська губернія 226.

Волинь 5, 188, 209, 229.

Гайсин, м. Вінницька обл. 3, 7-9, 182-183, 189.

Гайсинський повіт 9.

Галичина (Галиция – рос.) 15, 25, 27, 154, 170, 192, 214, 220-221, 229.

Гамбург, м., Німеччина 192.

Гайдельберг, м., Німеччина 213.

Глібів, с., Новоушицький р-н, Хмельницька обл. 10.

Гнівань, смт, Тиврівський р-н, Вінницька обл. 56.

Голта, нині в складі м. Первомайськ, Миколаївська обл. 241.

Деражня, ст., смт, Хмельницька обл. 13.

Дерп, нині м., Тарту, Естонія 225.

Дзятів, нині в складі с. Кам'яногірка, Жмеринський р-н, Вінницька обл. 66.

Донщина – Область Війська Донського – адміністративно-територіальна одиниця у Російській імперії, нині – Російська Федерація 119, 203.
Дніпро, р. 214, 230.
Дністер, р. 3, 12, 14-15.
Дукля, селище Теплицький р-н, Вінницька обл. 26.

Едмонтон, м., Канада 15.
Естонія 226.
Екатеринослав (рос.), нині м. Дніпро 232.
Екатеринославская губерния рос. м. – Катеринославська губернія 237.

Європа 118, 124-125, 129, 174.

Житомир, м. 50, 208.
Жмеринка, ст., м. Вінницька обл. 5, 7-8, 12-13, 30, 38, 47, 49-50, 56, 65-66, 106-107, 141, 188-189, 207-208, 227, 236, 239, 242.

Заливанщина, с., Калинівський р-н, Вінницька обл. 142.
Замостя (Замостьє рос.) – частина м. Вінниця 17, 39, 125, 161.
Знам'янка, м., Кіровоградська обл. 84.
Золочів, м., Львівська обл. 212.
Золотоноша, м., Черкаська обл. 188.

Ірландія – Ірландія 149.
Італія 183, 196, 203.

Кавказ, гори, регіон 203, 214.
Калинівка, ст., м. Вінницька обл. 6, 26, 56, 107.
Каліш, м. Польща 12, 243.
Кам'янець-Подільський (Кам'янець, Каменец – рос. м.) – м., Хмельницька обл. 3, 13, 15-16, 28, 35, 41, 46, 49, 59, 70, 88, 134, 189, 190-191, 213, 227-228, 232-236.
Кам'янець-Подільський повіт 3, 8.
Кам'янка, м., Молдова 10.
Канада 213.
Канів, м., Черкаська обл. 214.
Катеринодар нині м. Краснодар, Російська Федерація 199.
Карпати, гори, регіон 214.
Київ, м., Київська губернія, Київщина. 4-5, 15-17, 21, 28, 30, 38, 40-41, 46-47, 50, 55, 60-61, 87, 102, 104, 106-107, 109, 114, 120-121, 125, 127-129, 141-144, 151, 176-178, 185, 191-192, 199-200, 202-207, 211, 216-226, 228-230, 236, 238, 241, 243.
Кисляк, с., Гайсинський р-н, Вінницька обл. 9.
Княжпіль, с. Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. 225.
Ковель, м., Волинська обл. 38.
Козятин (Казатин рос.) ст., м., Вінницька обл. 9, 17, 26, 30, 191, 208, 213, 218-219, 240, 242.
Корделівка, с., Калинівський р-н, Вінницька обл. 128.
Корсунь, м., нині Корсунь-Шевченківський, Черкаська обл. 215.
Коханівка, (Кохановка) с., Липовецький р-н, Вінницька обл. 142.
Краків, м. Польща 183, 188, 212-213, 226.
Криворівня, с., Верховинський р-н, Івано-Франківська обл. 214.
Крим 13, 124, 214.
Кропивницький, м. 195.
Кубань, р., регіон, Російська Федерація 115, 124.

Летичів (Лятичів), смт, Хмельницька обл. 13, 207.

Летичівський повіт 12-13.

Липовець, м., Вінницька обл. 9, 47.

Літин, смт, Вінницька обл. 7, 9-11, 13, 207.

Літинський повіт 10, 12, 194.

Літинчани – ймовірно с.,
П'ятничани, нині в складі м.
Вінниця 191.

Луцьк, м. 188.

Люлінці, с., нині Люленці
Калинівський р-н, Вінницька обл.
142, 167.

Львів, м. 6, 155, 174, 187, 213, 220-
221, 229.

Майдан-Супрунівський с., тепер
Підлісне Літинський р-н, Вінницька
обл. 194.

Малі Хутори, с., нині в складі м.
Вінниця 171.

Медвіже Ушко, нині с. Ведмеже
Вушко, Вінницький р-н, Вінницька
обл. 142.

Метачен, м. США 210.

Мишарівка, с., Теплицький р-н,
Вінницька обл. 240.

Мізяків, с., Калинівський р-н,
Вінницька обл. 192.

Могилів-Подільський (Могилів), м.,
Вінницька обл. 3, 7, 11-12, 16, 199,
208, 242.

Могилівський повіт 11, 241-242.

Москва, м., Російська Федерація 24,
219-220.

Мотовилівка, ст., с., Фастівський р-
н, Київська обл. 5.

Мошняги, с., Балтський р-н, Одеська
обл. 13.

Мужен, департамент Приморський
Альпи, Франція 195.

Мюнхен, м., Німеччина 11.

Немирів, м., Вінницька обл. 3, 26.

Німеччина (Германія, Германська
Республіка) 8, 22, 32, 149-150, 182,
191-192, 202, 210, 226.

Ніцца, м., Франція 232.

Нова Ушиця, смт, Хмельницька обл.
10.

Носіковці нині с., Носиківка
Шаргородського р-ну, Вінницької
обл. 15.

Нью-Йорк, м., США 5, 11, 225.

Одеса, м. 4, 14, 19, 30, 50, 102, 114,
141-142, 145, 149, 178, 192, 198-199,
200-201, 208, 210-211, 232-233, 238,
242.

Олексіївка (Алексеевка-рос. м.), с.,
Жмеринський р-н, Вінницька обл.
66.

Ольгопіль, с., Чечельницький р-н,
Вінницька обл. 9-10.

Ольгопільський повіт 9.

Остріжок, у тексті не вказано про
яке село йде мова: Великий чи
Малий Остріжок, Хмільницький р-н,
Вінницька обл. 142.

Острог, м., Рівненська обл. 188.

Оранієнбаум, м., Російська
Федерація 210.

Павлівка (Павловка – рос. м.), с.,
Калинівський р-н, Вінницька обл.
142.

Париж, м., Франція 11.

Пеньківка, с., Літинський р-н,
Вінницька обл. 194.

Перемишль, м., Польща 174.

Петербург (Санкт-Петербург), м.,
Російська Федерація 10, 109, 195,
232.

Печерське (Печерськ) – частина м.
Київ 209.

- Пиків, с., Калинівський р-н, Вінницька обл. 142.
- Подебради, м., Чехія 226.
- Поділля (Подолія – рос. м.) 3-10, 12-13, 15, 17-19, 21, 27-29, 35, 45, 64-65, 71, 75, 85, 98, 126, 128, 134, 156, 161, 179, 189, 193, 199-200, 206, 208, 213, 218, 226, 229, 231, 240-241.
- Подільська губернія 4, 7-9, 18, 26, 184, 184, 188, 226.
- Полтава, м. 199.
- Полтавщина 199.
- Польша 52, 153-155, 170, 174, 183, 188, 199, 208, 212, 218, 226.
- Попільня, (Попельня рос.) ст., смт, Житомирська обл. 240.
- Пост-Волинський, частина Київського залізничного вузла 243.
- Пост-Подільський, частина Жмеринського залізничного вузла 242.
- Прага, м., Чехія 226.
- Приворотів, с., Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 225.
- Проскурів, нині м., Хмельницький 7-8, 13, 91.
- Проскурівський повіт 8, 90-91.
- Прусія Східна, нині Калінінградська область Російської Федерації 202.
- П'ятничани, (Пятничане, Петничани -рос. м.), с., нині у складі м. Вінниця 108, 121, 191.
- Рахнівка, с., Гайсинський р-н, Вінницька обл. 9.
- Регенсбург, м., Німеччина 226.
- Рівне, м. 16, 192.
- Рівненська обл. 16, 192.
- Роздільна, ст., м., Одеська обл. 241.
- Російська імперія 32, 196, 232.
- Росія, (Великоросія - назва в складі Російської імперії) 30, 52, 67-68, 109, 118, 124-125, 148, 150, 171-172, 199, 232, 238-239.
- Румунія 10, 15, 208.
- Севастополь, м. 199.
- Селека, ймовірно ст., с., Селевинці Немирівського р-ну, Вінницької обл. 26.
- Сімферополь, м. 124.
- Слобода-Покровська, с., Куп'янський р-н, Харківська обл. 188.
- Станіславів (Станіслав), нині м. Івано-Франківськ 229.
- Станіславчик, с., Жмеринський р-н, Вінницька обл. 15, 142.
- Станіславчицька волость 66.
- Стрижавка (Стріжавка), смт., Вінницький р-н, Вінницька обл. 108, 191.
- Супрунів, с., Літинський р-н, Вінницька обл. 194.
- Сутиски (Сутіски), смт, Тиврівський р-н, Вінницька обл. 140, 142.
- США, Сполучені Штати Америки 210, 213, 225-226.
- Тараша, м., Київська обл. 228.
- Тиманівка, с., Тульчинський р-н, Вінницька обл. 11.
- Томашпіль, смт, Вінницька обл. 14.
- Тульчин, м., Вінницька обл. 3, 7, 11.
- Туреччина (Турція) 84, 203.
- Україна (Вкраїна) 3-109, 111-112, 115-120, 122-125, 127, 129-133, 135-137, 139, 141, 143-145, 147, 150-155, 161, 162-163, 170-172, 174, 178, 181-184, 186-189, 192, 195-197, 199-203, 209-210, 212-213, 215-216, 218-221, 226, 232-233, 236-239, 241, 243.
- Українська Держава 3, 5, 9-10, 12, 18-19, 21, 52, 186, 199, 232.

Українська Народна Республіка, УНР, (Українська Республіка) 5, 11, 13, 16-17, 19, 21-29, 31-36, 39-49, 51, 57-108, 110-112, 115-118, 122-125, 128-137, 139, 141, 143-145, 151, 155, 162, 170, 172-173, 196, 199, 212, 226, 228-230.

Умань, м., Черкаська обл. 7, 47, 228, 241.

Ушицький повіт, нині територія повіту в складі Хмельницької обл. 10.

Фастів (Хвастів),ст., м., Київська обл. 5, 15-16, 47-48, 56, 62, 65, 71, 77-78, 79, 83-84, 107, 210-211, 213, 222, 230, 240, 242-243.

Філадельфія (Филадельфія), м., США 5.

Франція 28, 141, 149, 195-196, 201, 232, 240.

Харків (Харьков – рос. м.), м. 102, 151, 222, 234, 237.

Хашувате, с., Гайворонський р-н, Кіровоградська обл. 239.

Херсон, м. 210.

Херсонська губернія, Херсонщина 226, 241.

Хмільник – (Хмельник), м., Вінницька обл. 185.

Хмельницький, м. 13.

Цибулівка, с., Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. 10.

Ченстохов, м., Польща 188.

Черноморщина – рос. м., Черноморська губернія нині Російська Федерація 115.

Чехія 149, 183.

Чехословаччина 226.

Чорне море 15.

Шаргород, м., Вінницька обл. 192.

Швейцарія 196.

Юзвинська волость, Юзвин, нині с., Некрасове, Вінницький р-н, Вінницька обл. 139.

Ямпіль, м., Вінницька обл. 3, 14.

Ямпільський повіт, Ямпільщина 13-14-15.

Янів, нині с. Іванів, Калинівський р-н, Вінницька обл. 194.

Ясси (Яссы – рос. м.), м., Румунія 46, 65, 238-239.

Яцківці, нині с., Бруслинівка Літинський р-н, Вінницька обл. 194.

Зміст

Встановлення і діяльність влади Директорії УНР на Поділлі у листопаді-грудні 1918 р.	3
Від упорядників	19
Частина 1. Встановлення влади Директорії УНР на Поділлі	21
№ 1. 1918 р. листопада 15. Київ. – Відозва Директорії УНР про оголошення протигетьманського повстання.	21
№ 2. 1918 р. листопада 15. Біла Церква. – Універсал Головного отамана Українських Республіканських військ С.Петлюри про початок повстання.	22
№ 3. 1918 р. 16 листопада. Ставка – Відозва головної команди Українських республіканських військ про повстання проти гетьмана і заходи щодо відновлення влади УНР	23
№ 4. 1918 р. листопада 18. Вінниця. – Телеграма дільничого начальника Державної варты Теленікова до Подільського губернського старости С. Кисельова про фактичне двовладдя в Україні.	26
№ 5. 1918 р. листопада [19.] Вінниця – Звернення Вінницької філії Українського національного союзу.	27
№ 6. 1918 р. листопада 19. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу про дії військ Директорії УНР та покладення на генерала П. Єрошевича всієї повноти влади на Поділлі.	27
№ 7. 1918 р. листопада 19. Кам'янець-Подільський. – Наказ № 1. Подільського губернського комісара Г. Степури.	28
№ 8. 1918 р. листопада 19. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подоли» про наказ командувача II Подільського корпусу щодо мобілізації офіцерів царської армії до гетьманського війська.	29
№ 9. 1918 р. листопада 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоли» щодо обізнаності у місті про події в Україні та становища на Поділлі.	29
№ 10. 1918 р. листопада 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подоли» про формування підрозділів російської Південної армії.	30
№ 11. 1918 р. листопада 20. Біла Церква. – Звернення Директорії УНР до всіх воюючих і нейтральних держав.	31
№ 12. 1918 р. листопада 20. – Наказ Директорії УНР про здійснення мобілізації.	34
№ 13. 1918 р. листопада 20. Кам'янець-Подільський. – Повідомлення губернського комісара Г. Степури командувачу II Подільського корпусу П. Єрошевичу про перехід влади в Кам'янці-Подільському до Директорії УНР.	36
№ 14. 1918 р. листопада 20. – Звернення губернського комісара про формування органів влади.	35
№ 15. 1918 р. листопада 20. – Постанова Подільського губернського комісара про відповідальність за відмову приймати українські гроші до оплати.	35

№ 16. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Відозва Вінницької філії Українського національного союзу до мешканців міста.	36
№ 17. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про відновлення діяльності міської думи.	36
№ 18. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про засідання міської думи.	37
№ 19. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про ставлення до влади Директорії УНР вінницьких громадських діячів.	37
№ 20. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про встановлення у Вінниці влади Директорії УНР та її звернення до населення.	38
№ 21. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про запровадження цензури щодо видання.	41
№ 22. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про функціонування телеграфу у Вінниці та його підконтрольність російській Добровольчій армії.	41
№ 23. 1918 р. листопада 21. Ставка. – Оповіщення Директорії Української Народної Республіки.	43
№ 24. 1918 р. листопада 21. – Наказ селянам Директорії УНР.	44
№ 25. 1918 р. листопада 21. – Постанова Подільського губернського комісара про відповідальність за агітацію проти влади УНР.	45
№ 26. 1918 р. листопада 21. – Наказ Подільського губернського комісара про скасування обов'язкових постанов німецького і австро-угорського командування.	45
№ 27. 1918 р. листопада 21. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про події у місті.	47
№ 28. 1918 р. листопада 22. Ставка. - Наказ Головного отамана С. Петлюри про утворення військово-польових судів.	47
№ 29. 1918 р. листопада 22. Вінниця. - Наказ командувача II Подільського корпусу про відрядження військовослужбовців та надання озброєння для участі у військових діях біля Києва.	47
№ 30. 1918 р. листопада 22. Вінниця. - Припис командувача II Подільського корпусу про звільнення з під варті українських діячів, арештованих за політичними мотивами.	48
№ 31. 1918 р. листопада 22. Вінниця. - Повідомлення газети «Слово Подолі» про накази командувача II Подільського корпусу щодо підтримання громадського порядку та підтвердження статусу військовослужбовців Української армії.	48
№ 32. 1918 р. листопада 22. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про призначення коменданта Вінниці.	49
№ 33. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про зміну Подільського губернського комісара.	49

№ 34. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про призначення керівників правоохоронних органів Вінниці та повіту і утворення санітарного пункту у Жмеринці.	49
№ 35. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про перехід на бік УНР панцерного потягу.	50
№ 36. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подолі» заяви німецької комендатури м. Вінниці про невтручання у внутрішні справи України.	50
№ 37. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про звільнення частини арештованих колишніх царських офіцерів.	51
№ 38. 1918 р. після листопада 22. Вінниця. – Клопотання офіцерів російської Південної армії про звільнення їх із в'язниці.	51
№ 39. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про прояви злочинності у селах Вінницького повіту.	56
№ 40. 1918 р. листопада 23. Фастів. – Наказ Директорії УНР про організацію Республіканської охорони – міліції для підтримання громадського порядку.	56
№ 41. 1918 р. листопада 23. – Наказ Директорії УНР про допомогу у роботі службовцям хлібного бюро.	57
№ 42. 1918 р. листопада 24. – Наказ Головного Отамана Республіканських Військ Української Народної Республіки С. Петлюри про утворення Армії Української Народної Республіки.	57
№ 43. 1918 р. листопада 24. Кам'янець-Подільський. – Розпорядження Подільського губерньського комісара про виконання наказу Директорії УНР відновити діяльність демократично обраних органів самоврядування.	59
№ 44. 1918 р. листопада 24. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» наказу штабу II Подільського корпусу про поповнення армії УНР добровольцями.	59
№ 45. 1918 р. листопада 25. – Постанова Подільського губерньського комісара про обмінний курс австро-угорських крон.	60
№ 46. 1918 р. листопада 26. Ставка. – Наказ по Армії УНР про постанову Директорії УНР про допомогу військовим.	60
№ 47. 1918 р. листопада 26. Фастів. – Постанова Директорії про заборону агітації проти Української Народної Республіки.	62
№ 48. 1918 р. листопада 26. Публікація газети «Подільські Губерніяльні Відомости» про розпорядження командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича і губерньського комісара Є. Богуславського щодо покладання на Г. Степуру здійснення контролю за виконанням доручень військового командування.	63
№ 49. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Подання командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича та губерньського комісара	

Є. Богуславського прокурору Вінницького окружного суду про здійснення судочинства іменем УНР.....	63
№ 50. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу про підтримання громадського порядку.....	64
№ 51. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича про порядок призначення посадових осіб.....	64
№ 52. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Публікація газети «Слово Подолі» телеграми С. Петлюри про арешт гетьманських чиновників, розстріл грабіжника та інформація командувача II Подільського корпусу про становище на Поділлі.....	65
№ 53. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про відозви Директорії УНР.....	65
№ 54. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про виступ проти Державної варти та грабунки у Станіславчицькій волості Вінницького повіту.....	66
№ 55. 1918 р. листопада 26. Вінниця. – Стаття П. Рененкампа «Кто идет к власти?» в газеті «Слово Подолі» про становище в суспільстві, інтереси і прагнення окремих соціальних груп.....	66
№ 56. 1918 р. листопада 27. Ставка. – Наказ Директорії УНР про мобілізацію до лав армії.....	68
№ 57. 1918 р. листопада 27. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про посадові призначення в Подільській губернії та відмову здійснювати судочинство іменем УНР.....	70
№ 58. 1918 р. листопада 27. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про заклик Директорії УНР вступати до армії.....	70
№ 59. 1918 р. листопада 28. Вінниця. – Повідомлення газети «Слово Подолі» про стягнення податкової заборгованості з громадян міста.....	71
№ 60. 1918 р. листопада 29. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича та губернського комісара Є. Богуславського про організацію військово-польових судів.....	71
№ 61. 1918 р. Листопада 29. Вінниця. – Тимчасова інструкція військово-польовим судам, затверджена командувачем II Подільського корпусу.....	72
№ 62. 1918 р. Листопада 29. Вінниця. – Постанова командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича та губернського комісара Є. Богуславського про повноваження військово-польових судів.....	75
№ 63. 1918 р. листопада 30. – Звернення головного отамана С. Петлюри та начальника штабу О. Осецького про мету боротьби республіканського війська.....	76

№ 64. 1918 р. листопада 30. Фастів. – Наказ Директорії УНР губернським і повітовим комендантам і комісарам про боротьбу з посяганням на народне добро.	77
№ 65. 1918 р. листопада 30. Фастів. – Наказ Директорії УНР про утворення комісії постачання.	78
№ 66. 1918 р. листопада 30. Фастів. – Розпорядження начальника штабу військ УНР отамана О. Осецького про реквізицію грошей.	79
№ 67. 1918 р. грудня 1. Ставка. – Постанова Директорії УНР про здійснення судочинства іменем Української Народної Республіки.	79
№ 68. 1918 р. грудня 1. – Звернення Директорії УНР до німецького командування у Києві з вимогою полишити межі України.	79
№ 69. 1918 р. грудня 2. – Наказ Директорії УНР про утворення відділу продовольчих справ.	80
№ 70. 1918 р. грудня 2. Вінниця. – Наказ Вінницького повітового коменданта про охорону громадського порядку.	82
№ 71. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Звернення до селян Директорії УНР про надання армії допомоги продовольством.	83
№ 72. 1918 р. грудня 3. Фастів. – Телеграфне повідомлення постанови Директорії УНР про заборону з'їздів без дозволу.	83
№ 73. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Телеграма Про постанову Директорії УНР припинити судове переслідування політичних противників гетьманату.	84
№ 74. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про маршрут повернення військовополонених з інших держав в Росію.	84
№ 75. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Телеграма Про постанову Директорії УНР про звільнення мирових суддів, призначених гетьманським урядом. .	85
№ 76. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Постанова Ради Вінницької філії Українського національного союзу про дотримання ладу і спокою у сільській місцевості.	85
№ 77. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про допомогу у Вінниці військовим, які повертаються з полону.	86
№ 78. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про виявлення бактерій тифу у р. Південний Буг.	86
№ 79. 1918 р. грудня 4. – Розпорядження Директорії УНР про допомогу військовополоненим, які повертаються з-за кордону.	86
Частина 2. Вінниця – тимчасова столиця УНР.	87
№ 80. 1918 р. грудня 3. – Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про прибуття Директорії УНР до міста.	87
№ 81. 1918 р. грудня 4. – Наказ Головного Отамана С. Петлюри про покарання за грабіжницькі дії та поширення провокаційних чуток.	87
№ 82. 1918 р. грудня 4. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про призначення нового Вінницького повітового комісара.	87

- № 83. 1918 р. грудня 5. Вінниця. – Постанова Директорії УНР «Утворення відділів (міністерств) і заборона зносин з гетьманським урядом». 88
- № 84. 1918 р. грудня 5. Кам'янець-Подільський. – Телеграма Подільського губернського національного союзу Директорії УНР у справі арешту С. Кисельова. 88
- № 85. 1918 р. грудня 6. Вінниця. – Наказ Вінницького повітового коменданта про порядок реквізицій. 89
- № 86. 1918 р. грудня 6. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про книгарню «Просвіти» у Вінниці. 89
- № 87. 1918 р. грудня 6. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про заснування у Вінниці Українського національного хору. 89
- № 88. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про розпорядження Директорії УНР про відновлення посад Комісарів на залізницях. 90
- № 89. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про висунення кандидатів на посади мирових суддів. 90
- № 90. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обрання Радою Філії Вінницького Національного Союзу керівництва Прокурівського повіту. 90
- № 91. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обговорення в міській управі питання щодо підтримання правопорядку. 91
- № 92. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення газет про арешт колишнього губернського старости С. Кисельова та клопотання громадськості щодо його звільнення. 91
- № 93. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Повідомлення прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про ухвалу Вінницького окружного суду здійснювати судочинство іменем УНР. 92
- № 94. 1918 р. грудня 8. Ставка. – Наказ Головного командування військ Української Народної Республіки про заборону антиурядової агітації. 92
- № 95. 1918 р. грудня 8. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про розпорядження Вінницького повітового комісару щодо обігу крон Австро-Угорщини. 93
- № 96. 1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про припинення реквізиції грошей у фінансових установах. 94
- № 97. 1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про покладення функцій Центрального Державного банку на Вінницький відділ банку. 94
- № 98. 1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про порядок операцій з готівкою відділів Державного банку та Скарбниць. 95

№ 99. 1918 р. грудня 8. Вінниця. – Розпорядження фінансового відділу Директорії УНР про порядок операцій з готівкою приватних банків.	95
№ 100. 1918 р. грудня 9. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про скасування закону від 30 серпня 1918 р. про перегляд земських кошторисів.	96
№ 101. 1918 р. грудня 9. Вінниця. – Наказ Директорії УНР про утворення Канцелярії при Директорії.	97
№ 102. 1918 р. грудня 9. Повідомлення інформаційного бюро при Директорії УНР про потребу в агітаторах.	98
№ 103. 1918 р. грудня 9. Вінниця. – Повідомлення відділу праці Директорії УНР про початок діяльності та відновлення чинності законодавства УНР у галузі праці.	98
№ 104. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про відновлення закону про національно-персональну автономію від 9 січня 1918 р.	99
№ 105. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ Директорії УНР про створення відділу внутрішніх справ.	99
№ 106. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про безкоштовне пересилання кореспонденції працівників Центрального інформаційного бюро.	100
№ 107. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про безкоштовний проїзд агітаторів Центрального інформаційного бюро.	100
№ 108. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про грошову допомогу учительським навчальним закладам.	101
№ 109. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про порядок управління школами в Україні.	101
№ 110. 1918 р. грудня 10. Розпорядження Директорії УНР про порядок наділення землею учасників протигетьманського повстання.	103
№ 111. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Редакційна стаття «Що тепер діється на Україні?» газети «Республіканські вісти» про політичне становище в державі.	104
№ 112. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ коменданта міста Вінниці про військові відзнаки своїх підрозділів.	105
№ 113. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Наказ начальника Вінницької повітової міліції про охорону державного майна.	105
№ 114. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Повідомлення газет про роззброєння німецьких підрозділів у Вінниці.	106
№ 115. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Стаття «В тимчасовій столиці» за підписом Ал. Д-ч у газеті «Свободное слово» про сприйняття пересічними мешканцями Вінниці статусу міста як тимчасової столиці.	108
№ 116. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Постанова Директорії У Н Р про створення відділу народного здоров'я та опікування.	110

№ 117. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про порядок ліквідації майна Російського товариства Червоного Хреста Південно[го] і Південно-Західного краю.	110
№ 118. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» постанови Директорії УНР про функції Українського національного союзу.	111
№ 119. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Розпорядження Завідувача відділу праці Директорії УНР про порядок фінансування Державним банком промислових підприємств.	112
№ 120. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Звернення завідувача відділу пошти та телеграфу при Директорії УНР до працівників відомства.	112
№ 121. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про інструкції продовольчого відділення при Директорії УНР щодо порядку ліквідації державного майна.	113
№ 122. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про реквізицію взуттєвого заводу «Ястреб».	113
№ 123. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про встановлення обов’язкового курсу крони Австро-Угорщини.	113
№ 124. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газет про приїзд до Вінниці атташе французького консула в Одесі.	114
№ 125. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про створення Демократичного центру для скликання законодавчого органу УНР.	115
№ 126. 1918 р., грудня 11. Вінниця. – Звернення українських соціалістично-революціонерів до Директорії УНР з проектом розпорядження щодо земельного питання.	115
№ 127. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Тимчасова інструкція Центрального комітету Селянських спілок про діяльність місцевих організацій у галузі земельних відносин.	116
№ 128. 1918 р. грудень. Вінниця. – Резолюція загальних зборів Вінницької організації Української соціал-демократичної робітничої партії про політичну ситуацію.	117
№ 129. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Декларація Вінницької організації Російської соціал-демократичної робітничої партії (меншовиків) про поточний момент.	118
№ 130. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Редакційна стаття газети «Республіканські вісти» про розвиток політичних подій в Україні та важливість аграрного питання.	119
№ 131. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про нараду лікарів санітарно-інфекційної служби щодо мобілізації до армії та епідемії тифу.	120

№ 132. 1918 р. грудня 11. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про обшук в маєтку Грохольських у с. П'ятничани.	121
№ 133. 1918 р. грудня 12. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про припинення діяльності земельних і земельно-ліквідаційних комісій.	122
№ 134. 1918 р. грудня 12. Ставка. – Наказ війську УНР про збереження військового майна.	122
№ 135. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення про скасування Директорією УНР розпоряджень гетьманського уряду в галузі законодавства про працю.	123
№ 136. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» про розмову голови Вінницької міської думи І. Слуцького з головою Директорії УНР В. Винниченком.	123
№ 137. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про години прийому відвідувачів завідувачами відділів Директорії УНР.	125
№ 138. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення Вінницького повітового комісара про скасування Подільським губернським комісаром органів Державної варты та утворення Народної охорони.	126
№ 139. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про засідання представників політичних партій Демократичного центру.	127
№ 140. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про становище на Поділлі, розброєння німецьких військовослужбовців.	128
№ 141. 1918 р. грудня 14. Вінниця. – Телеграма С. Петлюри до Директорії УНР про взяття Києва республіканськими військами.	128
№ 142. 1918 р. грудня 14. Вінниця. – Звернення завідувача відділом шляхів при Директорії УНР. до працівників галузі.	129
№ 143. 1918 р. грудня 14. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» заяви завідувача відділу праці Директорії УНР С. І. Гольдельмана.	130
№ 144. 1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про заборону купівлі та продажу землі.	131
№ 145. 1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР із земельного питання.	131
№ 146. 1918 р. грудня 15. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про прийняття 1-ої Вінницької української гімназії Товариства «Просвіта» на державне утримання.	132
№ 147. 1918 р. грудня 16. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про боротьбу з протидержавною агітацією та особами, які її здійснюють.	133
№ 148. 1918 р. грудня 16. Кам'янець-Подільський. – Постанова Подільського губернського комісара про сплату податків та заборгованості по них.	134

- № 149. 1918 р. грудня 17. – Постанова Директорії УНР про оголошення гетьмана П. Скоропадського поза законом. 135
- № 150. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Постанова Директорії УНР про скасування закону гетьманської влади щодо відносин між власниками та наймачами житла. 135
- № 151. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Оголошення Відділу продовольчих справ про надання йому права гарантувати векселі цукрозаводчиків. 136
- № 152. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Директива Вінницької філії Українського національного союзу повітовим інструкторам. 136
- № 153. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Наказ командувача II Подільського корпусу П. Єрошевича про призначення коменданта м. Вінниці. 137
- № 154. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Постанова командувача II Подільського корпусу про заборону мешканцям мати зброю. 138
- № 155. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про встановлення відзнак міської охорони. 138
- № 156. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про брак коштів у самоврядуванні Вінницького повіту. 138
- № 157. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про засідання робітничого центру у Вінниці. 139
- № 158. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про допомогу селян Вінницького повіту армії УНР. 139
- № 159. 1918 р. грудня 17. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про улаштування електричного освітлення у селі Сутиски Вінницького повіту. 140
- № 160. 1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікація газети «Республіканські вісти» листа Директорії УНР до міської думи про створення Вінницького музею. 140
- № 161. 1918 р. грудня 19. Вінниця. – Повідомлення газети «Свободное слово» про перебування С. Петлюри. 17 грудня 1918 р. у Вінниці. 141
- № 162. 1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікація розмови журналіста газети «Республіканські вісти» з Головою Директорії УНР В. Винниченком. 141
- № 163. 1918 р. грудня 18. Вінниця. – Публікації газет про позицію консула Франції в Одесі щодо німецьких військ в Україні та підтримку російської Добровольчої армії. 141
- № 164. 1918 р. грудня 18. Вінниця. – Повідомлення газети «Республіканські вісти» про нараду щодо відкриття сільськогосподарських шкіл у Вінницькому повіті. 142
- № 165. 1918 р. грудня 19. Вінниця. – Повідомлення газети. «Свободное слово» про переїзд Директорії УНР із Вінниці до Києва. 143
- № 166. 1918 р. грудня 19. Вінниця. – Наказ по гарнізону м. Вінниці про додання знаків розрізнення армії УНР. 143

№ 167. 1918 р. грудня 21. Вінниця. – Публікація газети «Свободное слово» звернення комісара пошт і телеграфів до працівників відомства з нагоди прибуття Директорії УНР до Кисва.	143
№ 168. 1918 р. грудень. Вінниця. – Розпорядження Директорії УНР про складання земельними управами докладного опису контрибуцій поміщикам і австро-угорським та німецьким військам.	144
№ 169. 1918 р. грудня 21. Київ. – Публікація газети «Республіканські вісти» вітання Директорії УНР Єврейським Національним Секретаріатом.	144
№ 170. 1918 р. грудня 21. Одеса. – Повідомлення заступника прокурора Вінницького окружного суду прокурору Одеської судової палати про арешт прокурора Вінницького окружного суду.	145
№ 171. 1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття І. Люткевича «Державність та економіка» у газеті «Республіканські вісти», про важливість політичної незалежності для розвитку народного господарства.	149
№ 172. 1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття «Потайні вороги» за підписом «Селянин» у газеті «Республіканські вісти», про політичну ситуацію та політику більшовицької партії в Україні.	151
№ 173. 1918 р. грудня 24. Вінниця. – Стаття «Польські поміщики і польська демократія на Україні» за підписом А. М. у газеті «Республіканські вісти» про ставлення польської спільноти до визвольних змагань українців.	152
№ 174. 1918 р. грудня 24. Вінниця. – «Оповіднення» редакції газети «Республіканські вісти».	155
Частина 3. Діяльність органів самоврядування м. Вінниці.	157
№ 175. 1918 р. листопада 19. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: допомоги військовополоненим, створення дружини добровольців для охорони громадського порядку у місті; висловлення довіри міській управі.	157
№ 176. 1918 р. листопада 20. Вінниця. – Протокол засідання Комітету охорони міста щодо заходів формування дружини добровольців для охорони міста.	160
№ 177. 1918 р. листопада 22. Вінниця. – Лист Подільського губернського комісара Вінницькому міському голові про поховання колишніх полонених.	161
№ 178. 1918 р. листопада 23. Вінниця. – Протокол засідання Комітету охорони міста про формування особового складу дружини добровольців для охорони міста та організації її діяльності.	161
№ 179. 1918 р. листопада 25. Вінниця. – Звернення Вінницької міської управи до Подільського губернського комісара про асигнування коштів для допомоги полоненим, які повертаються з інших держав.	162
№ 180. 1918 р. листопада 25. Вінниця. – Лист Вінницької міської управи до Союз-Банку у справі отримання коштів для допомоги полоненим, які повертаються додому з інших держав.	162

№ 181. 1918 р. листопада 25. Вінниця. – Розпорядження Вінницької міської управи міському санітарному лікарю щодо улаштування братської могили померлих військовополонених. 162

№ 182. 1918 р. листопада 30. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: зміни гласного думи; запиту щодо грошового збору з публічних видовищ; охорони громадського порядку у місті; продовольчого питання. 163

№ 183. 1918 р. листопад. Вінниця. – Платіжна відомість офіцерського складу дружини добровольців для охорони міста за період 16-30 листопада. 165

№ 184. 1918 р. грудня 3. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: грошового збору з публічних видовищ; охорони громадського порядку; самоправних обшуків; заяви щодо арештованих офіцерів царської армії. 166

№ 185. 1918 р. грудня 7. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: створення побудинкових комітетів; створення демократичного центру політичних партій. 169

№ 186. 1918 р. грудня 10. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: зміни складу думи у зв'язку з виділенням із міста Вінницьких Хуторів; виборів представників думи до Демократичного центру; протестів проти реквізиції польських і єврейських організацій і проти єврейських погромів у Галичині та Польщі. 170

№ 187. 1918 р. грудня 13. Вінниця. – Подання старшого лікаря Вінницького міського лазарету Вінницькому міському голові про кошти для утримання Вознесенського лазарету та інших установ допомоги особам, які повертаються з полону. 175

№ 188. 1918 р. грудня 20. Вінниця. – Протокол засідання Вінницької міської думи у справах: клопотання про звільнення арештованих гласних думи; скликання з'їзду міст і земств; театральної діяльності. 175

№ 189. 1918 р. грудень. Вінниця. – Характеристики структури та персонального складу Вінницької міської управи. 179

Частина 4. Спогади та свідчення про встановлення і діяльність влади Директорії УНР у Вінниці у листопаді – грудні 1918 р. 182

№ 190. Спогади сотника УГА П. Бекесевича про встановлення влади Директорії УНР у Вінниці у листопаді 1918 р. 182

№ 191. Із власноручних показів від 11-23 січня 1950 р. про події у Вінниці у 1917-1918 рр. Є. Богуславського, заарештованого органами радянської державної безпеки. 188

№ 192. Зі спогадів В. Боржковського про причини та перебіг проти - гетьманських повстань у 1918 р. 192

№ 193. Із спогадів В. Винниченка про перебіг подій в Україні у часи перебування Директорії УНР у Вінниці в грудні 1918 р. 195

№ 194. Із спогадів П. Єрошевича про участь у повстанні проти гетьмана П. Скоропадського.	199
№ 195. Спогади В. Кедровського про приїзд Директорії УНР у Вінницю.	210
№ 196. Із спогадів О. Назарука про діяльність Директорії УНР у Вінниці у грудні 1918 р.	212
№ 197. Зі спогадів С. Пилипенка про збори українських політичних партій у Вінниці в грудні 1918 р.	222
№ 198. Із спогадів В. Приходька. Про діяльність Директорії УНР у Вінниці у листопаді-грудні 1918 р.	225
№ 199. Із спогадів В. Рейнбота про протигетьманське повстання.	232
№ 200. Витяг із протоколу допиту С. Синявського 25 серпня 1937 р. у Гайсинському районному відділі НКВС про його участь в організації переходу гетьманських військ на бік Директорії УНР у Вінниці.	239
№ 201. Спогади «З повстання в 1918 р.», підписані Т. Т – Ч.	240
Іменний покажчик.	244
Географічний покажчик.	250

Наукове видання

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Вінницький національний медичний університет
імені Миколи Івановича Пирогова
Центр історії Вінниці**

**ДИРЕКТОРІЯ УНР
У ВІННИЦІ
У ГРУДНІ 1918 р.**

Документи і матеріали

**Автори вступної статті та упорядники:
О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк**

Підписано до друку 15.06.2020.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Друк різнографічний.
Друк. арк. 16,75. Умов. друк. арк. 15,58.
Обл.-вид. арк. 15,63.
Наклад 100 прим. Зам. № 2257/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а, прим. 143.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>